

زبانی کوردی

کورتہ باسیائی زبانی کورہ تریبہ تی و نه ده بی ورد شنبیری و
فولکلوری نه ده دهی کورده .

، قومابوا ، نو سبویه تی

ناوازه نگه نه ؛ لقره نسبی یه وه کردویه تی به عه ره بی .

حمه سعید حمه کریم ؛ له عه ره بی یه وه کردویه تی به کوردی .

تئی بینی :

۱ - ئەو پەراویزانەى ژمارەیان بۆ دانراوە پەراویزی
وەرگێپی عەرەبین و ئەوانەشی نیشانەى ئەستیرەیان بۆ دانراوە
پەراویزی خۆمن .

۲ - ئەو وینانەى لە کتیبەکەدان بە مەبەستی پوونکردنەوہى
ژیانی کوردەواری ئەو سەردەمەى نووسەر باسی ئەکاو ئەم
سەردەمەى خۆمان خۆم دام ناوون .

حمە سعید حمە کریم

پیشہ کے

وہ رگپران لہخویدا ہونہرہ و گرنگیہ کی سیاوی پر بہ پستی
خوی بین نہدریت و بہ شیکی یہ کجار گرنگی نہدہ بہ چونکہ پوٹشیری
نوسران و نہدہ بہ کپان بہ موتور بہ کردنی پوٹشیری جیہان و
نہدہ بی گہلانی جیہان نہ بیت پرہ ناسینتی و ناگاتہ ٹہ و پادہ یہی
کہ نہدہ بی ولاتانی پیشکہ و تووی گہ یشتوتتی •

مرؤف لہ سہرہ تای ژیانہ وہ تیکہ ل خوازبووہ و بین بہ پتی
گہ شہ سندن و گورانی قونساغہ کانی کومہ لہ کہش شارستانیہ تی
گوراپوہ و گہ شہی سہندوہ ، ناشکراشہ کہ نہدہ بیٹش لقیکی
نہم شارستانیہ تی یہیو ، بو سود وہ رگرتیش لہ شارستانیہ تی و
کہلہ پوری نہ تہ وایہ تی کومہ لانی تر وہ رگپران بوہ کاری گرنک و
پتویستی سہردہم • کوردیش وہ کو زور بہی زوری نہ تہ وہ کانی
تری سہر روی زہمین چونکہ میژوہ کہی لہ تہم و مژدایہ نہدہ بہ کہشی
ہر وایہ و بہشی زوری نہدہ بی نوسراوی کہ و توتہ بہر لیشاوی
بیر چونہ وہ و فہ و تاندن و ، نہ وہشی ہندی جار بہدہ ستیہ وہ ماہی
نوسینی پوژہ لات ناسہ گانہ •

ئەم كىتەبى كەوا لە بەردەستى خوینەرانی بەرپزدايە ئاشكرايە
 پاش پەنجىكى تەواو ھاوتتە كايەو ، پاش ئەوئى كە لە زماني
 فەرەنسىيەو وەرگىپراو تە سەرزمانى عەرەبى لەوانەشە زۆرەي
 پۆشنىبران بلىن : پىويستى نەئەكرد ئەم ئەركە لەگەل ئەم كىتەبەدا
 بگىشىرت و وەرگىپرتتە سەرزمانى كوردى ، چونكە زۆرەي
 زۆرى پۆشنىبرانى كورد سەرچاوەي پۆشنىبرانى پان لەو
 كىتەبانەو پە كە بەزماني عەرەبى نوسراونەتەو ، لەگەل زانىنى
 ئەو راستىەشدا پۆشنىبرانى دلسۆز ئەيى بزانن كە بەچاگردنى
 كىتەبىكى كوردى كە لە بەرىكى بچوكى كىتەبخانەي كوردى ئەگىرتت و
 وەرگىپران و چاپگردنى ئەم كىتەبەش بەزماني كوردى ھەروايەو
 ئەم پۆزھەلات ناسە فەرەنسىەش بە خوینەرانی كورد ئەناسىنئت ،
 ديسان وا لەو پۆشنىبرانەش ئەكات كە زماني پىگانە ئەزانن ،
 قۆلى لى ھەلمالزو بەپىي تواناي خۆيان ھەندئ شتى بەسود
 وەرگىپرتنە سەرزمانە خۆشەويستەكەمان ، بەتايبەتى ئەوانەي كە
 ئىمە دەربارەيان شارەزاييمان نە .

كارى ئەم پۆزھەلاتناسانەش تا بلىي شايانى بايەخ پىدانە ،
 چونكە لە پىناوى بەدىھىنانى باسەكانياندا ئەركىكى زۆريان
 كىشاو ، ھەرچەندە نوسىنى زۆر بەشيان بە ئاشكرا پەگەزپەرستى
 تيار دەركەوئت ، لەگەل ئەرەشداو ھەرچۆتەيكيش بىت ھەر
 سوودبەخشە چونكە لە ھەندئ لايەنەو نەتەو كەمانيان بە
 نەتەو كانى ترى جىھان ناساندو و كوردىشيان بە گەلئك داناو
 وەكو ھەموو گەلەكانى ترى سەرزمانى .

پۆزھەلاتناسى فەرەنسىش «تۆماھرا» ئەم كىتەبى نوسىو ،
 ناوەرۆكى كىتەبەكەشى دەربارەي كوردستان و چۆتەيتى ژيانى
 كوردەواری و بارى پۆشنىبرى و ئەدەبى و پزىمى كۆمەلایەتى . . .

هتد ، پاس ئەكات ، گەر تەماشای ناوەرۆکی ئەم كۆتیبە بکەین
 هەندێ شت پەچاو ئەکەین کە لەوانە یە لای کۆمەڵی گەنجانی ئەم
 سەردەمەمان زۆر دەرکەوتوو نەبێت ، هەر وەها هەندێ شتی وای
 تیا پاس کراوە ، تەنانەت لە کۆپەرە لادێکانی سەر سنووریشدا
 ناویان نەماوە ، ئینجا نەخوازە لەو شاراندا کە ئیستا پوونەتە
 مەلبەندی پۆشنبیری ، هەر بۆ ئەوەشە کە وەرگێڕی ئەم کۆتیبە بۆ
 زمانی کوردی پەنجیکی زۆری داوە بۆ دروستکردنی پەراویز بۆ
 کۆتیبەکە ئویش بۆ پوونکردنەوی هەندێ شت کە ئیستا لە ناودا
 نیە یاخود زۆر دەمێکە لە ناو چوو ، هەر وەها لە راستکردنەوی
 هەندێ باسیشدا درێنی نەکردوو .

وتمان لەم کۆتیبەدا زۆر لایەنی دواکەوتوویی کوردستان و
 گەلی کوردی تیا لە قەلەم دراوە ، بەلام ئەبێ ئەوەشمان لە پەر
 نەچێت ، ئەگەر لە چاویکی پەگەز پەستیەو سەیری نەتەوی
 کورد نەکرایت و بەراستی ئەم شتانه نووسراپن ئەوا جیاوازیکی
 یە کجار گەر بەدی ئەکەین و ئەو گەشە سەندن و پێشکەوتنە ی کە
 نەتەوی کورد لە تێوان چەند سالتیکی کەمدا بەدی هێناوە ناشکرا
 ئەبێت ، کە ئەوەش جێی شانازی نەتەو کەمانە کە لە ماوە پەکی
 کەمدا هەولو تەقە لایەکی چاکی داوە لە پێناوی پێشکەوتن و
 گەشەکردنی سەردەمدا .

نەمرە محەممەد ئەمین
 مامۆستای زمان و نەدەبی کوردی
 لە ناوەندی نوورۆزی کچان
 لە سلێمانی
 ۱۹۷۹

به شمی په که م
کوروستیان

کوردستان

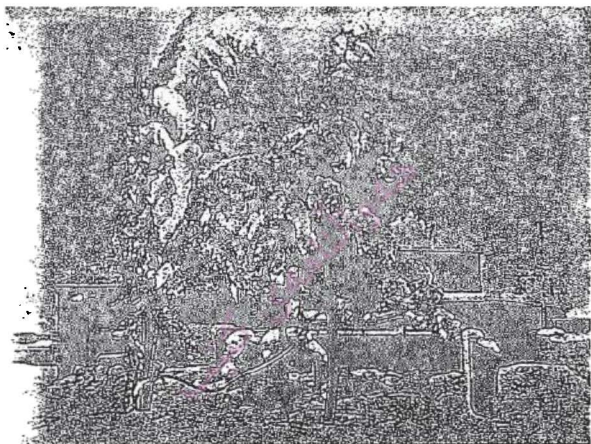
کوردستان نو ولاته بی سنووره په که کورده کانی تیا نهژی ،
نم ناوه له چند سده په کدا په ناوچه په کی فراوان نو ترا که تا
پاده په که له گه ل پیه په وونی زه ماندا گۆپاوه . نه موش
کوردستان به شپوهی رسمى له سه نه خسه چاپکراوه کانی تورکیا
لاپراوه ، له کاتیکدا که له سه رده می هوسانیدا ده که وتوو بووه ،
به لام له تیران کوردستان* ناوی شارپکه له پوژناوای تیراندا که
ته نها کورده کانی تیران خۆیشیانی تیا چی نایته وه ، وه به ته واوی
نه که وپته ناوچه رگی ناسیای بچو که وه ، وه بریتیه له بپرپه پشتی
پوژنه لاتى ناوه راست . له لایه که وه به شی زوری ناوچه ی شاخاوی
تیران ده ریای په شو به ری (تیران دوو پووبار) (بین النهرین)
نه گریته وه ، له لایه کی تریشه وه نه نتي تۆرۆس و به رزاییه کانی
تیران نه گریته وه ، وه نم ناوچه په به گویره ی بپرکردنه وه و خه یال
له مانگ یان له داس نه چیت ، پووبه ره که ی به قه ده ر نزیکه ی
پووبه ری فوره نسا نه ییت ، وه نه چیت ناو به شیکى زور له خاکی
تورکیا و عیراق و تیران ، له گه ل نه وه شدا نو که له ی که له م
ناوچه یه دا نه ژى به ناوی خۆیه وه ناو نه بریت و به شانازیه وه
په که زو زمان و میژووی خۆی جیایه له گه ل تورک و فارس و
هه ره بدا .

* به بهست له شاری سنی نیستاپه که له تیران به کوردستان ناو نه بری .

۱ - سروشتی کوردستان :

زنجیره چيای تۆرۆس و زاگروۆس نزیکه‌ی بېرېر په پشתי نه م
وولآته نه گریته وه ، که بریتیه له خاکیکي بهرزی جوان و نه توانرئ
له سر هه ندئ له لوتکه بهرزه کانیه وه بېر وانرئ به سر ناوچه کانی
ده وروپشیدا ، ناراراتی گه ورهش که که شتی په که ی نوحی له سر
ره ستا بهرزی په که ی له ۵۰۰۰ هه زارمه تر زیاتره ، ههروه ها
بهرزی چيای جودی که داوای هه مان شهرف نه کات ۲۰۰۰ مه تره
وه نه مرود داغ ۳۰۰۰ مه تر بهرزه ، به لام سپان که له زۆر
گۆرانی کوردیدا ناوی نه بیرت بهرزی په که ی نه گاته ۳۵۰۰ مه تر
له عیراقیشدا بهرزی پیره مه گروون نه گاته ۳۰۰۰ مه تر ده
زۆر به ی رۆژانی سال سر لوتکه کانی به فر دای پۆشیون .

له ناوه راستی کوردستانه وه هه ردوو روبرای دیجنه و فورات
سه رچاوه و په له بلاوه کانیان و نه گرن . چه می مراد صو ، خابور ،
هه ردوو زئی ، دیالی (سیروان) که به تیان چیاکاندا تی نه په رن
جوانیه کی په کجار زۆر نه دن به ناوچه که و ههروه ها گه لی له
دۆنه به پیته کانی ناو نه دن . نه په لانه به ران بهر قه مچو پیته کانی
فورات نه بنه وه ، ههروه کو له ده شتی تۆر فدا به دی نه که بین یان له
دیجله له ناوچه ی دیار به کرو چه زیره نه ی بینین ، وه له دۆلی مۆش و
له دۆله کانی هه ردوو زئی به ده وری هه ولیردا دیارن ، که واپوو نه م
ولآته له جوانیدا هیچی که متر نیه له جوانی سروشتی ده وروپشتی
نه گه ر به راورد کرا له گه لیدا به جۆریکی وا منالانیش گۆرانی
هه ل نه دن به جوانی ولآته که یاندا : گوتنه کانی (نه خماخان) ،
ستیوی (مه لاتیه) ، تریئی (سنجار) و وینه ی زۆر له مانه قه دپالی
دارستان و بهر داوی په کانی چيای (سپیان - خه لات) یان دروست
کردوو .

سروشتی کوردستان له زستاندا

ئەو كانيانەى كە لە (بىنگول) (۱) ھەن ئەقوتىن و ھەوای بە فراوى
 چىاكان و باخچەكانى مەريوان و ئەو چەمانەى كە بە ناو دىيەكاندا
 تى ئەپەرن و ئەو ھەموو ميوە زۆرە لە ھەموو ناوچەكاندا و لوتكەى
 چىاى قەندىل كە بە فر دای پۆشيوە ، لە ناوچەكاندا خائى بەراورد
 كردن جۆراوجۆر ئەكەن بە جۆرئىك كە لەوانەى بە سەرسام بيت لەو
 جوانىە ئەگەر گۆرانى بيت لە نىگای لادىيەكەو زۆر بە پەرۆشەو
 باسى جوانى خۆشەويستەكەى بكات ، وەكو ئەئىت :

نامۆزا چاوەكانت تىشك و ناگرن

لەسەرچاوەكانى ئەخماخان ئەچن

ئەئى ناسكىت

لەنتوان گونەكانى ئەخماخاندا

تۆ ئەو گونە شاخاويە جوانەيت كە خاوەنى گوللوى بى پايانى

لەژىر تىشكى قژە ناتوونىە كە تدا خۆت شار دۆتەو .

پەلكەكانى قژت ئەچىت بەم لاوادا

ھەروەكو شە فىنكەكەى ئەخماخان .

بەلام ھەمووشتىك لەم ولاتەدا شاعىرانە نىە ھەوا زۆرسەختە ،

كاتىك بە فر سەر لوتكەكان دانە پۆشيت لە گەل سەرمایەكى زۆراو

ئەو شە پۆلە گەرما توندەى كە ھەن ئەكاتە سەر ناوچەكانى خوارو ،

ھەروەھا بارانىش ھەر بەردەوامە لەمانگى تشرىنى دوو مەو ھەتا

نىسان و ھۆ سروشتىەكانى تر ، وایان لەم كور دە شاخاویانە كردو

كە بىنە پىاوانى خاوەن ھىزو بازو .

(۱) بىنگول : وشەىكى ئۆركىيە ، ماناسى (ھەزار گۆم) يان (ھەزار گول)

ئەگرىتەو .

۲ - سرچاومی ئابووری کوردستان :

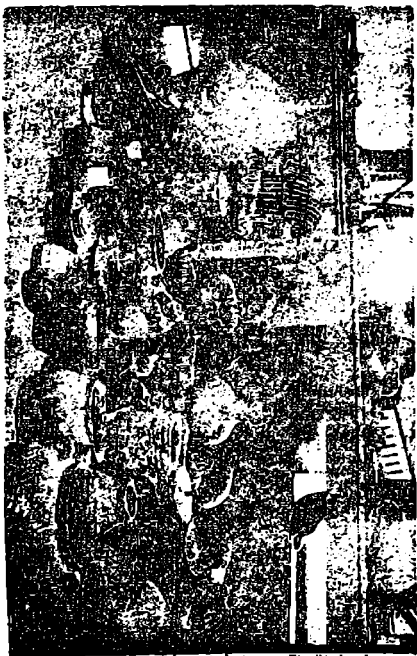
هتا تیتستاش هندی له هۆزهکان ده وار نشین ، له وه رزی هاویندا کوردهکان نه و ده شتانه به چئنه هیلن که وشک نه که نه و سر نه که ونه سر نه و گردۆلکانه ی که له وه پگان [کوستان] ، یان نه چن بۆ له وه پگای سر چیاکان که له وئی گیای ته پرو زوریان ده ست نه که ویت و نیشتهای ئازه له کانیا ن نه کاته وه .

هندی له مه ره کانیا ن نزیکه ی (۸۰سم) به رزه که (۱۵سم) به رزتره له باشترین ئازه ئی ناوچه کانی فه ره نسا له (بری) و (بوس) Brie ' Beauce . کوردهکان هه میشه خه ریکی شوانین و به یه کتیک له نیشه چاکه کانیا نى داننه ئین ، چونکه پریگه یان ئه دات له ژیر ناسمانه فراوانه کانی خوادا به سه ره سته یژین .

چهنده ها نمونه ی خو ش خو ش گفتوگوکانیا ن نه رازینیتته وه ، که راستی ته پروانین و ته بینیه کانیا ن ده رباره ی ئازه له کانیا ن ده رته خات ، وه هه ر له و کاته یشدا به رانه ر بوونه وه یه که بۆژیا نى کۆمه لایه تیا ن ، وه کو له هندی له په نده کانیا ندا نه ئین :

- به رانی چاک هه ر له به رده رگای گه وره که یدا نه ناسریت
- حه قی به رانی بێ شاخ به سه ر به رانی شاخ داره وه نامینتی*
 - سه د مه ر نه چنه ژیر سیه رى دره ختیک
 - مه رى له ران دو اکه وتوو گو رگت نه یخوات*
- کاتی باوی بز ن نامینیت ، گیسک نه ییتته شوانی ران

* له کورده واریا نه ئین «خوا حه قی بزنی بێ شاخ به سه ر بزنی شاخ داره وه نامینیت» .

هنديان له هونيزي نيشه دستي په کافي
گوردو اوزي

کورد گرنگیهکی زۆری داوه به راو ، له ناو ههستیا

پاراستویهتی ، چونکه چیاکانی پرن له ورچو گورگتو به رازی
کژیوی و تیچیری تر که په پرو موی وردیان ههیه وه کو که وو مراوی
دهستی که له ناوچهیهدا زۆرن و قهوارهشیان بچوکه .

له راستیدا نه مپۆ بهشی زۆری کوردهکان وازیان له
کوچهری بهتی و بهختوکردنی مه پرو مالت ههناوه ، وه بهشی زۆری
هۆزهکانیان له دئی بچوکهکاندا نهژین .

دیهای کوردستان دلگهرو ئاسۆ فراوانن ، مالهکانی یان یهک
له په نای په کداو به بی شهقام پێک خراون ، وان له پال چه مپکدا که
به درهختی چنارو بی گه وره یان درهختی گوژی جوان سببهریان
کراوه ، ماسی چاکیش له ناو چه مه که دایه ، وه منالانیش به و په پری
خۆشیهوه له چه مه که دا مه له نهکن ، له کاتی که ژانیش به جله
په نگا وره نگتو ئالاو والاکانیا نهوه که لور په کانیان نه ژۆرن .

دئی ده وره دراوه به چه ند کینگه یهک که له باشترین شیوه دا
کشتو کاتی تیا به دی نه کړی . چونکه کورد زه ویی خوش نه ویت ،
وه له کاتی که زه ویی بهش نه کات و که م بیست ، ئیتر جوتیاری کورد
هونهر به کار نه هینچ له دروست کردنی ته لان دا* ، که نه توانی
زه رات و گالو توو که تانی تیا بچینیت .

چاندنی برنج سه رکه و تووه و تورتن به سامانه کانی نه م ولاته

* له کورده واریا نه لێن هه پری ناوهکی گورگ نه پخوات .
* ته لان : به و پارچه زه وییانه نهوتری که جوتیاری کورد له قه دپالی چیاکاندا
له بهردو دار پاکیان نه کاته وه له کشتو کالدا به کاریان نه هینت .

دائە نریت ، میویش باشتیرین تری ئه گری و به ره میکی باشی
 هیه و چه شنی وای هیه که شه را بی لی دهر نه هینریت .
 له زۆر کات داو له سه ر جیگایه کی سه ختی چیاکان پاشماوه ی
 که و ره که و ره ی قه لاکان به دی ئه کریت که له سه ده کانی پیتشو له
 سه رده می ئاغا سه به خۆکاندا دروست کراون ، وه هه ندی له م
 قه لایانه ش له میژو و دا ده وری گرنگی خۆیان بینیه و داستانه کانیان
 تیکه لآو بوون به سه رگورشته راسته قینه کان و له مانه وه چیرۆک و
 هۆنراوه ی سواری وه رگپراون که ئه مپۆ گۆرانی بیژان له ئاهه نگی
 شه وانیا ئندا ئه پان لپنه وه ، وه کو چیرۆکی به ناوه بانگی (قه لای
 دمدم) .

که واته ولاته که له و په پری جوانی دایه و ئایا له پراستیشدا وه کو
 هۆنراوه کانی ده و له مه نده .

وه کو وتمان زۆر به ی ناوچه کانی کوردستان شاخاوی به ،
 ولاتی شاخاویش چاوه پروانی ئه وه ی لی نا کریت که زۆر ده و له مه ند
 بیت ، له گه ل ئه وه شدا ئه بینین که چاندنی گه نم و جۆو برنج و
 تووتن له دۆله کاندایه گه لی بایه خی پی دراوه و دره ختی به رداریشی
 زۆره وه کو سێو هه رمی و هه لروژه و قووخ و قه یسی و میوی جۆراو
 جۆر .

به شپوه یه کی گشتی سه ر به ختو کردن به یه کتی له
 سه رچاوه گرنکه ئابووری یه کانی کوردستان دائه نریت ، چونکه
 سوودێکی زۆر وه ره گرن له خوری و پیتسو شپو که ره و
 په نیره که ی .

چیاکانیش به دارستانێکی چ له دار به پرووی سه وز دا پۆشراون
 که به ره می گزگیان هیه * ، یان له خه لوز دروست کردن دا به کار

* گزگل له به ره می دار به پروو نیه ، به لکو له به ره می دارێکی تره که بیی ئه لێن
 سازوار (دارمازوو) .

نه هینریت - ههروه ها سهروو و سنه و بهریشی هه ر تیا به ، به لام له راستیدا هه تا تیتستاش به کار نه هینراون .

له ناوچه ی زاخۆ چه نده ها کانی ده هینانی هه لووزی به ردین هه به ، وه له نهرگانی (Ergani) مس ده رته هینریت ، وه له پالو له سه ر لیساره کانی (وان) و (هه سه ره) پش هه ر لئی دۆزراوه ته وه .

ههروه ها ئاسنی پاک له نزیک (مادن) له (گیچی) و له ناوچه ی (نامیدی) هه به ، قورقوشمیش له نزیک (مادن) و له ناوچه کانی (وان) و (کیمیاه) (Kemah) هه به .

ههروه ها کانی پاک ی ئالتوون و زیو له نزیک دیار به کوه وه دۆزراوه ته وه ، به لام به کئی له سامانه گه و ره کانی کوردستان نه و سامانه میوه به که هه به تی ، وه له تورکیا نه وتی گارزان (Garzan) هه به که له (به تمان) و ببه کانی (رامان داغ) له ناوچه ی (سمرت) (sirt) ده رته هینریت ، وه له خواروی پۆژشاوای ئیرانیش کورد نه وتیکی تری هه به . دوا ی نه مانه ئایا نه بێ به رسین که کوردستان ده و له مه نده یان نا ؟!

۳ - شاره کانی کوردستان :

۱ له کوردستان دا شار که مه به تایبه تی شاری گه و ره ، به لام به شی زۆریان له شوینی جوانا دروست کراون ، وه کو له تورکیا (نهرزروم) هه به که له گۆشه به کی گرنگی پۆژه لاتنی نه نازۆن دایه وه (۹۰ ر ۰۰۰) که سی تیا دانه نیشیت که پپۆزی خووپه وشت و ببه و باوه پی ئاینی پيشوویان پاراستوه ، وه (به تلیس) که به هوی میژووه که یه وه نه توانین ناوی بنیین چه قی کوردستان ، وه له بهرزایی (۱۵۰۰) مه تره وه له سه ر پووی ده ریاو له به ردی

هرومهله رزه بنیات نراوه وه (۱۰۰۰ ر ۱۰) سه ربازی یۆنانی به سه رۆکایه تی زه یینه فون به ویدا تپه ربون ، ههروه ها دیار به کر له سه ر دیجله وه قه لآ کۆنه کانی رۆمان ، وه (وان) له سه ر لپواری ده ریاچه یه کی خوئی یاوی که له ده ریای مردوو نه چیت و نیشتمانی (سه مبر نه میس) بووه ، [نیلازک، ۲۱] مه لاتیه و ماردین و جه زیره] - له تیرانیش (ساوج بولاق)، ۲۱، نه وشاره یه که کورده کان ناویان نا (مه هاباد) که مانای مانگه ، یان شاری میدیه کان ، وه سه نه نده ج (سنه و سه قزو کرماشان) مه لبه ندی سه ره کی کۆبوونه وه ی به شی زۆری دانیشتوانن .

شاری [سلیمانی]ش له عیراقدا ژماره ی دانیشتوانی نه گاته (۵۰۰ ر ۵۰) که سو به گرنگترین مه لبه ندی پۆشنبیری و پیشه سازی دانه نریت . (هه ولپتر) یش خاوه نی قه لآیه کی جوانه و نه سکه نده ری زوالقه رنه یینی تیا سه رکه وتوو به سه ر داریوش دا . نه مه ش وه کو شوین و جیگای نامیدی و عه قه وه وایه که هه ردووکیان له قه لآ نه چن .

(په واندز) له پرووی دانیشتوانه وه گرنگیه کی وای نیه ، به لام له پرووی چیاکانیه وه ده رکه وتوو .

ههروه ها زاخۆو دهۆک که بیستانی زۆریان لێ یه و نیشانه ن بۆ چالاکی نیشوکاری دانیشتوانیان ، وه سه ره سنگه و صلاح الدین که هه ردووکیان به مه لبه ندی هاوینه هه وار دانه نرین و له جوانینه ا به رانه ر جوانترین شوینی لوبنان رانه وه ستن .

دانیشتوانی نه م شارانه هه موویان له سه ر بازرگانی ی بچوک یان نیشی ده ست وه کو چین و دروست کردنی قالی و نه وگت نه ژیین، وه زۆر له کورده کان له نیشوکاری به ره بهستی دوکان یان

(۲) نیلازک ناوی شاریکی تورکییه و مانای خۆشه وسته .

(۳) سه باغی نیتا .

کارگه‌کانی پالاوتنی نه‌وتی که رکوک دا نیشیان کردوه .
 زۆر جار پرسیار نه‌کرپت که نایا کورده‌کان زۆرن ؟ نیش
 وه‌لامی ئەم پرسیاره به‌ریک‌وپیتی شتیکی ئاسان نیه ، نه‌ویش
 به‌هۆی ئه‌و سه‌رژمێریانه‌وه‌یه که میری په‌ده‌سه‌لات‌داره‌کان نه‌یکه‌ن و
 به‌راستی باسی جیاوازی نه‌ته‌وایه‌تی تیا‌ناکه‌ن .

هه‌ندی له‌ لایه‌نه‌ پۆژنا‌وا‌ییه‌کان چه‌ند ژماره‌یه‌کی کۆنیان
 ده‌باری کردوه که نه‌گه‌رپته‌وه‌ بۆ پش نیو سه‌ده‌ یان زیاتر ، که
 کورده‌کان دا‌نه‌تپت به‌ ۲ تا ۲ ملیۆن که‌س ، نه‌میش به‌ته‌واوی به‌روا
 پێ‌گه‌راو نیه . هه‌روه‌ها کورده‌ نه‌ته‌وه‌ییه‌کان ژماره‌ی خۆیانیان
 دا‌ناوه‌ به‌ ۱۲ ملیۆن که‌س که نه‌میش نیشانه‌ی راستی ته‌واوی
 نیه ، وه‌ نه‌توانین پێ‌ دوودلی نزیک‌ببینه‌وه‌ له‌ هه‌له‌یه‌ که زۆری
 پتوه‌ نراوه‌ نه‌گه‌ر هاتوو وتمان سه‌رجه‌می ژماره‌ی کورده‌کان
 نه‌گاته‌ ۹ تا ۱۰ ملیۆن که‌س ، که به‌لای که‌مه‌وه‌ ۶ ملیۆنیان وان له
 تورکیا .

ده‌باره‌ی ئه‌و ژماره‌ی دوا‌یی که‌س ناتوانی بێن له‌ سنوور
 چۆته‌ ده‌روه‌ چونکه‌ خۆپه‌ندنه‌وه‌ی سه‌رژمێری دانیش‌توانی ژماره
 (۶۶۶)ی سالی ۱۹۶۰ وه‌کو نیشانه‌یه‌ک وایه‌ بۆ ئەمه‌ . کورته‌ی
 باسه‌که‌ نه‌وه‌یه‌ که سه‌رجه‌می ژماره‌ی کورده‌کان نه‌گاته‌ سه‌رجه‌می
 ژماره‌ی دانیش‌توانی عێراق و لو‌بنان و نه‌رده‌ن و کوه‌یت به‌یه‌که‌وه‌ .
 دوا‌ی ئەم کورته‌ باسه‌ ده‌رباره‌ی په‌گه‌زو به‌نه‌رت ئامانجی
 لاپه‌ره‌کانی دا‌هاتوو نه‌وه‌یه‌ که باسی گه‌لی ئەم وولاته‌ جوانه‌ بکات ،
 که له‌وانه‌یه‌ له‌ شپوه‌ راستیه‌که‌یا به‌دی نه‌کراییت یان نه‌ناسراییت ،
 وه‌ باسی سروشتی کورده‌کان نه‌که‌ین له‌ تپو‌نیشو‌کاری پۆژانه‌یاندا ،
 وه‌کو نیشو‌کاری خێزانی و پیشه‌یی و بیرو‌پرای ئابووری و
 کۆمه‌لایه‌تی و نایینی و پۆشن‌بیریان .

دئی بھکی کوردھواری

بہشتی دووہم

لیکویٹینہ وہ پیک وہ رہا رہی گہ لی کورو

لیکۆلینهوه یهك دهر باره ی گهلی كورد

نه ژادی گهلی كورد به یه كێك لهو تهنگوچه ته مانه نه ژمێر پێت
كه مێژوو نووسه كان له پێش نزیكهی نیو سه ده وه گرنگیان
پێ داوه ، وه لهم پووه وه چه ند پابهك دانراوه و هاتۆته بگایه وه .
له پراستیشدا باسه كه هه تا پێنێ ئالۆزه ، وه چه ند ئۆسه نێك
له پوو سیاتێ كۆشاون پۆ شه وه ی پوو ناکی به كێ به شه نه سه ر
به تا بیه تی مێژۆرسکی و نیکیتین و فیلچیشکی ، وه هه ند پێکی تریش
هه ستیان كرده وه كه پاتیان پێوه نه نریت بۆ پوو ناك كرده وه ی
ئهم باسه . تێمهش هه وێ نه ده یین به یارمه تی باسه زانیاری به كانی
ئهو ان بچین به دوایانا و مه سه له كه پوون بگه ینه وه ، به خسته
پووی شه ز به لگانه ی كه له مێژوو و زانستی كه له پووره كان و
زانستی زمان و زانستی ته وه كانه وه وه رگه یرون ، نه مه یش
پێگای ئه وه مان لێ ناگریت كه بێر بگه ینه وه بۆ ئه وه ی بگه ینه ئه و
ته نجامه ی كه نه ئیت كورده كانی ئه سپۆ له چه ند په گه زێك پێك
هاتوون له تیان چه ند سه ده یه كدا په كیان گرتوه ، وه مێژوو و
ژبانی كۆمه لایه تی وایان لهم گه له پۆژه لاتییه كرده وه كه به
ئاشكرا بینه په گه زێك و نه ته وه یه كی جیاواز .

۱ - له نه فسانه وه بۆ مێژوو :

هه ر له سه ره تای سه ده ی تۆزده هه مه وه دانیشتیوانی (ده ساوه ند)

ناهنگيان نه گيٽرا - گومانيشي ٿيدا نيهه كه هه تا ٽيستاڻ هه
 ناهنگ نه گيٽرن به پونهي جه ٽيٽيڪه وهه كه پئي نه ٿين جه ٽي
 ڪورد* . ٺهه جه ٽي يادي سهرڪه وتني (فهره يدون)* نه ڪاتوهه
 به سهر زوحاڪي زوردارا يان (ٺهه سدهاڪ) كه ماناي پياوي
 خاوهن [گه نه پهوشته] .

زوحاڪيش ٺهه پياوهه بووهه كه لهه سورپاوهه هاٽوهه شه پري
 لهه گهل شاي ٿيراني نه فسانهه يي به ناوبانگ (جمشيدا)
 (Djamehidi) ڪردوهه ، كه جمشيد ماناي پووناڪه رهه وهه ،
 وهه لهه چنگاڪهي چوٽه سهر نه خت . به لام زوحاڪ تووشي برينگي
 پيس بووهه لهه سهر ههردوهه شاني كه وهه ڪو نه ٺدهه ها واپوون ،
 گومانيشي ٿيدانه بووهه كه ٺهه پاداشتي ناربهه سني خوئي بووهه ، وهه
 پو ٺهوهي ٺهه ناپياوهه چاڪ بيٽه وهه به شي زوري پزيشڪه ڪان
 شاهه زايي و تواناي خوڻان خستوٽه ڪار . ٿيرهه دا شه پتان خوئي
 تي هه لقورتاندوهه پو ٺهوهي ٽيشه ڪهي دابره ڪينٽيه وهه ، واي
 پاسپاردوهه كه هه مو پوڙئي ميشڪي گه نه چيڪي تازه پي گه يشتوهه
 بخاته سهر برينه ڪاني شاني پو ٺهوهي نه ٺدهه هاڪاني پي به وهه پين .
 بهم شيوهه ژمارهه يهڪ قورباني درهه ، هه تا نه وپوڙهه ي كه ههردوهه
 چيشت ڪه رهه ڪهي (ٺهه رمايل) و (ڪورمايل) كه زامي ٺهه ڊرندهه په يان
 تيمار نه ڪرد ، هه ستيان ڪرد كه پيوسته لهه سهريان يارمهه تي ٺهه
 پي تاوانانه بدهن ، نه ويش به ڪوڙپيني ميشڪي گه نه ڪانه به
 ميشڪي مهه پي ، ٺيتر نه وهه ي تو بهي نه هات نه بووايه هه لهه هاتايه پو
 سهر چياڪان ، وهه لهه گهل تي په پووني زهه ماندهه ٺهه پراڪردوهه وانه
 لهه ناو خوڻاندا ٽن و ٽن خوازيان ڪردوهه و بوون به باو و باپري ٺهه

* نوسه ٿيرهه دا مهه به سني لهه جه ٽي نه وورڙهه .
 * ٿيرهه دا نوسه مهه به سني لهه ڪاوهي ناسنگرهه .

كوردانهى كه هەر به شاخاوى ماونه ته وه و پاهاتوون له سەر ژيانى
 كشتوكائى و به خىو كردنى نازده ل ، وه نه وان ههچ ژيا تيكي
 .امه زراوى چه سپاويان نه زانيوه ، چونكه نه بينى خانووه كانيان
 ده وارن . دواى نه وهى فوره يدون سه كه وت به سه ر زو حا كا
 له سه ر لوتكه ي ده ساوه ندو له سه ر ناگرپكى بچووك به زنجير
 به ستيا نه وه هه تا سه ر ، هه روه كو مرده كه ي (برلاميشوس)
 (Prometheus) له سه ر چى اى قه قاس . نه مه نه و داستانه په كه
 سه رده وسى له شانامه [مژدوى پادشاكاني فارس] دا هاى گردووه .
 په لام نه م داستانه له وان په نه و كه سانه پا زى نه كات كه نه ئين
 نه ژادى كورده كان شتىكى ساده به . له پراستيا نه م كه له زور په نا زرا
 ناسراون و هه ندى . له نو سه ره كز نه كاني سه ره ب كه به شترو نه ته
 نه وهى كه بلين (كورده كان له په گه زى جنوكه ن) * . كه نه ژاديشيان
 زور به پاشى ناسراوه . نه وه تا سه ئيمان پاشاى گه وره له كه له پوورى
 پرژه ه لات دا يادگارى هه ر ساوه ، وه كو نه ئين له كورستان دا
 گه ليك . اشماوهى به جى هيشتووه ، پرژيكت له پرژان نه م پاشايه
 ويسترويه تى ژماره ي ژنه كاني زور بكات ، قه رمانى داوه بگه پين
 به پرژنه زازاد (٤٠٠) كچى جوانى بو په يدا بگه ن ، به لام بو
 به ده به ختى نه ر له پرنگاى گه پانه وه ياندا تووشى جنوكه نه بن و
 شه يتان هاى جنوكه شه دات ده ست دريژى يان له بگه ن ، كا تيك
 سه ئيمان پاشا هه وائى نه م ده ست دريژى به ي بيست بو سه ر شه رفى ،

* نه م وت په به گويزه ي تيوره كاني دروست بوونى بو نه وه رو ناده ميزاد له سه ر
 پرووى زهوى هه ركائى كيان سه ره بگه ت چ نايين و چ زانبارى هه ر پاست نيه
 چونكه ئيستا به ته وارى ده كه وتووه كه هه سوو بوونه وه رو ناده ميزاد چون
 دروست بووه ، نيشر چون به و واتا په نه كرپت كه بلنى په گه زى گه ليك
 جنوكه بيت كه له وان په جنوكه هه ر له پيزى ژيانى ناده ميزادا نه بيت .

ئىتر ئەو ژانەي كە زۆر گرنگى پىتەدا بون دەرى كردن ، بەلام
دواي تىكەلاو بوونيان لەگەڵ جنۆكەدا چەند سنائىكى جوانيان بوو .
ئەمانەش بوون بە پەگەزى كورد* .

گەپان بەدواي شىووە دەستورى ناودا هەندىك لەنوسەرانى
گەپاندۆتە چەند ئەنجامىكى مەپىر مەپىر . كوردهكان پىوون بە
پالەوان بە گوپىرەي وشەي (گورد) كە وشەپەكى فارسىو ماناي
پالەوانە ، پان پىوون بە گورگ ئەگەر ناوەكەپان لەگەڵ وشەي
(گورگ)دا بەرانبەر بگىرت كە وشەپەكى كوردىو فارسىو ماناي
گورگە .

ئەمانە هەموى زيان بەگەس ناگەپەنتى ، بەلام ئەكادىمى
سۆلفىتى [مارت] جەهوى خەپالى شل كردووە ناوى كوردى لە
ناوى (كورت)ى ئەرمەنىو نزيك كردۆتەو ، لەمەشەو تىورپكى
دەربارەي پۆرمى داىكايەتى(1) دانا ، ئەمەش پۆرمىكى
كۆمەلایەتەو لەناو كوردهكانىشا باو .

* ئەم سەرگۆزشتەپە لەناخى داستا پىو بوو چەكانووە هەلقولاو ، چونكە هەر
نە دروست بوونى بوونەو دەووە هەتا ئەمۆ بەگوپىرەي هەموو پاو تىبۆرەكانى
دروست بوونى ئادەمىزاد نەپىسراو كە جنۆكە لەگەڵ ئافرەدا تىكەلاو
پىو سنالى پىو شىو بەهىچ جۆرى ناگونجى لەگەڵ پىشكەوتنى ژانستى
ئەمۆدا .

(4) پۆرگراسى داىكايەتى لەناو هەندىك گەلدا پەوشىكە كە بە گوپىرەي ئەو
دايك ناوى خۆى ئەدات بە سالاكانى دەسلانى ناوماليش ئەدرى بە داپك .
بۆ نوسوونەيش ئە كوردستانى خىراقو تىران تىرەپەك هەپە بە ناوى مەنگۆرە
كە بەلۆبۆى زۆرى لىبۆتەو و پىاوەكانيان بە ناوى داىكايەنەو ناوئەنرینو
پەووە ئەناسرینو شانازىشى پىو ئەكەن وەكو برايسى فاتە ، حەمەي ئايشن ،
سوارەي ناسكن ، خولەي ئامە ، نەحەي پورە ئايشن ، عەزەي فاتە كەچەل

..... هتە .

هەرچۆتیک ییټ زۆری پتوہ ئه نریت ، ئه گهر بلټن کورده کان شانازی به وه وه ئه کهن که پآه وانن ، یان پازی بین به وهی که به گورگیان دابنټن ، ئه م کوردانه له زۆر کاتدا به دبه ختن • وه گور جگه رخۆینی شاعیر ئه ټیت • کورد پازی نابن به وهی که به پیای بی و ره یسان تی بگهن ، نه بوون و ناشین و هه رگیز و اهشیان لټ نایه ت •

به لآم ئه گهر داستانه ئه فسانه بیه کانی ناو جه ماوه رو زانستی وه رگرتی وشه کان زیادوگه م مانایان نه ټیت و پرڤگا بدهن به وهی که هه ندتی جیاوازی که سایه تی تاییه تی کورد دیاری بگرت ، ئه وه ئیتر ټه پهر نه ټیت به ییټ ئه وهی دان بنټ به و ناته و اوایانه دا که له ره گزی راسته ټینه ی کوردا پروو ئه دن •

٢ - له ټیوان میژوو و که له پوردا :

شټیکی پروون و ناشکرایه که ئه ر ناوچه یه ی ئه مپۆ کوردی تیا نه ژی پینی ئه ټین کوردستان و له سه رده می چه نده ها نه وهی کۆنه وه ئاوه دان بووه ، ئه ویش له و پشکنینه دا ده رنه که ویت که ده سه ته یه ک له زانگری شیکاگو له سالی ١٩٦١ دا کردوو یانه •

ئه شه که وتی [به رده پلکه و هه زار میژد] که له سلیمانی یه وه نزیکن و پاشماوه ی سه رده می مه ستیرین ، یان (شانه ده ر) له نزیك ره وژاندزه وه ، که یه که مین په یکه ری ټیسکی ئاده میزادی چاخی به ردینی له عیراقدا تیا دۆزرایه وه ، ئه یچه سپینتی که ئه م ولاته له پټش هه زاره ها ساله وه ئاوه دان بووه •

له سه ر خاکی (هه زار میژد) پاشماوه ی خواره مه نی ی کۆنترین ئاده میزاد دۆزرایه وه ، ئه ویش به دۆزینه وه ی ټیسکی که رویشک و که له کتیری و ناسک و بز و یه مامه و که وو هه موو ئه وگیان له به رانه ی

که پراویان کردوون ، ههروهه سده فی گرگراگه بی که بۆ
خوارده مه نی پۆژانه یان کۆیان نه کردنه وه .

(چهرمۆ) دئییه که له دۆئی چه مچه مال داو کۆنترین دئییه له
پۆژه لاتنی ناوه پراستدا ، نه ویش بۆته هۆی نه وهی که بپیته یه کیک
له وه مه لبه ندانه ی که بۆ یه که مجار ئاده میزاد چه ند جۆریک که نم و
جۆو ، ههروهه ها تۆک و نیسک و تۆوی که تانیش که پیش له دایک
هون (زاینی) به ۲ ههزار سال له گرده کانی کوردستاندا سهوز
هوه تیا بچینریت . ههروهه ها به ره می زه پتوون و بادهم و بستو
هه نجیرو ترئیش له پیش کشتوکال کردندا هه ره هه بوون .

ههروهه ها به ختو کردنی ناژه لیش باوهوه ، وا دهر نه که ویت
که له پیش ۳۵۰۰ سالآ پیش زاینی مانگاوه به راز له ناوچه که دا
مالی نه بوون ، به لام هه ره له بهر گوشته که ی به ختو نه کران ، نیت
خوریه که یان لا گرنگ نه بوو .

بزینش هه ره له زووه وه پیش ۴۰۰۰ سال له مه و بهر ناسراوه .
له پیشانا سه گیش هه بووه به لام نه خوراوه ، به لکو نه گیان
له بهرانه خوراوون که له شیوه ی نه مدا بوون ، وه کو گورگ و
پتوی له دئی (گوندۆک) له نزیک عه قره له عیراق .

له ناو نه شکوه تی قه شه جاندا که گاوره کان به گویره ی قسه ی
(لایارد) (Layard) نه شکوه تی (ماریۆحه ننا) ی پین نه آین که لیک
هه لکه نسراوی سه ره بهردیان دۆزیوه ته وه که نه گه ریتسه وه بۆ
سه رده مێک که له وانیه دانیشتروانی نه و ناوچه یه کشتوکالیان
نه زانیبی ، له کاتیکدا که ناژه نی مالیش که م بووه ، هه ره له ویدا
دیسه نی پراویک نه بینین که گرنگیه کی سه یری هه یه به گویره ی

پرای توفیق وههیبی، هه ره وهکو نه و وینه و هه لکه نراوانه ی پیش میژوو وان که له نه شکه و ته کانی فوره نسادا هه ن ، له لایه کی تره وه هه لیک په یکه ری گه وره گه وره هه یه که به زوری نه درینه پال پاله وان هه کان یا جنۆکه کان .

له هه ره چوار لای کوردستانی ئیستادا پاشماوه ی قه لاکان له سه ره بهرده سه خته کان به دی نه کرین ، کۆنی دانیشتهوانی ئه م ناوچه په له ناوچه ی (نورامار) وه هه تا نه گاته چپای جودی که که شتی په که ی نوحی له سه ره وه ستا ده ره نه که وه ت . شارستاییتی نه که دی له نازۆ، له یۆرغان ته په له سه ره چپای نه زیر له پیره مه گرون که که شتی په که ی گلگامشی لئ وه ستا دیاره .

سالی ۲۰۰۰ پیش زاینی (نازام - سین) ی پاشای نه که ده له ده ره به ند گاورد ا سه ره که وت به سه ره (ساتۆنی) پاشای لۆلۆدا . ئه م لۆلۆیانه که له زاگرووس دانه نیشن باو باپی ری کورده کان ، هه ره ها نه و گۆتیانه ش که له چپاکانی رۆژه له لاتی زئی بچوک له نزیک روباری دیاله وه دانه نیشن به باو باپی ری کورده کان دانه نرین .

سه رجۆنی نه که دی هه ولئ هه وه ی داوه که خۆی بپاریزیت له هیرشی ئه وه اگیرکه ره تالان که رانه ی که جار جار سه ره کرده ی له شکره کانیا ن ژن بوون . کاشیه کانیش به ده وری خۆیان به ره نگاری کوره که ی حامورابی هه ونه وه به سه لامه تی چه ونه پایل ، خۆیان ته رخان کردبوو وه کو کرپکارو کاروان چی هه ولیان

(۵) توفیق وههیبی : مامۆستای زمانه وانیشکی کورده ، چه ند هه ره په یه کی دامه لراوی هه یه که هه ره زاناکانی جیهان لاهان به سه ندبووه ئیستا له له نده ن دانه نیشی .

۱۶۱ یاخود (نوزی) .

ئەدا ھەتا لە سەدەى حەفدە ھەمى پېش زاینیدا گەشتەنە ئەوپەرى بەھیزیان و توانیان ئەو ناوچەىە داگیر بکەن کە ئەمپۆ (لورستان) ى پېن ئەتین و بەدریژایى ماوى شەش سەدە فرمان پەوایى بابلیان کردووە . ئەم داگیرکەرانیە ھێزو توانایەکی نائاساییان ھەبوو . ئەو ئەسپەى کە لەگەڵ خۆیان ھێناپویان بو شارە کە لایان بوو بە نیشانە پەکی خوایی و (سوریاش) واتا (پۆژ) خویان بوو ، سەرۆکەکانیان لەگەڵ میتالی پەکاندا لەدەورو بەرى سالى ۴۵۰ دا کچەکانیان بەژن و ژنخواز شوپان کردووە بە فیرە و نەگان .

لەگۆرە برۆنزی پەکانى لورستاندا گەلی قاپو قاچاھیان دۆزیووە کە گاشپەگان لەگەڵ خۆیان ھێناپویان . کاتێک پاشکانى عیلام لەسەدەى دوواترە ھەمدا وازیان لەدورخستەنەو ى ئەمانە ھینا ئیتر دەوریان ھەبوو لەپێک ھینانی گەلی کوردا ، چونکە وا ئەزانرێ کە ئەمانە ھۆزێکی میدی بوون ، دواى ئەو ئەشوریەکان ھەر کە لەگەڵ میدیەکاندا تێکچروون ئیتر پەکسەر لەکوردستاندا ھاتنە سەر دەور .

ئەرشاک - ساغراستیانی ئەرمەنى دانەرى (کوردو کوردستان) لە سالى ۹۴۸ دا نەبوونی میدیەکانى دوپات کردۆتەو و وتە پەتەى ئەمانە ھەرگیز نەبوون ، تەنھا لەچەند ووتە پەکی کەمى ھێرۆدوتدا نەبێ . بەگۆرەى وتەى دانەر، میدیەکان بو پەکەمجار بەھۆى نوسینی پەکیە لەمێژوودا دەرکەوتون کە یادى سەرکەوتنى شەلمنەسەرى پەکەمى بەسەر (یانگۆ) ى لایەنگریدا کردۆتەو کە فرمان پەوای نامر - کوردستانی ئەمپۆ بوو و لەوکاتەدا لێى پاخی بوو .

لەدەورو بەرى سالى (۱۱۰۰) دا (تکلات - فلاسەرى) پەکەم

شەرى لە گەندەدا كردنو (شەمس ئەدەد) بەزۆر سەرانی لێ سەندون
 ھەر لەو کاتەدا (ئەدەدنیراری) سیتیەم میتردی سەمیر ئەمیسی
 ئەفسانە سەرکردایەتی گەلیك ھێرشی كردووە لەدژی ئەمان .
 بەلام (تكلات فلاسەر)ی چوارەم كە لەسەدەى ھەشتەمدا (٧٤٤)
 كەلكى لە تىكچونى ھۆزەكان وەرگرت، لەكۆتاییدا دیتو (٦٠٠٠٠)
 كەس بەدیل ئەگرئو تالانیەكى گەورەیشی لەمەرو مالات دەست
 ئەكەویتو ھەتا بچوكترىن گۆشەى چیاو دۆلەكان داگیر ئەكات .
 دیلەكانى لەدروستكردنى پرۆژەى ئاوەدانى و ناشتیدا بەكار
 ھێناوە .

دواى یانزە سال ، سەرچۆنى دووھم كە شارى خورسابادى
 بنیات ناوە ، دەستى گرت بەسەر سامەرپەداو بە دیلو بىنگارى
 سەرکردایەتى ئەو گەلەى كردوو بەسەر لیواوەكانى خاپوردا كە
 یەكێكە لەلقەكانى فورات بردنى بەرەو شارى میدیەكانو ئەمە لە
 ئىنجیلیشا ھەبە ، ئەوھى شایانى باسە ھەتا ئەم سالانەى دوايش لە
 كوردستانى عێراقدا گەلیك دئى جولەكە ھەبوو . (ئەسەر
 ھەدۆنىش) بەدەورى خۆى سەرى یەپاشاى میدیەكان دانەواندووە
 لەوانەى كە لە نەینەوادا ئەھاتن بۆلایو بەردى بەنرخو ئەسپیان
 بۆئەھینالەجیاتى سەرانی، لەم ھێرشانەشدا بۆسەر خاكى كوردستان
 ئاشوریەكان گەلیك پاشماوھیان بەجى ھێشتووە كە بە تواناییو بە
 ھێزبان دەرنەخات لە ھەلكەنراوو نەخشونىگارى (مالاتای) كە لە
 دەھۆكەووە نزىكە . لەباتاس لەتێوان شەقلووو پەواندزداو لە
 دەربەندى وامەكان لەسەر زئو لەدەربەندىكى سروشتیدا لەسەر
 پىگای تێوان نەینەواو ولاتى فارسدا ئەم پاشماوانە ھەر بەرچاو
 ئەكەون . بەلام لەدواىیدا میدیەكان توانیان لەژێر دەستى
 ئاشوریەكان پزگارىیان ببیت ، لەكاتێكدا كە سەنعارىب بە

سەرکردایەتی یەكێك لەسەرکردە خراپەكانی كە ناوی (دیوكس) بوو خەریك بوو بە پێكخستنی ناوچەكانی بابل و عیلامەو و ھەر لەو كاتەیشدا میدیەكان پیاوی سەر چیاى زاگرووس نەبوون .

یێجگە لەچەند ھۆزێك نەبێت كە ژیاى كۆچەرى و دانیشستوى دیھاتی ناخۆشیان لا خۆشبوو ، وە لە دواییدا توانیان خۆیان پێك بخەن - بە گۆپۆرەى قسەى ھیرۆدۆت ئەو سەرۆكەى كە بۆ نمونەى دادپەرۆرەى ئەھینرایەو ، پۆزێك لەپۆژان وازى ھێنا لەوێ كە كاتى خۆى بە مەحكەمەكردنى یاریدەرەكانیەو لەسەر ئیشوكارى تاییەتى خۆى بەفیرۆبدات، بەلام ئەنجامیش وا چاوەروان نەئەكرا كە سەرلەنوێ ھەمووشێوەكانى گێرەوكێشەو ھێرشسەرھەلبدەنەو بەجۆرێك كە میدیەكان گەیشتنە بیرى ئەوێ كە پاشا ھەلپژێرن و ئیتر دیوكسیان ھەلپژارد .

دیوكس بە پاسەوانى دئسۆز دەورى خۆى گرتو بپیریادا كە پایتەختەكەى لە ھەمەدان دابمەزریتى و پەنجاوستی سأل فرمان رەواى كرد ، دواى ئەو (فراورتیس)ى كۆپى ھاتە جێگای ، ئەم كۆپەى پاشایەتییە بچوكەكانى دەوروپشتى خستە سەر ناوچەكەى و لەگەڵ پاشای فارسەكانیشدا شەرى كرد بەلام ئاشوریەكان بەرگریان كرد . كۆپەكەیشى تەنھا ئەو ئەشكەوتە ئەفانەییەى كۆپو كچی ھەبوو كە لەنزیك دئى (شورتاخە) وە بو (سیكرازى) كۆپى كە یەكێك بوو لەو سەرکردانەى جارجار لەكاتى ئاشتیدا لەسەرکردایەتى شەرو بەرپۆەبردنى ئیداریدا دەرئەكەوت ھاتە سەر دەور . لەجیاتى ئەوێ ئەو سوپایانە كۆبكاتەو كە سەر بەخۆ لەناو ھۆزەكاندا شەریان ئەكرد و یستى سوپایەكى پێك و پێك دابمەزریتى لەسەر شێوەى سوپای ئاشوریەكان، سەربازەكانى بەتیروكەوان و شیر پێ چەك كردد بەشێوەیەكى تاییەتى گرنگی دا

به سواری و لهم دواییه‌دا سواره‌کانی وه‌کو بارسیه‌کانیان لئ‌هاتبو، له‌سر به‌کاره‌یتانی که‌وان به‌باشی رای‌ه‌یتناپوونو نه‌یان‌تسوانی دوژمنه‌کانیان به‌کۆمه‌ق تیرباران بکه‌نو له‌و کاتانه‌دا که‌ واپان ده‌رئه‌خست شکاونو رایان‌کردوه ، نه‌مه‌یش وره‌ی نه‌وانی تسری به‌رز نه‌کرده‌وه . بچ‌گومان ناگری میدیه‌کان ترسناک بوو له‌دواییدا به‌ئاگری (جره‌یجوری) ناو نه‌براو مانای نه‌وه‌یه نه‌و تیره‌ئاگرینه له‌سر ئاویش هر نه‌گپتی . وه‌ له‌ پاستیشا میدیه‌کان تیره‌کانیان به‌پۆنو نه‌وتی کولآو ئاو نه‌دا (هر تیریک به‌م شله‌یه ئاو بدریت به‌ر هرچی شتیک بکه‌وتی نه‌یسوو‌تینتی ، به‌مه‌رجتی له‌خاویی شله‌که‌دا بهاو‌پژرئی و به‌که‌وانتکی چه‌رمی خاو بهاو‌پژرئی ، چونکه‌ هاو‌یشتنی توند سیناتی نه‌م شله‌یه ناه‌یتیت ، خو نه‌گه‌ر ئاویشی بکه‌یت به‌سه‌ردا بۆ کوزاندنه‌وه نه‌وه زیاتر هه‌تی نه‌گیرسینتی)

میدیه‌کان له‌ستی ناوچه‌ی گه‌وره‌دا کۆبوونه‌ته‌وه وه‌کو : -

۱ - میدی گه‌وره ، عیراق و عه‌جه‌می نه‌مپۆ .

۲ - میدی نه‌ترۆپاتین ، نازربایجانی تازه .

۳ - میدی ده‌وری تارانئیتستا ، که‌ ژێرده‌سته‌و داگیرکراوه‌کانی جووله‌که‌ی تیا دروست‌کرا که‌ پۆفاتییل سه‌رکردایه‌تی پاشای (تۆبی‌گه‌نجی) تیا‌کردوه .

سیکراز (Суахари) هه‌وتی داگیرکردنی نه‌ینه‌وای دا . چونکه‌ گۆپی ناحوم پینه‌مبه‌ر وا له‌ نه‌لقۆشو له‌ماوه‌ی ۵۰ کیلۆ مه‌تره‌وه خه‌نک نه‌م ه‌یرشه‌ی بینیه‌وه داگیرکه‌رانیان وه‌کو گنپه‌ی ئاگر یان سونو گولله‌ مه‌یرکردوه . به‌لام لهم کات‌دا سیسیه‌کان کوتوپ له‌دواوه به‌ره‌نگاری میدیه‌کان بوونه‌وه و سیکرازیان ناچار کرد که‌ ده‌ست له‌ ئابلقه‌ی نه‌ینه‌وا هه‌بگرئو له‌سه‌رووی ده‌ریاچه‌ی ئورمیه‌وه به‌رگری له‌ ناوچه‌که‌ی خو‌ی بکات . لێره‌دا

دهستیکی که و ته ئەم لاو دەستیکی که و ته ئەولا ، لەگەڵ ئەو هەشدا لە دواییدا پاشای سیسیه کان (مادیز) و سەرکرده گه‌وره‌کانی بانگ کرد بۆ ده‌عوه‌تیک و سه‌رخۆشی‌کردن و سه‌ری‌په‌ین . چونکه له ده‌ورو به‌ری سالی ٦٢٦دا نا‌شور بانیه‌پان مرده‌بو ، سیکراز چو بۆ لای (نیوپولاسه‌ر) فه‌رمان‌په‌وای بابل و سوپا مه‌یده‌که‌ی له‌سه‌ر شاخ هه‌نایه‌ خواره‌وه‌و له‌ سالی ٦١٢دا نه‌ینه‌وای کاو‌ل‌کرد ، که هه‌شتا ئه‌مه‌پراتۆری نا‌شوری زیندوو بوو ، ئەم مێژوو به‌لگه‌داره به‌یه‌که‌م سالی مێژووی کوردانه‌نرێ ، هه‌روه‌کو کورده‌ نیه‌شتمان په‌روه‌ره‌کانی ئەمه‌رۆ نه‌یده‌نه‌ قه‌ئه‌م ، سالی ١٩٦٥ی زاینی به‌رانبه‌ر سالی (٢٥٧٧) له‌پۆژنامه‌ی کوردیدا . به‌لام سالی ٥٤٩ سه‌رۆسی گه‌وره‌ سه‌رکه‌وت به‌سه‌ر (ئه‌سته‌یاگه‌)دا که دوا پاشای سه‌ربه‌خۆی مه‌یده‌کان بوو ، هه‌روه‌ها به‌سه‌ر کوره‌ بچوکه‌که‌یدا که هه‌مه‌دانیه‌ن (ئه‌که‌باتان)ی کرد به‌پایته‌خه‌تی ئه‌یرانی یه‌که‌گرتوو . له‌په‌سته‌یا له‌گه‌ڵ سه‌رکه‌وتنی سه‌روسدا (سه‌رده‌میکه‌ی تازه‌ کرایه‌وه‌ بۆ گه‌لی فارسی به‌یه‌که‌گرتنیه‌ن له‌گه‌ڵ مه‌یده‌کاندا) .

گه‌رمان نه‌تی : (Ghrshman)

با ئه‌سته‌یاش به‌گوته‌یه‌ی قسه‌ی گه‌رمان و به‌که‌ورتی چی له‌ باره‌ی مه‌یده‌کانه‌وه‌ ئەزانین باسی به‌که‌ین .

ئه‌گه‌ر ها‌تو و په‌سته‌مان وای دا‌بنه‌یه‌ین که : پۆله‌می سه‌یاسی فه‌رمان په‌وایی مه‌یده‌کان له‌ پۆله‌نیه‌ری گیانی و مه‌دییا تا پاره‌یه‌کی زۆر له‌ پۆله‌می سه‌یاسی فه‌رمان په‌وایی نا‌شوریه‌کان ئه‌چیت ، ئه‌تر له‌وانه‌یه له‌ به‌رانبه‌ر ئەمه‌دا هه‌موو شه‌تیکمان له‌ و نه‌بیه‌ت . به‌لام له‌ پوه‌ی کاروباری هونه‌ریشه‌وه‌ مه‌یده‌کان هه‌روه‌کو خه‌لکی وڵاتی یا‌جوج و ما‌جوج [السه‌یسه‌ین] و سه‌مه‌ریه‌کان و ان که به‌ وردی و شه‌اره‌زاییه‌وه‌ گه‌رنگیه‌ن داوه‌ به‌ پازانه‌وه‌ی چه‌که‌و له‌ دروست کردنی که‌لوپه‌لی

ئەپدا ھونەریان نواندوو ، ھەروەھا لە دروست کردنی قاپو
 قاچاگی خواردن لە کانه بە نرخەکان و دوورینی جل و بەرگی
 چنراوی پەنگاوپەنگت • پەنگت و پوخساری خەتکی لە نیگارو
 نەخشەکانی ئاشوریدا دیارن کە پیاوھەکانیان پێشو و سەتلیان
 ھەبوو و جل و بەرگیشیان بە پیتستی ئازەل دا پۆشراوھ و پتلاوی بەرزو
 گرتی گرتی کە لە دووھ چەماوھ تەوھ لە پێ ئەکن و ئەسپ ئەبەن بۆ
 داگیرکەرانیان •

لەبەر پۆشنایی گەنجینەیی [سەقز]دا ئەتوانین بیریکی لە
 ھونەریان وەرگرین و لەمەودوا بەچەند بەنگە یەکی تر پوونیان
 ئەکەینەوھ • ئەویش لەبارەیی وەرگرتنی شارستانیەتی جۆراو
 جۆرەو بەگوێرەیی شارستانیەتی ئەو گەلانەیی کە داگیریان
 کردوون و لەمان پتەشکە و توتو تر ھوون و شارستانیەتی [المغیرین]یان
 ھەبوو •

لە ھونەری پەسەنیان ھیچی ومان پێ نەگەشتووھ بێجگە لە
 پاشماوھ یەکی کەم نەبیت ، وەکو ئەو شێرە گورھ تێکچووھ کە
 وا لە ھەمەدان و ھەندئێ گۆری بەردین کە یەکیکیان وا لە نزیک
 شاری (بول)وھ لەسەر زنجیرەیی پۆژناوای زاگروسی لە (دوکان –
 داود) و لە گەلئێ شوینی تری کوردستاندا ھەبە وەکو خوارووی
 دەریاچەیی ئۆرمیە کە گۆرستانی گورھ و ھەنگەنراو لە دامینی
 چیاکان ھەبوو گۆرپەکان بە وشەیی ئایینی دەرکەوتوو
 رازینراو نەتەو ، و پێنەیی زەلامیک کە قولئێ لقو پۆپی بەدەستەو یە
 کە لە ئاھەنگە ئاینیەکاندا بەکار ئەھێنرئێ •

بۆیە دەربارەیی میدیەکان کەمیک درێژەماندا بە قسەکانمان
 چونکە باو باپیری راستەقینەیی کرددەکانی ئەمەرق ئەوانن •

۳ - زانستی بهر اوردگردنی زمانه کانیش و تهی خوئی نه آیت :

له راستیا دهر باره ی گتیره و کتیشه ی نه ژادی کورد و این له تیوان دوو باسدا ، یه که مین باسه که ی مینۆرسکی یه که نه ژادی یان نه گتیره یته وه بو په گهزی ئیرانی یان - هندو ئه وروپیی و رای وایه که له سه ده ی حه و ته می پیش زاینی دا له ناوچه ی دهر یاچه ی نورمیوه به ره و بو تان هاتوون . دووه میس باسه که ی ئاکادیمی سو فیتی (مار) که سروشتی دانیش تووه په سه نه کانی ولاتی کورده واری له پیگای ژنو و ژن خوازی یه وه له گه ل گه له کانی تری ئاسیادا دهر خستوو و ه کو خلدی و جورجی و نهرمه نیه کان .

له سه ر ئه م هنجینه یه و له سه ر دانانی مه سه له ی دهر خستنی باری زمان و میژوو وه مینۆرسکی کورده کان نه خاته تیوان نه ته وه کانی ئیرانه وه بئ نه وه ی پروانیتته نه و باسه ی تر له دروست بوونی په گه زه زنجیرییه تیکه لاوه کانی ناو کوردا . له سه ده ی پینجه مدا ، هیرودۆت پیمان نه آیت ، ناوچه ی سیازده هه می ئیمپراتوریه تی نه خمینی له پال نهرمه نا [پاکتویکی]یش Paktwiku نه گرتیه وه ، که له رۆژه لاتدا بریتی بوو له بوختان یان بو تانی نه مپۆ [کنکریت] که ولاتی کاردۆک یان کاردۆخی لئیه و زه ینه فون سالی ۴۰۰ - ۴۰۱ پیش زاینی له کاتی گه پانه وه یا له گه ل ۱۰ هه زار سه ربازدا قسه ی لئ کردوه .

هه ر له و کاته وه و هه ر له و سه رچاوه یه وه ناویک پرا به سه ر نه و ناوچه یه دا که نه که ویتته سه ر رۆخی چه پی روبری دیجله له نزیک چیای جودی یه وه .

وه له نوسراوه کو نه کانیشدا نه م ناوچه یه هه ر پی پی نه و تری [گۆردین] و ئارامیه کانیش پی پی نه لئین [بیت گاردو] و به شاری جه زیره نه لئین [گازرتا گاردو] .

وه ئەر مەنەپەكان هەندئ شتمان بۆ باس ئەكەن لە بارەى و لاى
 كاردۆخەووە كە تا رادەپەك لە گەل فراونیشیدا هەر سنوردارە .
 بەقسەى زەپنەفون ئەم كاردۆخيانە ، نە باپەخى دەسە لاى پاشا
 (ئەرتاكسىرى) و نە زۆردارى پاشاى ئەر مەنەپەكان زانىووە .
 هەر وەها كاردۆخەپەكان باو باپىرى كورد نىن بەلكو ئەمانە
 باو باپىرى [جورجىپەكان و كارتلىپەكانن] ، هەر وەكو پروفىسۆر
 (سىبى . ئىف لىمان هۆپت) (C. F. Lehmann - Hopte) باسى ئەكات
 لە ویدا هەندئ نەزىك بونەووە هەپە لە گەل خولدىپەكاندا يان
 (توراتور - Ourartou) دا ، بەلام ئەمەى دواپىيان خواپە نەوەك
 گەل ، لە لاپەكى تارىشەووە نە جورجىپەكان و نە خولدىپەكان بە زمانى
 هەندۆ ئوروى قسە ناكەن وەكو كوردەكانى ئەمپۆ بەلام ئەو
 گرنك نە ، چونكە [مار] ئەلئ كورد زۆر بە خىراپى زمانەكەى
 نە گۆپئ .

هەر وەها لە (كرىتو) يان (كېرتىن) باو باپىرى كوردەكانمان
 بىنى كە كۆچەرى ئەترۆپاتىن بوون و لە سالى ۲۲۰ى پيش زاینى دا
 بۆ پەكەمجار [پۆلىب] بە تەنگچى سوپاى فەرمانرەوای میدیا كە
 لە گەل (سىلوسىد ئەنتىكۆس)ى سىپەمدا شەپان كرددووە ، باسى
 كرددوون . دواى ۳۰ سال چوونە تە پىزى خزمەت كردنى
 (ئەنتىكۆس) خۆپەووە لە سالى ۱۷۱ لە لاى پاشا (پىرگام) بوون
 بە سەربازى بە كرىت گىراو .

دواى ئەووە (تىگران)ى گەورە پاشاى ئەرمىنىا (۲۶-۸۹) پيش
 زاینى سەركرداىە تى (۳۵ ر ۰۰۰) كوردى دىل كراوى كرددووە بۆ
 پىنگا و پەرد دروست كرددن و چەم پاك كرددنەووە دارستان بپىنو
 چى بەجى كردنى ئىش و كارى تى شەپكردن .

لە پراستيا دانىشتووانى (گۆردىن) لە ئەندازىارى دروست

کردن و سوپاییه وه گه لئ به ناوبانگک بوون به جوړیک نه وه نده
بلیهت بوون که وینه یان نه بووه .

هرچو ټیک بیت (مینورسکی) وه کو (مار) باسی ده وری
میدیه کان نه کات له ټیک هینانی نه ته وه ی کورداو ئه م گه له
گرمانجیشی پین ئه وتری که ئه م زار او په له ۳ بهش ټیک هاتووه
[Kurd — man — dj] یان (کورد — مان — دج) بهشی په که م
هر له خوږیا ناشکراو پوونه ، سیه میش بهشی دروست بوونه ،
هر وه ها پتویسته بهشی دووم (man) له ناوی (میدیه کان) ،
[ماتای] یان [مادا] وه نریک بکه ینه وه و بیتجگه له وه پیش
میدی په کان کاتی خوږی ټیکه لآو بوون له گه ل (مانیه کان) و
(ماناییه کان) دا که له سه ده ی نوه می پیش زاینی دا له ناوچه که دا
دهر که وتوون . کاتی دا گپرکردنی نه ینه وا له ساتی ۱۶۱۲ دا له ناو
هاو په یمانه کانی میدیه کان دا تاقمیک له (ماندا) هه بسووه ، هر
وه کو ناشوریه کان به ناوانانی سیمریه کان و سیه کان راهاتبوون .
زاناکانی زمان پروایان به و راستیه چاوه پروان کراوه هیناوه
بو ئه م ناوه جوړ او جوړانه ، وه کو (ماندا) ، میدیه کان و
ماناییه کان ، مانیه کان یان ماتیه کان ، مارتیه کان یان مارجیین .
له لایه کی تره وه دوا ی تی په پربوونی (الکنگریت) یان (بوټان)
هیرش هینرایه سر ده هزاره سرباز له لایه ن له شکرکی فارسیه وه
که له مادی په کان و نرمن ټیک هاتبوو . ماردیه کان دراوستی
کیرتیه کان بوون و بوونه ته په گه زی ئه لمانیه کان ، وه مینورسکی
به وه و ته که ی کوټایی نه هینتی که ئه لئ [له نه جسامی گه لیک
پووداوی میژوویی و جوگرافی ، زور له وانه په که نه ته وه ی کورد
له ټیکه لآو بوونی دوو هوز که له یه ک په گه ز ټیک هاتبن دروست
بووبی که ئه وانیش [ماردوی کیریتو] این که هر دوو کیان به

شپوه زمانتيك قسه نه كهن كه زور نزيكه له شپوهی زمانى ميديه وه ،
له لايه كى تريشه وه زور ناشكرايه كه له كاتى هاتنى كورده كانا
به ره و پوژئاوا گه ليك په گه زى ناوخوييان تيكه لاو بووه .

نيتر زور باسى باسه كه ي (مار) ناكم كه نه لى كورده كان
دانيشتوى سهره كى ناوچه شاخاوى بيه كانى ناسيائى بچوكن ،
سهره پاي گه ليك نزيك بوونه وه ي ناشكرا له بابته تيوره كانيه وه
كه له زماندا دايانوون له سر ده ستورى نابورى و هوكانى به گزا
چوونى چينايه تى ، كه چى من هر پييان رازى نايم و به لاي منه وه
نه و يش نه يتوانيوه بگاته نه و نامانجه ي كه به ته مائى بووه ،
سهره پاي نه و يش نه وه ي دوپات كردوته وه كه گوايا گه ليك
په يوه ندى له تىوان كوردو ميديادا هه يه كه له پاستيا باسه كه ي
سبزسكى به هيتز نه كات .

٤ - زانستى په گه ز :

سهره پاي نه و سماندنه ي زمانه وان و بيژوو نووسه كان نه گهر
هيتشا په گه زى گه لى كورد ناشكرا نه يى ، خو نه و زانستى
په گه زيش به هيچ جوړى به تگه ي له وان پروا پيكر او ترمان ناداتى .

(نارنى كاپير) (Ariene kappers) له سالى ١٩٣١ دا درباره ي
كورده كانى ديمه شق لى كوژينه وه يه كى كردو وه و گه يشتوته نه وه ي
كه بلنى كورد په گه زى كى جياواز پيكنه هينى بى نه وه ي به ربه ستى
تيكه لاويى له گه لى په گه زه كانى تر دا بكات .

(كاپير) تيكرپا نه نجامه كانى نه و لى كوژينه وه يه ي (هوساى)
١٨٨٧ ي كو كردوته وه كه درباره ي كورده كانى ولاتى فارس
كردبووى ، هه روه ها نه نجامى باسه كه ي (شاتر) ١٨٩٧ كه

دەربارەى كوردەكانى توركييا و فرمان پەواى پەريشان كردبووى .
 وەكو و توويانە كوردى ژوو روو بالا بەرزو لاوازنو بەهيج جۆرى
 قەتەويان نيه ، ، لووتيان دريژو بارىكە و زۆرجار قۆقزە ، دەميان
 بچكۆلەيو دەموچاويان دريژو هيلكەيى يە . ناسايە كە پياويان
 سمپليان دريژو و هەميشە ريشيان ئەتاشن . پوانينيان قوولەو
 زۆريان قۆكانز و چاويان شينىكى پوونە . نەگەر منائىكى كورد
 لەناو چەند منائىكى نينگليزدا دانيش، لەپەكتى جياناكرينه وە،
 چونكە ئەويش وەكو ئەوان پستى سپى يە ، لەخواروودا هەندى
 جار دەموچاويان گەورەيو لەشەشيان زۆر قورسترە .

ئەم تەبىئىيەى خوارو وە هينى [ميجەر سۆن] لەساى ۱۹۱۲دا
 كە ماو ئەدات بەووى وای دابنئين كە كورد شپو يەكى دامەزراوى
 نيه .

لە راستيشدا بارى كوردى شاخاوى و كوردى دەشتەكى
 هەرچۆن بىت دانىشتووبن يان كۆچەر ، يان يەكيتك بى سەر بە
 هۆزىكى تىكەلۆ بە پەگەزەكانى تر كە بەهۆى ژنو ژنخوازى يە وە
 تىكەلۆ بوون ، جياوازى يە دەركە و تووەكان هەر بەتەواوى بەدى
 ئەكسرين ، هەر وەكو پەوشتى عەرەب ، يەهودى ، نەستورى و
 توركمانى و هتد . هەر وەكو لەپشە وە مينۆرسكيش هەستى
 بى كردبوو .

ليكۆلئىنە وەكانى [هيتىرى فيلند] ساى ۱۹۵۲ دەربارەى
 زانستى پەگەز ، بەتايبەتى لەناوچەى زاخۆ، پەواندز، كەركوك و
 سنيمانى ، هەرچەندە ئەميش هەر هەمان ئەنجامى دەست كەوت
 بەلام زياتر بەلای راستى دا ئەچپت . دريژى يە مام ناوەندى
 كورد ۱۶۶سم بوو ، تا پادە يەكيش بالا بەرزو لاق كورت ، ناو
 چەوان پان و سەرى گەورە و خپ ، سەرى كورت و پان ، بەلام

قۆزى دەموچساو مام ناوہندییہ ، کہ متر له چوارچیتوہیہ کی نو
 زہلامانہی کہ تاقی کراونہتوہ پیستیان ئوروی پی بووہ ، ئوانی
 تریش پیستیان ہینی ولاتی دۆلی (وادی الرافدین) بووہ ، بہ
 زۆریش لسوت چہماوہ بووہ ، کورد قزی زۆرت رہ لہ عہرہو
 قزیشی لولو نہختیک نہرمہ ، رہنگی قاوہیہکی تۆخہو چاوی
 رہشہ ، قزی کالو چاوی شینیشیان ہہیہ بہتایبہتی لہ ناوچہکانی
 پۆژناوادا . رہنگی پیستی ئمان پوونترہ لہ رہنگی پیستی
 عہرہو . بہلام جوانیان کہمترہ لہ ئاشووریہکان ، دانیان
 سروشتیہو زۆر ریک ویتکەو بازووشیان بہہیزہ ، تہندروستی
 بہشیوہکی گشتی زۆر باشہ بہتایبہتی ئوانہی کہ گرنگی یان
 بیئدہن .

ہینری فیند وینہی قوتوغرافی و تیشکەکانی ئوانہی ورد
 کردبووہوہ کہ تاقی کردنہوہیان لہسەر کرابوو . تیایاندا چہند
 جۆریک رہگہزی جۆراوجۆری تیا دۆزیونہتوہ . وہکو ئہرمہن ،
 بلقانی ، دانیشتوانی ناوچہی گۆمی دہریای سپی ، ئہنازۆلی ،
 ئیرانی و ئلبی .

بہلام سەرہرای نەم ہموو جیاوازیانہ لہ لاشەدا کہ بہوئی
 ئو تیکەلاوبوونانہوہ لہ چہند سەدہیہکدا پروویان داوہ ،
 کوردہکان ہتا تیتاش ہەر زۆرنو ئوانیش ہەر وہکو
 گەلہکانی تر کہ ئہشتوانین بلین ہموویان ئہگر رہگہزیکی
 جیاواز پیک نہہینن ، ئہوا ئیتربہ گومان رہگہزیکی تایبہتی
 پیک نہہینن و ہستیکی راست و قولیان بہ خانەدانی و رہسەنیہتی
 رہگہزی خویان ہہیہ .

پہلی سہ ماہی
ثریانی کورہ واری

ژیلانی کوردو واری

له پراستی دا کوردو کان سه ره پای سروشتی گشتییان که شاخاوین هیشتا به پینی باری ئابووری یان جیاوازی چینایه تی یان هر هیه ، که نه بیته هۆی دهرکه وتنی ئیش و کارو شوینی نیشته جی بوون ، له گه ئی نیشانهی تایبه تیدا له نه جماسی جیاوازیی ره گه زو میژوو یان .

۱ - کۆچره گه پۆک و هۆزه نیشته جی کان :

له وانیه له ناو کوردو کان دا بتوانرئ جیاوازی بکریت له تیوان کۆچره و هۆزه دامه زراوه کان دا که لادیی و شارستانیش نه گریته وه . کۆچره کانی کورد تارا دده یه که له کۆچره کانی عه رب نه چن ، چونکه نه مان شاخاوین و پیاوی بیابان نین و ئیشی سه ره کی یان به خپو کردنی ئازه ته که نه ویش له بزنی و مه رو گامیش و

هەندى جار و لاخى سواری و زۆر كەمىش لە وشتر تى ناپەرى .
 ئەمانە وان لەسەر بەرزايىه كانى توركيا - ئەرمەنى و لە
 سەرچاوهى (كورا) يان لەسەر بەرزايى (ئاراكس) ، مراد سو ،
 فورات و گۆمى دەرياچەى (وان) ھەروەھا لەسەر دامىنى خواروى
 تۆرۆس - بەلام لەپاستىدا ئەو كوردانەى كە بەتەواوى كۆچەرن
 تارپادەيەك ئەسپۆ نەماون ، كەواتە ئەمانە نيوە كۆچەرن چونكە
 ھەمويان خانووى ھەمىشەيىيان ھەيە لە دەشت و دۆلە كاندا كە ئە
 زستاندا دێنەوہ ناوى .

فەرمان پەواكان بە گوێرەى تواناى خۆيان ھەول ئەدەن كە
 كۆچەرو كۆچ كەردن كەم بكەنەوہ ، بێئەوہى كە ھىچ كاتى بە
 ئاسانى سەربكەون بۆ نموونە ھىشتا لە عىراقدا كۆچەر لە بەشى
 (بلباس) لە سلێمانى و (ھەركى) لە ھەولێرو (سورچى) لە موصل
 ھەرھەن .

بەشى زۆرى ھۆزەكانى ئىران نيوە كۆچەرن و ھەندى جارىش
 دامەزراون ، بەلام ھەر پارێزگارى ھەندى نەرىت و پرۆگرامى
 ھۆزايەتییى خۆيان ئەكەن .

كۆچ كەردنى ھۆزايەتى زۆر جۆراوجۆرە ، بەپىئى ئەو ماوہ و
 رېڭايانەى كە كۆمەلەكە سەرجم ئەيگرنە بەر ، زۆر جار ھەندى
 لە ئەندامانى ھۆز لەدواوہ لای لەوہ رېڭاكان (قشلاخ) ئەمىننەوہ ،
 ئەمە لەكاتىكدا كە كۆچ كەردن بەرەو ھاوینە ھەوارەكانى [ئىلاخ]
 يىت . ھەندى كاتى ترىش ئەندامە ھەمىشەيەكان يان نيوە
 ھەمىشەيەكان لە ھاوینە ھەوارەكاندا ژمارەيان كەمە .

لامبەتون ئەلئى : Lampetoon

كوردەكانى رۆژئاوا بە ناوچە ھاوینە ھەوارەكانيان ئەلئىن

(زۆزان) يان (كوپستان) ، هۆزه دامه زراوه كان (ديمانى) به ماناى
 ناوه كه كه پى پى بلتى رويشتن - خويان نابهستن به كوچ كردنه وه ،
 نه گهر هاتوو له لادى كاندا ژيان نهوا لاديين و له وان شه به هوى
 بارى نابورى و سياسيه وه يان به هوى تهن دوست چاكي په وه به
 كوچه رى كوون له ده شته كاندا مابنه وه و پتيان نه ئين گامبرى
 (Gamiri) يان بامبرى (Bamiri) ماناى (باوكه مردوو كه كان)
 يان (مانگاي مردوو) ههروه ها گاو يستى (Gawesti) ماناى
 (مانگاي ماندوو) . نه و شر نه وه نه گه يه نى كه هه ندى له هۆزه كان
 به شه گرنگه كانيان جيا نه كه نه وه ، هه ندى كان له چيا كان و هه ندى كى
 تريان له ده شته كاندا . نه مانه يش له دانيشتوانى بنه په تى و
 سه ره كى ولاته كه ن ، يان (رايات) ي گاور يان موسولمان بوون و
 له سه رده مه كو نه كاندا پياوى هۆز يان تيره كان زان بوون به
 سه رياندا و سه ريان پى دانه وان دوون بو يي گارو سه رانه دان .
 (ئامو ندى) نه ئى نه مه له عيراق پى نه ئين (مسكين) يان
 (كرمانج) يان (گۆزان) كه به هه مو ماناى وشه كه به رانه ره
 له گه ئى نه و كوردانه دا كه له بنه په تا عه شايه رين . بو نه م
 لادى بيانه ش - نه گهر توانيت بى ئييت - نه بى تا قميكي تازه ي
 بخه يته سه ر كه وان له ژير ئالاي كو ئخوازت دا له لاي كورده كانى
 سو فيه ت . كو مه ئيكي تر له هۆزه دامه زراوه كان له و شارستانه
 پيك هاتون كه هه مو په يو ندىه كانيان له گه ئى هۆزوپه گزه كانيان دا
 كه ژماره و گرنگيان ماوه ي په نجا ساله به ره و زياد بوون نه چي ت
 دامه زراون .

۲ - خانوبه رى كورده وارى : -

كوچه ره كان له ژير ده وارا نه ژين ، هه ره له خويانا نه م ده وارا نه
 نرم و بچوو كنو به گه ئى په تى كورت كورت به سراونه ته وه به

زهوی یه وه ، نه گهر به راوردیان بکهین له گه گه ده واری عه ره بدها ،
گه لئ جیاوازیی ناشکرا به دی نه کریت .

سه ره که ی پاریه لئ درپژ درپژ پشه له مووی بز ن دروست
کراوه ، ژماره ی میخه کانی شی به گویره ی ئاره زووی خواهن مال
نه گوړئ . «به شپوه یه کی گشتی که (سی . جی . فیلبرگ) بامی
ته کات» ده واری کورد به م شپوانه ی خواره وه جیا نه کریته وه .

سه ره ده واره په شو گه وره که ی له مووی بز ن چنراوه و گه لئ سه ری
هه یه که له سه ره وه به ره و خوار شوړ نه بنه وه به هر چوارلای
فراوانی ده واره که دا ، په رده ی بهینه کانی هه میشه شتی چنراون
واده نه که وتی ژماره ی میخو پاریه لی میخه کان نه زانراون داری لوتکه ی
نیه بیتجگه له تاقمی پوژ هه لات که له چهنه کاتیکی تایبه تی دا هه یانه
سه ره ده واره که بهش بهش کراوه به گه لئ به شه وه که به قهیتانی
گوش و چیلکه ی بچوک به یه که وه به ستر اوون . پیک خستنی
ناوه وه (پاخهر) زور ساده یه : گه لئ فهرش و هه سیری تیا پاخراوه
په رده یه کی قامیش* به شی ژنان له وچیتگایه جیا نه کاته وه که ته رخان
کراوه بو به خیره اتنی پیاوان و له نار یه زیدیه کاندانمه له
ناوه پاستدایه . ناگردانی قاوهش له زه ویدا هه لکه نراوه . هه ندئ
ده واری سه ره که کان خاوی و فهرشی خوری ی چاکیان تیا دانراوه و
حه وانه وه و پابواردنیشیان هر هه یه .

خانوی لادئ (خانی - Xani) زور سه ره تاییه . نه وه یان
که ساده یه ماوه یه کی گه وره ی تیا یه که کراوه به دوو به شه وه .
به شتیکی دانراوه بو ناژه ل (ناخور)* و نه وی تریان بو خیزانی

* په نکه لیره دا نوسه مه بهستی له چینی کوردی بیت .

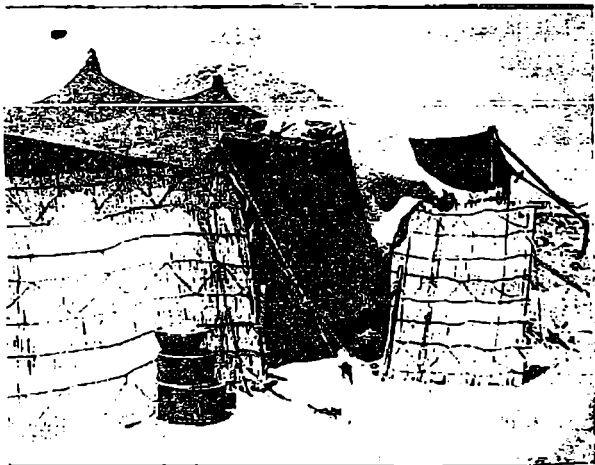
* لیره دا مه بهست له گه وپه .

مانه که به • بۆشاییه کی په رژین کراویش ده وری خانووه که ی داوه ، له ته نیشتیوه عمارتیکی ساده هه به که به کاری شهینن بۆ هه لگرتنی قایمه کاری و شت و مه کی ناو مال و سوو چتیکشی بۆ چیشتلن نانه •

قایمه کاری دانه و پته واله ده ره وه ی خانووه کانیاندا که چالی بۆ هه لکه نراوه و به قور و کای ورد دا پۆشراوه و ناو مالیش به قور سواخ دراوه ، هه ره وه کو شتیکی ئاسایی له ناوه پراستی شوینه که دا ئاگرداتیکی یان ته نووریک هه به که له شپوه ی باز نه به کی که وره دایه وه کو گۆزه ی سواخ دراو له زه ویدا چه قینراوه و نه مه یش نیشانه ی پرۆزی خیزانه که به و له زستاندا به کورسیه کی تایبه تی دانه پۆشرتی که چوار چپوه یه کی دارینه به لپفه و شت دای نه پۆشن و خیزانه که له ده وری کو ئه بنه وه بۆ کات به سه بر دین و گفت و گو کردن و ته نانه ت بۆ خه ویش • به در یژایی دیواری هه ردو لای ده رگا که وه سه کو به کی قور هه به که نه وگی له سه ر پانه خه ن و بۆ دانیشن به کاری شهینن • په نجه ره و دوو که ل کیشی نیه ، به لام ته نها کوتیک یان دوو کون و له سه ره وه ی دیواره کاندایه • بن میچه کانی نزم و پرو به ره که ی به دوو که لی ئاگردانه که په ش بوونه ته وه • ئاسایشه که نه و بنمیچه به دار چنار داره پرا کراوه و نه پراونه ته وه و به توتپکی درکاوی دا پۆشراوه بۆ نه وه ی له مارو دوو پشک بیان پار یژی ، نه مه هه مووی به قاتیکی کا دانه پۆشرتی • هه میسه له سه ر شه م سه رباناندا باگردیتیکشی به رد دانه نین بۆ کوتانه وه و گتپانی بانه که له پرۆزانی باراندا •

هه تا ئیستاش کورده کان له چیاکاندا نه ژین و زور که م وان له نه شکه وته کاندایه* • هه ندی جار خانووه کانیان وه کو قات قات

* ئانکرایه نو سه ر به مه له دا چوره ، نه گینا هه ر له سه رده مینکی زور کۆنه وه کورد له نه شکه وتدا نه ژپاوه •

رەشمالی کوردەواری

دروست کراون که سربانی خانوویه ک نه بیته هه یوان و هه وشه که ی خانوویه کی تر له سهروویه وه . تا رادده یه کیش دیواره کانی به بهردی داتاشراو دروست کراون . یه کئی له سیفاتی خانووی کورد له لادپکاندا نه و هه یوانه یه که سهری بهۆ کراوه و له سهر چه ند کۆله که یه ک وه ستاوه و پرووی کردۆته پۆژئاوا . گومانی تیا نیه که هه وای پاک و ناوی شیرین و سازگار به لای نه و جووتیارانه وه که له چیاکاندا دانه نیشن له جیاتی ده زگا ته ندروستیه گانه .

شتیکی ناسایی به خانووی شاره کان فراوان ترن و جیحنی هه وانه وه ن و ژماره شیان زۆرتره و زۆرجار به هه یوانتیکي کراوه ژووری ژنان له هۆنی پیاوان جیا نه که نه وه . هه ندی له و خانوانه چینگایه کی تیا به بهۆ دانیشن و به خیرهاتنی میوان . نه و سهر کردانه ی له کۆنا له کۆشکی قایمدا که له سهر لوتکه به رزه کان

دیسهنی خانوو بهرهی کورده واری

کراپوون و ئه یانپروانی به سهر ولاتی دهورو پشتیاندا دانه نیشن ،
تپستا له شاره کاندا بوون به خاوهن خانووی وا که وه کو ئه
کۆشکانه وان که پرن له پهری به نرخ و به ناومالی تازه و جوان
پایه خ کراون .

به لام له لادپکاندا که لوپه لی ناومال که مه ، بیجگه له هندی
پایه خی ساده نه بین ، وه له زه وپشا نه وگت پانه خن ، له گه ل
ئه وه شا سنوو قپکی گه وره که له دار دروست کراوه و وینه و نیگاری
په نگا وپه نگی پیوه کپشراوه و جلو بهرگت و که ره سه ی ژنی
ماله که ی تیا هه ل نه گیری . دهوله مه نده کان به تاییه تی له شاره کاندا
پاخه رو که لوپه لی ناومالی باشیان هه یه ، که پیک هاتوه له
چینگایه کی نووستن ، قه نه فه یه ک ، میژیک ، چه ند کورسیه ک و
دۆلابیکیش بو جلو بهرگت هه آگرتن و کانتۆریکی ناوینه داریش
له بنه په تا که لوپه لی ناومال بهم شتانه ی خواره وه دیاری
نه کرتن :

سینی به کی مسی گه وره یان ته یکه ی حه یزه ران که بو دانانی
خواردن به کاری نه هینن ، قابله مه یه ک یان قاپیکه کی گه وره ،
تاوه یه ک بو شت سوور کردنه وه ، که وگیریک ، چه ند له گه تیکی مس
چه ند ده وریه ک ، هندی شه ربه و گۆزه ، هندی که وچک و چه قو ،
له نزیک ناگردانه که شه وه ماشیک و موشه ده مه یه کی لپی به و زۆر
جاریش سه ماوه ریکی (۷) لپی به و چه ند مه شکه یه ک بو هه لگرتنی
خواردنه منی و چه ند بیژنگیک .

روناکیان به هۆی چرای نه وتیه وه یه ، زۆر جار دیوارکۆ
[له مپا] به کار نه هینن و هندی جاریش په مپ دار [لۆکس] . له
سووچیکه وه گسکیک دانراوه که له لق وپۆپی درهخت دروست

(۷) سامه ر : له بنه په تا خۆی وشه یه کی روسیه .

پوکاریکی په شمالی کورده واری

کراوه . به لآم پوناکی کاره بار* زۆر کهمه ، تنها له شاره کاند:
ههیه .

۴ - نیشی پۆزانه : -

کۆچهره کان به بهختیوکردنی نازه له وه خهریکن ، کوردیش
شوانی زۆر لاخۆشه چونکه دوره له هه موو ناخۆشیه که وه و وا هه ست
ئه کات که سهرداری خۆیو سروشتیشه بێ گومان بوونی ئه م شته له
سروشتی ناوچه که دا نازایی دروست ئه کات ، به هۆی ئه و شته
ترسینه رانه وه که ده وری داوه ، ئه گهر بوونی ئه م شته پێشه کی
نه پێت بۆ گۆرانیکی گیانی [پۆحی] .

ئه گهر ویستت کۆپه که ت بکه ی به پیاو ، بیکه به شوان ، به لآم
پیش ئه وه ی بیتی به نازه ئی بهی هینه روه بۆ ماله وه .
ئا ئه مه شیوه ی راسته قینه ی ئه و زیانه ساده بێ گیر و گرفته یه که وای
له کورد کردوه هه ز له نازادی بکات و بتوانی دور له یاسا ویسته کانی
جێ به جێ بکات .

سه ریشمان سوپ نامینی له وه ی که کورد خۆی له خۆیا پقی پیت
له یاساو له هه مووشتیک که سه ربه ستیی ئه و زه وت بکات .

ئه گهر پیاوانیان له مه سه له که دا خاوه ن شاره زایی بن و له
سه ریان بێ که گرنگی بده ن به زۆر کردنی نازه ئی و زاوژی میرو
مالآت ، ئه و ئیتر ژنانیشیان خهریک ئه بن به سه رپه رشتی کردنی
گاو مانگا و دروست کردنی (که رتی و په نیره وه) بۆ دروست کردن و
ناماده کردنی (که رتی) شیر گهرم ئه که ن تا پله ی کولاندن له پیشانا

* راسته له سالانی پابه رددو و داو کاتن نووسه سه ری له کوردستان داوه کاره با
که م بووه . به لآم تیتا به شی زۆری کوردستان بگره تا دێهانه کانی سه ر
سنووریش کاره های هه یه .

له قابله مه يه كي بچووكدا (قازان) نه يكوئينن ، كه گه يشته پله ي
 گه رمايي به پتي پتويست كه وچكيتك ماستي كوئي تي نه كه نو وازي
 لي نه هينن هه تا رۆزي دوايي بو نه وه ي بگرسيت .
 نيتر نه ماسته ترشاوه نه كريتسه مه شكه يه كه وه
 كه به سه پايه كه وه هه لواسراوه و دوو ژن تيك ي نه ده نو
 راي نه وه شپنن هه تا كه ره كه دروست نه يي ، نيتر نه يشونه وه و
 خوئي نه كرتي و نه خريته ده وري تا يبه تي نه و مه به سه توه .

نه وه ي كه له كه ره كه نه هينته وه (دۆي) يي نه لپن و له دروست
 كردني په نيري سپي دا به كار نه هينريت ، كه خوئي نه كريت و گژو
 گياي بو خوشي جوړاو جوړي تي نه كرتي و كاتيك به چاكي به ستي
 نه خريته ناو توره كه وه كه له كه تان چنراوه و قورساي يه كي نه خريته
 سه ر بو په ستينه وه ي .

ژه كي شير نه ده نو به گوپره كه ، هه روه ها ده رباره ي شيري
 په ستيراو خو نه وه زۆر به چاكي له مه شكه دا نه پاتويريت ، كورد
 هه روه كو كه ره مه يه كي سه ره كي په نيري سپي له خواردنه كانيا به كار
 نه هينيت و به رپنگايه كي سه ره تا ييش دروستي نه كه نو . ژنان شيره
 پاكه كه نه كه نه قابله مه ي بچوك بچوكه وه و نه ي كوئينن و نينجا
 رپخوله ي سپي وشك كراوه ي تي نه كه نو بو نه وه ي بترشي يان
 بگرسني ، زۆر به خيرا يي نه گرسيت : شيره كه له ۱۵ تا ۲۰ ده قيقه دا
 يي نه گات ، دواي نه وه نه كريتسه توره كه ي بچوك بچوكي گوشه وه
 كه به تا يبه تي بو نه وه ناماده كراوه ، توره كه كه نه به سترئي و
 نه خريته سه ر به رد ي سافو به رد يكي قورسيشي نه خه نه سه ر بو
 په ستينه وه ي په نيره په ستيراوه كه له شيوه ي نه لقه نه لقه ي ته نكدا
 له توره كه كان ده نه هينريت و له هه واي پاكا وشك نه كريتسه وه . له
 لاد ي كان دا جو تياره كان كيتلگه كانيان نه كه نو به گه نم و جوو برنج .

به گاسنټيکي* سهره تايي زه وي نه کيلن که له ناسنټيکي چه قويي و
گيره يه کي دارين پټک هاتوه و زور به نارپه حه تي زه وي نه کيلن و نم
گاسنه پارچه پارچه نه کريت و به سرشانيش نه گويزر پته وه .

له هه وادا توو نه وه شين و له کاتي دروپنه دا هه مووان له پريزيکي
درپزي راستدا به گوراني وتن هاو به شي نه کن . ههروه ها به
داس دروپنه نه کن و دره وانه کان ده ست کيشي ناسنين نه کنه
ده ستیان بؤ پاراستني په نجه کانين، که به تايه تي بؤ په نجه دروست
کراوه . دواي نه وه ي گه نم که نه پرنر پته وه له هه وادا له سر
زه وي له نزيک دئ که وه بلاو نه کريت وه وه به پارچه تخته يه کي*
نه ستور که ژيره که ي گرنج گرنج و داناويه و گا يان که ر پاي
نه کيشي نه کوتر پت . منالان زور يان لا خو شه که سواري نم
عاره بانه ساده يه نه بن و چه ند سعاتيک له ناو تو زو بهر خو را
نه سوور پته وه . دواي نه وه به شن که دارپکي درپزه دانه که له
کا که ي جيا نه کنه وه ، له دواييدا گه نم که له ده فري قورپندا به
دومه تر يان نزيک ي مه تر پک به رزه له شپوه يه کي خي يان لا کيشه يدا
کژنه کريت وه وه له ناو ماندا هه نشه گريئ* له سره وه پر نه کريت و
کو تیکيش وا له دامينه که يدا بؤ نه وه ي کاتي پتويستي گه نم ي لن
دهر به پتريت . نم که نو وه گه ورانه به جيگا په نجه و پته ي
دهر هينراو له قوره سووره راز پتيراونه ته وه وه و کو نه لټين نم
وي نانه شت له چاوي پيس نه پار پزن .

لاسکه کو تراوه که (کا) که کژنه کريت وه وه نه يکه نه ناو
کايه نو له باتي ناليک به کاري نه هينن بؤ نازه نو ههروه ها له
خشت دروست کردنشا به کاري نه هينن .

* له کورده واري يا به م گاسنه نه لټين هتريف يان هه وچاي .

* له کورده واري يا به م پارچه تخته يه نه لټين جه نجه .

* له قور نه مبارکي بؤ دروست نه کري که بزي نه وترني (که نو)

دیمه نیکى نیشی پۆزانه له لادى كانى
كورددهوارىدا

كورده كان باخه وانی چاكن ، ههروه كو هه سوو لوپنانی په
 شاخاوییه كان نه مانیش له شاخه کانیاندا زهویی کشتوکالی چاك
 ناماده نه كهن كه درهختی بچووك له دامینی چیاکانداو له بهره ده
 زهوپه كاندا نه تیژنو و ئیتر نه توانن كه نه شامی و گاتو كه تانی تیا
 بچینن ، نه مهش له كاتپكدا نه كهن كه زهویی كشتوکالی كه م بیته .
 سهوزه وات زۆر هه مه چه شنه په ، په تاته ، لوبیا ، نيسك ،
 به زالیاى سهوز . ته ماته ، باينجان ، كه لهرم ، پياز ، گتزره ،
 شپلم ، خه یار ، شه مامه ، كانهك ، سپیناخ ، توور ، به شپوه په كی
 په كجار فراوانیش درهختی بهری یان هه په و جوتیاره كان خویان
 سهر په رشتی نه كهن و له بهروبوومی نه م درهختانهش وه كو : سیو ،
 هه رمی و قوڅ و هه نجبرو قه یسی و توو و هه نار .

كورد به چاكترین جووتیاری میسو دانه نریت ، میوه كهی به
 بلیسه تی نه چینیته و تریه كی چاك نه هینیته به ره م و نریكه ی ۲۰
 جور میویان هه په . تری به ته ری نه خون و ههروه ها وشكیشی
 نه كه نه وه و به خواردنیكى باشی دانه تین بو زستان و شه به تی میوز
 به كار نه هینن بو دروست كردنی هه ویری كيك ، وه گاوره كان
 له تری و شك شه راب دروست نه كهن و نار قیشی لی نه پاتیون .

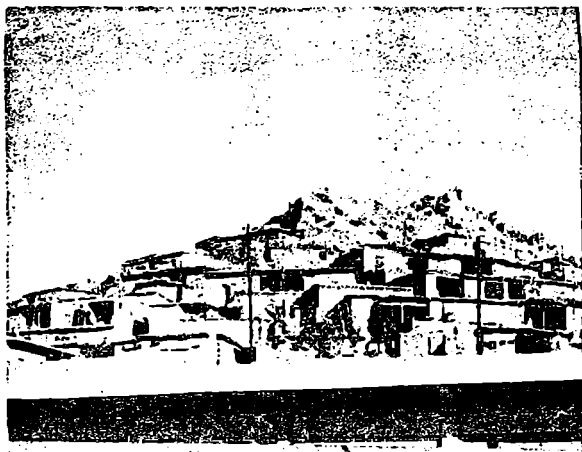
تووتن به په كتی له سامانه كانی نه م ولاته دانه نریت و نه و
 جگه ره په ی له سلیمانی دروست نه كریته بره ویكى زۆری هه په .

به هوی جوگای بچووك بچووكه وه ناوی باخ و مه ره زه كانیان
 نه دن كه په كسه ر له كانی دپكه وه دپته خواره وه و له هه ندی
 شویندا به دۆلچه ناو له چه مه كان هه نه گۆزن . نه وه مان له پیر
 نه چتی كه هه ندی له سه ر داره كانی كورد له سه ده ی ده په مدا لۆكه
 چاندنیان هیناوه ته سوریاوه .

کورد له چیاکاندا مازو نهچنتی ، که کهرسه یه کی باشی پسته
 خۆشه کردنه ، ههروه ها که تیره ی گه زۆ کۆنه که نه وه که نه میش
 جۆریکه له شیرینی مروشتی • پیاوه کانیاں دار نه سپرنو له ناو
 ته نووریکا کۆی نه که نه وه و نه یسووتینن و به خۆل دای نه پۆشن بۆ
 نه وه ی بیج به خه لوز که باشرین شته بۆزۆپا و مقه لی که هه میشه
 به کاریان نه هینن •

له شاره دووره کانی ناو کورده واری دا ، زۆر به ی کورده کان
 به شوین نیشا نه که پین به زۆری یش نیشی قورس وه کو خۆل
 هه لکه نندن و خۆل کیشی و کۆل کیشی و له نهسته نیولیش به شی زۆریان
 له نیشوکاری خانوو کردندا نیش نه که ن یان پاسه وانن چونکه زۆر
 جیگای باوه پرن •

به لام له شاره بچوو که کانی کوردستان دا ، شارستانیه کانیاں
 نه ریکی نیش و کاری بازرگانین و که لوپه ل و کهرسه ی به که نک
 نه تیرن بۆدوگانه بچوو که کانی ناو کوچه رو لادیکان که پتویستیان
 پتیه تی ، هه ر له و شارانه دا بازرگانی گه وره ش هه یه وه کو کپین و
 فرۆشتنی مه پو خوری و پتست و هه شیانه که هه ز له بازرگانی
 که ره و په تیر نه که ن ، یان خاوه ن مازو داری سوتاندنن و هه شیانه
 که کهرسه و پتویستی نه تیرن بۆ بازاری شاره گه وره کان و ولاته
 دراوسێکانیاں • له نهسته مو لدا بازرگانه کانی مه پو مالات و
 قه سابه کانیش هه ر کوردن ، له به یروت کورد زۆره و له بازاری
 سه وزه و قه سابه کان دا نیش نه که ن ، زۆر به ئاسانی به هۆی کلّوه
 خوریه کانیا نه وه نه ناسرینه وه به درێژایی چوار وه رزی سا ن
 خه ریکن به ده ستگێری به ناو هه موو ناوچه ی شاره که داو هه ر له ناو
 نه مانه یشدا خاوه ن کۆگا هه یه و کۆل کیشه به هێزه کانیا نمان له بیر
 نه چت که نه توانن سه لاجه و دۆلابی گه وره ی ناوینه دار له سه ر
 پشتیان هه ل بگرن •

دیمه‌نی دئی‌یه‌کی کوردده‌واری

پهندي (وهكو تورك بههتزه) به تهواوي بهسر كورده كاندا
 نه چه سبت چونكه وهكو نه زانين زوريان له توركيا نه زين .
 له عتراقدا كورده كانى نه مپو له بهر به ستي دوكانو بهر
 نه وته كانى كه ركوكدا بوون به كريكارى شاره زاو له ناو خه لكى
 شاره كانيشدا پزيشكو و پارپزه ريان ههيه و ژماره يشيان له وه
 زياتر بوه كه له ئاسايدا نه زانرا .
 كه لتيك فرمان بهرى خاوهن ده سلاتو چيگاي باش ههيه كه
 شارى سليمانى و شوپنه كانى تريان به چي هيتشوه و نه مانه
 كه يشتونه ته پي و شوپنو پلهي بهرز له سوپايان ئيداره داو تيايانا
 بوه كه هاوبه شي گه لي و ه زاره تي كرده .

دیمه نیگی تری نیسی رۆژانه

نهم كوردانه به زيره كى و لى هاتويى و دهست پاكي به ناوبانگن
 و جىي سه رسورمانيش نيه نهگر بليين به شى زورى پروژنامه
 نوسه كانى توركيلا له پره گهزا كوردن .

ژيانى كورده كانى نهرمينياى سؤليه تى به ته نها خويان مافى
 باس كردنيان هه يه و به شى زورىان په زيدين ، نه وانى كه له پيش
 شه پى ۱۹۱۴ دا شوان بوون و له دواى دا بون به ئيش كهرى به توانا
 وه كو كوئيكيش و كرپكار له تهلپيس و يه ريخان . به كورتى كاتى
 خوى له دواى دواكه و توه كانه وه بسوون و نه مرقيش هه موويان
 دامه زراون و چوونه ته كوئخوزاته كانه وه .

جووت كردن به ههوجارى كورده وارى

كۆز كېشىكى كۆن لە پەراوڭدا كە سانى ۹۵۷ چاپ كرا ئو
 پىش كە وتىنى دوپات كىردۆتەو لە ژيانو وەرگرتنى پەوشتە
 تازە كانياندا پوى داو كە ناتوانى ئىنكارى گۆرپانە چاكە جۆراو
 جۆرە كانيان بىكرىت ، چى لە نىشتە جى كىردناو چى لە پىرۆگرامى
 ژيانى رۆژانە ياندا ، بەشى زۆرى خانوۋە كانيان ژىرخانن ، بەلام
 خانوشيان ھەيە كە لە بەردى جوان دروست كراو ھە بە گۆپ بە
 باشى پوناك كراو نەتەو ۰ ھەر ھە ناومالېش گۆراو ھە ، ئىتر
 ئو ھە نەماو ھە كە جوتيار لە سەر ھە سىرو نەوگى بۆگەن بەخوئى ،
 بەلكو ئىستا لە سەر فەرشى خورى باش ئەخەوئى لە گەل لىفەو
 چىگای نوستى خورى و بە قەيفەو شال خۆى دانە پۆشەت ۰

ئەمىرۆ لە ناومالې كوردا ، پادىويەك و چىگايەكى نوستى خۆش
 دا پۆشراو بە نىكلو سەعاتىكى دىوار ئەبىنن ، بەلام خاوەن ملكى
 بو ھە ھەر ھەزى ، لە جىياتى عارە بانو ھە گاسنى كۆن ئەمىرۆ لە
 دەشتە كانى كۆلخۆزاتدا بە ھۆى مەكىنەو دەپاسەو كىشتوكال
 ئەھىترىتە بەرھەم ، كەواتە شىپو ھە ژيان بە ھۆى كىشتوكال
 ھەر ھەزى و بەخىو كىردنى مرىشك و جوجەلەو ھە تەواوى گۆراو ۰
 بۆنمۇنە باسى دىيەكى نمونىيى لە [نالەگەز] لە ئەرمىنياى سۆفەتى
 ئەكەين ۰ كە سانى ۱۹۲۹ كىلگەيەكى ھەر ھەزى تيا دامەزراو
 بەناوى (كىرۆف) ، دانىشتووانى ۳۵۰ كەسەو ۱۰۰ خانووى
 تيايەو ۳۰ كەسىان ئەندامى پارتىن ، لە دىكەدا كارگەيەكى
 شىرەمەنى و دايەرەيەك و قوتابخانەيەكى نامادەيى و چوار
 كىتەبخانەى گىشتى و دوو كۆمەلى ھەر ھەزى و نەخۆشخانەيەكى ۱۵
 قەرەوئەيى و دوو پزىشك ھەيە كە يەككىيان كور دەو ئەم كىلگەيە
 ۱۵۰۰ سەر مەرو ۴۰۰ سەر مانگای تيايەو پانتايىەكەى ۶۰۰

هكتاره ، ۵۰۰ هكتاری دانراوه بۆ كشتوكاتال و ۱۰۰ هكتاریش بۆ له‌وه‌پرگا . سه‌ره‌پای ئه‌وانه سێ تراكتۆرو دوو ده‌پاسه‌و سێ لۆری تیایه . وه‌كو ئه‌بیینرێ و به‌ شیوه‌یه‌کی گشتی تیمه‌ دوورین له‌ چۆنیه‌تی باری سامان و كۆمه‌لایه‌تی كورده‌كانی عێراق و تورکیاوه .

ده‌رباره‌ی ئافره‌تی كورد به‌تایبه‌تی له‌ دێكانی عێراق و تورکیادا ئه‌توانین بڵێین هه‌موو نا‌په‌حه‌تی ئیشو‌كاره‌ گه‌وره‌و قورسه‌كانی ناوسان له‌سه‌ر شانی ئه‌وه ، به‌تایبه‌تی ئه‌وانه‌ی له‌ سه‌عات بێنجی به‌یانی یه‌وه هه‌تا یانزه‌ی شه‌و ئیش ئه‌كهن . سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی كه‌ دۆشینی مانگا و دروست كردنی كه‌ره‌و په‌نیر - هه‌روه‌كو له‌ پێشه‌وه‌ باسمان كرد هه‌ر له‌سه‌ر شانی ئه‌مه . له‌گه‌ڵ

ئافره‌تی كورد هه‌میشه‌ شان‌به‌شانی ییاو
ئیشی كردووه

نان کردندا ، که به ئاردو خوئی به بیی هه وین هه ویر نه شیلین که له ناو ته شتیکی گه وره ی به ردیندا نه پشیلین و دوا ی نه وه به بۆریه کی ته خته * پانی نه کاته وه و نه یخاته سه ر مایه یکی تایبه تی و نه نوو سینرئی به دیواری ناوه وه ی ته نووریکه وه که له شیوه ی گۆزه داپه یان نه خرپته سه ر پارچه ئاسنیک ی لۆقز* که به تایبه تی بۆ نان کردن دروست کراوه . کاتیک که برژا نه خرپته قوولینه یه کی گه وره ی خپه وه .

ههروه ها ئاو هینانیش هه ر له سه ر ئافره ته ، جاری وا هه یه ماوه ی کانی و دیکه به پین نزیکه ی نیو سه عاته ، ههروه ها ئه رکی کۆکردنه وه ی داری وشک و ته پالەش که له بهر خۆرو به دیواری خانووه کانه وه وشک نه پیته وه هه ر له سه ر ئه مه .

چپشت لینانیش هه ر به شی ئافره ته . خواردنی سه ره کی ی ده و ئه مه نده کان برنج یان ساودره ، هینی نه وانی تریشیان ساوه رو سه وزه واته وه کو باینجان و ته ماته له وه رزی خۆیاند او هه ندی جار پله گۆشتی نه رمی بچووک بچووک یان مریشکیک به تایبه تی نه هرژینن بۆ میوان ، بیجگه له میوه به تایبه تی تری و کاله کی قاش کراو . به لām له خواردنه وه دا ئاوی سروشتی به کار نه هینن و زۆر جاریش چای خۆمائی و ههروه ها ماستاو دۆیش که زۆر خۆشن هه ر به کار نه هینن . به لām هه فتانه به داریک یان چه کوشیک و* سابوون و له سه ر کانی گشتیدا جل نه شورن و زۆر جاریش به کۆمه ل جل نه شورن و ئه م ئه رکه یش هه ر له سه ر که بیانووی ناومائی کورده .

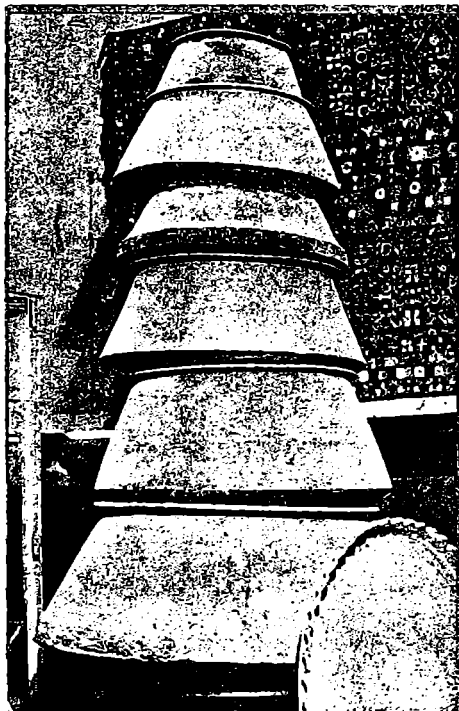
-
- * په نکه سه بهت نه تیرۆک بیت که نانی یین بان نه کریته وه .
 - * سه بهت له ساجی نان کردنه .
 - * لیره دا سه بهت له جل شورگه که له کورده واره دا ژنان جلی بێن شۆن

۴ - هونەرو پيشه‌كان :

له هەموو ناوچه‌كانى كوردستاندا، ژنان زۆر بەلنى هاتووبى و چالاكى يەو خورى ئەچنن و له كاتى هەموو ئيشىكى تىرىشدا وا بەدەسته‌وه و هەروەها هەندىكىشيان خەرىكى تەون كردن .

دوو جۆر تەونى چىنيان هەيه : يەكەم ستوونى يەو له دوو دار پىتك هاتوو كه نزيكى مەترو نيوتك له يەكەوه دوورن و بە پىچەوانەوه دوو داريان لەسەرە ، يەكئىكيان لەسەرەوه و پىئى ئەلپن سەردار و ئەوى تريان لەژىرەوه پىئى ئەلپن ژىردار و پايە تىكىش بەم دووداره له يەك دوورەوه بەستراوه بە درىژاى ۰ ۲۸م . دوو ژن له چۆتیه‌كا گۆلۆه بەنەكان هەل ئەكەن . لەم شتیه‌يه‌دا بەنى مەكۆكه ئەبىریت بەناو بەنى تان و پۆكه‌دا بەهۆى دەرزىيه‌كى درىژەوه ، ئىنجا تانى چىن بە شانەيه‌كى ئسنين يان مشتەيه‌كى تەختە ئەكوتريت . ئەم جۆرە تەونه مەوجو جاجمى پىئى دروست ئەكریت بە درىژى ۱-۲۸م . كه پايە تەكانى خورى مەپرو تان و پۆكه‌شى مووى بزە .

دوو ميان تەونى ستوونى يە كه لەسەر ژىر تەوتىك وەستاوه و له زەويدا قايم كراوه ، لەزەويدا چائىك هەل ئەكەنن بۆ قاچى تەونه‌كه و وا دەرنەكه‌ويت ئەم تەونه‌يان لەوى تريان گرانترە ، گەلنى شانەى تيا بەكار ئەهينریت . بەنى تان و پۆكه بەهۆى مەكۆيه‌كى ئاسنینه‌وه كه سەرى گۆلۆه بەنەكانى پتیه‌يه ئەچتە ناو پايە تەكان و خورىه‌كه هەل ئەكەت . هەر بەم تەونه‌ش قوماشى كراس بە پانى ۳۰سم و هەروەها قوماشى ئەستورتر لەوه بۆ چلو بەرگ كه لەپشانان بەنەكه‌ى به قسلى كولاو تەرنەكەن ئەچنن . ئافره‌تيان فەرشى جۆراو جۆرو هەمە چەشنە ئەچنى چ له

مه‌نچل و سینی می کورده‌واری

خوری چاک و چ له مووی کورت و وینهی جوراوجوریان تیا
 نهکرتی په ننگه کانیس زور جوان و زه و قاپوین . له ناو نه م
 زه خره فانه دا گوډو گیان له بهری همه چه شنه له سر زور شتوه و
 به زوریش درهخت و جالبالوکه یان تیا په . هه روه ها فرشی نوپز
 کردن* له ناو شوپنه کانی ولاتی فارسدا زور به ناو بانگه هندی له
 شاره زا کانیان له قوره سووهری دیکان جامی ناو خواردن دروست
 نهکن که پزونی تیه ناده و هر بهم جوره له شتوهی قاپداو له
 قوره سووهری شتلاو گوزه دروست نهکن بین نهوهی قالبی خری

په کیک له بیسه دست په کانی کورده واری

پو به کار بهینن . له پیشا له بهر خورا وشک نه کړیته وه و دواى نه وه
 له شتوهی باز نه دا ژماره په کیان نه خریته سر په ک به مارجی به
 قالبی ته پاله ی وشک دا پپوشری . نه م نامه کردنه سى ساعات
 نه خایه نیت .

* له کورده وازها بهم فرشه نهوتری [به مال] .

نافرمتی کورد نه هەرچی تهمه نیکدا بیت
هەر کار نه گات

پیشه‌سازی له پرابوردوودا به‌ته‌واوی له ژۆپر ده‌ستی جوله‌که‌و
نهرمه‌نیه‌کان‌دا بووه ، به‌لام ئه‌مپۆ له‌به‌ر ناهه‌مواری ژیا‌نیان‌وا
نه‌ماوه ، چونکه نهرمه‌نیه‌کان له کوردستانی تورکیا نه‌مان‌وه‌هه
له سالی ۱۹۶۸وه جوله‌که‌کانیش له عێراق نه‌مان . ئیتر له‌وه‌و

پیشه‌یه‌کی ده‌ستی‌تری کورده‌واری

دوا له سر كورده كان پټويست بوو كه خوځيان نه وگډ دروست بكن
كه تنها بږواختن به كار بيان نه نه هينا به لكو بږو كه پړه و كلاو پيش
كه له ژير مټيزه روه له سر نه كړئ به كار نه هينرئ .

كورده كان له ودا نه ماون كه نه توانن له دروست كړدنې
پټلاوه كانيانا پټسته به كار بهين ، هه روه ها له به كار هيناني
كانه كانو دارتاشيدا شاره زاي چاكيان تيا په پيدا بووه له دروست
كړدنې زين و زه پنگه ري زيوداو زور شاره زابوون له هونري
نيگار كيشي سر مستوي خه نجه رو بازنو پاوانه ي زيويده ،
گه يشتونه ته نه وه ي كه پيالو و بني تيرگه له دروست بكن .
نيگاري سر مس هونريكي كوردي كوڼو له پښگاي خاوه ن پيشه
پژوهه لاتيه كانه وه گه يشته نه وروپا .

لهم مه يدانه دا شاري بوندقيه ناوهدان بوو بووه وه به كارگه ي
تايبه تي كه پارچه زه خره فه ي زوريان تيا نه كيشان . نه مه يش له
سده ي پانزه هه مدا بووه كه له سر هه ندي پارچه ئيمزاي
كورديكيان دوزيوه ته وه كه ناوي محمود بووه .

پاش ماوه يه كي كورت ته نانه ت له شاري سلیمانيدا به تنها
۱۵۰ وه ستاي تايبه تي چه ك دروست كړدن په پيدا بوون ، كه
شاره زاييه كي باشيان تيا په پيدا كړدوه و توانيو يانه هوزه كانې
نم لاوله ولای سنور پر چه ك بكن .

به لام له وه رزي زستانداو له كاتي وشكه سه رمای كوشنده دا
خوځيان به دروست كړدنې ناگردان و قوتوي جگه روه وه خه ريك
نه كنه كه له جوړه قورپكي تايبه تي دروستي نه كنه .

له كاتيكدا كه هه نديكي تريان هر له وه رزي زستاندا نه چن
له لقو پويي دار گيلاس ، دار جگه روه و كه وچكي داريني نه خشاوي
دروست نه كنه .

بہشتی چوارہم
پڑوسی کو مل لایہ متی

رشتی کۆمەڵایە

ئەو کوردانەى که باسەمان کردن ، لە لادیکاندا بە شوانی و جووتیارییەووە خەریکن و لەشارەکانیشا کریکاری شارەزان • ئەمانە حەزیان لە خەزمايەتیە لە پێگای ژن و ژن خوازییەووە که ئەوەش لە پۆیسی هۆزایەتی رەسەندا دەرئەکەوێت ، ئەم شپۆه کۆنەى سەردەمی راپوردوو لە پەپەرەوی کۆمەلایەتی ناو رەوهندو نیوہ رەوهندەکاندا بەرەو ئەمان ئەچیت ، بەهۆی زەبرو زەنگی هەندى فرمانرەواکانەوہ ، وەکو فرمان رەوای تورکیا و یەکیتی سۆفیەت ، یان لە پێگای کارتێکردنی هەندى گۆپانی ناچاری باری ژيانى تازەوہیە •

۱ - هۆزو تیرەکانی کوردەواری :

شتیکی زۆر ناپرەحەتە که هۆزە کوردەکان سەرژمێر بکریو

بژمیررین ، له گهال نه وەشا ټیمه هه نهدی له و تیرانه دەست نیشان
ئەکەین که له میژوودا دەوری خۆیان بینووه و تا پراده یەك
ناوبانگیان ماوه .

له عێراق* :

پشدهر ، ئاكو ، خوشناو ، ههركی ، هه مه وه ند ، زیباری .

له ئێران :

شكاته بلباس ، موكری ، ئه رده لان ، جاف ، كه لوپ ، نیتیر
باسی لوپو به ختیاری ناکهین که هه ردوکیان خۆیان به کوردی
پاسته قینه دانائین .

له تورکیا :

هه کاری ، هه رتوشی ، زیریکان ، جه لالی ، حه یده ران .

له سواریا :

به رازی ، ملی ، میران ، داكوری ، هافرکان ، مرسینی ،
کیکان ۰۰۰۰ هتد .

تیره ی بابان له عێراق و تیره ی به درخان له تورکیا به مانای
پاستی تیره نین ، له پاستیدا ئەمانه بینه مانه ی چه ند سه ردارێکن که

* تیره و هۆزی کورد نه عێراقدا زۆرن ، به لام په نگه نوسه ر ته نها نه وانه ی بۆ
ده رکه و تیره و بیجگه له وانه ش وه کو تیره ی (جاف گه لێ هۆزی تیا به وه کو :
شائری ، شیخ سمایی ، ته رخانی پۆغزایی ، باشکی ، سمایل عوزه پیری ،
سۆفیه وه ند ، عیایی ، یاروه پیسی ، تاوه گۆزی ، سادانی ، نه ورۆلی .
که ماله یی ، ته رخانی ، هارونی ، میکایه لی ، جه لالی و ، پشت ماله گه لێک
تیره ی تر وه کو به رزنجی و زه ردقیی و هه وراسی و کۆکۆیی و باجه لان ، بلباس ،
داوده ، دزه پیسی ، هه مه وه نهدی ، هه رکی ، چه باری ، په رخی ، خوشناو ،
پشده ری ، شوانی ، سو رکی تاله بانێ ، زه ننگه نه ، چنگنی ، ده لۆ ، دزه پیسی ،
گه ردی و گه لێکی تر .

لە ناو ھەندى ھۆزاو ھەر لەو ناوچانەدا ھەرمان پەروايان کردووہ .
بەرزانیەکانیش تیرە نین ، بەلام لە چەند ھۆزیک پیک ھاتون کہ
بپاری دەسلاتی ئایینی و سیاسیان داوہ بە شیکھەکانی بەرزان
لەسەر زئی گورہ .

بە شیکھە یەکی گشتی تیرە شاخاویەکانو بە شیکھە یەکی تاییەتی
تیرەکانی کورد بە سێ جیاوازی سەرەکی جیاکرتنەوہ . لە
خویدا جیھانتیکی بچکۆلەیی دوورە پەرز و ستاوو ھەر لەو کاتەدا
دەستەیی بەرگری خۆی پیک ئەھیتت .

ئەم پزیمە چەند پزیرەویکی لاسایی کەرەوہی ھەبە ، کەواتە خۆی
پارێزەری خۆیەتی ، ئەم تیرە یە ھەست بەسەرکەوتنی خۆیان
ئەکەن بەسەر ئەو کۆمەلانەدا کہ ھۆز نین و وان لەدوور و پشتیاندا
بپگومان ئەم گیان و گورەیی ھۆزایەتیە خۆی لەخۆیدا ھیزیکە ،
لەگەڵ ئەو ھەشدا سەرچاوەی بەشی زۆری ناکۆکی و بەگژ یەکدا
چونیشە لەگەڵ دراوسێ و ھەرمان پەروا مەرکەزیەکاندا . کاتی
خۆی نیازو بو ھۆزە کوردەکان بکرتن بەخیزانتیکی فراوان لەسەر
شیکھەیی ھۆزە ئیسرائیلیەکان کە ئینجیل باسی کردوون ، لەوانە یەلای
عەرەبەکانیش بە شیکھە یەکی ئاسایی ھەر وایت ، کە پە یوہندی
پەگەز بپیرە پشتی ھۆز پیک ئەھیتت . لە کاتیکدا لای کوردەکان
ئەمە مانای خاک و نیشتمان ئەگە یەنێ . لە کوردستانی عێراقدا
ئەتوانرێ کہ بەسێ چەشنی جیاواز پزیمی کۆمەلایەتی و ئابوری
دانیشتوانی لادێکان جیا بکرتنەوہ .

۱ - ھۆزیکلی کلاسیکی کۆن لە ژیر دەستەلاتی ئاغا یەکا کہ
ئەچیتتەوہ سەر پەگەزیکلی ھاو بەش و کراوہ بە چەند بە شیکھەوہ ھەر
وہ کو باری ھۆزەکانی ناکۆ ، بالک ، گردی ، سیار ، سورچی .

۲ - ھۆزېك لە ژېر دەسەلاتى سەركرده يەككى دەرە بەگدا ، كه لەرەگەزى جۇراو جۇر پىك ھاتوہ وەكو ھۆزەكانى دزەبى ،خوشناو جان .

۳ - دواى ئەوانە سەركرده ئاينىەكان ، سەيدىك يان شىخىك كه دەسەلاتى كاتى تىكەلاوى دەسەلاتى ئاين ئەبى و ھەسو شىخەكان بەم شىوہن ، وەكو شىخەكانى بەرزنجە لەسلىمانى و شىخەكانى بەرزان .

ھەرچۇن بىت ، ئەبىت كه تىرەيەك لەچەند خىلېك پىك ھاتبى كه لەپەك ناوچەدا دانىشتوون و چەند خىزاتىكىان لە خۇيان پىك ھىناوہ ، ھەر خىلېك لەم خىلانە دانايەككى گەرە سەرۆكايەتيان ئەكات كه پىشىكى سې ھەيەو سەرزەشت و نەسىحەت و پىنئىمايى ئەندامانى خىلەكە ئەكات .

لەكۆنا بەسەرۆكى ھۆزيان ئەووت (بەگ) يان (خان) بەلام ئەمىرۆ ئاغاى پىنئەتېن و ئەم ناوہش ئەگەرپىتەوہ بۇ ناوہپراستى سەدەى ھەفدەھەم .

ئىمە ئەزانىن كه ھۆزەيە لەئەنجامى رۇداوى ناخۆش وەكو شەرو نەخۆشى تىك ئەچى و پەرتوبلاو ئەبىت ، بەلام ھۆزەكانى تر بە ھۆى دەسەلات و ناوبانگى سەرۆكەكانىانەوہ كه دەورى گىرنگ ئەبىنن بەھىز ئەبن و زۇرچار لەپال ھۆزە نىشتەجى بوەكاندا گەلېك توخم سەريان لى ئەشېوئى بەتايبەتى ئەوانەى كه لەو نامۆيانە پىك ھاتون كه لەلايەن خاوەن مافەكانەوہ بە گوناھى كوشتن دەركراون چونكە لەناو ھۆزەكانى خۇياندا ژيانىان لى تال كراوہ و پەكېك نەبىت بىان پارىزىت ئەوا ژيانى خۇيان ئەخەنە ئەولاوہ .

لەبەشەكەى پىشودا باسى ئەوہمان كرد كه كوردەكان ھەمويان

له يهك پرادهى يهك سانيا نين و ئم شپۆهش به ته واوى له و حاله
 نه چيئت كه ناشور يه كانى تيا دابوو ، كه سه رو كيان له ناو پياوانى
 هۆزه كه يان دا هه ل نه پوارد ، به لام نه وانى تريان له عه بده كانى
 سه دهى ناوه پراست نه چن ، نه وانى كه به شدارى شپرى تيره گه ريان
 نه نه كرد ، به لكو ته نها بو ئيش كردن و خزمهت كردنى ئاغا كانيان
 ته رخان نه كرين .

چاوديره كان هر له ناو نه و هۆزانهى خويان دا هه ندى چينى
 تريان بينويه له و توخمانهى كه هۆزه كانيان لى پىك هاتوه . له وانه
 چينى خانه دانه كان و خيزانه كانيان كه له سه ركردوه و ئاغا كان
 تى ناپه رن . چينيكي تريس كه چينى سكين و له هه موو لايه نه كانى
 ژيان دا ئيش نه كه ن يان نه پنه سه ر بازو پياوى سه ركردوه كه يان ،
 له وواى نه مانه پياوه ئاينى يه كانن له شپخ و مه لا كه وه كو له مه و دوا
 نه بينين زور جار له بنكهى هۆزه كانى خويان داو له سه ر فرمان
 په وايه تى نه بنه هۆى دروست بوونى ئاژاوه .

۲ - سه رو ك هۆزى كورده وارى ، ده سه لاتو به ربه ره كانى
 كه ره كانى :

كو مه ئىك هتسى يه كگرتوو ماناى چيه ؟ وه كو له پيره وى
 ميژوو وه نه بينين و به ماناى وشه هۆزى كى سه ربه خو ماناى چيه ؟
 يان تبه يه كى ساده ماناى چى و ؟ له ناو نه مانه هه مو و ياندا
 سه رو كىك هه بى خويان خستىته ژييه ده سه لاتيه وه .

په گه زو بنه چهى سه رو ك :

به لام كى نه بى به سه رو ك ؟ . نه و پى گا يانهى كه سه رو كى
 بى نه گاته فرمان په وايى به گو پيره ي بارو شپوهى ژيانى هۆزه كه و

به گویره ی پوژگار نه گۆرپیت ، نه وهش به پرینگای پهك له دوای په کی
 بنه چه یاخو به پرینگای هه لێژاردنی هۆزه که وه یاخۆ به دانانی گه وه
 پیاوان یان میریه کان دایان نه مه زریزنو گه لێ جاریش به زۆر نه بن
 به سه روک . له زۆر کاتا بنه چه ده وری خۆی نه بینیت ، کاتی هاوک
 نه مرئێ کوپه گه وه جینگای نه گریته وه ، له مه دا نه توانرئێ بو ترئێ
 نه مه شیوه په کی سروشتیه بۆ گوێزانه وه ی فرمان په وایی ، به لام
 جاری وا هه په کوپه که توانای نیه یان بێ ده سه لاته و نه پیتته هۆی
 نه وه ی نه م چینگه داره شاپانی نه و شوینته تایبه تیه نه پیت که بۆی
 ته رخا ن کرا وه ، له م کاته شا ده سه ته په ک له گه وه پیاوانی هۆزه که
 بانگ نه کریزنو نه گه ر دوای راویژکردن نه و جینگه داره به شیاو
 دانه ترا نه و اجوتئێ پیلوو له به رده میا دانه نریت و نه میش پیلوو کان
 له پین نه کات و زوره که به جئێ نه هینئێ که نیشانه په بۆ نه وه ی که
 پازیه به وه ی سه روکیتکی تر دیاری بگریته ، به لام زه ووی و
 سامانه کانی نه درپته وه . پرئێ نه که وئێ که کوپه گه وه خۆی
 نه په وئێ جینگای هاوکی بگریته ره چونکه جاری وا هه په خوا په رستی
 به باشتر نه زانئێ له نا په حه تی سه روکایه تی کردنی هۆزه که ی .
 زۆر که م نه بینین کوپێ بچوک جینگای کوپێ گه وه بگریته وه ،
 وه کو مه له که ی به درخانی گه وه که برا گه وه که ی بپه وایه کی
 ناینی په کجار زۆری هه بو .

به لام له کوردستان دا کاتی واز نه هینان ، واز نه هینر
 نه شار نه وه نه مهش وا له و سه روک ته تازه نه کات له ترسی نه وه ی
 نه وه کا برا گه وه که ی لئێ هه لگه پرپته وه یاخود په کیک له
 ده ستو پیوه نه کانی بیکوژن هه میشه ده ورو به ری خۆی به پاسه وان
 نه گریته .

کوشتنی سیاسی له سه ر سه رکردایه تی له ناو په زیدیه کان دا

زۆر پوۋئەدات • بەلام ئەگەر ئەم سەرکردە تازە يە تۋانى تۋاناي
خۆي دەرختاۋ خەلکي لەخۆي پازي بکات و پزیزی بگرن، ئیتر باسی
ئەو ناکریت کە چۆن هاتۆتە سەر دەورو فرمان پەوایی •
جاری واش هەيە کورە دەرکراوە کە لەگەن لایەنگرەکانی خۆیدا
ئەچیت بۆ جینگایەکی تر و ھۆزیکي تازە پینک ئەھینتی •

وا زانراوە ژنانیش لەکاتی مردنی مێردەکانیان سەرکردایەتی
ھۆزەکانیان ئەکەن و تەنانت لەمەیدانی شەپیشدا جینگایان
گرتونەتەو ھەرۋەھا ئەش بیئت سەرۆکی ھۆز سەرۆکی ھۆزەکانی
تر ھەتی بژیرن ، خۆ ئەگەر جینگەدار ھەمووان خوشیان نەویت ،
ئەوا ئیتریە کینک ھەلئە بژیرن کە بەشی زۆری جەماوەری لەگەنداییتو
ئەگەر سیاسیش بیئت خۆ ئەو ھەلئە باشترە • بەلام لەکاتیکدا
ھەلژاردن بەین وردبسونەو بیئت ئەوا ئەو کاتە ئەتوانرێ
مەسەلە کە بخریتە روو •

لەپراستیشدا ئەگەر چۆلە کە لەسەر سەری دیاری کراو نیشتەو
ئەو ئیتر وای دائەتین کە خوا خۆي ئەمەي دیاری کردو ،
تا پادەيە ک چەند باریکی پراستەقینە ھەيە کە فۆلکۆرو کە لەپور
ئەیان چەسپینتی •

لەکاتیکدا گۆرین و دانانی سەرکردایەتی میری بیكات –
ھەرۋەکو لەناو تورک و فارسەکاندا پوۋئەدات – ئەبێ ئەو سەرکردە
تازە يە لەبنەمالەي سەرکردەي کۆن ھەل بژیرا بیئت ، ئەگینا ئەبێ
ھەمیشە وریا بیئت و چوار دەوری خۆي بەسەر باز بگرێ بۆ پاراستنی و
بەگوئی کردنیشی •

دەسەلاتی تاییبەتی سەرۆک : –

لەسەردەمی دەربەبەگایەتی دا ئەتوانرا دەسەلاتە تاییبەتیەکانی

سەرەك ھۆز جيا بگر پتەو بەو ھى سەرۆكەكە دەرە بەگىكى سەر بە
 مىرى ياخود نوینەرى كە لە پورى ھۆز بوو . وە پتووست بوو
 ئەم دەرە بەگە چەند پیاوێك رابگرئى و ھەموو پتووستیەكانى بداتى
 لەسەر حسابى خۆى ئەمە ئەگەر ھاتو ناوچەكەى بچوك بوو (تیمار)
 بەلام ئەگەر ناوچەكەى گەورە بوو بەشتووەیەك ئەو سامانەى دەستی
 ئەكەوتى لە (۲۰۰۰) ئەسپەر (پارەىەكى توركیە) زیاتر بێت ،
 ئەوا نیتەر لەكاتى شەرو شوێردا ژمارەىەك سەرباز ئەخاتە ژێر
 دەسلاتی میریەو . لەلایەكى ترەو ئەگەر سولتان دراوستی
 تاییەتى خۆى دانا كە پى ئەتین [تەحصیل دار] ئەوا پارەى باجى
 ھاتوچۆ [باجىكى ناوخۆىیە] ئەگەر پتەو بو خان .

سەرۆكى ھۆز ئەبى دادپەرور بى و فریای ھۆزەكەى بکەوتى و
 ئەندامانى ھۆزەكەى پیاپۆزیت . بێجگە لەمانە میواندارى و نان
 دانى ئەو میوانانەى بەلای ئەمانا تى ئەپەرن وا لەسەر ئەم . ئەمە
 ھەمووى ئەبیتە ھۆى ئەو ھى بېتە .خانەدان و میوان پەرور .

تیشتاش چونكە فرمان پەوا تازەكان لەھەموو لایەكەو زۆر
 بیون ، ئیشوكارى سەرۆك ھۆزەكان ھەر لەخۆیەو كەم بۆتەو .
 ئەمپۆش خزمەتى سەربازى بەزۆرەو ئەو ئەماو سەرۆك بتوانى
 سەربازى تازە بۆ خۆى بانگ بكات و ئەمەش لەشوینەكانى تردا
 بۆتە روا ئەتێكى ناھەموار ، چونكە كورد ھەرچەندە حەز لەشەپیش
 بكات ھەر حەز ناكات خۆى بپستیتەو بەخزمەتى سەربازى
 یاساییەو ، تەنانت ئەگەر بو بە سەربازى ئەو ھەر ئەپەوت
 سەربەست بى و رقیەتى لەسەربازى رێكخراو لەياسادا زۆر جار لە
 خزمەتى سەربازى ھەل دین و یاخى ئەین ، بەلام لەباج دانیشا بەمىرى
 ھەمیشە دواى ئەخەن و نای دەن . تەنانت لەم سالانەى دوايشا
 ھەرورەكو نوسەرى كوردى سۆفیەتى عەرەب شەمۆكە شوان بوو و

له پيش شهري ۱۹۱۴دا له ياداشته كانيا بومان نه گچي پته وه ، داوا
 كاري فرمان پره واكاني تورك هه مه چه شنه و قورس بوون وه كو :-
 (خه رج) باجيكى دارايى به ، (تولام) باجيكه نه سر مه پرومالات
 دائه نريت . (بيگار) نيشه بيگار به گشتيه كان ، (سوخره) نيشى به
 زور بى باره به . (سهرى په زه) و (سهرى ده وار) باجيكن له هه مو
 سه ره ولاختكى گه وره و بچوك نه سه نريت، مه سه ره ف و به خيتو كردنى و
 ميوان دارى و نان خواردنى نه و فرمان به رو سه بازار نهى كه به ويدا
 تى نه په رن هه ره له سه حسابى دى په كه به . نه م ياسايه ي ژيان
 هينى توركه كانه و له ناو دانىشتوانى عير اقيشدا كه گير و گرفتيان
 زوره هه ره په پره وى نه كريت .

به لام له بنه په تا نه م سه رو ك هوزانه مافى شه وه يان نه ماوه
 نه م باجانه كو بكه نه وه ، چونكه نه مپوش پياوى ناو هوزو لادى كان
 هه ره وه كو جار ان هه ندى به رتيلو سه رانه نه ده ن به ناغا و خاوه ن
 زه و په كان كه به خه يال يانا نايه ت نه گه ره چى بارو قورسى هه به
 به ناوى ياره ته دان وه بيخه نه سه رشانى مسكينه كان نه م به رتيلانه
 ناويكى گشتيان هه به نه و يش (ناغايه تيه) يان ماڻى ناغا له باتى
 زه كاتدا ، ياخود ده به كه له ده سكه وتى كه نه م و جو . سه ره پراى نه مانه
 مسكين هه ره له (۵۰) سه ره مه ريك يان نرخه كه به په پاره دائه تين
 يان باجى له ودرگا و باجى جوړاو جوړ كه له سه ره به شى زورى
 به ره مى كينگه كان دائه نريت نه يده ن به ناغا وه كو :

(نونان) له سه ره كه ره ، (هينلكان) له سه ره هينلکه ، (هه رميان)
 له سه ره هه رمى . . . هتد ، نيتير باسى (مير سه ره) ياخو باجى (موچه)
 بو پياوه كانى ناغا ناكه ين ، سه ره پراى نه مانه هه مووى باجى ژن
 هينان (سورانه) و باجى مه سه ره فى ژن هيناننى خزميكي ناغا ياخود
 ناهه نگه كانى تر كه پچى نه تين [پيتساك] . بو شه وه ي نه مانه

هه موویان بنه خشپنن ، نیشه بیگاری یه کان و جوړه کانیسی باس
نه که یین .

بیگاری (ههروه ز) یاخود نیش و کاری جووت کردن بو ماوه ی
دوو سڅ پوژ (ههروه زی جووت)* ، دروینه و گتیره (ههروه زی
دروینه و گتیره)* ، بیگاری نائفو دار (ههروه زی که لادار) . نه مانه
نه و باجاننه که هه میسه له کوردستانی عیراق دا له سر خه لکی
دانراون ، ههروه کو [سی . جی . ئاموندن] ده ری خستوه و له
تورکیاش تا دواى لابرندی ته وای پزیمی هو زایه تی له م جوړه
باجانه هه ره بوون . بو نمونه ئاغای (جلیان) پاره ی له هه مو
شتی نه سهند ، نه بو وایه هه مو خه لکی دیکه له به هاردا یه کی
سه ری یان دوو سر مه ریان بدایه و له پایزیشا پارئی یان دوو بار
شه ربه تی ترئی و برنجو که نعیان بدایه و ههروه ها له جه ژنه کاند
دیاری (جه ژنانه) ، «عیدانته» له سر به رو بوومی ئاژه و دانه و پینه
هه بووه ، ههروه ها ئاغای مافی یه کری گرتنی نه و زه ویانه ی هه یه
که نایه لن کوپی شار به کرییان بگرنو بو هه مو به شیک یان
پارچه یه که له ۳۰۰ تا ۵۰۰ سپی داری تیایین نه و ا به رتیلی لی
نه سیرئی که نه گاته پینج مه جیدی . کاتی پی اوه کانی میری دین بو
سه رژمار کردنی ئاژه و بو باج وه رگرتن ئاغای ژماره ی راستیان لی
نه شاریته وه بو نه وه ی لادیه کان له باتی ی نه م نیشه باشه ی شتی
تری بده نتی . ههروه ها باجیان له سر نه و بازارگانیا نه داناوه که
به لای نه و اندا تیپه پربوون . له سر هه مو سه ری مه رو هه مو
بارئی که ره و هه مو شتیکی فروشرا و باجیان داناوه . ههروه ها نه و
کوچه رییا نه ی به و پدا تی نه په رن نه بوایه باجی پانه کانیان بدایه .
محمود به گی کوپی نیبراهیم پاشا که به [مللی] به ناوبانگت بو

* له هه نسی ناوچه ی کورده وارپدا به م ههروه زی جووت نه لین (گه له جووت)

* به م ههروه زی به ش نه لین (گه ندره و)

باجی له سەر فرۆشتنی به رووبومی سالانه ی مسکینه کانی دانا بوو
 تاله دهو رووبه ری سالی ۱۹۳۴دا ئه مه په ره ی سه ند به جوړی
 داوای ۱۰ قرۆشی نه کرد بو هر سه ریک مه ر که بفرۆشرايه ، وه
 داوای ۵ قرۆشی نه کرد بو هر بزنیك و ۵ قرۆش بو هر خوځه په ك
 كه ره كه ۲۸۴ر اغم بو وه ۷مه جیدی بو هر باریک ، ئیتر هرچی بیټ
 ئه م باجانہ ی که له قازانجی سه رۆك بوون زور گران بوون ،
 ئه مانه سه ره پرای مافی سه رۆك ئاینیبه کان و ئه و دهسکه وتانه ی که
 راسته وخو نه بوون و ناغای دئیبه کان ئه یان سه ند - مه لای دئیش له
 کاتی دروینسه و جه ژنه کان دا خو ی پرئه خسته وه و ههروه ها ئه و
 که سانه ی که له سه ر ئه م و ئه و ئه ژین (خوارده له میش) له م کاتانه دا
 داوای به شه دیاری خویان نه کرد - هه رچه نده ئه وه نه ماوه که
 پیاوانی هوز باج بدن به ناغا هئیشا ئه وان هه رچون بیټ به بوئنه ی
 جه ژن و ژن هئینان و سه ردانه وه قه ت به دهستی به تال ناچن بو لای
 ناغا له شتیوه ی به خشیش یاخود دیساری دا شتیك له گه ل خویان
 ئه بن بو ناغا* .

تا که ئیشی سه رۆك که ته نها فه رمان په وایی کردنه ، هیچ
 نه بی وه کو ره سمی نیه په پیره وکراوه - کورد له جیاتی ئه وه ی له
 په رده م دادگا و قازیدا بوه ستی زورجار بو پړیک و پړکی ئیش و
 کاره کانی ئه وه به باشر نه زانی که له په رده م سه رۆکی هوزدا به
 گویره ی (عورف و عاده ت) پابوو ستی - ناسایشه ئه م پړیک خستن و
 خزمه ت گوزارییه به خو پرای نا کریت و هه موو به سه له یه ك باجی
 هه یه و ئه بی بندریت و بی ئه ئین (حه قی قازیایه تی) یاخود (مافی
 قازی) ، ئه مه بیجگه له و باجانہ ی که له سه ر خراپه کردن دانه نری و
 به چه ند په نجاییه ك ده ست پئ ئه کات هه تا ئه گاته - ۱۰ دینار ، یاخو د

* له رووه وه له کوژده واریدا شمیرکی سیلی هه یه و ئه ئن :
 به دهستی به تال نه پۆی بن دیاری * * دیاری بیویسته بو یادگاری

كوژانسه وهی ناکۆکیه کانو ههروه ها دزی و کوشتنو لیدانو
 سریندارکردنیش هه سزایان له سهه دانه نریت . محمود بهگت
 یاسی هه موشت نه کاو باج له سهه هه موشت دانه نریت وه کو ۱۰
 لیره ی ئالتوون بو کوشتنو ۵۰ لیره بو کوشتنی پساوکی
 به ناوبانگه و ۱۰ لیره ی ئالتوونیش له سهه ژن هه لگرتن دانه نریت و
 نه بی باوکی کچه هه لگراوه کهش به قهه کا برای ژن هه لگه بدات .
 له کاتی دزینی ئاژه لدا نه بی نرخی دزراوه که بده نه وه به
 خاوه نه که ی یان چوار سهه بدهن به سهه رۆک ، به لام نه گه هاتو
 دزراوه کان په له وه ری هیلکه کهر بن شه و سهه رۆک ته نها دو سهه
 وه نه نریت .

له سهه ی تۆزده هه مه دا هه ندی سهه رۆک له قه لاجۆ کردنو
 نه هیشنی دزیدا له ناوچه گانیانا توندو تیژیان به کار هیناوه به
 جۆرن که هیچ جۆره سهه پیتی یه ک پوو نه داوه .

ههروه ها (سهه ی کۆره) شه له په واندزو (سهه به درخان) ی
 جهه یی نه شه یان هه روا کردوه . مه که مه ی پساو کوژ به
 تۆنه کراوه . خاوه نی کوژراوه که مافی تۆنه ی خویان له پساو کوژ
 وه نه گرت . که هه ره له وکاته دا بو ماوه ی پینچ سال یان زیاتر له
 هۆزده نی ده نه کرا . نه گه ره خاوه نه مافه کان له م ماوه یه دا توانیان
 پساو کوژ بکوژن شه و مه سه له که چاره سهه نه کرتی ، نه گینا دوا ی
 کوژتایی هاتنی ماوه که پساو کوژه که نه توانی داوا ی وه رگرتنی پای
 شیخه کان بکاتو به پشتیوانی پای سهه رۆکه وه بگه پیته وه بو ناو
 هۆزه که ی خوی . . به لام هه مه شه مافی تۆنه سندن هه ره نه سه نریت و
 نه شه توانریت له سهه دانانی نرخی خوینه که پتی بکه ون . دانانی نه م
 نرخشه نه بیته هیی وه ستانندی خوین پیتی ی تازه ، چونکه وا
 نه زانریت نه گه ره مافی کوژراوه که نه سه نریت خوین نه پیتریت ، به لام

ئەم جۆرە پىكە وتىنە لاي ھەمىسە كوردە كان پەسەند نىيە ،
چونكى ئەوان لە تۆلەسەندنا تىفەنگ پىتوھەنان ياخود خەنجەر لىدان
بە باشتەر ئەزانن . ھەمىسە جارنى ئەگەر ھاتو تاوانبار كفن و
شىرەگەي لەسەر مىل دانائو ھاتە لاي خاوەن مافو خۆي دايە دەست
لى بوردنى ئەوان ، ئەوانىتر ئەم جۆرە پىكە وتىنە ناتوانى بىرپىتە
دواوہ .

دۆستو دۆزمنى سەرۆك :

لەكاتى ناخۆشىدا دەسلەتەكانى سەرۆك بەتەواوى كەم
ئەپىتەوہ ، كە ئەتوانى بىر سەرەكانى دەسلەتەخانى بىر كى بە
جۆرى زۆر جارو زار بە تىندىش ئەلەيەن بەرگىر تەرەكانىوہ كە
ھىچ جۆرە ھۆزىك يان تىرەپەگىيان نىيە شىرى . رىتە سەر . لە
رىزى پىشەوہى ئەمانە پىاوہ بەتاوبانگەكانى شارن كە خاوەن
زەوىوزارو خانىوون . دامەزراوونو دىو زەوىوزارىيان ھەپەو لە
شارەكاندا لاي سېرى لە دادگاكانو لاي قازىبەكان نىشووكارى
خەلكى ھۆزەكانىيان رانەپەرىننو پارەيان ئەدەنى بە قەرزو بە
ھەمىسە شىرەبەك يارمەتىيان ئەدەن . شتىكى نامايىشە كە ئەمانە لە
شارەكاندا نەئىشنو زۆر جار نەقېرەكانىيان لەجىياتى نەوہى بېچن
بۆ لاي سەرۆكى ھۆز تەچن بۆلای ئەمان كە نەت نەقېرى لەوانەپە
لە رۆشنىرىشدا ھەر ئەمان كەمترىن .

لە عىراقدا ھەندى سەرۆك دەستىيان گىرت بەسەر زەوىپە
كشتوكاىپەكاندا بەناوى ئەوہوہ كە ئەو زەوىپانە مولىكى ئەو
خىزانەن كە بە گوتىرەي عورف وەكو لەوہوپگاي ھۆز داگىرىيان
كردوہ ھەتا وایان لى ھاتوہ بوون بە خاوەن مولىك .

لەم كاتەدا ئەم سەرۆكانە - بەتەواوى وەكو ھەندى خىزانى
فەرماندە تىرانىيەكان - بوون بە گەورەترىن خاوەن مولىك و

په یوه نډیبه کې پته ویان هه په له گهټ پورژوازیه کاندو هه روه کو
نه وان نه مانیس له بازارگانیدا هاو به شیان نه گه ن .

په هر شپوه په یکه بیت نه گه ر خاوه ن زه و په کان توانیان له
دهسه لاتی سه روک هوز که م بکه نه وه ، په مه هیچ له نار په حه تی ی
جوتیار که م ناکه نه وه ، له راستیدا جوتیار هه تا ئیستاش هه ر و ا له
ژیر قورسایي نه رکو ئیش و کاری ئاغادو هه ر نه نالټنی په ده ست
خاوه ن زه و ی په وه .

له هه موو کاتیکدا ئاغا په تیری دوو نیشانه نه شکینن ، نه گه ر
له دانانی زه و ی په کشتو کالیه کاندو بیج هه ر خوی سه ر نه که ویت ،
هه ر چو ن بیت سال کۆتایی دیت و جوتیار سفر هیچ به ده سه وه
نه بیج و بو شه به ژیر قه رزیکی زوره وه ، چونکه خاوه ن زه و ی
نیوه ی به روو بوومی هاوینه وه کو تووتن و لوکه له جوتیاری کور د
وه ر نه گریټ ، که له وه دا مافی زیاتری هه په له جوتیاری عه رب .
له به روو بوومی زستانه شدا له گه نم و جو ده یکه وه ر نه گریټ ،
سه ر په رای نه وه نه و باجه ی که که و تۆته سه ر یکه ، نه بیج بیجات په
نوینه ری میری که نه ویش ۷۵٪ و ۱۰٪ په .

هه ندی به شی بچو وکی تریش هه په دابه ش نه کریټ به سه ر
خزمه تکارو ده ست و پتوه ندی سه بیدا ، ئا له مه وه نه وه تی نه گه ی ن
که له ژیر سایه ی یاسایه کی وادا راپه پینی جوتیاره کان زور دوو
باره نه بیته وه و نه بیته هوی نه وه ی به کۆمهټ کۆچ بکه ن و
زه و په کانیان بفرۆشن و په تاییه تی نه وان هی ده سه که و تیان له
مانگیکدا له وانیه نه گاته ۵۰۰-۱۰۰۰ فره نکي کۆنی فره نی .
هه تا ئیستاش له کور دستانی تورکیا خاوه ن موټکی گه وره
سه ر که و توتو خاوه ن ده سه لآتن .

له غیر اقیشدا به هیچ جوړیک نه و یاسای چاره سه ر کردنی

كشتوكاليه جى به جى نه كراوه كه شوپشى چواردهى ته ممووز بلاوى كرده وه، چونكه دهره به گه گوره خاوه نزه ويه كان هه وتى نه وه يان دا كه به گوپرهى به رژه وه ندى خويان ئيدارهى له گه ندا بكنه (۸) .
 نه وهى شايانى باسه ئه م كاره بو په كه م جار يه كنى له كورده كانى سوريه كه ناوى (حسين نه بهش) بوو و خاوه ن ملكيكي گوره بوو جى به جى كردوو نه مهش دواى شپرى دووه مى جيهانى بوو ، له پيش نه وه شا كه مېرى يه كان بېرى لى بكنه نه وه ئه م خاوه ن ملكه دستى كرد به كو كردنه وه به كار هينانى ۲۴۰۰۰ هكتار ناو له زونكاوه كانى دولتى (ئوچ) كه به نرخيكي باش له (هيجاناي) كړيبوو كه ۳۰ كم له ديمه شقه وه دووره .

ئه م زه وي يهى نه سانه كرده بوو بو كشتوكالى به رئاوو دېمو ۶۰۰۰ خپزانى تيا دانيشتبوو ، نزيكهى ستيه كى ئه م زه وي يانهى ترخان كرده بوو بو جوتياران و هرچى خاوه ن به رژه وه ندى هه بو له و كاتدا سامانه كانيان خسته ئه م دهسكه و ته وه .

به ربه ره كانى كاريكى سه روڤك هه يه ، به تاييه تى له ناو كوچره كاندا نه ويش (ئوبه باشى) يه كه سه روڤكى تيرديه ، پارچه بچكو له كان له ۲۰ تا ۲۵ ده وار يك كو نه كاته وه بو نه وهى بيان كات به پارچه يه كى گوره وه چهند هه زار يكيان لى بيك به يئنى .

ئه م سه روڤك تيره يه (ئوبه باشى) له ناو كورده كانا شوان هه ل نه بژيرئى و چيگاي له وه پاندى و شيوه ي كوچ كردنيان بو ديارى

(۸) نه وهى شايانى باسه . مېرى شوپشى ۱۷ى تهموز ، ياساي چاره سه ر كردنى كشتوكالى زماره (۱۱۷)ى سالى ۱۹۷۰ى بلاو كرده وه ، به پاستى له زور شوينى كوردستاندا جى به جى كراوه *

* هر له م پروه وه مېرى له عيراقدا له سالى ۱۹۷۵دا ياساي چاره سه رى بنه په تى زماره (۹۰)ى ده ركرد كه له ناوچه ي كوردستاندا خاوه ن مولكى نه هيشت و نه جاييكي باشو سود به خشى هه بوو بو جوتيارانى ناوچه كه .

ئەكات و ھەموو كەس بەگوێرەى گرنكىى رانەكەى خۆى پارە ئەدات ، ئەم پىكخەرەش ھىچ شتتەك نادات و بىجگە لەوەش ھەندى خزمەتگوزارى بۆ ئەكەن ، شت و مەكەكانى بۆ ئەگويزنەو و دەوارى بۆ ھەلشەدرى و بۆشى ئەپتچرپتەو . ئەم پزىسى چەوساندنەو ھى نابوورى يە - وەكو نووسەرە سۆفپتەكان دەريان خستوو - نەژادىكى توركى يە - دەسلەتتى سەركۆ ھۆزەكانى كەم كرددۆتەو .

دواى ئەمانە زۆرچار سەركۆ و شىخە ئاينىيەكان ھەولتى ئەو ئەدەن دەسلەتتى تايپەتتى سەركۆ ھۆز بوەستىنن و بە بيانووى ئاينەو ئەتتەن دەورى سىياسى ھەموو كاتتەك كەلكى نىو لەدوايشدا ماوەمان ئەبىت دووبارە بگەپتەنەو سەر باسى كارى ئەم پياو ئاينىانە لەناو كوردەوارىدا .

۳ - كەم بوونەو ھى قەوارەى ھۆزايەتتى :

ئەگەر ھەتا تىستاش سەركۆ ھۆز ھەبىت و پەسمىيەن بپوا پىكراو بىت ، بەجۆرى لەلايەن فەرمان پەواكانى عىراق و تىرانەو دانراين ، لە توركيا و ئەرمىنىيە سۆفپتەتتى ئەم شپوئە رانىو ھەموو دەسلەتتىكى ھۆزايەتتى لا براو و ھەندى جاريش زۆر بەبى پەحمانەو بە زۆر لای ئەبەن . خۆ ئىتر لای سۆفپت ئەو ھىچ گومانى تيا نىە كە لەگەلىا رىناكەون .

[ئەمىن عەبدال] بەپەرۆشەو بۆمان باس ئەكات و تىمەش ھاوبەشىمان كرددو و لەوەدا كە نووسىوئەتتى و ئەلتى :

زۆر شت لە سەردەمى كۆنا ھەبوون و تىستاش دوور كەوتوونەتەو و نەماون . لەمەولا پياو شىخ و خزمەتكارى ئاغاو

به‌گه‌کان نامینئى • به‌لام هه‌تا تىستاش له‌ تورکیادا هه‌ندئى خو
ره‌وشتی کۆن ماون و سه‌رۆکه‌کانیش هه‌ر به‌ ته‌واوی تیانه‌چوون •
هه‌رچۆن بێت تىستاش کوپو مناله‌ بچووکه‌کانیان هه‌ر نه‌ژین و
ماون •

هه‌روه‌ها له‌ ناو جه‌ماوه‌ریشداو له‌ هه‌ندئى له‌ ناوچه‌کاندا تا
پاده‌یه‌ك پریزی خێزانه‌ خانه‌دانه‌ کۆنه‌کان هه‌ر نه‌گیرئى و نووسه‌ره
سۆفیه‌تیه‌کانیش وه‌کو کوتلوڤ Koltov و فیلیچیفسکی دانیان
به‌م پریزگرتنه‌دا ناوه‌ •

نه‌گه‌ر بپرومان به‌ قسه‌ی گه‌نجیکى کورد هه‌بێت که له‌ سالی
۱۹۵۹دا له‌ نه‌سته‌نبوون پى و تم هاشکرایه‌ که هه‌ندئى له
هۆزه‌کان یه‌کتى تییان تیانه‌ماوه‌ ، سه‌رۆکه‌کانیان هه‌ولئى نه‌وه
نه‌دن سه‌رله‌نوئى ده‌سه‌لاتى خۆیان وه‌ربگره‌وه‌ ، نه‌ك له‌ پیناوی
هۆی ده‌ره‌به‌گایه‌تیدا به‌لکو بۆ چه‌سپاندنى خزمه‌ت گوزاری تازه
بۆ قه‌واره‌ی کۆمه‌لایه‌تى •

منالانى ده‌ره‌به‌گه‌ کۆنه‌کان بوون به‌ پارێزه‌رو پزیشک و وان
له‌ خزمه‌تى سه‌رۆکه‌ پێشووه‌کانیانداو هه‌روه‌ها نه‌مانه‌ له‌کاتى
هه‌لبژاردنى په‌رله‌ماندا له‌بیرناچن و نه‌وا ئیتر قسه‌ی پێشو زۆر
له‌ راست ناچیت» •

که‌واته‌ نه‌وه‌تا خانه‌داتیکى تازه‌یه‌و بیروپراکانى وه‌کو بیروپرا
تازه‌کانى تیمه‌ وایه‌ ، هه‌ر له‌م رووه‌وه‌ یه‌کیك له‌ کوردانه‌ی له
به‌یرووته‌وه‌ کۆچى کردبوو ، بۆی روون کردمه‌وه‌ و تى :

نهم هه‌موو خزمه‌ت کردنه‌ی ناغای هۆز هیچ نیه‌ هۆنینه‌وه‌ی
میژووی کۆن نه‌بیت ، تىستا نه‌گه‌ر نهم سه‌رۆکه‌ نیشیکى هه‌بیت
نه‌بێن نه‌میش وه‌کو خه‌لکه‌کانى تر نیش بکات • که‌واته‌ پێشکه‌وتن
له‌ به‌ره‌ودایه‌و وایش ده‌رئه‌که‌وتئى که‌ ناگه‌رپته‌ دواوه‌ •

كۆبۈنەۋە لە ۋىلاتە غەرەببەكاندا ۋەكو عىراق و سورىا
كارى كردۆتە سەر كەم كردنەۋەى دەسەلاتى سەرۆكەكان • ئەۋەتا
ژمارەبەك فەرمانبەر ھەن خەرىكى ئىش و كارى دادپەرۋەرى و باج
ۋە رگرتنن • چارەسەرى كشتراكائىش كە بلاوكرايەۋە ۋە پلانى ھۆ
كىشرا ئەپپتە ھۆى توند كردنەۋەى خپرايى ئەم گۆرانە
كۆمەلايەتى بە •

ھەرۋەھا ۋا دەرئەكەۋىت ئەمە لە ئىرانىشدا ھەر ۋو ئەدات
كە ھەتا ئىستاش پەيوەندى لەتوان ھۆزەكاندا زياتر قوۋى و
پتەون • بەلام لەگەئ دامەزرانى كۆچەر ۋە ھات ۋەچۆكەرەكاندا
لەگەئ كۆبۈنەۋەى ئىدارىدا ، لەوانەبە نزيك بچ ياخود دوور
ھەموو جۆرە ۋژىمىكى ھۆزايەتى لەناو كوردەكاندا نەمىنى •

خیزان
به شمی پنجم

خیزان

ئەگەر هاتو كورد لە ژێر دەسلاتی ھۆزدا ژیاو یا بەتەواوی سەر بەست لە پەيوەندییەکانی ھۆزایەتی و یاخود لە ناو دەوارنشینە چیاپیەکاندا شوان بوو ، یاخود بەتەواوی نیشتهجێ بێت وەکو :وکاندارو جوتیار لە دێسەگەدا یاخود وەستایبێت لە شاراو کریکارێکی شارەزا لە نیشوکاری بەر بەستداو لە دەرھێنانی نەوتدا ژیانی برده سەر ئەو ھەرگیز بەتەنھا ناژی و بەلکو ژن و سنائی ھەبە .

ئایا خیزاتیکی كورد لە چیاکاندا وەکو خیزاتیکی عەرەبی کۆچەر وایە ؟

ئایا ئەتوانرێت بەراورد بکەین لە گەڵ خیزانی جوتیارێک یاخود شارستانیەک - ناشوری بێ یا نەرمەنی - کە لە نزیک ئەوانەو ئەژی ؟

با بچینە ناوماڵێکی كوردهو ئەوکاتە کتوپرێ خۆشخۆشمان دیتە رینگا .

١ - خۆشەویستی لە كوردستاندا گاتەئە پێناکریت :

خیزانی كورد لە پێش پوالتەتی كۆمەلایەتی و نابووری دا

پرواله تیکي ناینی ههیه . بێگومان ئەم پروانه تەش کار ئەکاتە
 سەر گەنج لە پێش ژن هێنانیدا . لە پێش هه موو شتیکدا هه موو
 کورد لە تەمەنی منالیدا ژن ئەهێنن و هه رزه کاری لە کوردستاندا
 ماوهی زۆر نیه ، نەک تەنها به وهی که ئەم په نده ئەتیت : (پیاوی
 تەنها لاوازه ، ژنی تەنهاش سەرلێ شێواوه) بە لکو چونکه
 کۆمه لیش ماوه نادات بە کچی هه رزه کارو به چاودێری کردن و
 گومان لێ کردن ئازاریان ئەدهن . سەرپای ئەمەش کورد هه
 زوو ژن ئەهێنێ ، کورپیان ناگاتە بیست سالی تەواو ، جێی سەر
 سوورمانیش نیه که کچیان لە دوانزه به هاردا شو بکات و ئەم
 کیژۆ له کورده ئەپیتته که بیانووی ناومالی تەواو ، لێ پسرراوی
 ئەو ئیش و کارهیه که ئەکه و پتته سەرشانی . ئەمپۆش ئەیانە و پت
 تەمەنی ژن هێنان نەختیک دواخەن به تاییبەتی له شارەکاندا و ئەو
 گەنجانی خەریکی خوێندن . ههروه ها دواي ئەوهش یاسای
 شارستانیەت تەمە تیکي دیاری کراو بو ئەم مه بهسته دانە تیت .

بێگومان ئەم ژن هێنانە لەم تەمە نە که مه دا یه کیکه له و
 هۆیانە وای له کورد کردووه نە زانیته داوین پیسی چیه و به
 زاراوه تورکیه کان نه پیت نه تواتیت بامیان بکات . هه رچی
 ماتیکیش له شارە بچوکه کانی ئێران و عێراقدا وا بوون
 داخراون و ئەماوون .

من سی سال له مه و به رم له یاده ، له دێیه کی کوردستانی
 سورپادا له جهزیره سەربازگه یه کی لێ بوو له گه ل ماتیکي داوین
 پیسدا که ره سمی نه بوو ، هیچ که سه هاتوچۆی نه ئەکردن تەنها
 ئەو فرمانبەرە تورکانه نه بێ که له و بهری سنووره وه نزیک
 بوون .

لە ناو کورده واریدا خۆشه ویستی بو هه لخه له تاندن نیه ، به

شيوه يه كى گشتيش نه گهرچى هه تيوبازيش (لوسيه) له سلیمانی هه يه به لآم خهريك بوونيشى نه پيته هۆى سوکيتى و رقالتيوونه .
 چونکه كورده كان هه مويسان موسلمانن رتيان دراوه كه له ژيتك زياتر بهيئن ، له كونداهه رۆكه كان گه لئي ژنيان نه هيتناو منالى زوريان لتيان نه بوو ، نه مهش له بهر باری سياسى بووه .
 نه مورتش پاشماوهى نه مه خهريكه زياتر به رهو نه مان نه چي و به لكو هدر نه شمزه ، به لآم له ناوچه شارستانيه كاندا كه هيتشا هه ندى له خه نده تهى شارستانى نه بوون هه ر ماوه ، به لآم نه ميش له دوو ژن زياتر نا .

به هۆى بسارى نابوروى يه وه له لاديتكاندا يهك ژن باوه ، رادهى هه وي سازيشيان له ۲٪ تى نا په رپيت ، چونكه خه لكه كه له وه نه ترسى كه به كه ويته ناو نارمه حه تى خيزانى تيكه لاوه وه يا خود نه و په نده يان دپت به خه ياندا كه نه لئي ژنه وهى دوو ژن بهيئى نه پيته ده رگاوان* . ژن هيتنان له يه كئي زياتر هۆى تايبه تى خۆى هه يه وه له وان هس نه نجاسى نزيك بوونه وهى گه نجه كانه له شارستانيه تى رۆژئاواوه ، هه ر له بهر انبه ر نه مه وه ژن هيتانى يهك له دوای به كيش له نه نجاسى ته لآق دان و مردن له ناو كه و ره پيازانى لاديتكاندا هدى نه كريت .

(شيعى شه ده له) له عتراق به سه بو نمونه كه له ژيانياو له ته مه نى دريژيدا ۱۹ ژنى هيتاوه ! هه ره هه ها ته لآق دانيش تا رادده يهك كه مه ، خو نه گه ر هه شپى هۆى سه ره كى شه وه يه كه ئافره ت منالى ناييت يان منالى نه بئى و كورپى ناييت . به شيوه يه كى گشتيش رتيان له بيتوه ژنه . نه گه ر پساويك ژنه كه ي سئ به سئ ته لآق دا نه وا نه بئى نه و ماره ييه ي كه لاي ماوه و زور جار نه گاته

* له م روه وه كورد به نديكى ترى هه يه ر نه لئى [بيارى دوو ژنه جه رگى كون كو نه] .

نیو یان سٹی په کی مال بیدات به ژنه که .

له ناو کورده کانی (کردداغ) دا له ماره بیا شتیکی بی بایه خ
نه بیټ هیچی وا ناده نو له هموو کاتیکی شدا منال نه درپته وه به
پاوک . جیابوونه وهش له سر پرته و تنی هردوولا زور کهم پروو
تهداتو ژتیک که به هویه کی مه ره کی یه وه ته لاق بدرپت به ده گمن
شو نه کاته وه ، بیجگه له وهش گورانی په که هه یه نه لئ : [پیاوانی
نالهار واز له ژنی جوان ناهینن به لکو نه پکوژن] .

ناشتوانین بلټین که له کوردستان دا خوشه ویستی سر به ستانه
نیه ، له وانه شه سه پر نه بیټ نه گهر کوپه کورد دوستو ده سگریانی
هه بیټ ، به لام نه مهش به زوری له غه ربایه تیداو له نه وروپاو
نه مه ریکا له کاتی خویندن دا پروو تهداتو هم که نجه نه وه نایه ت به
خه یالیا که هم ژنه به بیټ بیټ بو ولاته که ی خوی ، هه ندیکیش ماره
کردنی ناشکرا به باشر نه زانیت . به لام مه سه له ی زینا کردن
نه بی داپوشری و بشارپته وه ، چونکه کچه که چاک نه و پاشه پروژه ی
خوی له بهرچاوه که چاوه پروانی نه کاتو نه گهر گونا هه کی
دهر که ویت نه زانیت به ده سستی براکه ی یا خود یه کن له خزمه
به غیره ته کانی و له پیناوی پاراستنی شه ره فی خیزانه که یاندا
نه کوژریت ، نه مه نه نجامی هموو کچی که که بکه ویتته په یوه نندیه کی
تاوانبارانه وه .

زور جاریش پرته که ویت که دادگا مه ده نیه کان له پیاوکوژ
بیوورن ، بی گومان هم نه رکه کومه لایه تی یه بهس نیه بو نه وه ی
که نجه کان بغاته سر پرته گای راست نه گهر ره وشتی چاک و
دارپژراویان نه بیټ .

۲ - ناماده بوون بۆ ژن هینان و دهسگیرانی :

ناساییه که پیای کورد میردیکی باشه و باوکیکی دل نهرمه .
بی گومان دروست کردنی هم خپزاننش هه لئباردنیکسی چاکی
نه ویت ، چونکه نهو مهسه له یه گرنگی تایبه تی خوی هه یه ، که
نه بیت ره چاو بکریت ، جگه له شهمسیهت و جوانی نافرته که
نه چنه سر مهسه له که ، ههروه کو نه لئین :

• (مهروانه بۆ ژن ، پروانه بۆ کهس و کاری) .

• (ژن مههینه تا خالتوی تاقی نه که یته وه) .

له راستیدا باشتیرین هه لئباردن له نافرته تا کچی مامه . چونکه
ناموزا نه گهر ماره ییش له خه لکی که متر بدات هه ر خاوه ن مافه .
وه هه ر هم مافه یه که دهسگیران والتی نه کات ، چه رده یه کی دیاری
کراو پاره بدات به ناموزای کچه که ، له پیناوی نه ودا که وازی بۆ
لئ نه هینیت ، نه گینا له وانه یه کچه که هه لگرت ، به تایبه تی نه گهر
کچه که رازی بیت . له کاتی هه لگرتنا هه ردوو هه لها تووه که خویان
نه ده نه دهست پاریزگاری یه سه روک هوزیکی دراوستیان که توانای
هه بیت باوکیان هین بکاته وه و مهسه له که یان بۆ ریک بخت .

له هه موو باریکدا چونکه مهسه له که چه سپاو نیه و مهسه له ی
شه رفه ، کوره که زور ریزی کچه که نه گرت . به لام نه گهر کچه که
شوی کرد به نامۆیک نه و ناموزا دور خراوه که [یان نه و کوره ی
که له مافی خوی بی بهش کراوه] وازنا هینتی له کوشتنی کچه که
یا خود کوره که یان هه ردوو کیان به یه که وه . هه رچون بیت په ندیک
هه یه نه لیت (نه وه ی نه یه وئی ژن به هینیت نه بی تووره که یه ک
په نجایی و باقه یه ک دروی هه بیت) .

ههروه ها ناتوانیت شازاده یه ک ماره که یه به سامانی شوانی

گاگه لیک .

له لادیکاندا ، گه نجه کان له سر کانی یان له کاتی نیشوکاری کینگه کاندا به پک نه گه نو له ناو کوچه ریه کانی شدا: هر له کاتی شاهه نکه سالانه بیکاندا به بی شهرم هه لئه پهرن ، چونکه نابج داوین پاکو بی شهرمی تیکه لاو بکرتین .

کچه کورد نه مه زور چاک نه زانج هر نه وانن که له کاتی گه رانه وه یان له هاوینه هه وار هه کانو به دهم ته شی پرستو گوژانه وه ی راخه ره په نگا وره نکه کانیانه وه هه یتان و بردنی نازه له وه گوژانی خو شه ویستی نه یتن ، نه مانه له گوژانیه کانیاندا هه ستیک دهر نه برن که به هه مرو شوینیکدا بلاو نه یتته وه و دل پر نه کهن له خو شه ویستی و زمان نه هیننه گوژانی وتن ، به لام له م گوژانیانه داو به شتوه به کی ناو خویی وشه ی توپکل دار نه یتن و به تیر و توانج باسی شتوه کانی خو شه ویستی نه کهن و هه ست به جوانی و له نجه و لاریان نه کهن و لایان گرنگک نیه که نه مه دوو باره بکه نه وه به په لکه ی قژی کال و چاوی رهش که له چاوی ناسک نه چیت و به له نجه و لاره که یان که له له نجه ی قازو مراوی به کپوی و کهوی دهشت نه چیت خو یان با نه دهن .

نه مانه هه روه کو (حفصده Heftsada) له کاتیکدا که ویستی نه سپی ناموزاکه ی ناماده بکات ، ناماده یی خو ی دهر بری بو نه وه ی هرچی هه به له نالتون و جهوا هتیرات بیکات به قوربانی له پیناوی خو شه ویسته که ی دوا به گوژانی به وه نه یووت :

گواره کهم پیلووی لی دروست نه کهم
بازنه کانم نه کهم به بزمار
به نینو که کانم پشتینت بو نه چنم
په لکه کانم نه کهم به ره شو ی نه سپه کات

كچه گهنجی كورد نهوه ندهی ههیه كه لئی سه رسام بییت ،
 زۆر جوانه و دل رفیتنه و به پڤكه وتیش دل په قه • (له دواى هه موو
 قژپكى كاله وه سمپتیکى سوور هه په) ، لپرهش وه كو هه موو
 چنگاپه كى تر [گه وه كچ په رستگاپه] • له شاراو له ناو
 ده و له مه نده كاندا كچ و كوپ به ناسانى به په ك ناگهن ، كوپ شهرم
 نه كات له وهى كه ناره زووى خۆى له پڤك هینانى مالا ده به پڤیت ،
 نه گهر له ته مه نى پابوار دویدا هه زى له كچپك نه كرد كه خپزانه كه ی
 سیناسن ، نیتر له م كاته دا دایكى كوپه كه ده ست نه كات به گهران به
 دواى بوكى داها توى دا ، دواى نه وه نیتر سه ردان ده ست پڤ نه كات
 بۆ دۆزینه وه و ناسینى نه و كچانه ی كه كاتى شویانه ، خۆ نه گهر
 دایكه كه یان ژنپكى خزمیان پازى بوون به وهى نه وهى نه مان بۆى
 نه گهر پڤن دۆزیویانه ته وه • نیتر په كسه ر به په رۆشه وه باسى
 سیفاتی مادی و معنوى دۆزراوه كه نه كه ن بۆ كوپه كه • نه گهر
 كوپه كه پازى بوو ، كه سوكارى كچه كهش پازى بوون ، نیتر دایك
 یاخود پورى كوپه كه یاخود هاوړپڤیه كى نزیكیان له ژپره وه نه چن
 بۆ مالى كچه كه و دیارپه كى بۆ نه بهن ، نه گهر وهى گرت مانای
 نه وه به پازى بوون ، نیتر نه مه ده سگيرانى به •

كچ نه توانپ به و شوه پازى نه پڤ • به لآم نه م پازى نه بوئه به
 سوكى دانه نرپت ، له لایه كى تریشه وه به ته واوى باوك ناتوانپ
 كچه كه ی به زۆر بدات به شو نه گهر خۆى پازى نه بییت • دواى نه وه
 باوك یان مامه یان برا گه وهى كوپه كه به ناشكرا نه چن بۆ داوا
 كردنى كچه كه •

به م بۆ نه شه وه مپوژو شیرینى تر پڤش كهش نه كسرت و به م
 شیرینیهش نه لپڤن [شیرینى خواردنه وه] •

نرخی مارەیی بەگوێرەى قورئان دیاری ئەکرێت و بەگوێرەى ناوچەش ئەگوێرێت و لەپێشانا باسی پادەى کەم و زۆرى مارەى یەکە ئەکەن بۆ ئەوێ لەگێرە و کێشەى ناو خێزان دورکە و نەو، چونکە زۆرجار ماوەى ئەو، هەیه زۆر و کەمى تیا بکرێت. شتیکی سەرشتیە بە گوێرەى ناوچەکان و بارى ئابوری کە سوکاریان ئەم مارەییە هەر ئەگوێرێت هەر و هەر ئەش زانین کە کوردەکانى ئەرمینیای سوڤیەت هێرشێکیان کرد لەدژی ئەم پەوشتە چونکە لەنرخی مرقۇلایەتى ئافرەت کەم ئەکاتەو، بەشێوەیەک وەکو نازەل واییت، چونکە ئەم مەسەلەیه دوپات ئەکەن و ئەو ئیتر ئەو ئەگە پەنێ کە پەوشتیکی زۆر بەرپەتیه. بەلام پەوالتی کپین و فرۆشتن کە زۆرجار لەگەڵ عەقلى ئیتمەى رۆژئاوا ییدا رێناکە و پیت، لای ئەوانەى کە شو ئەکەن وای ئە، چونکە وای ئەزانن ئەم شێوەیه گرنگی ئەدات بە شوین و جیگای پاستەقینەیان، هەر و کە خاتو [هانسن] پێى ووتین. ئەمەش تێر و انینیکی باشە، هەرچەندە کە ئەوێ تازە ئەم پایە بەباش نازانن.

ئاشکراشە کە لەپراستیا هەندێ باوک هەن بەتوندی داوای مارەى یەکی زۆر ئەکەن، گەلێ جار زۆر بەرزترە لەمەسەرفى بەشى رۆرى لادییهکان و ئەبێتە هۆى ئەوێ ژن زۆر گران دەستکە و پیت. بۆ زانینى شتیکی لەم مەسەلەیه ئەو تا خاتو [هانسن] هەندێ حساباتی ناپەرەتیه ساتى ۹۵۷ مان بۆ باس ئەکات، لە [تۆبزاوا] ش مارەیی مارەى کچێکی دووانزە سال (۲۰) دینارە، لە [تۆبزاوا] ش مارەیی مامۆستایەک کە خەلکی سلیمانییه (۲۰۰) دینارە و هەر لە سلیمانی خۆى بەرزترین مارەیی ئەگاتە (۱۵۰۰) دینار لەگەڵ (۷۵۰) دینار مارەیی دواخراو بۆکاتی تەلاقدان. لە ناو یەزیدیهکانیشا مارەیی ئەگاتە (۶۰) دینار، لەکاتی کدا کە لەناو کوردە نەسرانی و کلدانی یەکانى عیراقدا پادەى مارەیی قەشە دیاری ئەکات، بۆ

نه‌وهی له‌چه‌وساندنه‌وه دوربکه‌ونه‌وه و هندی جاریش به‌دوو
 خوشک ژن به‌ژن نه‌کهن و نه‌مه‌ش شوینی ماره‌یی نه‌گریتته‌وه .
 دواى ناشکرا کردنى مه‌سه‌له‌که‌و داواکردنى نیتى بوکو زاوا
 نه‌توانن یه‌کتر ببینن ، دواى چهنه‌مانگیک یاخود سالتیک هردوو
 ده‌سگیران ناهه‌نگیک نه‌گپرن به‌ناوى [ده‌سگیرانى] یاخود
 [ده‌زورانى] که له‌ناو خپلى حه‌قه‌کانده‌ه‌یه . تپستا کاره‌که
 مه‌یسره‌بوه بو نه‌وهی نان‌خواردتیک ناماده‌بکه‌ن بو خپزانه‌کانیان
 له‌دواى نه‌م شتانه له‌جياتى ديارى میوانه بانگ‌کراوه‌کان هندیک
 پاره پيش‌کesh نه‌کهن به‌بوکتي . هه‌روه‌ها کورپه‌کesh پارچه‌یه‌که
 نالتون به‌ديارى پيش‌کesh نه‌کات به‌ده‌سگیرانه‌کesh له‌جياتى
 نيشانه‌کردن [ديارى‌کردن] ، ناسايشه نه‌م دياريه برى‌تیه له
 مستيله‌یه‌که [نه‌آقه] .

دواى نه‌مه هه‌ردوکیان نه‌بن به‌ده‌سگیرانى په‌کترى ، نه‌مه‌ش
 نه‌وه نه‌گه‌یه‌تیت که پازین زاوا سه‌ر له‌مالتى ده‌سگیرانه‌کesh بدات و
 کاتیک که ماره‌یه‌کesh درا نیتى نه‌بنه [ده‌له‌نده] .

سه‌ره‌پای ماره‌یی نه‌بپى مه‌سه‌رفى پازانه‌وهی بوکه‌که بدریت
 له‌گه‌ل هندی ديارى ترده‌وه‌کو پارچه‌یه‌که زه‌وى یاخود ناشیک
 یان پارچه‌یه‌که نالتونى به‌نرخ . کاتیک په‌اره‌که هه‌مووى درا ،
 دایکو باوکى زاوا ده‌ست نه‌کهن به‌ناماده‌کردنى که‌لوپه‌لى جیازى .

۳ - ژن هینان و بوکینى :

تپستا هه‌موو شت ناماده‌یه ، به‌لام چاوه‌پوانى پایز یان به‌هار
 نه‌کريت بو نه‌وهی ناهه‌نگى بوکینى بگپرن . ژن هینان دوو
 ناهه‌نگى تیاپه‌و پتویستیش ناکات هه‌ردووکیان له‌روژیکدا بکرتین .
 یه‌که‌میان ئاینى‌یه‌و ناوى (ماره برینه) و به‌گوپه‌یه‌ی مه‌زه‌بى
 شافى نه‌کريت، نه‌مه‌ش بریتیه له‌به‌ستنى په‌یمانى ژن و میتردایه‌تى و

شایی و بووک بردن له کوردمواریدا

هردوولايان ئىمزاى ئەكەن ، گىرنگىش نىيە ئەگەر هەردوولايان نامادە نەبن ، قازى ياخود مەلا ئەم پەيمانە ئەنوسن ، بەگوڭرەى چەند مەرجىتكە وشاىەتى هەردوولايان نامادە ئەبىتت ، كە كچەكە چوار شاىەتى هەيەو يەككەيان لى پىرسراوہ كە يەتى و زۆرچار باوكى ئەبىتت و ھەر لىرەدا ئەو پارە يەى لەسەرى پىتكە وتون بۆ مارەيى تەسلىم ئەكەرىت ئەمەش بۆ كاتى تەلاقدان و بىتوہ ژنىيە كە لەوانە يە رووبدات ، لەسەر چەردە يەك پارە پىتكە ئەكەون كە ئاسايى ئەگاتە نىوہ يان سى يەكى مارەيى يەكە يە ، ھەر وەكو لە پىتەشەوہ باسمان كەرد ، دواى ئەوہ مەلا ياخو قازى داوا لە ھەردووكيان ئەكات كە پازى بىن و بە وەكىلى كچەكە ئەتتى ئەم قسانەى خوارەوہ لە دوايەوہ بىتتەوہ ئەو كچەكە ماندا بە فلان كەس بە مارەيى ئەوہ نەدە پارە ، لەكاتى ئەم قسانەشدا ئەبىت نامادە بووان ھەموو بىتەنگ نانىش و ھەردوو دەستيان لەسەر ئەژنويان داتتىن بەچۆرىتكە كە ھىچ كەسيان نەتوانن شىريت گىرى بەدەن و زاوا بىستەن ، ھەتا ھەموو ئىشوكارە كە تەواو ئەبىتت ، بەم شىتوہ يە پىتكە وتتە كە يان ئەچەسپىتت و ھەندى جار بەخوڭدەنى سورەتى فاتعا كۆتايى پىن دىنن . لەم كاتەوہ ئىتر بوكو زاوا بەژن و مېرد دانە نرىن ، ھەر چەندە كە ژن ھىتتەنە كە تەواو نەبووہ . مېردە كە ناتوانن پەيمانە كە بەتال بكا تەوہ لەرىگى تەلاق و بەگوڭرەى رەسمىيات و دادگاو مارەيى دانەوہ نەبىتت .

ئىتر ئاھەنگى دوو ھەم ئەمىنەتت ئەوئىش شاىى بوكتىنى يەو ھەر لەكۆنەوہ ھەيەو لە بەرچاوى زۆريانا ئەمە گىرنگترەو جەماوہ رىەتى زىاترە . چونكە لەم ئاھەنگەدا بوك ئەھىترىتت بۆ مالى زاوا لە تىوارەى ئەو پۆژەدا ، ھاوپىيىانى ھەردوولا دەست ئەكەن بە پازاندەوہى بوكتى ، ئەيەنە ھەمام خەنە ئەگىر نە بەرى ھەردوو

دهستو قاچى . ههروهه كسوره كەش هەر بۆ جوانى موهه كانى لاشهئى نه تاشئى و كچه كەش ههروهه لاشهئى خۆى مورن نه كات به هۆى ماجومئيه كه كه له زه نك و زه رنئخ* , پئك هاتوه و موو لانه بات , ههردو چاوى به كل نه رئژئى بۆ نه وهئى چاوى ره شتر بكات و له شهوى بوكتئنى دا ده موچاوى خۆى به تارايه ك دانه پۆشئت كه دهسته سپئكى زهرده و زۆر جارئش دانشتوانى شاره كان له جئياتى نه مه تئارائى سبئى نه ورو پئانه به كار نه هئئن .

زئپرو زئبو هه مه چه شنه به و له هه موو لايه كئى كورده وارىا باوه و به ناوبانگه كانئان نه مانه ن زنجئرئى كئى ئائئون له كلاوه وه هه تا زئير . لمئى يه ت , ملوانكه يه ك به درئژائى به خهئى سه ته كهئى , هه ندى له ملوانكانه له پارچه بهرد يا خود شئى برئقه دار دروست نه كرئن كه پئويسته شئودو جوړه كهئى رئى بكه وئت له گه ل دورخسته وهئى چاوى پئيسدا* . بازنو پشتوئنى گه و رهئى گوپكه دار كه له زئبو كراون , لوته وانهئى ئائئون يان هه به وه وا له كسونه لوتئى لائى چه پئسان دا كه هه ندى جار پئرو زدى شئنه و كوئئى كئى بچوو كه و له پئشه كه پدا پئنهئى پئوه به ز وه كو سانگه و دئ وان .

كاتئى بوك نه پازئته وه , رئى په وئى بوكتئنى به سوارى وئاخ ناماده نه كرئت , به لام ئئستا له شاره كاندا به ئوتومبئله - له پئشه وه كه لوپه ل و شتومه كئى ناومائى بوك نه به ن* , مه به ستئش له مه ده رخشئنى ده و نه مه ندى و رئزگرئنى زاوايه .

له هه ندى ناوچه دا وه كو (گردداغ) خه لكئى شتومه ك نه خوازن

-
- * له كورده وارىدا به م ماجومه نه لئئن [داپر]
 - * له كورده وارىدا زۆر جار بۆ نه مه به به ته كه لانه يا خود موروى شئن به كار نه هئئن .
 - * به م كه لوپه ل و شتومه كانه نه و ترئت جئازئى ئئستا نه م جئازئيه له گه ل بوك نه به رئت .

مناڵانی کورد له ناههنگیتی
ژن هینانی ئەم سەردەمەدا

بۆ ئوۋى دەۋلەتمەندى خۇيان دەربىخەنە دۋاى تەۋاۋىبىنى
ئىشەكەيان شتەكان ئەبەنەۋە بۆ خاۋەنەكانى .

عادەت ۋايە كە بووك لە مائى باۋكى چۈۋە دەرەۋە ئەگرىۋ
چەند فرمىسكىك ئەرپىژىت ، ئەگەر دروست كراۋىش بىت ، ھەر
لەبەر ئەم ناخۇشىيەى بووك ئەۋ ھارپىيانەى لەگەلىيا ئەچن
گۆرانى بۆ ئەتەن ، بە ھەموۋيانەۋە گۆرانى (بووك) بۆ
ئەتەن . ھەتا ئەگەنە مائى زاۋا ئەۋە ئىتر ھەر گۆرانى ۋ سىرۋ
شمشالۋ ھەلپەركىتە . لە خۆدەرختىندا زاۋا ھىچ پەلە ناكات ۋ
خۆى قورس ئەگرىت ۋ لىئى ئەپارپىنەۋە بۆ ئوۋى بووكى لەسەر
ماينەكە دابگرىت ، ھەرچەندە ئەۋىش مەكر ئەكات ۋ ۋا خۆى
دەرئەخات كە نايەۋى دابەزىت ، بەلام لەكۆتايىدا ھەموۋ شت بە
ئاسايى رىك ئەكەۋىت . كاتىك بووك ئەچىتە مائى داھاتۋى
چەند رەۋىشتىكى فۆلكلورى بەگۋىسەى ناۋچەكان رۋۋئەدەن بۆ
نمۋنە ، پىش ئوۋى بووك پىن بىغاتە ئەۋدۋى دەرگامائى زاۋاۋە
گۆزەيەكى پىر لە پارەۋ شىرىنى لەژىر پىيدا ئەشكىنن ۋ ئەبى بەسەر
ئەۋەدا بچىتە ژوورەۋە . لە نازربايجان يەكئى لە خزمەكانى زاۋا
ھەندى پارچە نان فرىئەداتە بەر پىي بووكى كاتىك كە ئەگاتە
ناۋ دەرگاكە ، ئىتر بووكى پارچە نانەكان كۆنەكەتەۋە ، ناۋ
دەرگاكە ماچ ئەكات .

لەناۋ ھەقەكانى ئىرانىشدا ، كاتى بووك بەناۋ دەرگاكەدا
تىئەپەرپىت چەند مۆمىكى بەدەستەۋەيە بەرزيان ئەكاتەۋە ، لەم
كاتەدا زاۋا لەسەر گۋئىسەبانەكەيان ئەۋەستىۋ بووكى ئەداتە بەر
پارەۋ گەنم ۋ برنجى رەنگاۋرەنگك .

لەناۋ يەزىدىيەكانىشدا ، ھەر كە بووكى گەشىتە پىشەۋە ،
خەسۋى لەسەر گۋئىسەبانەكەيانەۋە ئەداتە بەر شىرىنى ۋ گۋئى ،
دۋاى ئوۋى لەسەر ماينەكە دانەگرىت ، ھەر خەسۋى گۆزەيەكى

پړ له شیرینی نهدات به بووکه که ی ، که نه بیت هر چووه ژووره وه
له ناو دهرگا که دا بیشکینتی . هه سوو کس په له نه کات له
کوژدنه وه ی نه شیرینی به دا چونکه کامه رانی ی پتو به . بووکنی
به ناو مانه تازه که ی داو به سر پارچه ی گوژه شکاوه که و خوینتی
هر پکدا که له ژیر پتیدا سر برپراوه نه که ریت .

له [گرد داغ] پیش نه وه ی بووکنی بچپته مانی میرده که یه وه ،
که وچکینکی دارین له ژیر پتیدا پارچه پارچه نه کن ، نه مهش
بهختیاری بو نه و ژنو میرده نه هینیت .

له (توبز او ده) ی غیراقیش ، له و کاتدا که بووکنی نه چپته
نه و دیو دهرگای مالی تازه یه وه باننده یه که به ره نلا نه که نو هر له و
کاتدا زاوا له سر گرتی سه پانه که وه به داریکی دریزو باریک که
به هر دوو دهستی گرتو یه تی نهدات به سهری بووکید او نه م
ره وشته ی دواپی له ناو کورده کانی نه رمینیای سؤفیه تیشدا هر
پاوه .

هر له که نه بووکنی چووه ژووره وه ، نیتر به ده نگیکی به رز
ناهه نگیکی ناینی نه گپرن به مخرجی له وه و پیش نه م ناهه نگیان ،
نه گپرا بیت . هر له و کاتدا هه مووان خه ریکی خوشی و شاین .
بووکنیش له سووچینکی ژووره که دا به به ده نگی وه کو بت
دانه نیشیت و هه موو گیانی خوی به تاراکه ی دانه پوشیت . کاتیک
هه مووان به چاکی رایان بوار دوو له گورانو و هه لپه رکنی و
رمبازی و یاریه کان هیلاک بوون ، نیتر ناهه نگی که کوتایی دیت و
بووک و زاوا به تنها به جتی نه هیلن و نه خرینه ژووری بووک و
زاوا وه و یه کیک له برا زاواکان له به رده م دهرگا که یاندا
پانه وه ستیت . پیش نه وه ی زاوا بووکنی بکات به ژن ، دیاریه کی
تازه ی پیشکش نه کات که نرخ یه یاو شهرمی یه تی .

کاتیک همو و شت له شوینی خویدا ته و او بوو ، نیتړ زاوا
خوی یان برازاوایه ک فیشه کیک ته ته قینیت و نیتړ همو و که س
نه که رپته وه بو مالی خوی .

له سر جیگای بوو کینی پارچه قوماشکی چوارگوشه
پانه خنو پنی نه تین (پووسپیه تی) و نه مهش شهره ف و داوین
پاکي کچه که نه سه لینی . (به ربووری) یاخو (پیره ک) یان
(پاخه سو) * نه و ژنیه که له گه ل بوو کیدا دیت و شاره زای نه کات
له هرکی تازه ی ناوما آداو هر نه مه که پوژی دوايي ، نیشانه ی
داوین پاکي نه با ته وه بو دایک و باوک و هاوړیانی بوو کتی ، نه م
پارچه قوماشه لای خیزانی بوو کتی هه ل نه گیری هه تا یه که م منالی
نه بیت .

۴ - که بیانوی کورده واری (ژنی ناومان) : -

دواي نه وانه ی باسان کردن و ، نه م که بیانوه که نجه چوه مالی
تایبه تی خوی ، که زورجار وایک نه که ویت به جیان وان له
ژووریکی تایبه تیدا لای باوک و دایکی کورپه که و هرچون بیت
ژیانیان نه چیت هر له گه ل پیش هات و گروگریستی زوردا نه گهر
پشت به ستین به و په ندانه ی که نه تین :

• ژن کونه که ی مانه .

• ژنی باش دیار یه کی باشه و ژنی خراپیش زیندانه .

• ژن قه لایه و پیاویش به نده یه تی .

• پیاو چه مه و ژنیش ده ریا .

* له کورده واریدا نه و ژنه ی له مالی بوکه وه دیت پنی نه و تریت (به ربوک) و
نه و ژنه ی له مالی زاوا وه نه جیت به شون بوکدا پنی نه و تریت (پنجه سو) .

هه‌میشه ژن له‌مێرده‌که‌ی زیاتر خۆی ئه‌پارێزێت ، ئیتر لێره به‌دواوه هه‌تا مردن ئه‌م دوانه ژایانیان به‌ستراوه به‌یه‌که‌وه وه‌کو ئه‌لێن (ژنو مێرد ، ته‌قزو بێر) ئه‌مه‌ش ئه‌وه ئه‌گه‌یه‌تیت که ژنو مێرد وه‌کو پاچ و خاکه‌نازو وان وه‌ر ئه‌مان گۆپی هه‌ردووکیان هه‌ن‌ئه‌که‌نن وه‌ر ئه‌وان ئه‌توانن له‌یه‌کیان بکه‌ن و به‌س .

بێ‌گومان به‌م شێوه‌یه‌ کاتێکی زۆر کامه‌ران ئه‌به‌نه سه‌ر .
« سه‌یرکردنی چاوی خۆشه‌ویست دڤ ئه‌گاته‌وه »

پیاویش که بیه‌وتی باسی ژنه‌که‌ی بکات ئه‌لێن :
له‌پێناوی کانیه‌کدا شاخێکم خۆش ئه‌وێت .

له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا ئه‌و له‌ژێر رکێفی ژنه‌که‌یدا نیه ، چونکه هه‌ر یه‌که‌یان جێگای تاپه‌ته‌ی خۆیان هه‌یه ، وه‌کو ئه‌لێن (ژنێکی بێ‌فیز شاریک ئه‌ژی ، پیاویکی بێ‌فیزیش گتسکێک ئه‌ژی !! هیچ کاتی که (پیاو له‌ناه‌وه دانیشپت و ژنی‌ش بچیت به‌ده‌م سه‌ره‌ۆکاری شه‌په‌وه) یاخو ئه‌لێن (که‌له‌شیر بۆ پۆژۆی و مریشکیش بۆ سانی) . پیاوی‌نیش که له‌ژێر رکێفی ژنه‌که‌یدا بێت وه‌کو پارچه‌ ته‌خته‌یه‌کی لاوه‌کی وایه ، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ش (ژن به‌ پارانه‌وه نابریت به‌رپۆه) ئه‌گه‌ر وتیشمان سه‌ره‌به‌ستی ئافره‌ت له‌ناو کورده‌کاندا زۆر تره هه‌تا له‌ناو هه‌موو گه‌له ئیسلامیه‌کانی ته‌ردا ، ئه‌وا شتیکی وامان زیاده نه‌وتوه ، چونکه ئافره‌ته‌ی ئه‌مان ئه‌گه‌ر هه‌میشه سه‌ریشی داپۆشیت ، په‌چه ناده‌ن به‌سه‌ر ده‌موچاویاندا وه‌ر ئه‌مه ئیشوکاری ناوما‌ل و دارایی به‌رپۆه ئه‌بات و به‌گۆیره‌ی ئاره‌زوی خۆی مه‌سه‌ره‌فی ناوما‌ل رێک ئه‌خات .

له‌په‌راویکی به‌ که‌لکدا ده‌رپاره‌ی (ژایانی ئافره‌ته‌ی کورد) خوشکه هانسن که (ئافره‌ته‌یکی دانیمارکی یه) و له‌ باره‌ی ژایانی ژنو مێرده‌وه له‌خێزانی کورده‌واریدا هه‌ندێ نیشانه‌ی پرشنگ دارمان بۆ باس ئه‌کات .

نافرہتی کورد ہدرگیز ہیاک نہ بووہ
لہ نیش کردن

له پرووی دسه لاتوه و پياو هيچ تايبه تيه کي نيه ، له ناو ماندا
 دسه لاتو جيگای که مته . وه به سوعبه ته وه پيان وتين « بزماریک
 داکوتراوه بو هه ل و اسینی جله کانی ، جيگاگای له سر زه وپه و
 سینیکی له نزيکه وه په بو خواردن ، قهره وپله په کي ناسنين بو
 نوستن و نيتر نه مه هه موو شتی کيه تی ، ته نانه ت له ناو
 نوروستقراتيه کانیشداو له هه ل بزاردنې هاوړپښی ژياندا پياو
 سه به ستی له نافرته زیاتر نيه و هه بيشه له گه ل که بيانوه کانی ناو
 ماندا نه بی خه ریکی نیش کردن بیت ، وه کو دایکی و ژنه کي و
 براکانی و کچی گه وره و بچوکی . به لام ژنه جوتياره کان
 سه به ستیان زیاتر هه په له جموجوآنداو ، په کسان نین له گه ل
 نافرته تی ناو شاره کاند ، چوژکه به شی زوری نیشه قورسه کان وان
 به سرشانی نه مانه وه ، له ناو نه وانه شدا که پیش که وتون و
 شارستانی نه بوون نه گهر پياو ژنی زوری هه بوو نه و له حالی
 به ندایه تیدا نه بیت . له راستیشدا ، ژيانی هاو به شی نیوان نه و ژن و
 میردانه به پياو و ژنه وه که له جیهاتیکي جياوازدا نه ژین
 که مه و هر نه مه شه که ناینی نیسلامی پی جیانه کریته وه ، له گه ل
 نه وه شدا پياو ژنه کي خوش نه ویت و نه زانیت چو ن هه نسوکه وتی
 له گه لدا نه کات ، چونکه نه و ژنه نیشوکاری مانه کي به شپوه په کي
 چاک به پړپوه نه بات . نه بی سرمان سوورپنه مینیت و نه گهر بینیمان
 هه ندیکیان دسه لاتی راسته قینه ی ناو هوزو شاره کان وه ربگرن .
 هه روه ها نه و هه ش نه زانین که له ناو کورده کاند نه گهر خو ت خسته
 ژیر دسه لاتو په نای ژتیکه وه نه و خو ت به پاریزراو بزانه و نه وه
 جيگای پرواو متمانه په .

نرخى ئافرهت له بهرچاوى خهلكيدا هه‌رچۆن بىت له‌پراستيدار
له‌ماله‌كه‌ى خۆيدا پاشايه .

« خوا ژنى دروست كرده‌و ژنیش مالى » ، « هه‌رچى كاتيك دايك
منالى بىت خوا نه‌يداتى » نه‌مانه نمونه‌ى كورده‌وارين . خۆشى
پياويش له‌وه‌دايه كه نه‌اتين ده‌تا گه‌نجى ژن به‌پينه ، بۆ نه‌وه‌ى له
كاتيكى باشدا پرابويريت و منانه‌كانت له‌گه‌ندا بىت » .

هه‌روه‌ها به‌گويهرى نه‌ریتی كۆمه‌لايه‌تى « نه‌گه‌ر خوا بيه‌ويت نه‌وا
دواى نۆ مانگه‌و نۆ پۆژو نۆ سه‌عات و نۆ ده‌قيقه ، خه‌په‌رتى وشكمان
سه‌وز نه‌كات » هه‌روه‌ها « خوا ژن والى نه‌كات كه منالى بىت و ۳
دلۆپ نور نه‌پژىتت به‌سه‌ر ده‌مو چاوياء » .

چونكه له‌پراستيدا منالى (ميوه‌ى مانه) . مالى ده‌وله‌مه‌ند له
پاره‌و ساماندا نه‌توانرى پروه‌خه‌نريت به‌لام مالى ده‌وله‌مه‌ند له
منالدا ناتوانريت پروه‌خه‌نريت) ئه‌م سه‌لمانده‌ن پاكه‌ش هه‌مو
خۆپه‌رسته‌كان نه‌شاره‌تته‌وه (نه‌و ماله‌ى منالى تيا بىت شه‌يتانى
تى ناچىت) ئاى له‌خۆشى دايك و باوك له‌كاتيكدا كه خويان نه‌ده‌ن
به‌سه‌ر یتشكه‌ى مناله‌كه‌ياندا، بۆ نه‌وه‌ى يه‌كه‌م زه‌رده‌خه‌نه‌و يه‌كه‌م
ووشه‌ى مناله‌كه‌يان ببينن . هه‌ندى جار باوكى بى به‌زه‌بى و دل‌په‌ق
دلى نه‌رم نه‌بىت ، كاتيك به‌هه‌تواشى گوتى له‌لاى لايه‌ى ژنه
كه‌نجه‌كه‌ى نه‌گرىت كه بۆ نووستنى مناله‌كه‌ى نه‌بىت .

« لای‌لايه‌ى كورد هه‌روه‌كو خۆشه‌ جوړاو جوړیشه‌و باو
باپيران دای نه‌تین و رپكى نه‌خه‌ن ، لای‌لايه‌ش نيشانه‌ى خۆشه‌ويستی
پراسته‌قینه‌ى دايك و باوكه » .

نەمەش لای لایە یەكە كە ژنە كوردیكى سۆفیه تی پریكى خستوه و
به جوانترین شیوه هەستی تێكە لاو ئەكات لەگەڵ سەرگورشتەى
خوا پەرستیدا .

لای لایە ئەى منانى چاك
ئەى چاوپرەشى ئەبرۆ كهوان
كاتى بىرت لى ئەكە مەوه دۆم پر ئەبیت له خۆشه وىستی
بنوو به هیتواشی بنوو به بێدەنگى
لای لایە ئەى منانى چاك
مەنانه ناسكۆ ئەكەم زوو گەوره بیه

بیه به پال پىشتى باوكت
گەوره بیه بیه به بیاویكى نازا
دنیای تازه مان بپاریزه
بنو به هیتواشی بنو به بێدەنگى
لای لایە ئەى منانى چاك

شەر داهاتو دایك و باوكت پاكشاون
ناسكە كەش لەگەڵ به چكە كانیدا نوستون
ئەستێرە تان دەر كە وتزو مانگت بەرز بوهوه
ئەى چیاكان ئەى چەمەكان به بێدەنگى بنون
بنو به هیتواشی بنو به بێدەنگى
لای لایە ئەى منانى چاك

چونكه لەسلیمانى هەندى روداوى خراپ چاوه پروان ئەكریت،
ئەبى ئافره تی سك پر جورىك دوعا هەنگریت كە هەندى نایه تی
قورئانى لەسەر نوسراوه . وا بلاوبۆتەوه كە هەر ژنىك ئەم
دوعایە بسپرىتەوه ئیتر منانى ناییت .

دکتۆر برینتیل Dr. Brunel که پزیشکیکی سەربازیی فەرەنسییە ، توانی باسکی کارێگەر بۆ رووداویکی منال بوون تۆمار بکات سەرەپرای ئەو ناوی نا ئەفرین (لعنة) چونکە رووداوەکە هیچ سەرگورشتەو ئەندیشەیی تیا نیەو لە (ديرك) لە جەزیرەیی سوریا رووی داوە* ، بەلام ئەمە لە هەزارەها چۆرو لە هەموو سەرانسەری کوردستاندا دووبارە ئەپیتەو .

لەسەر تادا لەمانەو منالیان ئەبوو بە یارمەتی ئافەرەتیکی خزمەیان یاخود پەرەژنیکی شارەزا ، چونکە بە دەگمەن مامانی شارەزاو پەسەییان هەیەو ئەگەر ئافەرەتیش بەماناوەو بگێریت یاخود بەنارەحەتی منالەکەیی بییت ئەوا پەنا ئەبەنە بەر قێزو شتی بەتالو خۆخەتاندن وەک لە سائیمانی ئەچوون بۆ مزگەوتو بەشوین ئەو دووایەدا ئەگەر ان کە بریتی بوو لە بەردێک و هەندێ ئایەتی لەسەر نووسراوەو ئەیان هیناوە ئەیان خستە سەر پستی ژنەکان و ئیتر هەموو شت بە سەلامەتی تی ئەپەری .

لەناو هۆزی (شمس الدین) دا لەو کاتەدا شیریی خانی لەپزیرین ئەهینن کە بەمانای (خاوەن دەستی ئالتوونی) یەو پانەزانی سەرگورشتەیی دەمی بەناوبانگەو ئەیخەنە سەر جێگای ئافەرەتەکە .

لەناو مەسیحییەکانی ناوچەیی دەوکدا ، دواي بەرزکردنەووی پلوسکی سەر پاساری کە نیسە ناوکی منالەکە بە مقەست ئەبێرن لە هەندێ شوینا بە بەردی تیژ ئەبێرن .

ئەبێن ئاگاداری ئەو شوینەبن کە منالەکەیی ئەکەو پتە سەر لە

* بە داخووە لەجایە عەرەبیەکەدا باسی رووداوەکە نەکراوە .

دوو منالی کورد اه سهردهمی ئیستادا

کاتی له دایک بوونیدا ، نه گهر که و ته سر چهک نه و ا نه و مناله
شهر که ریگی نازا نه بیټ ، نه گهر که و ته سر ده وریش نه و
نیشانهی نه و یه که زورخوړ نه بیټ . له ه موو کاتیکدا نه بی له
گیانه پیسه کان (الارواح الشریره) بی پاریزن .

له ولاتی نرمنیای سو فی ه تی و ولاتی فارس دا (نال) * نه و یه
که نه و یټ دل یا خود جگر یا خود سی نافر ه تی زه یستان بیات .
له ناو یه زیدیه کانیشدا (ره شه شه) یا خود په شی شو به و
دانه تین که نه و یټ مناله که بخنکینن یان شه پرو ناپه سندی بو
خوی و دایکی بهینیت . هروه ها له ناو موکریانیه کاند ا هیزی
(شه شه) و له سلیمانیش (شه وه) باون که نه یانه و یت مناله که
بخنکینن ، له بهر نه وه هه له دایک بوو خیرا قورناتیک و شریک و
پارچه ناسنیک نه خه نه سر چیگاگهی ، له گه ل چه ند نوشته یه کی
تردا بو نه وه ی له پرو دای خراب دور بکه و یت ه وه . خو نه گهر
مناله که کور بوو نه و ا پیوانی خیزانه که بو ماوه ی ه فته یه که به
شه و پروژ نیشکی نه گرن و له م ماوه یه دا نایه لن دایکه که و نه و
ژنانه ش کاتی منال بوون له و یت بوون بچنه دهره وه ی ژوره که و
هیچ شتیک بهینریت بو نه و ژوره ، هروه ها نایه لن نافر ه تی
پیس ، نافر ه تیک که له بی نو یژید ا بیټ بچیت ه ژوره وه ، چونکه
پروایان وایه نه مانه ناخو شی نه هینن له گه ل خو یان .

نم مناله تازه بووه نه خریت ه سر بیژنگیک و به قوماشیک
ته نکي ناسک دای نه پو شن ، نه مه چیگای نووستنی نه بیټ هه تا
شش حوت پروژی یه که م له ژیان ی ، دای نه وه زور به هیواشی

* (نال) له ناو کورده وازی عیراقدا زور باوه له کاتی منال بووندا نه گهر ژن
بوریته وه نه و ا نه لین نال بر دوی ه تی ، بو بزگار بونیشی قری رانه کینن
وا نه زان به نازاردان بزگاری نه بیټ .
یا خود دهرزی بیا نه که ن یا خود تهنک نه ته تینن به سر یاو هه رچون بیټ

هەل نەگيرئى و ئەخرىتە ناو پيشكە يەكەوۋە كە لە كوردە وارىدا سى
 جۆرى ھەيە ، جۆرىكيان جۆلانە يە كە كەلك و بەكارھىنا زۆرتەرە و
 گويزانە و ھى ئاسانە . جۆرى دوو ميان جىنگايەكى ھەل و اسراوہ لە
 بەينى دوو كۆلەكەدا (كارۆك)* . جۆرى سىيەمىش پيشكەي
 گەورە يە ، كە كوتىكى خىپ وا لە ناوہ راستەكە پىداو (پلوئىر)ى
 تى ئەخەن ، كە ئەمىش بۆرىەكى دارىنە و مىزى لىوہ ئەكرىت .

(ھىرى فىلدى)ى زانا كە لە زانستى پەگەزدا شارەزايە ھۆى
 تىكچوونى كاسەى سەرى بۆ دەركە و تروہ ، كە ھەندى جار پشتى
 سەر بە ھۆى بەكارھىنانى پيشكەي خراپەوہ ئەقويىت و پان
 ئەيىتەوہ ، بە تايبەتى لە ناو ئەو كوردانەدا كە دراوسى
 ئەر مەن .

بە بۆنەى منال بوونەوہ گەلىك دىارى پيشكەش ئەكرىن
 بە تايبەتى ئەگەر ھات و منالەكە كورپ بوو ، چونكە كورپ بە باشتر
 ئەزانن لە كچ ، ئەم دىارى يانەس ھەمە چەشنەن و بە گوئىرەى
 پەوشتى ھۆزەكان و پى و شوئىنى كۆمەلايەتى خىزانەكە
 ئەگوپرىت ، لە وانە يە ئالتوونى پيشكەش بكرىت ، ياخو بەراتىكى
 بۆ سەربىن ، دەمانچە يان خەنجەرىش ئەبەن بۆ منالەكە ، لە
 ھەموو كاتىكدا منال بوون رىكە و تىكى باشە بۆ ناھەنگ گىچپان .

عادەت وايە كە داىك ناوى منالەكەى ئەيىت و ھەندى جار شى
 مەلاى دىيەكە خۆى تى ھەلئەقورتىنى و قسەى خۆى ئەكات ، بەشى
 زۆرى منالەكانيان ناوى ئىسلامىيان ئەيىن وەكو : محمد ، احمد ،
 محمود ھتد . ئىتىسار ھەمەجۆرىش وەكو : عەلى و حسن و
 حسين ، سەرەپاى ئەمانەش تا پادەيەك ناوى كوردىشيان ھەيە ،
 وەكو : چۆلۆ ، جندى ، مەند ، خودىدا ، ياخود ئەگەر ناوہ

* ئەمە نە كوردە وارى عىراقدا پىنى ئەوترىت (مىلۆ) .

ئىسلاميه كانيان ھەلگىچىر ايهوۋە وەكو : رەشۆ ، ماناى رەشىد ، مەخۆ " ماناى محمد ، ھەمۆ ماناى حامد ، وە ناوان بە ناوى پالەوانە كانى مېژوو ۋەو ە ياخود پالەوانە كانى سەرگورشتە كانمان لە پىر نەچىت وەكو : جەمشىد ، قىباد ، خەسەرە ، فەرەيدون ، بارام ، گودەرز . گەلئى جاريش بە ناوى ھەندئى شتى باشەو ە ناوى منالە كانيان ئەتتەن ، وەكو ناوى گولەكان و ميوەھات و ئەو گيان دارانەى كە لای ھەموو كەس خووپە وشتى پەسەندكراوپان ھەپەو ناوى كچيشيان زۆرە وەكو : گوئى ، قومى ، خەزال ، پىچان ، بەنەوشە ، نىرگس ، ياسەمىن ، سەوسەن .

ھەر وەھا ناوى كورپانىشيان ھەر زۆرە وەكو : شىر ، پلنگ ، شاھىن .

خەتەنە كردن شتىكە ھەر ئەبى بىكرىت ، لەرۆژى پىنجەم ياخود ھەوتەمدا ئەكرىت* و ئەم كارەش ئەبى مەلا دەستى پى بىكات . لە پىش ۲۵ سال لە مەوبەر لە سلیمانى و لە تەمەنى ھەوت تا دە سالىدا كورپانىيان پاك ئەكردەو ە ، ھەر وەكو ئەمىرۆ لە ئەستەمۆل پەپىرەوى ئەكرىت . ئەمەش پىكە و پىكى باشە بۆ جەژنىكى بچكۆلە كە منال شەروائى كورت و كراسى سىپى لە بەر ئەكەن لە گەل ھەمە يائىكى قوماشى گول گولسنداو كلاوئىكى بىرىقەدارىشى ئەكرىتە سەر ، مەرچىش نىيە كە وەستاكە لە خىزانە كە بىت . بەلام ئەبى پىياوئىكى خوپە وشت باش بىت و ناوبانگى ھەبىت ، خۆ ئەگەر لە ناوى ھەوت

* لە كوردەوارى عىراقدا ناو ە ئىسلامىيەكان زۆر نەگۆرن وەكو مەمە بۆ ھەمە احمد بۆ ئەھام مەمە بۆ خولەو ۰۰۰۰ ھتە .

* لە زۆر شونى كوردەوارىدا ئەم كاتە بەم چۆرە ديارى نەكراو ە . بە تاپەتەنى لە زوروى پۆزەھەلاتى عىراقدا لە تەمەنى سىز چوار سال بەرەو زوردا ئەكرىت و زۆر جاريش مەلا ھەقى نىيە بەسەرەو ە ، بەلكو وەستائى تاپەتەنى خۆى ھەپەو ئەپكات و ھەموو سالئى لەو زى بەھاردا بۆ ئەم مەبەستە بە ھەموو ناوچەكاندا نەگۆرن .

کافی خوار دبیته وه ، شهوه ئیتر په سه نده چونکه شه مه نیشانه ی زانین و ژیری به تی .

یه زیدیه کان به هموو ئیسلامیک رازین که وه ستای خه ته نه بیته ، به لآم گاورو جولکه به هیچ جوریک نایانه وونو کورده کانی تریش شه گو مانه یان نیه وه رکاتیك شه خزمه ته یان ویست ئیتر تیا ناو هستن یاخود به شیوه یه کی تر به هوی تیکه لآوی خویند خزما یه تیه وه متمانهی بروایان ناو پت .

خه ته نه کردنی کچان خویه کی دواکه وتوه ، ئافره تی موسولمان ده ستیان کرد به یاخی بوون له دژی شه مه به سته به تایبه تی میسری یه کان و هروه ها شه خوه هر له سلیمانیش په پیره وی نه کریت ، به لآم پیش نه وه تی ته مه نی کچه که بگاته هشت تاده سال شه خواهش گشتی تیه ، به لآم نه وه تی شه مه وه تی بینیم کردوه ، شه وه یه شه مامانه ی ده ست شه کات به مکاره شه بی زور شه زاید بیته . دره نگیش منال له شیر شه بی شه وه ، هه تا ته مه نی دووسالان و زیات تریش شیر شه نه دریتی و ژنان وا شه زانن هه تا شیر بدن به مناله اکنیان ، منالیان نایته له بهر شه زور جار منال بوونیان تریکن له یه که وه ، به تایبه تی به کاره ینانی منال نه بوون (منع الحمل) نازانن و به شیوه یه کی تریش شه مه له سه رانسهری کورده واریدا شتیکی ناپه سه نده . مناله شیره خوره کان که شیر یه کتری شه خون شه بنه خوشک و برای شیر ی ، شه خزما یه تیه راسته شه له دوا پورژدا له ریگای ژن و ژن خوازیدا شه بیته کوسپ .

۶ - پو شنبیری منالان : -

کورد منالی زور خوش شه ویت ، هروه ها دایکیش هه ز شه کات کور په که ی له کرداری ناهه مراری گیانه درنده کان یپاریزیت ، هر له ته مه نی منالیدا به هوی دوعاو نوشته وه مناله کانیان له چاوی

مناڵانی کوردی ئەم سەردەمە
لەسەر شانۆ

پیس ئه پاریزن ، ئهم نوشته و دۆعیانه وان به سه رشانو
 کلاوه کانیانه وه . کلاوه سوره کانیان هه ندی شتی به سه ره وه یه که
 کامه رانیان بو ئه هینیت وه کو ، دانی گورگ ، میخه ک ، یاقوتی
 یه مانی ، به ردی به نرخ ، هیلکه شه ی تانۆکه وه چه ند پارچه یه کی تری
 هه مه چه شنه ی دارو به ردو هه ندی هه مه یانیش ئه که نه بالیان که
 ئایه تی قورئانی هه مه چه شنه یان له سه ر نوسراوه ته وه ، مقاشو قاجی
 قرزالیان خستۆته په پۆیه که وه دوراوه به کراسه که یدا ، هه تا
 ئه مپۆش ئه مه هه ر باویه تی و له ترسی چاوی پیس به کاری ئه هینن .
 به ده گهن توندو تیژی له گه ل منالدا به کار ئه هینریت ئه گه ر
 پویه کی زۆریشی نه دریتتی .

یاری منالان به شیوه یه کی راست نه زانراون ، به لام کورپان
 خۆیان له پارچه ته خته و ته لی ئاسن عاره بانه دروست ئه که نو
 کچانیش له پارچه قوماشی کۆن بوکله دروست ئه که نو . کورپ به شی
 زۆری ته مه نی منالی له گه ل ئافره تا ئه باته سه ر ، به لام هه ر له گه ل
 پتی گرت ئیتر له کۆلان و له گه ل هاوپی کانییدا کاتی خۆی ئه باته
 سه ر ، هه روه ها خوشکه بچکۆله که ی به ره به ره زۆرچاک فیری ئیشو
 کار ئه بیته هه تا ئه بیته که بیانویه کی باش .

به شی زۆری دتی بچوکه کان قوتابخانه یان تیانیه . زۆر جاریش
 مه لای دتی که یان شیخیکی دل گه رم به ته نها خۆی قورئان ئه لێ به و
 کورپانه ی که هه زی لێ ئه که نو چاویان کراوه ته وه .

له و جینگایانه شدا که قوتابخانه یان تیایه ، هه ر باری ژپانی
 خیزان له گه ل ژپانی قوتابخانه دا به هیج جۆرێ یه که ناکه ون ، به
 جۆرێک که له ئاو ماله که دا شوپنێک نیه په راوه کانی قوتابخانه ی
 لێ دابنریت ، یاخود کۆششی تیا بکات . زۆر جار منال و الهه ره وه ی
 مالاو وا به لای پانه مه رو گاگه له وه ، کاته کانی تریش گوئی له
 قسه ی گه وره پیساوان ئه گریو ، له گه ل ئه وه شدا که هیشتا

نه‌گه‌یشتوته شه و ته‌مه‌نه و منانه .

هه‌روه‌ها منانی کورد شه و شاراووه و گه‌یروگرفتنه‌ی که دینه
رینگای ژبانی هه‌موویان نه‌زانج و هه‌رکاتج به‌ره‌نگاریان بووه‌وه
ئیتیر په‌کسهر ئاماده‌یه و به‌توانایه له‌به‌ره‌نگاری کردنی جه‌نگه‌کانی
ژبان‌دا .

منالانی کورد له‌م سهرده‌مه‌دا
هاوبه‌شی سهران و خوش‌یه‌کانیش نه‌که‌ن

بہشتی شہ شہ م
کامی می پیشی

کاتی بئیشی

ئاو و هوای کوردستان وای له دانیشتوانی کردوه که بینه پیاوانی به تهنروست و به هیزو زۆر جار پوآله تی به توانایان هه پیت . کورد له پره وشتیدا پره شپین نیه و هه میشه دل خۆشه و ناماده یه بۆ وه لآم دانوه به شپوه یه کی جوان ، زۆریش به بهزه ی و خاوهن خۆشه ویستی یه . ئەم پوآله ته جۆراو جۆرانه به ئاشکرا له هه موو خۆشیه کانیدا به دی نه گرین . قسه کهم نه کهن . سه ره پای نه و کاره گرنگانه ی که له ژیا نی پۆژانه یدا به جییا ن نه هیتیت و سه ره پای هه موو شتیک له کوردستاندا ماوه یه کی فراوان هه یه بۆ کاتی بئیشی و حه وانوه و وه رزش .

۱ - ئاواز و گۆرانی :-

هه موو خۆشیه کانی خپزان : منال بوون ، خه ته نه سوران به تایبه تیش ژن هینان گۆرانی و هه ل په رکئی یان له گه لدا یه ، له پاستیشدا له کورده واریدا هه یج شای یه ک نیه به بئ هه ل په رکئی ، هه ل په رکئی به لای نه وانوه رابواردنه نه و هه ل په رکئی یه ی که له منایه وه فیری نه بن هه یج جولانیکی پۆژئاوایی تازه بابته و باوی ئەم سه رده مه ی تیانیه و ناوی به (سه ما) ناسراوه که ئەمه عه ره بی یه و (دیلان*) ناوه کوردیه ته واوه که یه تی . جۆره کانی هه ل په رکئی

* له سه رانه ری کورده واریدا هه ر هه ل په رکئی هاوه و ئیتیر وا بزاسم (رقص) (سه ما) نه گرینه وه زۆر هاو نیه له ناو کوردا .

دیاری نه کراون و گه لئ جاریش به گویره ی ناوی ناوچه کانی و
بنه ربه ته که ی ناو نه برین وه کو* :-

نامیدی ، بۆتانی
سه رهردی ، روهای
دیسرنکی ، سیوه رکی

جۆری دوا یان له هه ل په رکی ی لو بنانی نه چیت .

ههروه ها هه ل په رکی کان به گویره ی شیوه ی جولانی هه ل په رکی
که ره کانیش ناو نه ترین ، ههروه کو :-

(کۆفه ند) که کو رو کچ له ده وره یه کدا ده ست نه کرن و هه نگاو هه ل
نه هیننه وه خو یان نه خه ن به م لاو لادا و زور ناو ده هۆتیشیان به
دهنگی بهرز بۆ لئ نه ده ن .
له هه ل په رکی کانی تریش :-

(سئ پی یی) یا خود سئ هه نگوه یان چوار ده نگاوه (چوار پی یی)
یا خود هتواشی - (گرانی)* به هتواشی یا - بو به شلی (خه رمانی) .
له (ملانی) به شداران هه ل په رکی شان به شانی یه که وه هه ل
نه پرن . به لām (عایشۆک) یا خود شایشی بچا و نه له کاتیکه - ایه که
به شداران باز نه یه کی ته وا و دروست بکه ن .

قوتابیانیش هه ل په رکی یه کی تایبه تی خو یان هه یه که جۆری نه
له (کار دیل) و پی یی نه تین (بیلون) یان (بیلیته) و له کونا له ئیلهامی
ناینیه وه و درگیراوه و نه مرۆش له جار ان زیاتر باویه تی .
هه ل په رکی ی (چۆپی) زۆر باوه و باز دانیکی خوشی له گه ل دایه و

* جۆره کانی هه ل په رکی کوردی زۆرن و بگره له هه ر ناوچه یه کدا چه نه ها
جۆری هه یه ، به لām ره نگه نوسه هه ر نه هه نده ی زانی بیت .

* له کورده واری عیراق دا به م شیوه هه ل په رکی نه هتویت (چه بی) چونکه زۆر
قاجی چه بی تیا به کار نه هینرئ و هتواشیه .

کاتب بن نیشیو تیروانینی هیوای
دووا ریژ

په كيتك سرژوكاپه تي نه كات كه پي ي نه لين [سه رچوبي كيش*]
 دهسته سړيټك نه گريټ په دهه سټيكيه وه و به دهه سټه كه ي تری خه لکی
 پانه كيشيت بؤ ناو هل په ركي كه خوی نه له نكپني و خوی بانداو
 هه نگو نه تيت بؤ پيشه وه و دواوه كه نه مانهش جولانو له ننگه په كي
 جوانن له و كاتدا كه هه موو هل په ركي كه ران له باز نه په كي پريك و
 پيك دان و موسيقايان له گه لدايه ، نه له نگانده له شه پولي گوله
 كه نم نه چيت له كاتيكدا كه شه ماټيكي فینك به سه ریا هل نه كات .

له ميلينجنسه وه : Millingen

نه و هل په ركي په ي نافرته به شداری تيا بکات پي ي نه و تريت
 (په ش به لك) و اتا چه ند شپوه په ك كه له يه ك ناچن ، نه مهش له
 دپهاته كاندا باوه .

هل په ركي ي (بيټريو) ، ماست فروش و (ته مزاره) هه مووی وه كو
 شيخانی وایه و له ناشوريه كانه وه فيسری بوون ، هل په ركي ي
 شیريش هيواشرو زانينكي باشی نه ویت و نه مهش بؤ ته ماشاكو
 زور خوشرو رابواردنه . هه روه ها گورانيه كانيشی وه كو
 چوره كانی هل په ركي هه ر زورن . كه گورانيه ك و ترا ، نيتر
 مانای نه وه نيه هه ر نه وه په به شه و رۆژ بوتريت . نه گه ر مناټيك
 ووتی نه وه شتيكه ، نه گه ر نافرته تيكيش وتی مانای شتيكي تره
 نه مهش به گويړه ي نه و كه سه ي نه يليت نه گورپيت نه گه ر هاتو گه نيچ
 بوو يان پير . هه روه ها نه و گورانی په ي له شاخ نه و تريت جياوازي
 هه په له گه ل زودي له دهشت و ناو دارستان و سه ر ده ریا دا نه و تريت ،
 نيتر هه موو جارئ به گويړه ي كات نه گورپيت ، وه كو به پانی و
 نيوه رۆ ، ياخود دواي نيوه رۆو تيسواره . ته نها په ك كورد
 توانيو په تي هه ست بکات به هه زلي كردنی گورانی ي كوردی

* دا بزانه هه موو چوره كانی هل په ركي ي كوردی سه رچوبي كيشی هه په .

جۆراوجۆر که هەرگیز دوايي نایهت و نه ویش [یه شار که مال]، ۱۰۰۰ .
 سرگورشته هۆنراوه بیهکان یاخود هۆنراوه کانی سواری له
 شه‌ری ده‌شته کاندای پیمان نه‌وتریت (ده‌لال) و له ناو چیا
 نشینه کانییدا که زۆر جار درێوخایانه پینی نه‌وتریت (لاوکی
 سواران) و مه‌سه‌له‌که‌ش زانراوه که :

ده‌سگیران یاخود خۆشه‌ویست له کاتی شه‌ردا له ماله‌وه
 نه‌ییتته‌وه و گۆرانی نه‌تیت و به پینی باری تایبه‌تی نه‌یگۆریت و
 قاره‌مانی گۆرانی یه‌که‌ش خۆشه‌ویسته‌که‌یه‌تی که چووه بو شه‌ر ،
 به‌لام به شیوه‌یه‌کی نا‌ناشکراییی ده‌ری نه‌هریت . نه‌توانین بلیین که
 هه‌موو هۆزیک (ده‌لال) ی تایبه‌تی خۆی هه‌یه . (لاوژ) نه‌و
 گۆرانییه درێژانه‌یه که ته‌نها خویندنه‌وه‌ی ئایه‌ته‌کانی قورنان‌یه‌و
 به‌س ، به‌لکو نه‌وانه‌یه که له‌گه‌ڵ مۆسیقادا پتکه‌وه نه‌یاننن ،
 دواي نه‌مانه مه‌قامی جۆراوجۆریش هه‌یه که هه‌موو نیشه‌کانی
 ژیا‌نی پۆژانه نه‌گپرتنه‌وه . (به‌ردۆلافتی) نه‌و گۆرانیانه‌یه که
 کچان ورده ورده له‌به‌رخویانه‌وه له‌به‌رده‌م ته‌ونی که‌تان‌چینیدا
 نه‌یاننن . گۆرانی (پینی هیزۆک) له‌کاتی دروینه‌داو گۆرانیه‌کانی
 (پایز . زۆزان) نه‌و گۆرانیانه‌ن که کوپو کچ له‌کاتی
 گه‌رانه‌وه‌یاندای له‌هاوینه هه‌واره‌کان به‌نۆبه نه‌یاننن ، دواي
 نه‌مانه گۆرانیه‌کانی به‌هار ، نه‌مانه و بیجگه له‌و گۆرانیانه‌ی که
 زه‌ه‌تپه‌رکێ نه‌وترین و پیمان نه‌تین (دی‌لۆک) و ناشمێررین و
 روپناو ده‌هۆلشیان له‌گه‌ندایه .

هه‌روه‌ها گۆرانیه‌کانی شایمان په‌رنه‌چیت که له‌کاتی بووک
 هیناندا نه‌وترین و پیمان نه‌تین (هه‌فاتی یاخود سه‌ری زافانو) .

(۱۰) نوسه‌ری کوردی ناسراو (به‌شار که مال) نه‌ کوردستانی تورکیا په‌و سالی
 ۹۷۲ هه‌ل‌په‌ژیرا بۆ نه‌وه‌ی باداشتی ژیل وه‌به‌گریت .

(لۆری)* ئەو گۆرانیانە یە کە بۆ نووستنی منال ئەوترین
نەمانیش بە تەنھا خۆیان جۆریک لە شتووی سادەیی و مەلولی
پتک ئەهیتن .

گۆرانی و هەلپەرکەتی کوردی بێ موسیقا ناگرین و بێ گومان
موسیقای کوردیش بە شێکە لەو موسیقایە کە پێی ئەتین
موسیقای پۆژەلەت ، بەلام ناتوانرێ تیکە لاوی موسیقای
عەرەبی و ئەرەبی و تورکی بکریت . لەگەڵ ئەوەشدا کە لە کۆنا
موسیقای کوردی کاری کردۆتە سەر گۆرانیی گەلە دراوسێکانی .
لە سەردەمی ئیمپراتۆریەتی ساسانیەکاندا موسیقایەکی یەكجار
پتسکەوتوو بەرزیان هەبوو و لاسایی کردنەوێش لە ناویاندا هەر
بەردەوام بوو .

موسیقازەنی بەناوبانگ (زریاب) لە بنەماڵە یەکی کوردەو
خەلکی مووسلە (۷۸۹-۹۵۷) ، ژبانی هونەری لە بەغدا دەستی
پێکردوو و زۆر بە چالاکی و هوشیارانە لە دیوێخانێ
هەبدولرەحماندا لە (کوردۆ) تەواوی کردوو ، پەیمانگایەکی
موسیقای تیا دامەزراندوو . ئەو ئاوازه پۆژەلەتیە کە
خراوەتەو پەیمانگاکەوێ سروشتیکی پەسەنی هەبوو و لە
ئەندەلووسەو وەرگیراوە و هەتا ئەمڕۆش قەرەجەکان هەرماویانە .
هەر (زریاب) یش بوو کە وەتەری پێنجەمی عودی دۆزیووەتەو .
(میژوو)ش لەسەدی نۆهەدا ناوی خێزانێکی موسیقی کوردی
تۆمار کردوو کە ئیبراهیم کوری بەهەدیو ، ئیسحاق سەسلیش
کۆریەتی لە ساڵی ۸۵۰داو هەروەها کۆرەزایەکیشی هەبوو
ناوی (حماد) بوو .

* لەناوچە کوردەوازەکانی کوردستانی عێراق و ئێراندا بەم جۆرە گۆرانیانە
ئەوتریت (لای لایە) .

نهم ربه سه نایه تی یه و تیکۆشانى رابوردوو هه رچۆن بوو بیت
 موسیقای کوردی ئەمڕۆ ههزار نیه ، به لآم ئەوه نده ههیه که
 موسیقایه کی میلیه و ریکخستن و کیش و ناوازی نیه و* ناوازه کانی
 له جۆره کانی زۆرترن و هه میشهش به ره و غه مگینی و دل پهستی و
 سه رسو و پرمان نه چیت . له راستیدا و هه ره له هه مان کاتیش داوه نکه
 کوردی په کان چهند ناوازیکی ریکخراویان ههیه ، مانا و
 له رینه وهیه کی وا به سۆزو غه مگینی ههیه که مرۆف نازا بیت نهم
 به سۆزی و خۆشه و یستیه له خورپه و شتی نه و هۆزانه دا چۆن دروست
 بوه که له ربه فتاریاندا ته نها به زۆردار و تالان کهر ناسراون و
 نهمهش رای (دولوری یه) بوه له سه دهی پيشودا . گه شته وه ره پوژ
 ناوازیه کانی ش پيوستیان به وه نه بوه که بنه رته و ربه سنی نهم
 موسیقایه ده ربخه ن . هه ندیکیان له بپیاره کانیاندا هه ره له بهر
 جوانی و سه رنج راکتسه ریتی نهم ناوازه زۆر دل په قن و هه ندیکی
 تریشیان به پپچه وانوه هه ستیان پین کردوه که (ساردو دزراوه) و نهم
 موسیقایه به (۱۷) ده نگك دانه تین که ژماره و ریک و پیتی ده نکه کانی
 تیا نیه . هه ره لیره دا زۆر چیکای سه رسو پرمانه نه گه ر زانیمان که
 قه شهیه کی نهمه نی به ناوی (باوکه کۆمیتاس) (۱۸۶۹ - ۱۹۳۵)
 له سه ره تادا هه ندی گۆرانی میلی کوردی کۆکردۆته وه و
 نویویه تیه وه .

له سه رده میکی زۆر تازه دا و له سالی ۱۹۶۳ دا دکتور کریستنس
 لیکۆلینه وهیه کی فراوانی کرد له موسیقای هه ل په رکتی و موسیقای
 نامیری و ده نگي هه کاریدا و ناوازه کانی شیته ل کرده وه و په خه نشی

* لیره دا نوسه ر باسی موسیقای کوردی کۆن نه کات نه گینا زۆر ناشکرایه که له
 سالانه ی دوا ی دا به تاپیه تی دوا ی سالی ۱۹۷۰ موسیقای کوردی به هه ولی
 هه نره ندانى هه نگاوی بهرز بهرزى ناوه و توانیویه تی تا راده یه که خۆی
 بناسن و موسیقاژه نی باش پهیدا بکات و نه گه ر ماوهش بهریت رده نکه زۆر
 زور خۆی بگه په نیته موسیقای گه له بیش که توده کان .

لەشیۆه‌کانی گرت . هه‌روه‌ها کورده‌کان خۆشیان نه‌مپۆ بیریان کردۆته‌وه که گسرنگی بده‌ن به‌مۆسیقای نه‌ته‌وه‌بیان و له‌ناخی دلیانه‌وه بپیریان داوه که نه‌بیج نه‌م سامانه‌یان له‌کیس نه‌چیت ، به‌م شیۆه‌یه هه‌ندێ له‌قوتابیانی عیراق ده‌ستیان کردوه به‌پریک خستنی تیبی مۆسیقا بۆ پاراستن و پش‌خستنی مۆسیقای کوردی . هه‌ر له‌م روه‌وه له‌م‌انی ۹۶۰دا لاویکی کورد به‌ناوی (جه‌میلی جه‌میلی^(۱۱)) له‌ئه‌رمینیای سوڤیه‌تی دیوانتیک له‌گۆرانی کوردی چاپ کردوه . به‌شی زۆری نه‌و ئامیره مۆسیقیانه‌ی له‌کورده‌واریدا به‌کارهێنرین له‌ناو خۆدا دروست نه‌کرتین .

هه‌موو شواتیک شمشانی خۆی هه‌یه و له‌توێشه‌به‌ره‌یه‌کدا هه‌لی گرتوه . له‌گه‌ڵ هه‌ڵ‌په‌رکی شدا (زورنا) به‌کارنه‌هێنن که زماریکی کورته‌و ده‌هۆلیشی له‌گه‌ڵدایه . جوزه‌له‌ی نپرومیشیان هه‌یه که نزیکه‌ی ۲۵سم درێژه‌و له‌دوو قامیسی گۆزی وه‌ک یه‌ک دروست کراوه که هه‌موو قامیشه‌که له‌سه‌ر باری درێژی کون کون کراوه بۆ نه‌وه‌ی په‌نجه‌یان بخریته‌سه‌ر بۆ پیک‌هێنانی ئاوازه‌کان . هه‌ندێ جوزه‌له‌ی تر هه‌یه که له‌ئیسقانی په‌له‌ور دروست کراون و درێژن و ناوه‌که‌یان گۆزو ده‌مه‌که‌شیان بریتیه له‌دوو قامیسی بچوک که نه‌چنه ناو دوو قامیشه‌گه‌وره‌که‌وه و نه‌مانه زۆرباشن و ده‌نگ و ئاوازه‌کان نه‌له‌رینه‌وه له‌سه‌ر هه‌ر قامیشیکیاندا نه‌خسرو نیگار کیشراوه و به‌شی سه‌ره‌وه‌ی درێژو باریکه .

شیۆه‌ی دروست بوونی له‌رینه‌وه‌ی ده‌نگه‌کان به‌م جۆره نه‌بیته‌: له‌وکاته‌دا که فو نه‌کریته به‌ ئامیره‌که‌دا نه‌بیج ده‌مه‌که‌ی به‌ته‌واوی له‌ناو ده‌می فوکه‌ره‌که‌دا بیته ، هه‌ردوو گوپ وه‌کو میزه‌لان

(۱۱) داناری به‌رێژ لێره‌دا به‌هه‌ڵدا چوه . چونکه نه‌م دیوانه‌ سالی ۹۶۵ له‌جانب دروه‌ نه‌ک سالی ۹۶۰ ، هه‌روه‌ها کجیک دای‌ناوه که ناوی (جه‌میله جه‌لیل) بوه له‌ئه‌رمینیای سوڤیه‌تی .

پې نه کرین له هه واو نه و ده ننگی له نه نجامی نه م فو کردنه دا دروست نه بیته له ده ننگی جوز له می مه شکه نه چیتت . لادی بیه کانیش په بابو و که مان و عود له هه ق په رکئی کانیا ن دا به کار نه هینن . هه ندی جاریش په زیدیه کان له پازاند نه و می گورانیه نای نیه کانیا ن دا (سه نچ) به کار نه هینن که زور جار له گه لئ نا هه نگی مه سیحیه روزه لاتی هه کان دا به کار نه هینریت ، نامیری گیتاریش (ساز*) هه به کار نه هینن ، هه رچه نده تا پرا ده یه ک نه مه نامیری کی کوردی نیه . بوقییش ته نها له ناو سوپادا به کار نه هینریت .

له وانه یه له لای زور له تۆمار گاگان گورانی و موسیقای کوردی تۆمار کرا و ده ست بکه وئ که له سر قه وان تۆمار کراون* .

۲ - شایه ره کان :

نه و گورانی بیژانه ی که نه گه پین بو گورانی وتن :

«کورده کان به پیاو و ژنه و هه موویان شاعرن !!» .

نه مه قسه ی نووسه ری نه رمنی ی به ناو بانگک (نا بوئیان) ه (۱۸۰۴-۱۹۴۸) که له سه ده ی پابوردو و دا ده رباره ی کورده کان کردو و یه تی ، مه به ستیش له وه ده رخستنی نه وه یه که کورد نه زانی موسیقا لیبدات و حزیش له گورانی نه کات و هه شیا نه که زور شاره زایه تیایدا .

گورانی بیژو حیکایه ت خوانه کان له ناو گه لدا جی ی باوه رن ، نه مانه ش وه کو شوپشگتیره کان نین که هیچ په یوه نندیسه کیان به

* - ساز نامیری کی موسیقی کورده یه . به لام گیتار کوردی نیه و په ننگه به هه له مانای به ساز وه رگتیرایتت بو نوسه .

* - سه سالانه ی دوا ی دا گه لیک تۆمار گای کوردی باش باش دامه زران و گورانی و موسیقای کوردی زوریان لاده ست نه که ویت که نه نا هه ننگه کورده یه کان دا تۆمار کراون . نه ک وه کو کۆن له سر قه وان به لکو له سر شریتی ته سیجیل و به ستیریوش و نه م لایه نه نیستا زور بی شکه و توه .

هۆزهوه نه بێت ، به لکو به ناو هه موو ولاتدا نه گه رین بۆر ا بواردنی
خهنگی .

دهر که وتنی رادبۆی ترانسته رو بلاو بوونه وهی له لادیکاندا
له م دواییه دا بووه هۆی نه وهی که بتوانن گوئی له گۆرانی یه
کوردییه کان بگرن که له ئیستگه کانه وه بلاونه کرىنه وه ، نه بینین
که پساوو ژن زۆر به په رۆشه وه گوئی له گۆرانی یه چاکه کانیا ن
نه گرن و نه مهش جیگای شایه ره کانی گرتۆته وه و وای له و پيشه یه
کردو وه که نه مینیت و له گه ل نه وه شدا حیکایه ت خوانه کان هه رده وری
تایبه تی خۆیا ن نه بینن و بۆ راکیشانی گوئی گره کانیا ن سحری
خۆیا ن هه یه به تایبه تی کاتیك که سه رگورشته کانیا ن نه گپړنه وه و
جوانی و ترسناکی و خه یاتی خوش خوشی تیا تیکه لاو نه که ن و هه تا
شه وگار یکی دره نگه نه خایه تیت ، نه گه ر خه و بردنه وهی منالان
نه بیت ، که نه ویش راکشان له سه ر رانی دایکیان که می نه کاته وه و
هه رچۆن بیت گوئی له و سه رگورشته نه گرن که زۆر جار له سه ر
شپوهی هه نه به ستدان و یارمه تی حیکایه ت خوانه کان شه دن بۆ
قوولکردنه وهی گپړانه وه کانیا ن و هه ر له کاتی گپړانه وهی
سه رگورشته که دا هه ندی وشه ی خوش خوش له پاله وانیه تی و
نازایه تی و دنداری و سواری نه و تریت که گوئی گره کان هان نه دات
بۆ گوئی گرتن و بێ دهنگی .

نه مهش دوو سه رگورشته ی کورده واری ن که له سه ر شپوه یه کی
ساده داپۆژاون و وا له پيشه وه سه رگورشته ی (زلیخا و فاتول)
باس نه که ی ن :

له سه رده می کۆندا گه لێ کچی جوان جوان له ناو مآل و خپزانی
(فاتول) خانی ئیراندا نه ژیا ن ، هه ره جوانه که شیا ن زلیخا بوو که
فاتول له پله ی په رستندا خوشی نه و یست . رۆژیکیا ن ویستی

خۆشه‌ویستی خۆی بۆ دەر بخت و لێی پرسی که ئایا ئەو پرای چیه له‌وهی که ئەم ناماده‌یه نه‌گەر زێنخا بیه‌وێت ئەم مانگی بۆ دینێته خواره‌وه، به‌لام زێنخا ته‌نها ئەوهی به‌س بوو که شاعیرێک بهاتایه‌و گۆرانی‌ی بۆ بووتایه‌و ئەمیش گۆرانی‌ی بووتایه‌ بۆ جوانی‌ی رۆژو سروشت ، چونکه ئەم هه‌زی له گۆرانی نه‌کرد . به‌رپه‌که‌وت لایکی کورد که ناوی (تاری) بوو به‌ به‌رده‌رگای کۆشکه‌کی زێنخادا تێپه‌ری ، ئەم لاره‌ موسیقاژهن بوو خه‌لکی نه‌سه‌هان بوو، له کۆشکی زێنخادا چاوی که‌وت به‌ ناهه‌نگی گۆرانی و هه‌تپه‌رکێ و چوه‌ ژوره‌وه بۆ ئەوهی هاوبه‌شی ئەو ناهه‌نگه‌ بکات ، زێنخاش له‌سه‌ر ته‌ختی پاشایه‌تی له‌به‌رده‌م ژماره‌یه‌کی زۆر میوانی هه‌ربه‌و فارس‌دا که به‌تایه‌تی بۆ بینینی ئەو شازاده‌ کورده‌ جوانه‌ هاتبوون دانیشته‌بوو ، هه‌ر له‌گه‌ڵ (تاری) ده‌ستی دایه‌ گیتاره‌که‌ی نیت له‌گه‌ڵ ناوازی خۆشی موسیقاکه‌یدا لێی هاته‌ پێشه‌وه ، هه‌ردووکیان سه‌یری یه‌کتریان نه‌کردو ده‌ستی کرد به‌ گۆرانی و تن و نیت زێنخا که‌وته فرمێسک رشتن .

[من تاری‌ی عاشقم، به‌دوای نیشپکا نه‌گه‌ریم، گۆرانی نه‌تیم،
 بۆ سه‌ربه‌ستی و بۆ خه‌لکی که هیلک و ناره‌حه‌تی ئەم ژایانه‌ن] .
 ئەم وشانه‌ کاری کرده‌ شازاده‌ جوانه‌که‌و که‌وته خۆشه‌ویستی
 موسیقای ئەم لاره‌وه .

شه‌و داها‌ت و هه‌موو شت بێده‌نگ بوو ، دوای ئەوهی به‌ مه‌ی
 خواردنه‌وه‌و راپه‌اردن هه‌موویان سه‌رخۆش بوون ئینجا نووستن ،
 به‌لام زێنخا به‌ ته‌نها خۆی نه‌نووست هه‌تا به‌یانی ،
 چاره‌پروانی شتیکی نه‌کرد که خۆشی نه‌ی نه‌زانی تامی چیه‌و هه‌ر
 لێکی نه‌دایه‌وه‌ که ئایا تاری رۆیشه‌تووه‌ ؟ له‌م کاته‌دا ده‌رگای
 ژوره‌که‌ی کرایه‌وه‌و تاری له‌ناو ده‌رگاکه‌دا ده‌رکه‌وت ، هه‌ردوو

خۆشه‌ويست ده‌ستيان كرده ملي يه‌كترى ، كاره‌كه‌رپكى به‌خيل پىنى زانين و چوو به‌فاتولى وت ، فاتولىش به‌كتوپرى كه ده‌ستيان له ملي يه‌كتردا بوو هات به‌سه‌رياندا . پۆزى دوايى له‌گۆره‌پانى گشتيدا سىداره‌يان هه‌نخست و تارى‌يان پيا هه‌لساى . تارىى نامۆ كه‌س كه‌س نه‌ئناسى ، پىش نه‌وه‌ى گىانى ده‌رچىت ، دوا پروانينى راونى‌يه‌ خۆشه‌ويسته‌كه‌ى ، چونكه له‌و كاته‌دا زلتىخا لىوه‌ى نزيك بوو سه‌يرى پووداوه‌كه‌ى نه‌كرد ، ژنان له‌گه‌ل زلتىخادا نه‌گرىان و بردىانه‌وه بوو كۆشكه‌كه‌ى و هه‌ولى نه‌وه‌يان نه‌دا كه تۆزىك له‌خه‌م و خه‌فته‌كه‌ى كه‌م بكه‌نه‌وه ، له‌رپىگا تووشى كاره‌كه‌ره تاوانباره‌كه‌ بوون و زلتىخاش خه‌نجه‌رپكى ده‌ره‌ئناو داي له‌سه‌ر دئه‌ پىسه‌كه‌ى و كوشتى .

زلتىخا نه‌ئى نه‌توانى خۆشه‌ويسته‌كه‌ى له‌بىر بچىته‌وه ، گۆزه‌كه‌ى به‌گول پارانده‌وه و به‌مات و مه‌لولى له‌كۆشكه‌كه‌يدا مايه‌وه و قسه‌ى له‌گه‌ل كه‌س نه‌ئى كرد ، فاتولىش هه‌ولى نه‌وه‌ى نه‌دا كه بچىت به‌لايه‌وه و خۆى لى نزيك بكاته‌وه ، پۆزىكيان بىنى كه زلتىخا نه‌چوو ده‌ره‌وه ، هه‌ولى‌دا كه نه‌يه‌ئىت به‌لام پراى كرد له‌ده‌ستى ، ئىتر فه‌رمى‌دا كه گۆزه‌كه‌ى تارى هه‌ئته‌كىنن و لاشه‌كه‌ى فرى بده‌نه شوئىنكى ترسناكه‌وه ، نه‌مه‌كارپكى ته‌واوى كرده سه‌ر هه‌ستى زلتىخاى مه‌لولى و تووشى نه‌خۆشى و لاوازى كرد شه‌وىكيان ئاسمان سايه‌قه‌ى سامال بوو ، نه‌ستىره‌كان نه‌دره‌وشانه‌وه .

ده‌ستى كرد به‌گه‌ران به‌دواى لاشه‌ى خۆشه‌ويسته‌كه‌يدا و كه‌وته نه‌وده‌شتانه‌ى نه‌سفه‌هان كه‌ پرىه‌تى له‌گورگه‌ و گىان له‌به‌رى درنده زلتىخاش گۆرانىى ئوت بوو چياودره‌خته‌كان و لىيان نه‌پارايه‌وه كه لاشه‌ى خۆشه‌ويسته‌كه‌ى نىشان بده‌ن . له‌به‌ر شه‌وقى مانگه شه‌وه‌كه‌دا زلتىخا له‌ژىر دره‌ختىكا ئىسقانى مرۆفتىكى دۆزىه‌وه كه

نه ناسرايهوه ، چونكه په يكهري تيسكى هيشتا ساغ بوو به لام
 گوشته كهي نه ما بوو چونكه باو بوړان كاري تن كړد بوو . زليخا له
 نريك لاشه كه وه دانيشت و ده ستي كړد به گريان و هاوار كړدن ،
 دواي نه وه گه رايه وه بو نه سفه هانو له پيگاكه پيدا توشي باو
 بارانتيكي سارد نه يي ، هر له گه ل نه گاته وه كوشكه كهي په كسر له
 چيگادا نه كه وپت و دواي چنند پوژنيك دلي له ليدان نه وه ستي و
 روو نه كاته دنياي فاني .

سرگورشته يه كي تر هه په به ناوي خه ج و سيامه نده كه
 نه ميش نه گهر له زليخا و فاتول ميلي تر نه بيت وا كه متر نيه . له
 سرده مي كوند او له (سيان داغ) لويكي جوان و پيگه و توو
 زياوه كه ناوي (سيامه ند) بووه ، پواچي هوزي (زيلي) بووه ،
 سيامه ند نه كه وپته داوي خوشه ويستي (خه ج) وه به لام هه ژار
 بووه نه يتوانيوه ماره ييه گرانه كهي بدات ، له بهر نه وه په نا نه باته
 بهر هه لگرتن و فراندني خوشه ويسته كهي و نيبات بو چياكان و
 له وي ستي پوژ به كامه راني و سر فرازيه وه نه ميننه وه .

له پوژي چوارمداو كاتيک سيامه ند له سر بالي خه ج
 نوستوه ، هه ندي ناسكه كپوي به و ناوه دا تن نه په پرن و
 گوره ترين و جوان تريني نه م ناسكانه نيرينه يه كيان نه يفرپنتي ،
 كه خه ج نه م رووداوه نه بيني دست نه كات به گريان و فرميسك له
 چاوه كاني دپته خواره وه و نه كه وپته سر روومه تي سيامه ند و به وه
 ه ناگا ديت ، كه فرميسكه كاني خه ج نه بيني پتي نه قيت : [نه گهر
 په زاي خوت نه بووي به ژنم نه وا له مه دوا و ه كو خوشكو و برا
 رده وه له گه لدا نه كه م و نه شته مه وه بو ماني كه سو كارت] .
 خه ج وه لامي نه داته وه و نه لئ : [نه خپر نه ي سيامه ندي
 خوشه ويستم ، من تووم خوش نه وپت ، هه تا هه تا به بو تو نه بهم و
 زتيكي دلسوزي تو نه بهم ، به لام من بويه نه گريم چونكه ناسكيكي

به هیزو گوره م بینی ناسکه میینه یه کی له ناو پرانه که دا فراند بی
نه وهی نه وانئی تر ریگای لی بگرن ، نهم ناسکه نازایه توی بیر
خستمه وه ، منیش له یادی نازایه تی توداو له بهختیاری خودما
گریام] .

لیره دا سیامه ند لئی نه پرسیت که نایا ناسکه کان پروویان
کردۆته کوئی ، خه جیش نیشانی نه دات ، سیامه ند زۆر دئی له خۆی
دانه مینیت که نه و نازاترین راوچی ناوچه که یه و که چی بی ناگایه
له م تاوانه ی که له په نای نه مدا کراوه . بۆیه هه وتی نه وه نه دات که
یچیت به دوا ی ناسکه هه ته اتوه که داو تیره که ی به ره و پرووی نه و
ناماده نه کات ، به لآم ناسکه که لئی هه ن نه گه ریته وه و سواری نه بی و
باش برینداری نه کات . سیامه ند له دۆله که دا نه که وئی و خه جیش
به سه ریا شور نه بیته وه و زۆر به په رۆشه وه بۆی نه گری ، نه فرین له
دارستان و گوئی و سروشت نه کات و رقه که ی خۆی به ناوی کانی و
گژو گیوا و به روو بوومی نه و ناوه نه ریژیت ، که ناسکه که لئی
خواردوون و نه و هیزه یان لئی وه نه گری که وایان لئی کردووه به سه
سیامه ندا سه ربکه ویت .

جاریکی تریش زۆر په ست نه بی و نه فرین له له وه پرگا
سه وزه کانی هاوین و له هه وای پاک و پر له بۆنی گوته شاخاوی به
جوانه کان و له و رۆزه ی که هه لدیت و سپان - داغ پروون نه کاته وه
که شرینی ناسکه کتوی دپنده یه نه کاته وه .

خه ج به سه ر لاشه ی خۆشه ویسته که یدا نه مریت . له و کاته وه و
هه ر له و شوینه دا دره ختیکی هه میسه سه وزو به ردار سه وز نه بیته ،
که ریبه سواره کانی نه و ناوه له هیزو توانای نه و خۆشه ویستییه
ناگادار نه کاته وه .

۳ - جهژنو و مرزه کان :

کوردده کان ههروه کو جهژنی خیزانیان هه په ، چند جهژتیکی وهرزیشیان هه په که نهوانه ی مهرومالات بهختو نه کهن (شوانه کان) ناههنگیان بو نهگتیرن . نهم جهژنو نهایه لادیبیانهش هه مه چهشنن .

(سه ره پیتز - Sarapex) له دست پین کردنی وهرزی زاوژی مهروه دهست پین نهکات ، (بارودان - Barodan) کاتیکه که نهچن بو له وهرگاگانی هاوین . (بهرخ بهی - barx - bir) کاتی برینه وهی کاوپه ، به تایبه تی جهژنی گهوره (بهران بران - Baran - Biran) که تورکه کان پینی نه تین (کاسیم - Kasim) له کاتی هاویندا بهران نه که نه ناو کاوپه کانیان ، له (ناقیستا) د' ، (Avesta) پاشماوهی نهم جهژنه ره چاو کراوه ، ههرچو تیک بیت نه مه هه لیکه باشه بو بانگ کردنیکی چهورو ناههنگیکی باشو ههروه ها بو نه یه کی باشه بو ژنو ژن خوازی له پاشه پرژژیکی، نزیکدا ، چونکه کچان دهسماله هه ریره کانیان نه خه نه سه ره م، باشترین مه ر ، کوپیکیش دیتو دهسماله که هه ل نه گریت ، به وه ناماده بی خوی نیشان نه دات بو ماره کردنی خاوه نی دهسماله که . نه گه ر هاتو که سوکاری کچه که که ناگایان له و فیله یه پازی بوون نهوا هه ر دوا ی نه وه داوا نه گریتو گواستنه وه شی له کاتی خویدا جی به جی نه گریت . نه گه ر ته نها ناژه لداره کان نهم جهژنانه بکن له بهر نه وهی په یوه ندی به ناژه له وه هه یه ، نهوا جهژنی تر هه یه که هه مو کوردده کان به وهرپی ناره زوو به تامه زر قییه وه ناههنگیان بو نه گتیرن .

چه ژنی (نورۆز - Newruz) یا خود (نوی پۆز -
 که جه ژتیکی کۆنی ئیسلامی، ۱۱۳، له ناو هه موو ئیترانیه کاندای زۆر
 خۆشه ویسته و* له ناو په زیدیه کانیشتا زۆر پیرۆزه ، چونکه وا
 نه زانن به مه پاریزگاری نایینی نه ته وایه تی بان نه کهن . به
 جه ژتیکی سانی تازهی دانه تین (سه ری سال) و له راستیشتا جه ژنی
 به هاری تازهیه ، چونکه پێکه وتی په کهم چوار شه مهی مانگی
 نیشان (۱۱) نه کات .

زه مانهش به رانیهر به م جه ژنه زۆر خراب بووه ، که چی
 کورده کانی عیراق که له کۆندا پێگه شیان نه نه درا ئاههنگی بۆ
 بگێپن ، له پێش چه ند سالتیکه وه ده ستیان کردووه به ئاههنگ
 گێپران و نورۆز بووه به جه ژتیکی نه ته وایه تی راسته قینه یان
 به جۆر تیک کورده کانی سلیمان ئاههنگی بۆ نه گێپن و ناگری
 خۆشی و شادی نه که نه وه ، له به غداش له کۆپی شیرو گۆرانیدا
 ئاههنگی بۆ نه گێپن . هه ر به م بۆ نه یه وه گۆزاره کور دییه کان
 ژماره ی تایبه تی به وینه ی په ننگا ور په ننگه وه له چاپ نه دن .
 قوتابی په کورده کانی ده ره وه ی ولات ئه م بۆ نه یه به هه ل نه زانن
 بۆ نه وه ی له پێگای کۆنگره و کۆپه وه گه له که یان بناستین به
 گهلانی تر که له م بۆ نه یه دا ده رفه ت دروست نه کهن بۆ هاو پرێکانیان

(۱۳) نورۆز جه ژتیکی ئیسلامی نیه . به لکه جه ژتیکی کۆنی کورده .
 * جه ژنی نورۆز، جه ژتیکی نه ته وایه تی کورده و له ناو هه موو کوردا خۆشه ویسته
 ته نها جه ژنی ئیترانیه کان نیه .

(۱۴) دانه له دانانی ئه م پۆزه دا هه له ی کردووه . راسته که ی ۲۱ نازاره .
 هه ره کو به په سی و به گه لیش وازانراوه ، به تایبه تی له ناو کورده کانی
 عیراقدا . به لام به راستی له ناو کورده کانی ئیتران و تورکیادا به (سێزده به ده ر)*
 دانراوه .

* له ناو کورده کانی ئیتراندا له پۆزی نورۆزه وه ، هه تا سیانزه پۆزی ته و او بزی
 نه وتی ت (سیانزه به ده ر) و له پۆزی سیانزه شدا هه ر ئاههنگی تر نه گێپن .

که هر که میان به گویره ی ناوازی نه ته وایه تیبیان گورانی و
هله پریکت بهینن .

له تیرانیش ، نه و چوار شمه یه ی نه که ویتته پیش جه ژنه و
له هه موو ساتیکدا کاتیکتی تایبه تی یه بو خوشی ده برین له گهل
هه ندتی یاری جادو گه ریدا ، چونکه نه مه له ناو نه واندا نه وه
نه گه به تیت که گیانه پیسه کان ده رنه که نو باریکی ریک ویتک و
باش نه هیننه کایه وه . هه ر له م جه ژنه دا له تاران نه چن به ژیر
(توی میرفدا) یاخود (توی به نرخ) که وا له گویره پانی (نارک) ،
چونکه وائنه زانن تیبه ربوون به ژیر نه و توپه دا به اختیاریان بو
نه هینیت . له م شاره دا به ناگری خوشیه که یان نه تین (زر اشترا)
چونکه رایان وایه که روناکی ناگر زه مانی خوی چاکه و
راسته قینه یه .

نه و مه رکانه و گوزانه ی که له م روزه دا نه یان شکینن به وه یان
دانه تین که هو ی پیتو به ره که ت هینان بن و دزی چاوی پیسیش .
به رد نه خه نه ناو گوزه ناوه و وائنه زانن مژده ی چاکه یان پی به
وه کو نه و وشانه ی که به کتوپری نه وترین ، هه روه ها بریاری
خیریک نه دهن و پتی نه تین (قاشوق زانی) و شوربایه کی
لی دروست نه کرسی که به دریزایی سالی داها تو باشترین
تندروس تیان نه داتی به لام نه م په وشته کونانه ورده ورده
خه ریکه نامینن . هه موو خو ناماده کرد تیکیشیان بو نه م جه ژنه
دروست کردنی (سه مه نیه) (Samani) که یاد کردنه وه یه کی
باخچه به ناو بانگه کانی نه دونه یسه ، ده نکه گه نم له زه وه یه کی ته ختدا
نه چینن ، دوی نه وه ی نه م شه تلانه توژیک به رزبونه وه به بونه ی
جه ژنی نه وروزه وه نه یان برنو له قولینه یه کدا ته ر نه کرسی و بو

دەرھینانی دۆشاوە کە ی ئەگوشریت و پاشماوە کەشی ئەخەنە ناوێکی
 رۆیشتووە هەر لە تێوارە ی نەورۆزدا ئەو دۆشاوە وەکو
 کەرەسە یەک بە کار ئەهێنن بۆ دروستکردنی چەشنە کێکێک ،
 هەر وەها هەموو خێزانتیکی ناسیاو دراوسێکانی بانگ ئەکات بۆ
 ئەم ئاھەنگە کە پێی ئەئین (مولود) ١١٠ لە تێوارەشدا بە دەوری ئەو
 ناگرەدا کە کێکە کە ی پێگەرم ئەکەن هەلپەرکێ ساز ئەکەن ،
 کاتێک کە ئەم خواردنە پێگەیی، لە گەل ئاوێنە یەک و کل و خەندە
 نەخرینە سەر سینیەک و هەموویان ئەخرینە شوپنێکی داخراو ،
 نەو کەسانە ی کە ئەیانەوتی ئامانج و داواکاریەکانی خۆیان بەپێننە
 دی لە دەوری ئەم سینیەدا چەند مۆمێک دانە گیرسێنن ، لە دەمەو
 بەیانداو کە شوپنی سینیەکە دەرکەوت ، نیتەر هەموویان لە سەر
 کێکە کە بە شوپن ، پاشماوە ی لە پە دەستێکدا ئەگەرین ، کەوا
 ئەزانن دۆزینەوێ پاشماوە ی ئەو لە پە دەستە لە سەر کێکە کە هەلە
 بۆ پەرە پێانی خوشیە کە یان ، چونکە وا ئەزانن کە نایشتی یاخود
 فاتمە ی زەھرا: هاتون بۆ سەردانیان بۆ ئەوێ بەرە کەت و
 پەزما ئەندی ببەخشن بە ئاھەنگە کە یان و بۆ سەلمانەنی هاتنە کەشیان
 نیشانە ی لە پێ دەستیان بە جێ هێشتووە دوای ئەو ئەم کێکە پیرۆزە
 دا بەش ئەکریت بە سەر هاوڕێ و دراوسێانیاندا، زانای بە ناو بانگ
 (توفیق وەھب) لەم رۆدە نووسیویەتی و ئەئنی (بەرای من ئەم
 ئاھەنگە پەگو پەسە نایەتی تایبەتی خۆی لە زۆر رابوردوو کۆنەو
 ھە یە .

(١٥) یاخود خوێندەرە ی مولودنامە ی یتفەبەری (پیرۆز) .
 * لێرەدا دانەر وەرگێڕین بۆ عەرەبی بە هەلدا چون ، چونکە کوردەکان
 نیشان لە پۆزی لەدایک بیرونی یتفەبەردا کە پێکەوتی ١٢ ی ربیع الاولی
 . ئانی کۆچی ئەکات هەمیزو سالتیک مولودنامە ئەخوینتەو ئەم پۆزەش بە
 گوێزە ی سالی زانی و کوردی ئەگۆزیت ، هەر سالی ئەکەوینتە مانگێک .
 جیاواز لە سەر یتشوی بەمۆی گۆزانی سالی کۆچی پەو .

له ناو ئيرانيه كوڤنه كاندا ئه و ژنهى كه بو سردان ديت نه چپته لاي شاژنى (نه ناهيتا) و له ناو سوڤمريه كاندا ئه چنه لاي عهشتارو بابليه كانيش ئه چنه لاي عهشترون . ئه بچ ئامانجى پيك هينانى ئه م ئاهه نكه يارمه تى داني هه مووان و خواى به پيت بيت بو سهركه وتنى دروڤنهى ئه و ساله ، له سهرده مى ئيمه شدا له بهر پيكهينانى منالو نه وهى تازه و به دى هينانى ئامانجه كاندا ئه كريت . له كوڤتايى سهدهى نۆزده هه مدا هه ندئى له گه شته وه ره كان وه كر (مورغان) بوڤيان دهركه وتووه كه جه ژنى نه ورۆز له ناو موكره كانى ساوج بلاق* (مه هابادى) ئه مپوڤدا به ته واوى له كرتقال ئه چپت .

(توفيق وه بى) هه ندئى له و جوڤه دروشمانهى باس كردوو كه له به هارى سليمانيدا به چن ئه هينرين ، خو ئاماده كردن ليره نا ئه دريت به ليژنه يه كى تايبه تى ، دانىشتووانى سليمانى له پوژى ديارى كراودا ئه چن بو ئه و شوڤنهى ديارى كراوه بو ئاهه نكه كه .

پاشاو دهست و پتوه نده كانى دانه نرين و پاسه وانه كانيشى ده ورى ئه دن . پاشا سوارى گايه ك ئه بچ و دهست و پتوه نده كانيشى دواى ئه كه ون ، دواى ئه وه ئه گه رپتوه وه بو خپتوه تگاكه ي كه كورسى و قه نه فو ئاگردانى تيا ئاماده كراوه . هه ندئى خه لك خوڤان ئه گۆڤرن و لاسايى ئاژه ل ئه كه نه وه و ئه م جه ژنه ش سى پوژ ئه خايه پتت .

ئه م پاشايه بى لپرسينه وه و ليكدانه وه باج له سه ر ئه و خه لكانه دانه پتت ، له وئى بن و له وئى نه بن . ئه م نازناوى پاشايه تى و شوڤنهى بو ئه مڤينه توه هه تا جه ژنى داها تو كه يه كيتكى ترى له پاش دانه پتت .

* ليره نا دانهر مه به ستى له سا بلاخه كه مه هابادى ئه مپوڤه .

له لایه کی تریشه وه (عدهب شه مۆ) له جه ژنتیکی میلی تردا
 هاوبه شیمان نه کات که خۆی به منائی به شداری ی تیا کردوه ،
 نم جه ژنش جه ژنی (کۆسه گلدی) به (۱۶۶) (Kose - gela.)
 که جوریکه له کرنفال ، که نه بیک خۆی نه گورپۆ و جلی شتخ یا خود
 مه لا له بهر نه کاو په کتکی تریش جلی ژسانه له بهر نه کاو به ناو
 ماله دهوله مه نده کانا بۆ که ره و په نیرو پاره کۆکردنه وه نه گه پین .
 نه وه ی جلی ژنانه ی له بهر کردوه سکالا نه کات که هیرشیان بردۆته
 سه شه رهنی ، نیر له جیاتی ی نه وه هه ندی پاره و گیسکۆکی پیشکه ش
 نه کهن هه رچیه که بهم شیوه یه و له لایه ن که نه کانه وه کۆنه کرپته وه
 به سه خیزانه هه ژاره کاندادا بهش نه کریت .

۴ - یاری : خۆشی به گانی کورده واری :

به پۆنه ی نم جه ژنو و وه رزانه و هه ندی شتی تره وه گه لێ له
 رۆژه لات ناسرو گه شته وه ره کان هاتون بۆ کوردستان وه کو ریچ و
 میلینج و مولت و خه لکانی تریش و هه ندی یاری میلی ناو
 کورده واریان بی نیوه . له پیش هه موویانه وه یاری (جرید) (۱۷۷) که
 جوریکه له غار غازی نی نه سپ له هه موو شایی و خۆشی به ناو به ناوه کانی
 گه لدا شوینی خۆی هه یه . دوا ی نه وه یاریه کی تره که پین نه لپین
 (taghaleh) که جوریکه له مه شق کردن به نه سپی تیژره و ،
 که به گورپه ی توانا شوینیکی ته ختی بۆ هه ئه بژیرنو سواره کان
 یه که له دوا ی یه که به و په ری تیژره ویانه وه غار نه کهن ، هه ر گه پشتنه
 شوینی دیار کراره له بهرده م نه سپه که دا داریکی درپۆ که نزیکه ی

(۱۶) کۆسه گدی : - وشه یکی فارسیه و ناوی جه ژنتیکی کۆنه . به کوردیش مانای
 (کۆسه وه ری) . (کۆسه به ی) به . هه تا نیشتاش دروشه کانی نم جه ژنه گه لێ به
 سه رنه نایی به به کورده مانی نه مۆدا بهرده وامه . به تایبه تی که بازار
 بهر ان نه بیته .

(۱۷) باخر (جنیت) و (جلیت بازی) .

مه‌تریکه فسرئ نه‌ده‌نه سەر زه‌وی ، خو ئه‌گەر به لئ‌هاتویی و
 شاره‌زایی‌یه‌وه فسرئ‌درا ئه‌وا داره‌که له‌هه‌وادا ئه‌گه‌رپه‌وه بو
 دواوه ، هه‌ر شاره‌زایی سواره‌که‌یه وا ئه‌کات که بتواتیت داره‌که‌ی
 به‌جۆریک به‌هاو‌پۆت به‌گه‌رپه‌وه بو دواوه ، یاخود بتوانی به
 ژیریا بپوات یاخود به‌ده‌ستیکی بی‌گرپه‌وه ، (چۆگان) (Chogan)
 یاخود (پۆلو) (Polo) وه‌رزشپکی فارسی کۆنه‌و صلاح‌الدین
 هه‌زی لئ‌کردوه‌و هه‌میشه‌ زۆر به‌خۆشیه‌وه‌له‌و جیگا تایبه‌تیه‌دا که
 له‌دیمه‌شق بو ئه‌م یاریه‌ ئاماده‌ کرابوو له‌سه‌ر پۆخی به‌رده‌ا مه‌شقی
 ئه‌کرد .

(زۆران) بازیش هه‌روه‌کو له‌تورکیا و ئیران ئه‌کریت له‌ناو
 کورده‌کانیشدا باویه‌تی و هه‌یه که هه‌زی لئ‌بکات . هه‌روه‌ها هه‌ندی
 له‌گه‌نجه کورده‌کانی په‌یروت زۆر سه‌رکه‌وتوو پێش‌که‌وتون له
 یاریه‌کان و مه‌شقه‌ وه‌رزشیه‌کان‌داو هه‌روه‌ها له‌هه‌لگرتنی
 قورسایی و بۆکسین و تۆپی پێ و سه‌به‌ته‌دا .

یه‌کتی له‌و یاریانه‌ی که زۆر میلیه‌ یاری (هۆلوجوکه) . که
 وه‌کو یاری (هۆکی) ئیستا وایه .

نه‌مانه‌ بێجگه‌ له‌شه‌په‌ که‌نه‌شپرو شه‌په‌ که‌و* ، شه‌په‌ گامیشیش
 هه‌ر سانیانی ئه‌وه‌یه که سه‌یربکریت و شه‌په‌ به‌رانیش با‌په‌سته‌یت که
 چهند خۆشه‌ ، هه‌روه‌ها شوانه‌ بچوکه‌کانیش یاری و پابواردنی
 خۆیان هه‌یه‌و هه‌ر له‌م پوه‌وه (عه‌ره‌ب شه‌مۆ) یاری (زی زی) یاخود
 داری بچوک و پێش‌په‌رکی و تۆپین و یاری تیروه‌که‌وان‌مان بو باس
 ئه‌کات ، سه‌ره‌پای ئه‌و یاریانه‌ی که له‌یاری ناو منلانی پۆژئاوا
 ئه‌چن وه‌کو : بازدان یاخود کاروانه‌ خۆی ، یاری (شیر) و یاری
 'سه‌رخۆچون (خۆبورا‌ندنه‌وه) ، یاری هه‌لماتی‌نیش وه‌کو یاری

* له‌ کورده‌وازیدا به‌ شه‌په‌ که‌و ئه‌لین [شه‌په‌ به‌ق] .

داره بچوك (تاتول) و ياريه كاني يه كتری پاونان • له زستان دا ،
منالان به ياری كۆتر هه لدان (سوك فريی) پان له قوتابخانه به ياری
عاشقو (Kob) كاتی خو پان نه به نه سه ر •

پياوانيش به ياری يه كی تره وه خهريك نه بن كه زۆر گرنگه و
نه ویش ياری كاغهزه (ئيسكانبيل) ، به گو پره ی قسه ی قیلچفسکی
ياری زار له ناو منانه ده و له مهنده موكریه كاندا زۆر باوه و ههزی
لئ نه كهن •

ههروه ها (نهرد) ياری يه كه له كاتی بئ ئيشی ئاساييدا پياوه
پيره كان له چاينخانه كاندا نه يكه ن • شه تره نجيش ياریه كی ره سه ن و
سه ره كيه و پياوه رۆشنبيره كانيان ههزی لئ نه كهن • نه مهش
رۆشنبيره كی باشه بۆ هه ر ئاغايهك كه بيه و پت ریزی خو ی
بگريت • صلاح الدين زۆر ههزی له م ياری يه كردوه و ئيواران هه ر
به م ياری يه وه خو ی خهريك كردوه •

هه ر له گه ل ئه م پابواردنانه داو به شپوه يه كی تايبه تی هه ندي
ياری ميللی تر هه ن كه يه كجار جه ماوه ر دلخۆش ئه كهن ، بۆ
نمونه به بۆنه ی يادی عاشوراوه فارسه شيمه كان* چه د
كۆبوونه وه يه كی ئاينی پێك نه هينن ، پرسهش ههروه كو نه مه وا يه •
ئو كوردانه ی كه شيمه نين ، بېجگه له چه ند كۆمه لپكي كه م نه بيت ،
وا ده ر ناكه و پت كه كه لك له م جوړه شتانه وه ربگرن •

قه ره قۆزی تورکی ياخود شانۆگه ری سيته ری چيني زۆر
جياوازی پان هه يه و هيج قوتابخانه يه كی كوردستان نايانگاتئ ،
بېجگه له وان هه ش هه تا تېستا شانۆ له ناو هه ره به كاندا زۆر باوی

* نه توانم بليتم له سه دا دانه ری به ريز كه وتۆته هه له وه ، چرنگه كۆری ناينی
فارسه شيمه كان به هيج چۆريك به يوه ندي به ياریه ميللیه كانی
كورد هه ر بيه وه نه •

نیه ، ئیتر جچی سەرسوپمان نیه ئەگەر لە ناو کوردەکانیشدا باوی
نەبێت ، لەگەڵ ئەوەشدا ناچ ئەوەمان لەبەر بچیت کە هەندێ لە
ئەدیبوو نووسەری زمانی عەرەبی لە بنەرەت و پرەگەزدا کوردن ،
و هەوێل صدقی زەهاوی (۱۸۶۳-۱۹۳۶) .

بەشیکێ زۆر لە تراژیدیای کلاسیکی تر هەر لەو جۆرە
نووسراوانە هەیە کە هی کەتەشاعیری بەناوبانگ (ئەحمەد
شەوقی) یە (۱۸۶۸-۱۹۳۲) کە ئەمیش لە پرەگەزو بنەرەتدا هەر
کورد بوو .

لە سلێمانی هەول و تەقەلای قوتابخانەیی هەر هەبوو
تەنانت لە تیران لە کاتی شوێشی کوردا لە (مەهاپاد) ۱۹۴۵-
۱۹۴۶ ، گەنجەکان لە هەندێ شانۆگریی نیشتمانیدا دەوری
خۆیان بینیو !!

بەلام لە یرێشان لە ئەرمینیای سوڤیەتی یە کەم شانۆی
کوردی لە سالی ۱۹۳۶دا دامەزراو هەر و هەر تێپیکێ شانۆگری
لە دێی (علی کوچک) دامەزراو لە راستیدا من رادەیی سەرکەوتن و
بایەخی هونەری و زانستی ناو بینەرە کوردەکان نازانم ،
هەر و هەر ئەشتوانم پەنجە رابکێشم بۆ هەندێ فلیمی رۆشنبیری
فۆلکلۆریی ناو کوردەواری سوڤیەت ، هەر لەم پرەووە هەندێ لە
گەنجەکان لە نیستگەیی یرێشان خۆیان دەرخواست و هەندێ
تەمسیلی نیستگەییان دەرھێنا .

بەلام هەتا ئێستاش هونەری شانۆگریی کورد لە
سەر تادایە* ، مەترسی ئەوەی لێ ئەکریت کە لە پیش پێگەشتن و
پێشکەوتنیدا هونەری سینەما سەری لێ بشیوینیت و نەبھێتیت ،

* ئەمە بۆ کاتی نووسینی ئەم کتێبە راست . بەلام ئەمە قەتەکانی کوردی بە
هەولێ هونەرەندانی دلسۆز زۆر پێشکەوتوووە بەرەوپێش تریش ئەواتو
بەرمەسی باشی هەیە و چاوەروانی دواوژێکی گەشی لێ ئەکریت .

لەگەڵ ئەوەشدا کە کورد زۆر کەم کاتی خۆی لە سینه ماکاندا
نەباتە سەر .

٥ - نەروودو تارتارین :

زۆر بە ئاسانی هەست بەو ئەکریت کە کورد حەز لەدەرەووە
هەوای پاک ئەکات ، ئاھەنگەکانیشی لە دەرەووەی مالدای ئەگۆت و
لەپێش هەمووشیانەووە حەز لە راوچیەتی ئەکات ، لە راستیشدا
کورد راوچیەکی بەتواناو تەنگچەکی زۆر شارەزایە ،
راوچیەتی خۆشترین حەزیانە ، میوان بانگ ئەکەن بۆ کاروانە
راو . ولاتەکە پەڕیەتی لە تیچیری هەمەچەشنەیی تووکیدارو پەردار
کە کات بردنە سەر زۆر خۆش ئەکەن . راوی گیان لەبەرە
دێندەکان ئەکەن ، وەکو وەرچو گورگش و شێرو پێوی و بەرازی
کێوی کە کوردەکان قەت نایخۆن .

هەر وەها لە کۆناو هەتا سەدەیی رابوردوش راوی شێریان
نەکرد ، خۆ ئەگەر بپروا بە سەرگورشتەکانیان بکەین ئەوا خۆ
گرتووشیانە ، بەلام ئەمە پێرۆ بەتەواوی ئەم شتە نەماوە و تێستا بە
دوای کەرویتشکە کێوی و ئاسکدا ئەگەر پێن بۆ گۆشتەکیان و لەم
پروووە پەندیکیان هەیە کە ئەتێت : [لەپێناوی راوکردنی نیچیریک
لە هێلانەکیدان ئەبێت خۆت بخەیتە مەترسییەووە] ، ئەمەش دەربارەی
هەندێ مەر راستە .

لە کوردستانی عێراق و لەسەر رۆخەکانی پووباری سێروان ،
راوی هەمە چەشنە ئەکەن ، لەوانەیی کە پەریان هەیە وەکو
مێشەیی و قازوقوونگش و کەوو پۆرو مرایی یە کێوی .

خۆ نێتر کەو با بوەستیت کە بآلندەییەکی میلی ناسراووە و زۆر
حەزی لێ ئەکەن و گەلیک رینگایان هەیە بۆ کوشتن یاخود کرتنی بۆ
ئەوێ بەختیوی بکەن . لە راوکردندا بە گوێرەیی پێویستی کات و

ماوه شتومه کی بۆ به کار نههینن وه کو تفهنگک یاخود توڤر یان
ماکه و . له کاتی به فر باریندا هر به دهست نه یگرن . به لام له
به هاردا به هۆی په ریزو* شوین پاره وه نه یانکوژن . هه ندی جار
نرخه هه ندی په ریزیان نه گاته پاره یی ماره یی ژیتیک .

تانجی له ناو کورده واریدا به ناوبانگه ، ههروه کو سه گه
گه و ره کانی شوانه کانیان ، ههروه ها دایش فیرنه کهن بۆ
پاوکردن . شاهۆ (هه آۆ) جاری وا هه یه نرخه به رز نه بیته وه و
نه گاته ۳۰ لیره ی ئالتون ، نه مه له پاوکردنی حاجی له ق له قدا
که لکی لئ وه ره گرن .

به لام (سپهر) که نرخه ۲۰ لیره ی ئالتون وه (دو کسان) که
نرخه زۆر له م که متره له پاوکردنی کو ترو که ودا که لکیان
لئ وه ره گرن .

[حسین نه بهش] که کوردی کی دیمه شقیه ، له پۆژه لاتی
ناوه پاستدا به به ناوبانگترین پاوچی مه رده م دانه نریت .
به تایبه تی له پاوکردنی ئاسک و که نه کپوی دا ، له پیشه وهش له
بای باری کو مه لایه تی و کشتوکا ئیدا هر باس مان کرد له سانی
۱۹۰۰ دا حسین نه بهش له سوریا دهستی کرد وه به پاره ئاسک و
بزنه کپوی . دوا ی نه وه ۱۰ سال له سو دان پوا ی شپرو گامیش و
یه ک شاخ (خرتیت) و پلنگی کرد وه . هر نه مه ی له ئو غه نده و
کو نغو و به لچیکاش دوو باره کرد و ته وه .

له هندستان پوا ی پلنگ و فیل و ئاسکی له جو ری (تیتل)
کرد وه وه ههروه ها له نه فریقای پۆژه لات له پرتفال پوا ی
و شتر ملی کرد وه .

* به ریز : به شوینه نهوتری که پاوچی خۆی تیا حه شار شه دات بۆ نه وه ی
بیجیره کی نه بیینیت .

له دیمه شق کۆشکیتکی ههیه که به یادگار ه جوانه هه مه
چه شه کانی رازینراوه ته وه ، مۆزه خانه یه کی گه وری تیا به که
گیان له بهری سه رسوور پهینه ری هه مه چه شه نی تیا به ، ههروه کو
هه مو و لاته کانی تری جیهان •

راوچیه کورده کان زۆر جار گیانی تار تارین کاریان
تی نه کات و وه کو نه وان وان • کاتیک حکایه ت خوانه کان شتیک له
یادگار و پرووداوه کانیان نه گپ نه وه گه تی پی د لڅوش نه بن •

له سه رده می به درخان دا وا ریک نه که ویت که شیریک له ناوچه ی
جهزیره په لاماری گماگه لو ناژه پیک گه وری نه دات • دوا ی نه وه ی
گه تی هه و ل نه دهن بو کوشتنی نه م شیره بین نه نجام نه بییت ،
سهرداری بو تان بریار نه داو بلاوی نه کاته وه که پاداشت نه دات به و
که سه ی نه توانی نه م گیانداره درنده یه بکوژیت • کوچه ریبه ک
نه مه به هه ل نه زانی و نه چیت بو ناوچه ی جهزیره ، ته نه دار
ده ستیکی گه وری پی نه بییت ، زۆر به نار په حه ت نه گاته ناوچه که و
له کت و پر دا شیره که دیته سه ر پیکای پی او ه که ، پیش نه وه ی
شیره که په لاماری بدات ، برامان یه ک داری باش نه که یه پتته
ناوچه وانی شیره که ، شیر ی درنده وه کو ریسوی گه ر پی گیان
نه که ویت به رده م کابرای کوچه ری ، کابرای فه قیر وا نه زانیت که
سه که که ی سهرداری کوشتو وه ترسی نه وه ی لی نه نیشت که
ده ست و پیوه نده کانی سه ردار پی ییزان و بیگرن ، نیتر ده م و ده ست
نه و ناوچه یه به جی نه هیتیت • وا ریک نه که ویت که بو تانیه کی
پی او خراب به ویا تی نه په ری و لاشه ی شیره که نه بییت و یه ک سه ر
لوله ی تفهنگی تی نه کا و گولله یه کی پیوه نه نیت ، دوا ی نه وه
نه یخاته سه ر پشتی که ره که ی و نه بیات بو سهرداری بو تان • به لام
سه ردار له جیاتی نه وه ی پاداشتی بداتی پیش هه مو شتی نه که ویتته

پرسیار لئې کردنی و له و کاته دا بیر نه کاته وه که بۆتانی پیاوی نه وه
 نین شیر بکوژن . هر له و ماوه یه دا پالنه وانی راسته قینه ماز
 (کوچه ری که) به سه رها ته که ی بۆ دوکان دار پک نه گپه پته وه و بۆی
 باس نه کات که چۆن سه گه که ی سه ردار ی کوشتوه . کاتیک ده نگي
 جارچی گشتی سه ردار یان گوئ لئې نه پیت . دوکان داره که داوا له
 کا برای کوچه ری نه کات ، زیاتر بۆی پون بکاته وه که چۆن
 سه گه که ی کوشتوه . دوا ی نه وه پنی نه لیت برام تو سه گی
 سه ردارت نه کوشتوه به لکو نه وه ی تو کوشتوته شیره که سو وه و
 هسه به په له بچۆ بۆلای سه ردار بۆ نه وه ی پادا شته که ت وه رگریت .

پیاوه که نه چیت بۆ کۆشک و هر له گه ل لاشه ی شیره که نه بیني
 یه کسه ر به وانه ی ده ورو پشتی نه لیت (به خوا نه گه ر نه م برینه ی
 نه بوایه نه م توانی بلیم که من به دارده سه ته که م کوشتومه ، نه م
 هه وانه نه گاته سه ردارو کا برا بانگ نه کات و هر که نه ی بیني به
 ته وای بۆی ده رنه که ویت که نه م پیاوه شایانی نه وه یه که بتوانی
 به دارده سه ته که ی شیریک بکوژیت و نیت نه م گفغو گوئی له گه لدا
 نه کات .

– نایا تو شیره که ت کوشت ؟ .

– گه ورم نه گه ر نه و برینه ی سه ری نه بوایه نه م توانی بلیم من
 کوشتم .

– چۆن کوشتت .

– سه ردار ی گه ورم ، وای دانئې بین که تو شیره که یت و منیش منم
 باشه ، کاتیک که ویستی په لامارم بدات ، دارده سه ته که م لئې به رز
 کرده وه ، نابه م شیوه یه کیشام به نه وچه وانی .

– لیره دا به رده سه ته کانی سه ردار ته نها نه وه نده یان پنی نه کرایت که
 ده ستی کا برا بگرن و نه یه لن بیکیشی به ناوچه وانی سه رداردا .

– باشه كه واته تو بويت شيره كه ت كرشت ، ئيستاييم بلتي چيت
نهوتى بتدهمى .

. گه وره له هيچم كه م نيهو پتويستم به هيچ نيه بيتجگه له چهرده په ك
پاره كه نه مهوتى باجه كانى سردارى لتي بدهم .

– له مهولا لايته خووش نه بم و نايه لم باج بدهيت چي ترت نه وپت ؟
– سردارم من تفه ننگيكو چهند سهرتيك مه پرم هه يه و خوارده مه نيشم
هر هه يه و له مانه زياترم ناوتى .

– سردار فرمان نه دات به پياوه كانى كه له گه تى دا بچن بو بازارو
جلوبه رگى تازه بو خووى مناله كانى بگرن و شيرتيك و تفه ننگيكى
ئاودار به ئالتونى پيش كهش نه كات .

ئهم سهرگورشته كورته و سهرگورشته كانى تريس زور به
په روشه وه عثمان سه برى كه په كتيكه له حيكايه تخوانه كانى كورد
بوى گيتپامه وه .

ههروه ها راوه ماسى كه له يه ك كات دا ئيش و وه رزشيشه ،
هه مديسان زوريان لاخوشه . چونكه ماسى له ناو روباى فورات و
په له كانى و له ناو روباى ديبله و خابورو ههردوو زئو له هه موو
چه مه كانى كوردستان دا يه كجار زوره و به توپ يا خود به قولاپ و
چنگال راوى نه كهن . ههروه ها به مه تائيش راوى نه كهن ، به
تايبه تى نه گهر بيانهوتى ماسى گه وره بگرن ، وه كو ماسى (توبى)
كه له ناو زئو دا هه يه كه كاتيك له سه ر پشتى كه ر ئه ي به ن بو بازار
سه رى له لايه كه وه له زه وى نه خشى و كلكىشى له و لاهى تره وه .

بہنشی حہ و تم م

پوڑہ شومہ کافی کورڈہ وارے

روزه سوم کاخے کو روه واری

هروه کو هموو ولاته تازه پیگه یشتوه کانی تر ، کوردستانی
له چۆنیه تی باری ته ندروستی دا هر دوآکه وتوه .

هروه کو نه زانین خانوه کانیان ، به تایه تی له لادی کاندا هر
ئه وه نیه ناوو کاره بایان نه بیته ، به لکو بی به شیشن له شوینی
را بواردن و به ده گمه ن ئه بینریت که دانیشتوانی دیهاته کان توژیک
ئهرک و باگرانی له سرشانی خویمان لابه ن و بچنه نریک کانی به که وه
که خوشوردن و ده ست نویت گرتنی تیا ئاسان بیته . هر له پیش
چهند ساتیکه وه له لادی گوره کاندا هندی چیگا هیه که چرای
ئاسایان تیا داناوه .

هتا ئیستاش میشولهی مه لاریا (ئه توفلس) له سر به رزایی
» ۲۰۰۰ « له سر روی ده ریاوه نهژی و مه رزه کانیان پره له گه رای
ئهم میشولهیه . پیشیش با بوه ستیت که هر له زور بون دایه و
سه رچاوهی ئیشو نازاری ئه و میوانانهیه ، که به ویدا تی نه پرن و

له به هاردا کیتچ به پراده پهك زۆر نه بێت كه پیاو له ناو ماله كاندا ناتوانی بمبیتتهوه . به شهوا له سه سنوری تیرانی گه نه خوین هه له نه مریت .

به لام نه خویشخانه یان نه * ، ته نها له شهاره گه وره کانی وه کو سلیمانی و هه له بجهدا نه بیت كه به شیوه په کی گشتی به شیان ناکات پزیشکیان که مه و هه ندی جار میری تیمارخانه یان بو شه کاته وه که برین پیتچیکی تیا په و هه ندی دهرمان دا بهش شه کات به تاییه تی کنین و خوئی ئینگلیزی* له بهر شه وه نابی سه رمان سوور پیمینی له قسه ی دکتۆریکی به ریتانی دهرباره ی عیراق و کوردستانیش که هه ر له ژیر شه و باره دا شه زی ، شه سی له دلی منه وه که دکتۆریکم . وا شه زانم عیراق باشترین ولاته له جیهاندا چونکه به هه شتیکی راسته قینه ی هه موو نه خویشیه کانه .

۱ - نه خویشی و برینداری :-

که وابو ژیان له کوردستاندا ته نها نه ختیکی خویشی و خوش گوزه رانیه ، که شه ویش پۆزانه پریه تی له نه خویشی و برینداری ، چونکه ژیا نی کۆچه ره کانیان که له و دهورو به ره فراوانانه دایه هه میسه وان له پیتی تر سو له رزی پاو کردن دا، هه روه ها شه پرکردنی نتوان شو انه کان یاخود نتوان په زه وان و دوکان داره کان . شه مانه هه موویان شه بنه هۆی لیدان و برین دار کردن به تاییه تی کورد که په وشتیکی توره و که لله شه قی هه په و هه میسه خه نجه ره که شی وا به په خه په وه هه روه ها له وانیه که به هۆی ناژه لیشه وه توشی مه ترسی ببن ، وه کو گازگرتنی سه گک و گورگک ، مارو دوپشک پتوه دان ،

* ناشکرایه که تیتا باری نه ندروستی له کورده واریدا گۆراوه ، نه خویشخانه زۆر بووه ته نانهت زۆربه ی دیهاته کان تیمارخانه یان تیا په .

* له کورده واریدا بهم خوئی په شه لین (ئینگلیز دۆزی) .

شۆقی بهران و مانگا .

ههروهها بههۆی بهکارهینانی چهکو تهقهمه نیشهوه هه ندهی کاره سات پوئه دات ، با سوتانیش له واره بوه ستیت . سهختی ناوه وهواو باری سروشتی ناوچه که شیان دانیشه توانی توشی چۆره ها نه خۆشی نه کات . بئگومان ئاشکرایه که نه م و لاته نه بیته شوینی نه خۆشی و له خزمهت گوزاری ته ندروستیشدا هه ژار نه بیته . نه بونی و کهمی خواره مه نیش هه ر دهوری تایبه تی خۆی هه یه له مردنی ۵۰٪ی مناله کانیاندا که زۆر تر سناکه و له سالتیکدا پاده ی نه گاته ۲۵٪ تا ۴۰٪ به لام نه مه یان وه کو شتیک پئی پراهاتون و خۆیانی ندهن به دهسته وه .

ته مه نی ژیا نی گه وره کانی شیان هه ر له سنوری ۳۰ سالدایه وه هه ندهی جاریش هه تا ۲۸ سالیه ، نه مهش له سه ر قه ی هه ندهی له شاره زا کانیانه .

ههروهها چاوشهش هه ر زۆره : وه کو شه و کو پیری ، (گه وره بونی په رده ی چاو) ناوانی ناوچاو یا خود گلینه ی چاو ، ته راخوما ، ههروهها جار جاریش کو پیر نه بین . سیلیش هه ر که تنی خۆی نه کاو قوربانی زۆری هه یه . به پیچه وانه وه نه خۆشی زسفسلآ - مرض الزهری - سوزنهک که له سه ره تادا له کوردستاندا نه بوه وه هه سوو عه ره به کانی جبوری هه ر له منایه وه توشی بوون ، هه سوو نه و کوردانهش که له سه ر پۆخه کانی هه ردوو زئی و پو باری دیجله دانه نیشن توشی . نه م نه خۆشیه بوون . مه لاریا (له رزوتا) گه لئ زیا نی لئ داون : نانه ت هۆی چواریه کی سردد نه ده نه پال نه و ، به لام به هۆی هه ندهی نه و ئیشوکارانه وه که له ناوچه کانی کوردستانی عیراقدا کراوه تا پاده یه ک قه لچۆ کراوه .

له سانی ۱۹۵۳ و نه سانه کانی دوایدا پزیشکیکی ئیتالی که

ناوی (لویجی مارا) بوو هات بۆ عێراق • ئەم پزیشکە پێکخراوی تەندروستی جیهانی ناردبووی و لەپروی چارەسەرکردنی مەلاریاوە زۆر شتی سەرسورپھینەری کردووە ، بەشێوەیەکی کوردەکان ناویان نابوو (دکتور مەلاریا) • ھەروەھا ئاوەڵەش ھەر قوربانی خۆی نەسێنێ و ھەتا تێستا ش ھەندێ لە کوردەکان پاشماوەی ئەم نەخۆشیە وا بەدەم و چاویانەووە •

نەخۆشی و تایی پێخۆلە ھەمچەشنەو زۆرن ، کرمی پێخۆلەش شتیکی ئاسای یەو ئەو بێگانانەش بەو ناوانەدا تێ ئەپەرین زۆر بە زوویی تووشی زەحیری و سکی تێشە ئەبوون •

گیاندارە لولەییەکان لە گیاندارە یەکی خانەییەکان زۆرتەرن • جێگای سەرسورمانیش یوو کە ھەندێ پۆژنامەنوسی ئەمریکی و ئەوروپی کە لە کارەساتەکانی ۹۶۳ - ۹۶۶دا لە کوردستانی عێراق خۆیان خستبوو مەترسیەووە ، تووشی گەلێ نەخۆشی و ئازار و زیان بوون • نەخۆشی جگەریش ھەر ھەیە و پۆماتیزم* زۆر بلاو بووتەووە و لەراپۆرتیکی رەسمیدا دەرکەوتووە کە ئەو نەخۆشیانە ی بونەتە ھۆی مردنی زۆری دانیشتوانی شاری سلیمانی و لەسالی ۱۹۵۲دا ئەم نەخۆشیانەن •

- ۱ - ئاوسانی سیەکان (نەخۆشیی سیی) ۶۹ کەسی کوشتووە •
- ۲ - مەلاریا (لەرزوتا) ۶۶ کەسی کوشتووە •
- ۳ - کەم خوینی (فقر الدم) ۵۷ کەسی کوشتووە •
- ۴ - نەخۆشیەکانی دڵ ۳۴ کەسی کوشتووە •

* پۆماتیزم : لە کوردەواریدا پێی نەوتریت (باداری) چونکە نەگەر یەکیک شونیتیکی لەشی تووشی ئەم نەخۆشییە بێت ئەلن فلان شوینم ترووشی بادارە ، بوو یانخود باداری داو پەتە فلان شوینم ... ھتد •

- ۵ - ناوسانی گورچيله
- ۶ - گرانه تا
- ۷ - سيل
- ۸ - سگچون (زه حيرى)
- ۹ - نه و نه خوשיانه ي که به ته واوى نزانراون

۲۶۴ کهيان کوشتوه •

له گه ت نه وه شدا که نه م هه ل ژماردنه به ته واوى جيگاي پروا نيه ، به لام هه رچون بيت شيوه يه کي و امان نه داتج که به بين بيتنه و به رده خو مانى بده ين به ده سته وه •

۷ - چاره سه رکردن (داوده رمان) : -

هه رچه نده نه خو شيش هه بيت کومه ت خو ي نه و ريگايانه مان پيشان نه دات که خو ي بين پياريزيت • له ناو کورده واريشدا نه م ريگايانه زورن • يه که ميان په نا بردنه به خوا و پياوه پير ژزو دست و پتوه نده کانيان و پياو چاک و موسولمانان ، هه روه ها به کاره يتاني دوعا و جادو کردن • داوده رمانى تاقي کراوه و سروشتيش به کار نه هيتن له هه ندي چاره سه رکردن دا •

له م دوا ييه شدا کورده کان ده ستيان کردوه به سه ردانى پزيشکه خاوه ن شه هاده کان •

نه خو شى له خوا وه يه و چاک بونه وه شى به ده ستي نه وه • له بهر نه وه له پيش هه موو شتيکداو به هو ي پتغه مبه روه (د • خ) نه بين په نا بيري ت به خوا ، عائشه که باشترين زنى پتغه مبه ر (د • خ) يووم (خرواى لى رازى بيت) نه گي پتغه وه و نه لى (هه ر کاتيک پتغه مبه ر (د • خ) شو يتيکي له شى بيه شايه سووره تى (قل هواه احد) و سووره تى (الفاتحه) ي له سه ر به رى ده ستي راستى نه خو يتند نه يه يتنا به توينه بيتشا وه که دا •

ئاوى دوعا خزاردنه وه که نايه تتيکي قورناني له سه ر نوومرا بين

له هه موو جوړه نه خوښه كې رۆژانه دا به كارې نه هېتن ، ته واف كردنو و چوونه سر گۆرې پياوه ئاينيه كان كه نرخي ئاينيان هه يه له رپه وشته ميلليه په پړه و كراوه كانه . نيتير گرنك نيه گاور بيت يان موسولمان ، يو نمونه گۆرې باوكه پۆلډو (ليو پۆلډو سولدينى) كه په يامبه رى كۆنى دومنيكانيه كانه و زانايه كې رپه كې چاك و پزيشكيكي شاره زا بسووه و سالى ۱۷۷۹ مردووه وا له زاخو هه تا تېستاش كوردو گاورو جووله كه كان له نه خوښى گرانه تادا نه چنه سه رى و داواى چاك بوونه وهى لى نه كنه .

باوكان منانه كانيان له گه ل خويان نه هېتن يو سر نه م جوړه گۆرانه ، له تى نان و سه لكى پيازو توژى خوښى له گه ل نه هېتن يو قوربانى گۆرې پياوه ئاينيه كه و له وى به جى نه هېتن ، هه روه ها جاميك ناو يو شوپنى نه خوښه كه . دواى نه مانه جامى ناوه كه له سر گۆرپه كه نه شكين . خوښى سر هه ندى له م گۆرانه زور به كاره له چاك كردنه وهى هه ندى نه خوښيدا . له ناو يه زىدى يه كاندا نه گه ر يه كيك نازارى خوراندن ياخود نه خوښه كې پىتى هه بوو نه وا جاميك ناو نه بات و نه چپنه سر گۆرې شىخ موسا سوره و ناوه كه نه كاته سر خوښى گۆرپه كه و به قورپه كې شوپنه نه خوښه كه چه ور نه كات و جامه كه نه شكينى .

هه ندى له و مه شايه خانى كه له شتى پړوپړوچ دا زور شاره زان كه لك له م خه لكانه وه نه گرن ، به وهى كه قووتوى خوښ هه ل نه گرن له هه موو جوړه پيرۆزه كانى ، چونكه هه جوړه يان سيفه تى تايبه تى خوښان هه يه ، هه يانه يو چاويه شو هه يانه يو سر نازارو قه بزي و رپه وانى ، ياخود له ناو ناودا نه يتويننه وه و ناوه كې نه خوښه وه يو سك تيشه يان به كارى نه هېتن يو نازاره كانى دهره وهى له ش ، ياخود دواى نه وهى حوت

پۆژنویژو پۆژووی به سهردا نه خوینن و نه یکه ن به دهرمانتیکی
کاری گهر .

سهرداری یه زیده کان [ئیسماعیل به گی چۆلو] له به کار
هینانی توانای تایبه تی خۆیدا بۆ چاك كردنه وهی نه خویشی ههچ
چه ندوچوون ناکات ، به شیوه یه ك ژنه ساده کانی هیزی جمال الدین
له سهر سنووری ئیرانی - سورکی والی کردوه که وا نه زانی
نه گهر ههر ناویك ئهم تفی تی بکات و بیخۆنه وه ، ئیتر
نه خویشیه کانیان چاك نه بیته وه و نه وانسی منالیان ناییت سکیان
په نه بیته و نه وانسی تۆراون خۆشه ویست نه بن و نه گهرینه وه لای
میره کانیان . خۆتی سهر گۆپی عبدالقادی گهیلانی له ههرچی
شوینیکدا هه لی گریته و بیهینج نه و منالانه ته من در یژ نه کات که
زۆر ناژین . له بهر نه وه و بۆ چاك بوونه وهی نه خویشی لهرزوتا
په تیکی سوور* نه که نه مل یاخود قۆتی مناله نه خویشه که .

به لام له پووی نه و زیاده گۆشانهی سهر پیسته وه که کاتیك
تاچیان به میزی بۆق ته پ نه بیته دروست نه بن ، چاره سهریان وا
ه «به عشیقه» له محرابه که ی پاشای - میراندا ، که له م پووه وه
پسپۆره ، نه مهش به وه نه بیته که پارچه یه که به له که له قوماشه وه
بیچن و بیخه نه ناو کانیه که وه هه تا نه پزیت و ههر کاتیکیش پزی
نه و زیاده گۆشته کانی سهر پیستیش* نه پۆن و نامین .

سهره پای ئهم هه موو ریگایانهی که وه کو جادوو وان ، داوو
هرمانی سروشتی و تاقی کراوش ههر هه یه که کاری گهر و
هه سپاون . هه موو هۆزیک پزیشکی تایبه تی خۆی هه یه ، [حکیم
کرمانجی] به پشته و پشت شاره زایه له به کارهینانی پووه کی

* ههر له کۆنه وه له کورده واریدا وا پاهاتوه که ئهم به ته سه وزبیت .

* له کورده واریدا به م زیاده گۆشانه نه لیز بالوکه و . وا نه زان هه رکه سی ناو
یاخود سیز بکات به بشله دا تووشی نه بیته .

سروشتی تاقي کراوه داو بۆ به دهست هینانی دهسکه وتی باشیش پشت به پیره ژنه شاره زاکانی ئەم نیشه نه به ستریت ، له وانە ی که ئەم داووده رمانانە پەمان به گەرمی یاخود له گەل پەپۆی گەرمدا به کار هیناوه .

له کوردستان و له سه دهی هه ژده هه مدا په یامبه ره کانی په که م جار له م پوووه ده سه لات دارو شاره زا بوون .

باوکه (گارزونی) (Garzoni) له م پوووه زمانه که مانی ده و ته مند کردوووه به (باوکی پۆژه له لات ناسانی کورده واری) ناویان بردوووه . ههروه ها باوکه (کامپانیل) (P. campanile) ئەوهی نیشان داین که کورده کان له داووده رماندا جوژه ها گژو گیایان به کار هیناوه و ئە ئی کورده کان بۆ به هین کردنی ددان به (galangu) غه ره ریان کردوووه ، کووزه ئەش پوووه کیکه عاره ق زۆر ئەکاو نه خو شیی سه کته ئەوه ستینی . ههروه ها حه بی زه عفه رانی په مەنی «دره ختی نیبراهیم، زۆر کاریگه ره بۆ کاتی بی نوژی بی کچی گەنج . ههروه ها گه لای گولآه سووره چیکلدانه ئەکاته وه وسکی ئەوانه پر ئەکات که مندالیان نابیت و خه و یکی خو ش و بی ده نگ ئەخات له و که سانه ی که خه ویان لێ ناکه ویت و ترشه لۆکی ناوسک لانه باو گه ده ئەکاته وه بۆ خو اردن .

(نینوفر) یاخود (نیلوفر) * تای ناوسک لانه بات ، به لام ره گی (السعلب) که پوه کیکي وه رزیبه چالاکی و جم و جولی ناسایی زیاد ئەکات . گژنیژهش (کزیره) * پوه کیکي زۆر که مه و بۆ نه خو شیی دل باشه . ههروه ها پوه کی ریحانه یی هه مه چه شنه و کورده کان زۆری به کار ئەهینن بۆ به هین کردنی گه ده ، که ئەک له پۆنی گه رچه ک وه ره گرن بۆ بۆیاخ کردن یاخود له باتی پۆن بۆ

* ئەمه جوژه گولیکه بیی ئەئین هه نگه کوژه یان شلیری ناوی .

* له زۆر ناوچه ی کورده وارهدا به م پوه که نو تر ئی رازیانه

ناوی شه‌کر یان بۆ ئاوسانی پښخۆنه‌کان به‌کاری نه‌هینن و که‌لک له
 (القيصوم) وهر نه‌گرن بۆ پاراستنی ماسی له دهره‌وه‌ی ئاوداو
 له نزيك نه‌و که‌سانه‌وه که ئاگاداریان نه‌کن . هه‌ندئ جار
 دۆشاویکی تښکه‌لاو له‌گه‌ل دۆشاوی ترتی کولودا به‌کار نه‌هینن بۆ
 په‌وانی ، هه‌ندئ که‌سی تر له جیاتی نه‌مه شه‌ربه‌تی گوزا‌لک به‌کار
 نه‌هینن که زۆر تانه‌و به‌کاره‌ینانی مه‌ترسی زۆری لښ نه‌کریت .
 له دوا‌ی نه‌مانه هه‌موویان (Mandragore) په‌که نه‌بێ زۆر
 ئاگاداری بیته‌و ، واش ناسراوه که زۆر به‌کاره بۆ هینزی شه‌هوت
 (القوة الجنسية) .

له‌م داووده‌رمانانه‌شدا هه‌چی تیا نه‌یه ته‌نها گژوگیا
 پزیشکیه‌کان نه‌بیته‌و له‌م پروه‌وه پزیشکیکی فه‌ره‌نسی ناوی
 [دکتۆر مارکیز] بوو له سالی ۱۹۴۸دا له کوردستان به‌تایبه‌تی له
 دیاربه‌کرو شه‌رزروم و خاربوت بۆی ده‌رکه‌وتوه که هه‌ندئ
 ئافره‌تی زیره‌ک پێش ده‌رکه‌وتنی که‌لکی په‌نسلین ، نانی
 گه‌نیویان* به‌کار هیناوه بۆ چاره‌سه‌رکردنی هه‌ندئ برین و
 نه‌خۆشی و زۆر به‌باشی که‌لکی نه‌مه‌یان زانیوه . زۆر جاریش په‌نا
 نه‌به‌نه به‌ر شتی گه‌رم ، وه‌کو ئوتوو ، ده‌رمانه‌که یاخود
 که‌ره‌سه‌که‌ی که گه‌رم نه‌کریت هه‌ویره‌ی زه‌ردینه‌ی هیلکه‌و خوی
 یاخود که‌ره‌و خوی و هه‌نگوینه‌و به‌گه‌رمی نه‌خه‌ریته سه‌ر برینه‌که ،
 پلته‌شیان به‌کار هیناوه بۆ ده‌ره‌ینانی کتیم له هه‌ندئ برین .
 برینی گولله به‌گیاو بارووتی هاپراوه‌ی گه‌رم چاک کردۆته‌وه‌و
 بۆ ده‌ره‌ینانی گولله‌که‌ش گۆشته‌که‌یان هه‌لدپویه . خو نه‌گه‌ر
 ئیتسقانی تیا شکایته‌ت نه‌وا چاک‌کردنه‌وه‌ی وا له نه‌ستۆی
 شاره‌زایانی تښک گه‌وه‌دا (جراح) ، نه‌مانه هه‌میشه خه‌ریکن و له

* له کورده‌واریدا به‌م ده‌رمانه نه‌لښن (نیوه‌نه‌ک) و ته‌نها بۆ برین به‌کاری
 نه‌هینن .

ئيشەكە ياندا زۆر شارەزانو زانيارى باشيان ھەيە . ھەندى ماسىي بچووك بچووك بەكار ئەھيىنن لە باتىي مەرھەم ھەتا ئەگە تىت ، ئەبى ئەو تىسكانەي كە زۆر شكاونو بە باشى يەكيان نەگرتۆتەو تەپبكرين و ئەگەر ھەر يەكيان نەگرتەو ئەتوانن چارىكى تر بيگرنەو . بۆ چاك كوردنەوئى ئىشى پشت كە لە نەسپ كەوتنە خوارەوئەدا تووشى ئەبن ، پىستە بزنى تازە دامالراو ئەخەنە سەر گورچيلە* وازى لى ئەھيىنن ھەتا ئەگەنى ئىتر چاك ئەپىتەو .

ئەو پزىشكانەي ھەزيان لە ئيشەكە يانە زۆر بەجەرگەو پىشكەوتوون لە ئىش و كارەكانياندا . باوكە وىگرام Wigram لە [بەرزان] تووشى جادوگەريكى يەزىدى ئەبى ، سەير ئەكات بە كوردىك ئەلى – كە چاوى نەخۆشىي تەراخوماسى ئەپىت – بۆ لاپردنى ئەو گوۆشتە زيادانەي پشت پىلوى چاوت ئەبى ھەر كات نا كاتى شىشى سوورەو ھەكراوى پىا بھىنىت !! كوردىكى ترىش بۆ تاقى كوردنەوئى تەنەگە تازەكەي گوللە يەكى نابوو بە نەرماسى پانىيەو ، بە چىلكە يەكى بارىك برىنى گوللەكەي پركردبوو لە كەرەو شياكە . مەرھەمى شياكەو قىر بۆ چاك بوونەوئى سووتاندن بەكار ئەھيىنن .

لە ھەندى ناوچەدا ئەبى وردە وردە كوردەكان دەستيان كردوو بە سەردان و ھاتووچۆي پزىشكە پەسەمىيەكان ياخود ئەو برىن پىچانەي كە لە شارە گەورەكاندا مەيرى تىمارخانەي خستوونەتە ژىر دەست . يان ئەچنە لاي شارەزا تايبەتەيەكان كە لەم پووھە مەشقيان كردوو . پىزى ئەم پزىشكانە زۆر ئەگىرتى .

* مەرج نە ئەم پىستە بە بخرىتە سەر گورچيلە ، بەلكو ئەخرىتە سەر شوپنە شكارەكە .

به لآم زۆر گوئی نادهن به قسه كانيان ، به لكو كاتيك باوه پى زياتر پى نه كريت كه درماني زۆر تر يان بداتى . ههروه ها باوه پيان به باشيى درمانيه كانيان نيه نه گهر تاميان خراب نه پيٽ . ته بيههت و رهوشتي كورد پزيشكايه تيهكى كاريگهرو ته واوى شهويت ، بو نمونه ناشووريه كان سى كه وچك خويى ئينگليزى نهخۆن ، به لآم كورده كان پيٽنج كه وچك نهخۆن . ههروه ها ئوقنه كردنيش ههه باوه ، چونكه زۆر زوو كاري خوى شهكات . پزيشكى هۆزه كان پاره وهر ناگرن ههتا چاره سهركردنه كه يان سهرنه كه وپت به لآم له عيراق له خهسته خانه كانى مريدا به شتويه يهكى گشتى چاره سهركردن بهخۆراييه . كورده كان هيج كاتى چاكه ي نهو كه سانه يان له بېرناچيٽ كه چاره سهري كوردوون و دياريان پيشكاش نهكهن .

زۆر له كورده كان - له عيراق ، زۆرتر له توركييا - نهوانه ي كه له زانكوكان داو وان له كووليجى پزيشكى دا نهخوين ههون نهدهن له ئيشه كانياندا شاره زايى پيدا بكهن بو شهوه ي كه لكى هاوولآتیه كانى خويان بگرن .

شهوه ي خيژانه شيخه كان كه بون به پاريزهه ، كاريكى راسته قينه يان كردۆته سهه له كه يان .

۳ - هردن پيگماي هه موو كه سه :

پروا به دوعاو نوشته و پارانه وهو كاريگه ريبى شهو داو درمانانه ي كه به كاري نههينن هههچۆن پيٽ په سپره و كراوه ، كورديش وهكو هه مووان ههه نه مريت . جاليره دا له جياتى كۆراني و خۆشى ، دهنگه و هاواري ماته مينى و دل گرانيان لى بهرز نه پيٽه وه .

له مردن و ماته مينيشدا كورده كان خو رهوشتي تايبه تى خويان ههيه . كورد له بهرانبهه مردندا زۆر بههترو توانايه ،

ئەزاتىت كە چۆن بە ئازايىيەو پوو بە پرووى مردن ئەيىتتەو .
 ھەروەھالە پەندەكانياندا ئەلئىن : (ئەوھى باش لە ژيان
 گەيشتېيت لە مردن ناترمىت) ، ياخود ئەلئىن (كاتتەك مردن
 كوتەكى خۆيت لى ئەوھ شېئىت ، بىن پەشىمانى و ھەتا كۆتايى
 بەرگەى ئەو كوتەكە بگرە ، چونكە لەو يا ھىچى تىسا نامىنئەتەو
 تەنھا ئەو كاتە نەيىت كە جيات ئەكاتەو لەوانەى بەچپيان
 نەھئىت) .

كورد مردنى مەيدانى شەپرى زۆر زۆر لاخۆشترە وەك لە
 مردنى ناو جىگا ، بەتايىبەتى ئەگەر نەخۆشيبەكەى درىژبوو !
 (مردن بايىت بەلام پىرى نەم) (۱۹۱) ، (مردن ، مردنە ، لنگە
 فرتىي بۆ چىبە ؟) .

لەناو يەزىدىيەكاندا باو ، كە ئەبى ئەو كەسەى لە گياندان
 دايە براكەى يارمەتى بدات و بىگرىت ، بۆ ئەوھى يارمەتى بدات
 لە نازارى گيان دەرچوون ، ئەگەر گيان دەرچوونەكەى زۆرى
 بىن بچىت .

زۆر بە پەلە مردووشۆر مردووەكە ئەپرازىنئەتەو لەسەر
 پارچە تەختەيەكى* تايىبەتى . لەناو يەزىدىيەكاندا پياويكى پىر
 يان شىخىك ئەيشۆرىت . لاشەكە ئەشۆن و بە گژوگىاي بۆندار
 ئەيەنەون ، دواى ئەو بە كفىتىكى قوماشى لۆكە بەبى دوورين
 ئەيىچنەو . يەزىدىيەكانىش لاشەكە ئەدروونە كفنەكەو ، لە
 كۆندا ئەگەر مردووەكە گەنج بوايە ، ئەوا لە ژوورىكدا
 پەيكەرىكيان بۆ ئەكرد بۆ ئەوھى يادگارى مردووەكە يىت .

(۱۹) يەندىكى كوردى ھەبە ئەلئىن (مردن ھەبايە ، پىرى نەبايە) .*

* لەم پرووھە ھەلبەستىكى نۆلكۆرىي كوردى ھەبە ئەلئىن .

خۆزگە لەم دنيا سى شت نەبوايە

فەقەرىو پىرىو مردن نەبوايە

* لە كوردەواريدا بەم پارچە تەختەيە ئەلئىن تەشۆر .

نهمش داری شینی پین نه لپن و کاتی چوون بوسر قهبران نه خریته
سر نهو بهرزاییه ی که خوالی خوشبوو خوشی ویستوه .

هروه ها نه بیج له کاتی پرسه که دا سنی پوژر ناگر بگریته .
کاروباری ناشتن هر له پوژری مردنه که دا نه کسریته ، نهمه نه گهر
مردوه که کوژراو نه بیته ، خو نه گهر کوژراو بسوو نهوا نای تیژن
هه تا حقی کوشتنه که ی نه سه نریته ، نهویش به کوشتنی پیاو
کوژره که نه سه نریته* .

لاشه که نه خه نه سر دهسته به ریه که له جیاتی نهوه ی بیخه نه
سر تابوت و نینجا هاو پری کانی به سرشان هه لی نه گرنو نه ی بهن
بو سر گوژستان ، هه موو خزمو دراوسپیکانی له گه لیدا نه چن بو
سهرقه بران و نهو ژنانهش که په پیره وی ره وشتیکی ره مه نی کون
نه کهن زور په کوله وه هاوار نه کهن و نه گرین .

به لام نه گهر مردوه که پیاویکی ناوداری گرنک بیته نهوا
نه سپه که ی رهش پوس نه کهن و له گه ل چه نازه که دا نه ی بهن بسو
سهرقه بران .

به لام دهر باره ی منال ، مناله مردوه که له بهر ماتیکی نویژ
کردنه وه نه پیچن و مریشکیک سهر نه پرن و سهره که ی له گه ل
منداله که دا نه تیژن ، بو نهوه ی خیزانه که ی له ناخوشی تر دور
بکه و پته وه .

لاشه که نه خه نه ناو گوژره که وه ، به مر جیک له سر لای پاست
بیچ و روی له قبیلوه بیته ، قولی قه بره که شی به قه دهر در پیژی
پیاویکه ، مه لاش ته لقینی نه خوینتی و زور جاریش شینی به سهردا
نه کهن ، هر بو نمونه له م شینه دا ژتیک خویره وشتی مردوه که
دهر نه خات .

پنهم ره وشته زور کونه و نیستا وا نهماوه ، مردوو که مرد ، کوژرایته یان نا
هه رکانی پیکه وت نه نیژن .

کۆمه ئېك بەرد لە شوپنی کوشتنه که ی دا کۆ ئه که نه وه بۆ
پاراستنی یادگاری خوالی خوشبو رېبواریش هه ندی بەردی تری بۆ
زیاد نه که ن .

به شیوه یه کی گشتی گۆرستانه کانیان وان له دهره وه ی شارو
دی داو وان له سر گردېك و باشریش وایه که دارودره ختی تیا
بنیژن به تایبه تی دره ختی جودی که مردوه کان له ژیر سیبه ره که ی دا
ئه وه و پنه وه و شیوه که شیان وا له گۆرستانه که نه که ن که ترسناک
نه ییت . گۆرستان به گوێره ی ناوچه و شوپن نه گۆرپیت . له سر
گۆرپ ده و له مه نده کان گومه زی دانه تین و شتیکی ئاسایشه له هه ردو و
سه ری گۆرپه که دا دوو کیل دانه تین ، ئیتر نه مه هه سو
پازاند نه وه یه که و به هیچ جوړیکیش نو سین نیه و له گه ل نه وه شدا
له ناو یه زیدیه کان دا ئه بینین که به زمانی عه ره بی له سر
گۆرپه کانیان نه نووسن و ده ری ئه خه ن که فلان که س له فلان پوژدا
مردووه* ، زوړ جار له سر گۆرپه که و پنه ی تیا هه ئه که نن ، وه کو
خه نجه رو تفه نگه و که ره سه ی ئیشکردن ، باز نه و شتی خپخپ له
شیوه ی پوژدا ، نه گه ر مردووه که پساو بوو به تایبه تی نه گه ر
شه رکه ر بووین ، نه وا بۆ نه وه ی ژنان یادی زیندوو بکه نه وه ،
و پنه ی گول و شان و بازنی تیا هه ل نه که نن و هه ندیکیان هه ز نه که ن
له م و پنه ادا پاشماوه ی زه رده شتی تیا به دی بکه ن . زوړ جار
کوردیه کان چالی بچووک بچووک نه که نه سه ر گۆرپه کان و پپی
نه که ن له ئاو بۆ نه وه ی چۆله که و گیان له به ره تینووه کان لی
بخۆنه وه ، بۆ خپرو چاکه ی خوالی خوشبوو !

* له دوایه دا له هه سو کوردستاندا نو سین به کوردی له سر گۆرستانه کان
بووه به باو ، هه سو گۆرپک ناوی مردووه که و پوژی مردنی و ته مه نه که ی و
هۆی مردنه که ی له سر نه نووسن . جار جاریش به گوێره ی شیوه ی مردنه که ی
چه ند هه لبه شتیکی بۆ نه نووسن .

بهشی زۆری گهشته و رهکان زۆرجار بینویانه ژنی مردوه که یاخود دهستگیرانه که ی قژی خۆیان به داری چه نازه که وه گری داوه بو بارمتهی خۆشه ویستی و به وه فایبی به رانبهر مردوه که یان .

له سه ر گۆپی هه موو پیاویکی پرۆزو موباره ک دهستیکی ناسنین دا نه تین ، بو نه وهی لای نه وهی دا هاتوو بیته نیشانه بو دهستی پرۆزی مردوه که .

هه ندی پر و باوه رپان وایه که شیوهی تایبه تی خۆیان هه به بو پیزگر تنی مردوه کانیا ن . له ناو کورده کاندایه به شی که توپ له هۆزی حه قه کان به شیوه یه کی سه رسوور هینه ر جو ره گو پ ستا تیکیا ن له به ردی هه لکه ترا و هه که وینه یان تیا هه لکه ندوون له وینه ی ژتیک دوو مندالی هه لگرتیه ، یاسود کوردیک و تفه نگه که ی له لای هه رو ئاسکه کانی دا . له ناو به ختیاریه کانی شدا له سه ر گۆپی هه موو پیاویکی ئازا په یکه ری شتیرین دا نه تین .

[مادام ساغینیا ن] له سالی ۱۹۵۲ دا گه شتیکی کردوه به ناو نه رمینیا ی سو فیه تیدا و له گو پ ستا نی دینه کی یه زی دیدا زۆر سه ری سو پ ماوه که (زینه ی نه سپی به رز به رزو گه وه گه وه ی هه مه ره نگه ی تیا دیوه ! شی ، سوور ، په شو سپی ، نه بنکی کتله کاندایه دانرا و نه له هه ولی غار کردندا ن . هه ر چوار په لیا ن به ره یه کتری نو شتا وه ته وه له سه ر شیره ی ژماره (۸) سه ریشیا ن به ره و خوار به سه ر ملیاندا شو پ بو ته وه بو سه ر سنگیا ن و کلکیا ن له شیوه ی که وانه دا به رز بو ته وه بو سه ره وه ! نه م په یکه ره سه رسوور هینه رانه پرن له توندو تیژی و به هتیزی و نه وه ش نه گه یه تیت که نه مانه گۆپی کور دن ، به لام نه م په وشته که له هه ندی دیهاتی تر دا هه ر ماوه ، خه ریکه به ره و نه مان نه چیت . له به رانبه ر نه مانه دا گۆپی ژنایان هه چی پیوه نیه ته نها خشتیک یان

چوارگۆشه يەك نەبێ لەگەڵ وێنەى پێشكەيه كدا ، ئەمەش (پروالەتیکى خەيالایى جوان) ئەدات بە گۆرستانە كۆنەكان .
 بە شۆپەيه كى گشتى ماتەمىنى و غازىەتبارى سالتىكى تەواو ئەخاىەتت ، لە ماوهى سێ رۆژى يەكەمدا كە سوكارى مردووەكە بە هېچ چۆرىك لە مال نايەنە دەرەوه ، بۆ ئەوهى پێشوازی و بەخێرهاتنى سەرخۆشى كەران بكن . ئەو وشەو قسانەى لەم كاتانەدا بەكارىان ئەهێنن نەمۆنەيه بۆ مل كەچ كەردنىان بۆ ويست و فەرمانەكانى خوا . هەر لەو كاتەدا داواى تەمەن درێژى ئەكەن بۆ كە سوكارى مردووەكە كە لەژياندا ماوون . بۆ نەمۆنە :
 (خۆتان خۆشبن ، خوا دلت خۆشكات) ، وەلامى ئەمانەش (خوا بتان پارێزىت ، خوا تەمەنت درێژكات) ، ياخود (بۆه خۆشبن) ، ئەگەر مردووەكە كۆر بوو ئەتێن (خوا پاداشتان بداتەوه) و چەند وشەو قسەيه كى تر لەم نەمۆنانە .

بەلام لەناو كۆردەكانى ئەرمىنىاي سۆليه تيدا هەرچى نيشانەى ئاينى هەيه نەماوه سەرخۆشى كەردنىان زۆر ساردو وشكە ، وەكو :

(كۆمەلى كرىكارانى رۆژنامەى (رياتاژە) ، پرسەى خۆيان پائەگەيه نەن بە فلان كەس كە كرىكارە لەبەشى نوسىن بە بۆنەى مردنى ماميه وه) .

ياخود (ز ، ئى ، ف ، پرسەى خۆيان پێشكەش ئەكەن بە م ، ب ، س بە بۆنەى مردنى كى باوكيه وه) ئا ئەمانە ئەو پرستەى سەرخۆشيانەن كە ماوونەتەوه . سەرىشم سوپنامىنيت ئەگەر سەرخۆشى كەردنى دەمى بەزۆرى تەنها لاسايى كەردنەوه بېت .
 لەماوهى غازىەتباريدا كە سوكارى مردو هاوبەشى چەژنو

(٢٠) رياتازە : ياخود رېنگى تازە ، يەكەم رۆژنامەى كوردى سۆفیه تیه سالى ١٩٣٠ له بەرپهانی ئەرمەنى له يەكیەتی سۆفیه تیه دەرچوه .

ئاھەنگەكان ناكەن ، ھەموو پرەنگىكى سور لەمالەكەياندا دور
 ئەخەنەو • دراوستىكانىشيان برنج لى ناتىن كە بەشتىو پەكى كشتى
 بەخواردىكى چاكى دائەتىن • خواردنى پرسەش لەپۆزانی
 سىيەم* ھەوتەم و ھەروەھا چوارەمیشدا ئامادە ئەكرىت • لەم
 پۆزاندە ئەچنە سەر گۆرەكان و گوشت دابەش ئەكەن بەسەر
 رىبوارەكاندا • لەيادى سالانەى مردودا ھەموو خەلكى دىكى كە لە
 ژەمىك خواردنى تايبەتيدا كۆ ئەبنەو ھاوبەشى ئەكەن •

پەزىدەكان ، تىوارەى نەورۆز ئەچنە سەر گۆرستان ، بە
 تەپل و شمشال لىدان و ژنانىش ئەگرىن و لەسەر سنگى خۆيان ئەدەن
 وە لەسەر ھەر گۆرپىك : مەختىك خواردەمەنى بەجى ئەھىلن كە لە
 دواىدا دابەش ئەكرىت بەسەر رىبوارو ھەزارەكاندا • ژنانى
 كورد تىوارانى پىنجشەمە يان ھەينىيان كردو بە عادەت كە
 بچنە سەر گۆرستان • ئەوانەى تازە مردويان لى مردو بەيان ھەپە
 دل تەنگى خۆيان بەگرىان و لالانەو لەدل دەربكەن •

چونە سەر قەبران تا ماوەى پىنج سال ئەخايەتت ، دواى ئەو
 ئەو گۆرە لەبىر ئەچىتەو • بەلام ھىچ شتىك ئەو لەبىر ناباتەو ،
 ئەگەر گۆرەكە گۆرى منالىك بىت لەتەمەنى تازەپى گەشتندا
 مردىت كە پىى ئەلپىن (تەمەنى گولان) •

* ئەم خواردەمەنىەى كە لەپۆزى سىيەمدا ئامادە ئەكرىت ، شتىكى سادە پە وەكو
 ناساجى يان شىرىنى و پىى ئەلپىن (سەپۆزگانە) •

به شمی هه شسته م
نایینی کورده واری

ئايىنى كوردە وارى

با ئىستا باسچى ئايىنى كوردە وارى بگەين ، ھەروەكو ئەزانين كوردەكان بەشپكى گرنكى جيهان پتك ئەھننن (بەلای كەمەو ۹ تا ۱۰ مليون كەسن) ، بەلام ئەمانە لەجيهانى ئىسلامدا ديار نين ، چونكە لەگەل شىمەى تيران و سونى ەرەب لەعئراق و سورىادا تىكەلاو بوون .

ئىستا ئەتوانرى كە لەپىگا چۆراو چۆرەكانى ئىسلامەتيدا ، ئايىنى كوردە وارى بە شىو ە تايبەتپەكانى لەدراوسچىكانى جيا بگرپتەو ە . ھەر ئەمەش بە نەناسراوى ئەيان ھىتپتەو ە ھەروەھا زانراویشە كە لەناو كوردەكانى عئراق و تيراندا زۆر لە نەسرانيەكان كە زۆريان ئاشورين لەسەدەھا دىھاتى ئەويدا ئەژين ، كە بە تەواوى جلوبەرگكەو خوو پەوشتيان وەكو يەك واىە .

ئاشورىەكانىش زمانى نەتەو ەيى خۆيان (سوريت) ە بەلام بەكوردى قسە ئەكەن ، ھەروەھا ھۆزەكانيان لەپىش شەپى جيهانى يەكەمدا لەناكوكى و شەپى تىوان ھۆزەكانى كوردا ھاوبەشيان كردو ە .

۱ - لهبت په‌رستیه‌وه بۆ ئیسلام :

ئاین له‌ولاتی میدیه‌کان‌دا که پێی ئەلین کوردستان مه‌جوسیه‌، نه‌خشو نیگاری گۆری (داریۆس) له‌بێستون - که فارسه‌کان نه‌مپۆ پێی ئەلین نه‌خشونیگاری پۆسته‌م دیاره‌و وا ئەزانن هێژیک بوه له‌سه‌ر خوای گه‌وره‌یان (ناهورا - مزدا) یاخود زانای گه‌وره‌ که به‌ هۆی چاکه‌ی نه‌وه‌وه داریۆس توانی سه‌رکه‌وێت به‌سه‌ر هه‌موو نه‌و نه‌توانه‌دا که به‌زۆری باس‌کراون . ئەم خوا گه‌وره‌یه‌ به‌ ته‌نها نه‌بووه ، به‌لکو سه‌ره‌پای نه‌و خوای تریش هه‌بوه‌ وه‌کو ، مترا ، خوای پۆژو په‌یمان و پزگار‌بوون ، نه‌ناهیتا و خوای ئاوه‌کان و خوای به‌پیتی و منال‌بوون .

هه‌موو هێزه‌کانی سروشتیان نه‌په‌رست له‌پریگای قوربانی دانی خویناویه‌وه‌ پێزی خراکانیان نه‌گرتو ، به‌پێ یارمه‌تی مه‌جوس نه‌یمان نه‌توانی ئەم قوربانیه‌ بده‌ن . کۆمه‌له‌ ئایینه‌کانیان که له‌وانه‌یه‌ بگه‌رپه‌نه‌وه‌ بۆ بنه‌رپه‌تیککی میدی هه‌ندێ ده‌سه‌لاتی سیاسی تایبه‌تی ئاینیان پاراستوه . مه‌جوسیه‌کان باوه‌ریان به‌ مه‌بده‌نی چاکه‌و خراپه‌ [الغیر والشر] هه‌بووه‌ (ناهورا - مزدا) یاخود (ئورمزدو نه‌هریمه‌ن) . لاشه‌ی مردویان پیشان نه‌دا و خواردنه‌وه‌یه‌کیان نه‌خواردوه‌ که سه‌رخۆشی نه‌کردن . (haoma) به‌شیک له‌خواپه‌رستی ناو ئاینی فارسه‌کان پیک نه‌هیتیت ، به‌بۆنه‌ی چه‌ژنه‌کانیان‌وه‌ له‌ده‌ره‌وه‌و ناو هه‌وای پاک‌دا ئاهه‌نگ نه‌گێرن . هه‌ندێ په‌رستگایان هه‌یه‌ له‌شپوه‌ی برجیککی چوارگۆشه‌دان ، ته‌نها ژورپیککی به‌رزی. تیا‌یه‌ که مه‌جوسیه‌کان ئاگره‌ پیرۆزه‌که‌یانی تیا نه‌پاریزن .

ئهم ئاینه‌ سه‌رله‌نوێ له‌سه‌رده‌می نه‌خمینه‌کان‌دا سه‌ری هه‌ل‌داوه‌ته‌وه‌ ، به‌هۆی نه‌و پێغه‌مبه‌ره‌وه‌ که فه‌ره‌نسیه‌کان پێی

نه لټين (زهرده شترا) ياخود (زورواسترا) ، كورده كان پټي نه لټين (زهرده شت) هم پټغه مېره له تيراني كۆن له ولاتي موكری و له سالي (۵۸۳) پټش زايینی له دايك بووه، به گوږه ی قسه ی په كټيكيان هه تا سالي (۶۶۰) زپاوه .

نه سيحه ته كاني زهرده شت له (گاتا) داو (Gathas) له نافيستادا كه په پراوی پيروزه نو سراونه ته وه . نه مانه چنه ند نو سينټيكي شيمري گورانين و پيرو باوه پري چا كه بلاونه كه نه وه . قوربانیه خو ټيناوييه كانو به كار هټناسي (Haoma) نهداته لاه ، به لام باوه پري به قوربانسي ناگر هه په (نیشانه ی دادپهروه ری و خه بات له دزی هټزه خراپه كان) . له راستيدا هم موو كه س بو ی هه په كه پرووناكي ياخود تاریكي هه لټ پريت ، له ټيوان چا كه و خراپه دا ، يان له ټيوان [ناهورامزدا و نه هریمه ن] دا ، هه روه ها نه بي له گه ق گيان له به ره كاندا به به زه بي بن .

» پر كردنه وه ی چاك و قسه ی خو ش و كرداری چا كه نه و سني خشته كيه په كه له زانياريه كاني زهرده شتا هه په » . پيرو باوه پري زهرده شتي بووه ثاني پي رهميي فارسه كان له ژير فرمان په واييي ساسانيه كاندا (۲۲۴-۶۵۲) هه تا نه و روزه ی نايینی نيسلام شويینی خوی تيا كرده وه . به لام نه مه بي ناكوكي و پيا هه لگزان نه بووه . له راستيدا هر له سالي (۶۳۷) و له كاتي داگير كردني تكریت و حه لوانه وه نيتسر نيسلام په يوه نديي هه بووه به كوردستانه وه . سه عد كوپي نه بي وه قاس پرووی كردو ته موسل و ناوچه ی كورده كاني داگير كردوه له گه ق ناوچه ی (المرج) ياخود شاري (مهرگه) و ناوچه ی (Ba — Nuha — dra) (Ba — Adhra) (Dasen) Hibtun هتد .

به لام هم داگير كردنه نه بووه هو ی نه وه ی كه ولاته كه هه مووی

بیت به نیکلام . هروه ها هیزه کانی خلیفه عومر له گه گه
کورده کاندایا به په کدا هاتنو له سالی ۶۴۳دا کاتیک شاره زوریان
داگیر کردو له سالی ۶۴۵دا که (Berud) Balardjan) یان داگیر کرد
بووه هوی خوین پزان .

که وتنو پوخاندنی ده وله تی ساسانی له سالی (۶۵۲)دا
توانه وهی ثاینی میری میرانی (ملك الملوك) و ژیرده سته کانی
ناسان کرد ، مه سه لهی چونی ه تی شیوهی سیاسی و کومه لایه تی
خزمه تیکی زوری کرد بو نه وهی بیته سووچیکی گوران له ناگر
په رستییه وه بو ثاینی نوی .

له عیراق له ناوچهی سورداش هتا تیتاش پاشماوه کانی
پاشای جولندی هر ماوه نه مهش نهو پاشایه بووه که وتوویه تی
من له گه گه شه پتاندا په کم گرتووه بو بهره نگاری کردنی سوپاکه ی
خلیفه علی . هروه ها حجاج له سالی (۷۰۸)داو له سرده می
نه وه یه کاندایا هات بو نه وهی سزای نهو کوردانه بدات که
سواریکیان پروت کردبووه وه ، به لام هر نه کوردانه خویمان
دزی نهو که سانه وهستان که له ژیر رکیفی مروانی دووه مدا
دهرچون (۷۴۴-۷۵۰) که دایکی کوردبوو .

به شیکی زوری کورده کان موسولمان بوون ، به لام زوریشیان
له جاریک زیاتر له دزی خلیفه و سربازه کانی هه نه سان .

له سالی (۸۲۹)دا جه عفر کوری فه ره جی که کورد بووه
جاریکی تر گه پراوه ته وه بو چپای [داسن] که په که م جار له
(Ba Bayhas) پای کردو و تن شکا . هیزه کانی خلیفه موغه سه می
به زاند . وه له سالی (۸۶۶)دا کورده کانی موسل په یوه ندییان
کرد به یاخی سووه کانی (المصوره) وه (musawir) له سالی
(۸۹۴)دا هاوکارییان له گه گه همدان کوری همدونی عره بییدا

کرد ، که له‌وه‌وپیش موسلی داگیر کردبوو . به‌لام له سالی (۹۰۶)دا محمد کوری بیلال - که له هۆزی هه‌دبانی کورد بوو ناوچه‌ی نه‌ینه‌وای وێران کرد ، له‌دوایدا هه‌بدو‌للا کوری هه‌مدان هه‌روه‌که‌وه‌میدیه‌کان و دانیش‌تووه‌کانی داسن شکاندنی و گێژانیه‌وه‌ دواوه . هه‌روه‌ها دیسام کوری ئیبراهیم که ته‌نیا دایکی کورد بووه ، له سالی (۹۴۰)داو له شه‌په‌ه‌کانیدا له نازر‌بایجان شه‌په‌ی به‌که‌س نه‌کردوه به کورده‌کان نه‌ییت . له‌م هه‌موو پووداوانه‌دا ، شه‌وه‌ به‌دی نه‌که‌ریت که‌وا کورده‌کان له سه‌ره‌تای ئیسلام بوونیاندا یاخی‌بوونیان زۆر لا چاکتر بووه ، ته‌نانه‌ت هه‌ندیکیان بیروباوه‌په‌ی شیعه‌یان وه‌رگرتوه ، له‌گه‌ڵ شه‌شدا ، له‌م دوا‌یه‌دا له سه‌ده‌ی ده‌هه‌م و یانزه‌هه‌مدا هه‌موویان به ته‌واوی موسولمان بوون و هه‌مووشیان بوون به سوننی .

۲ - کورده‌واری و پینچ پایه‌کانی ئیسلام :

سه‌ره‌پای شه‌وه‌ی کورده‌کان موسولمانیکی بیروباوه‌په‌راستن ، [ارثوڤکس] ۲۱۱، سه‌ره‌به‌قوتابخانه‌ی زانایه‌تی شافعیشن [۷۶۷-۸۲۰] شه‌م قوتابخانه‌یه‌ی رای تایبه‌تی و خۆبی و هه‌زی سانه‌وی خۆبی شه‌داته دواوه ، چاکه‌کردن و به‌رژه‌وه‌ندی گشتی به چاکتر شه‌زاتیت ، له پیناوی پشت به‌ستن به بیروه‌یناندا ، نه‌که ته‌نها بۆ زاناکانی شار به‌لکه بۆ زانایانی چه‌رخیک له‌و چه‌رخانه‌ی که تیاپاندا موسولمان بوون . شه‌م قوتابخانه‌یه‌هه‌میشه به دوا‌ی بیروباوه‌په‌ی لیک‌دانه‌وه‌ی کراوه‌دا شه‌گه‌رپیت ، بۆ بیروا کردن به‌پازی بوون و بیروا کردنی ته‌واو ، بۆ شه‌مانه‌ش په‌نا شه‌باته به‌ر ئایه‌تی قورئان و سوننه‌ت ، هه‌روه‌ها بۆ سه‌لماندنیشیان په‌نا شه‌به‌نه به‌ر به‌راورد کردن .

کورده‌کان زۆر به توندی ئاینی ئیسلامیان گرتوه‌وه‌و گه‌لیک

(۲۱) ارثوڤکس :- بیروباوه‌په‌راست ، په‌که‌په‌را

قوتابخانه‌یان کردۆته‌وه بۆ فێر بوونی قورئان ، ئه‌وه‌نده مه‌لایان هه‌یه که ناژمێررین ، له‌وانه‌ی که زانیاری لاهوت و یاسا و زانیاریه‌کانی مێژوو لێک‌ئه‌ده‌نه‌وه . له‌وانه‌ش وه‌کو مه‌ولانا محی‌ئه‌لدینی ئه‌خلاتی که له‌ سه‌ده‌ی سیانزه‌هه‌مدا هاوبه‌شی دانانی ناسمان‌ناسی‌یه‌کی کردووه . هه‌روه‌ها کوپی سه‌لاحی شاره‌زووری (ابن الصلاح الشه‌رزوری) دانهری جیاکه‌ره‌وه‌ی به‌ناوبانگ له‌ فه‌رمووده‌کانی پێهه‌مبه‌ر (د.خ) (التصنیف الشه‌ر عن الحدیث) و به‌ په‌رسی قوتابخانه‌ی (الاشرفیه) یاخود قوتابخانه‌ی پاشماوه‌ی پێشینان له‌ دیمه‌شق له‌ ده‌وره‌ی سالی (٦٣٠) یان (١٢٣٠)دا کردۆته‌وه .

هه‌روه‌ها مامۆستا حاجی خه‌لیفه (١٦٥٨) ئه‌وه‌ی دووپات کردۆته‌وه که زانیاریه‌کان هه‌تا سه‌رده‌می سلێمانی گه‌وره‌ش (١٥٢٠-١٥٦٦) هه‌ر لای تورکه عوسمانیه‌کان یه‌وه ، دوا‌ی ئه‌وه نووسیه‌تی و ئه‌لی (هه‌تا ئێستاش ته‌نها له‌ کوردستاندا فه‌لسه‌فه‌ و زانیاریه‌ سه‌روشتیه‌کان گرنگی پێ‌ئه‌دریت) . نیشانه‌شمان له‌سه‌ر ئه‌مه ئه‌وه‌یه که زیاتر له‌ (٢٠٠٠) نووسراویان ماوه‌ته‌وه که (سولتان حسین) سه‌رداری بادینان (١٥٧٦) له‌ قوتابخانه‌که‌ی (قبان)* له‌ عه‌مادیه‌ هه‌لی‌گرتوون ، هه‌روه‌ها نووسراوه‌کانی [عبدالخان] سه‌رداری به‌تلیس ، که له‌ سالی (١٦٥٥)دا به‌ مه‌زات فرۆشتیان ، چونکه سه‌ری دانه‌وان بۆ ئه‌و والیه‌ی سولتان له‌ (وان) داینابوو .

ئیتیر جێگای سه‌رسوپمان نیه ئه‌گه‌ر کوردستان توانیه‌تی ژماره‌یه‌ک زانیانی ئیسلام و موفتیه‌ په‌سمیه‌کان بنێریت بۆ ئه‌سته‌موول و بۆ سولتان خۆشی .

* نهم قوتابخانه‌یه‌ ناوی قوتابخانه‌ی قوباده نەك قوبان .

ههتا ئیتتاش زانکۆی ئیسلامی به ناوبانگ - زانکۆی
نهزهه - له قاهره - به شیک له دهستهی مامۆستایانی هه
کوردن *

ئهگەر ئهمانه ههلبێرراویان بن ، ئهین چهماوهریان چۆن
بیت ؟

ژیانی پۆژانهی کورد پڕه له کردهوهی ئیسلامهتی ، پیش
ئهوهی دهمی بکاتهوه و فێری قسهکردن ببیت ئهمه تیبا بهدی
نهکریت ، کاتیک که داوای ناشتی و پارانهوه نهکات ، ههیشه
باسی خوا نهکات ، ئیتر به عهزهی (الله) و به کوردیش (خوا)
لهگهڵ ههسوو شتیکدا بهکار نههینن * بۆ نمونه ، ئهم دوو
نمونهیهی خوارهوه نیشانهی پڕواکردن و گرنگی دانی تهواوه به
بوونی خوا :

(خوا هیلانهی چۆلهکهی کوێر دروست نهکات) *

(خوا خواردنی میوان نهکات) *

نمونه لهم پڕوهوه زۆره که گیانی پڕوپراو ئیمان هینان به
خوا نهچهسپینن * ههچی تی ناچیت تهنها راهاتن نهبیت ، بهلام
کوردهکانی ئهرمینیای سوڤیهتی پڕوایان بهم وتانهیان نیه ، هه
وهکوله سروشتی ئهفسانهکانیاندا بهدی ئهکرین *

بۆئهوهی کوردهکان به ئاسانی بتوانن دروشمه ئاینیهکانیان و
پینچ پایهکانی ئیسلام بههیننه جێ ، ههندئێ له دانهره کوردهکان
- به زمانی کوردی - ههندئێ پهراوی بچکۆلهیان لهسهه نوێژ
داناوه ، بۆ فێربوونی ئاین و وان له شیوهی سروودی درێژداو به
گوێزهی شهریعهتی ئیسلام * لهوانه نه ناسراویک له دهووروبهری
ساتی (1873) دا * ههروهها شیخ عهبدوڵا کوپێ ئهلهندا که له

* لهم پڕوهوه بهندیکی کوردی ههیه ئهلهن (میوان میوانی خوا) *

سالی (۱۸۱۰) دا کۆچی دوايى کردووہ کورتہ یہ کی سپرو باوہ پرہ کانی نیسلاسی داناوہ . ہر وہہا لیکۆلینہ وہی یاساکانی شہریعت کہ سہردار کامہران بہدرخان لہ سالی (۱۹۳۸) دا دایناوہ، ہر وہہا سہدہہا وتہی پتغہ مہبری (د۰خ) وہر گپیرا وہ تہ سہر زمانی کوردی و بہ تاپہ تہی قورشان کہ بہ شپکی کہ سی نہ بیٹ شتپکی وای لی بلاو نہ کراوہ تہ وہ .

گۆفاری [کوردستان] لہ تاران دہر بارہی پۆژوو بہرانیہر کردنی نیسلاسی لہ گہل سروشتی ئادہ میزادا گہ لیک باہ تہی بلاو کردۆتہ وہ .

کورد دواي ئوہی فیری ئەر کہ ئاینیہ کانی سہر شانی ہوو ہیچی لہ سہر ناییت جگہ لہ بہ جی ہینانیان ، نیتر پتویست ناکات باسی چاک فیر بوون و پرہ وان کردنی شایہ تمانیان بکہین کہ تہنہا نیشانہی جیا کہر وہہ پہ پۆ موسولمانان .

نہ بی پۆژی پینچ چار نوپۆ بکریت ، کورد بہش بہ حالی خوی باوہ پری ہہیہ بہ نوپۆرہ کہی ، بہ گوپرہی توانا ہندی لہ ژنہ کانیشیان ہر وان ، ئەر گہر شپوہی ژپانی تازہ نہ بیٹ بہ گپرو گرفت لہ پتگہ یاندا . بہ لام کچہ بچوو کہ کانیان بہ ہیچ جوریک نوپۆرنا کہن .

نوپۆری نیوہ پۆ لہ پۆژانی ہینیدا پلہیہ کی تاپہ تہی ہہیہ ، کہ موسولمانان ئہ چن پۆ مزگوت ، مزگوتیش لہ شارہ گرنگہ کاندانہ بیٹ نیہ ، بہ لام لہ دپہاتہ کاندانہ تہنہا مزگوتی بچکۆلہ بچکۆلہ ہہیہ . ہر وہہا چونکہ پۆژی ہینی پشوی پشوی نیتر نامادہ ہوونی نوپۆری ہینی ئاسانہ . ہر کہ سیک توانای ہہ بیٹ ، پتویستہ (زہکات) بدات ، لہ وانہیہ ئہ مہ ہوی ئوہ بیٹ کہ لہ ولاتہ نیسلاسیہ کاندانہ ژمارہیہ کی زۆر سوال کہر ہہ بیٹ* .

* (زہکات) لہ شہریعتی نیسلاسیہ لہ سہر ہوو موسولمانتکی دہ سہلات دار دانراوہ ، نیتر بہ پوہندی بہ زۆر کہ سی سوال کہر وہ نیہ .

به لآم رۆژوو له مانگی په مه زاندا، ته نانه ت ژنانیش نه یگرن .
له ماوه ی زیاندا نه بې به لای که مه وه جاریک سهر بدریت له مه که ی
پیرۆز که بیی نه آین (حه ج) * کردن .

نه گهر نه وانه نه و کوردانه بن که له سهرده می سولتان عه بدول
حه میدا (۱۸۷۶-۱۹۰۸) و له سهر پتگیای حه جدا سهر بازه کانی
ریتگیای حه ج په لاماریان دان ، نه وانه و کوردانه ی نه مپۆ نه چن بو
حه ج ، تا پاره یه ک ژماره یان له چاران که متره ، یا خود به لای
که مه وه ژماره ی حاجیه کان زیاد ناکه ن .

نه و ژنه کوردانه ی که حه جیان کردووه و چون بو نه و چیتگا
پیرۆزه ، نیتسر سهر ی خویان دانه پۆشن ، ته نانه ت له به رده م
میرده کانی شیاندا .

نه مانه نه و نه رکانه ن که پتینج پایه کانی نیسلا میان لئ
پتک دیت . به لآم هیتستا هر هه ندی پتویستی و نه رکی تر هه ن که
موسولمانه کان نه به ستنه وه ، وه کو نه وه ی که کورد نه بی هه میسه
کوپه کانیان خه ته نه بکه ن . هه رچه نده ناشووریه کان گوشتی
به راز نه خۆن ، به لآم بو کورده کان حه رامه و ناخوریت . به لآم
هه ندیکیان له مه ی خواردنه وه دا که م ته رخه می ناکه ن ، وه کو
شه راب خواردنه وه ، هه روه ها به تایبه تی عاره ق که بیی نه آین
ناوی ژیان ، شه راب له هه ندی بیروباوه پی به زیدیه کاندای ریتکه
دراوه . هه روه ها به گویره ی بیروباوه پ زۆر به گرنگیه وه ده ست
نویت نه گرن . به پتکه نینه وه به و پیاوانه نه آین که به زوری
په یوه ندییان به ئافره ته وه هه یه (حه ز له حه مام کردن نه کات) ،
به لآم ژنیک که له بی نویتیدا بیت [حیض] مافی نه وه ی نیه که

* حه ج کردنیش وه کو زه کات دان واپه ته بها له سهر نه و که سانه پتویسته که
ده سلآت دارن و توانای تایبه تیان هه یه و ده وله مندو له نیسلامدا سه رچی
تایبه تی بو دانراوه .

بچپته شوپنه پرۆزه کان ، وه کو مزگهوت و شوپنه کانی هه چ و ههروه ها نابیی دهست بدات له قورئان ، له بهر ئه وه قورئان له ژووری نووستندا له ناو تووره که په کی بچوو کدا که به تایبه تی بو ئه وه دووراوه هه له ئه گیریت .

ناههنگ گێرپان به بۆنه ی جهژنی له دایک بوونی پێغه مبه ره وه (د . خ) زۆر کۆنه ، کورده کان دهستیان پێ کردوه هه تا گه یشتۆته سه لاه ئه لدین خۆیشی و نه بی بش زانین که وا (مظفرالدین کولبوری) که زاوای سه لاه دین بووه . سوره یایه کی سه رسوپهینه ری دا بویه بو ئه وه ی کورده کان فیری ئه وه بکات که له یاد کردنه وه و باسی معجزه کانی محمدا (د . خ) باسی بکه ن . گه لێک له شیخه کۆنه کان و مه لاکان هه لبه ستی ئاینی درێژیان به زمانی کوردی داناوه که پهی ئه تین (مه ولود) ، له وانه : - مه لایانی (۱۶۱۷ - ۱۶۵۹) وه له تازه کانیشیان عوسمان ئه فه ندی (۱۹۰۰) و ئه حمده رامز (۱۹۰۶) و شیخ محمادی خال (۱۹۳۷) وه مه لا محمده شاد مفتی هه ولێسر (۱۹۵۲) . ئه توانین بلیین که به ره مه کانیان سال به سال به ره و زۆر بوون ئه پروات به لام به شی زۆریان له چاپ نه دراون .

وه کو نه بیئریت زۆر جار شیوه ی ژیا نی تازه له پێگه ی ئه م دروشم و کرده وه ئاینیا نه دا ئه بیته گیروگرفت . ئه و کورده ی که له ناو کۆمه له که ی خۆیدا نه زی ، یاخود ئه گه ر هات و له کۆمه لێکی پێگانه دا ژیا ئه و نوێژ نا کاو له په مه زانیشدا به پرۆژو ناییت ، ئه گه ر به پێکه وتیش پێویستی کرد ئه و ئه خواته وه .

له گه ل ئه وه شدا هه ندێکیان چاک ئه زانن چۆن موسولمانه تی خۆیان ده رخه ن ، به لام ئه بی ئه وه شس بزانیین که کورده پێش که وتوو ه کان ، به تایبه تی ئه وانه ی که له ولاته پێگانه کاندایان دوو دن له باوه ری ئیسلامه تی و خوا په رستی و ئه رکه کانی سه رشانیان .

۳ - سۆفی یه تی له کوردستاندا : -

ناشکرایه به کارهێنسانی زمانی عه ره بی به شیوه یه کی سه رزاره کی بۆ ته کۆسپێک له ڕێگای نیمچه خوێنده واره کاندا به جێ هێنانی کاروبارو ئه رکه ئاینیه کانیا ن هه ر به ناوه .
کورد ه ئاین داره کان ئه یانه و پت ئه و شتانه ی که له کیسیان چوه به ده ستی به یهننه وه ، ئه مه نه ک له ئاهه نگه ئیسلامیه ره سمیه کاندای ، که هیجی تی ناگه ن . به لکو ئه چن بۆ فێر بوونی سۆفی یه تی لای ئه و کۆمه لانه ی که زۆر به خێرای هاته ن کوردستانه وه . به شی زۆریان دویان که و تنو په یوه ندیا ن پتوه کردن ، به تایبه تی له چینه نزمه کانی کۆمه ل .

سۆفی یه تی توانی زۆر به خێرای له ناو کورده کاندا بلاو بیته وه . وه له سه ده ی دوانزه هه مدا زۆر گه شه ی سه ندوه مێژوو نویسی هه قده سی ، که له سالی (۸۸۰) دا هاتوه بۆ کوردستان (۴۰) سۆفی پینیوه که به رماتیان له به ردا بووه و به رویان خواردوه .

ئه بو محهمه د کوری شونبوکی چه ته یه کی کوردی کۆنه و له ڕێگه لای داوه ، بوه به سه رۆکی گیانی کوردێک له (کالمینی) که شه ویش [ابو الوفا الحلوانی] بووه ، (۱۱۱۰) . هه روه ها له عێراق به ئه بو محهمه دیان ئه وت (تاج العارفین) و اتا (سه رکرده ی زانایان) ئه مه (۴۰) مریدی کۆکردبووه که (۱۷) یان سه رۆک یون .

زۆر له سۆفیه کورده کان له کوردستاندا دامه زراونو ، دانهری [وه رگێپی پیاوه ئاینیه کان] که لێکیان لێ باس ئه کات . له وانه یه ده رکه و تنی ئه م کۆمه له سۆفیا نه له چیاکانی کورده واری دا - بویتته هۆی دروست بوونو پشت گرتنیا ن له (لاش) له چیاکانی هه کاری - وه هه ر ئه مه بسوو شیخ عدی، ۲۲، والێ کردبوو که پێتیا ن نه زانی و

(۲۲) باخود شیخ (نادی) .

دهسه لاتیسی نه بی به سر ره قی ره گزی یه زیدی یه کاند ، هر
وه کو له دوایدا نه بیین .

ثم موسولمانه خه لوه کیشانه ته نها به قورئان له بهر کردن
دهر هینانی زانستی لاهوت له قورئان داو هه ز کردن له زانستی
نابین و به جی هینانی نه رکه کانی ناو ناینه که وازیان نه هیناوه ،
به لکو ویستویانه له و لیکۆلینه وه پوت وقوته یا خود له و یاساته نه پایه
بچنه دهر وه به هیوای نه وهی به هوئی سوئی یه تی و خه لوه کیشان و
دهست پیوه گرتنه وه بگه نه نه و پهری لوتکه ی پیگه یشتنی گیانیی
(روحی) و له دوای نه وه بگه نه به خواو له گه لیدا یه ک بگرن .

نه مانه زانستی و تیوره سوئی تیه که یان له گه لی هه تبه ستدا
دهر نه پهری که به شیکی که میان نه بیته که سیان لی تی ناگه ن . له
هه لبه سته ره مزیه کانیان دا هه میشه بابه تی خو شه ویستی مرۆفایه تی
تیا ره چاو نه کریت ، له وانه ی که له بابه ته کانیان دا هاو به شی خوا
نیشان نه دن له گه ل بانگ کردنی به پهرۆشی شاعیره کاند دا .

به گویره ی نیشانه ی خواردنه وهش نه بی قسه ی لی بکریت وه کو
نه وهی که په رداختک (نه جوانی) بی ناگایی له ش دینته سه رخۆ ،
له قوتابخانه کانی سوئی یه تیدا په یوه ندی نیوان ماموستاو
قوتابی یه کانی به شیوه یه کی جیاواز لیک نه دریته وه ، که
خو شه ویستیه کی جیاوازه بز شیخیکی پیرو مریده کانی که به
کوردی شاگرد Shagird یان پین نه لپن .

گه لی شوپن ناماده کراوه وه کو ژیره مین بو پیاویکی نابینی
په رۆزی کۆن و دهست و پیوه ندو دواکه و ته کانی که له ژیره دهستی
نه وا نه خو پین و له گه ل نه ودا خزمه تی خوا نه که ن بو ماوه یه ک که
جاری وا هه یه درپژه و جاری واش هه یه کورته .

قېر بوونى سەرە تاي نھېنىھە كانى سۆفى يە تى بە لە بەر كوردنى
 كراسىكى تايبە تى دەست پىن ئەكات كە نىشانە يە بۆ يەك گرتن و
 ھەر لە و كاتەشدا ھاوبەش كوردنى خزمەت گوزارى و خواپە رستى ،
 كە پەيمانە كانى بەرە بەرە بەرز ئەيىتەو ھەتا ئەگاتە مەھمەدى
 پىنغەمبەر (دۈخ) .
 ئارپىرى - (Arberry) ئەلئى :

لە سەدەى دوانزە ھەمدا ، شېخە كان لە كۆمە ئىكى گەورەى
 سۆفىيە تىدا يە كيان گرتو باوھ پىان ھىنا بە يەك سەرۆكى
 ھاوبەش و پەپرە وى يەك ياسا و كاروبارى ئاينىيان ئەكرد ،
 بە ھۆى جىگە دارەو ھە ياسا كە لە نەو ھەكەو ھە چو ھە نەو ھەكەى ترو
 ئەبوايە پىرواھىنان بەم جىگە دارە لە سەرۆكى لقە كانى ترەو ھە كە لە
 جىگا كانى تردا بوون ھەر لە بنەپرە تەو ھە دانى پىا ھەنرايە . بە شىكى
 كەم لە وانەى كە ئەم كارە ئەكەن لە خانووى تايبە تىدا كە بۆ قېر
 بوونى خوا پە رستى تەرخان كىراو ھە دانە نىشن و پىيان ئەتېن
 (خانە قا ، ياخود تەكپە) و كاروبارى خۆئامادە كىردن و (جەزبە)
 لىدانى لە ناھە نكېكدا كە شىو ھە ياسايە كى تايبە تى ھە يە تىا
 ئامادە ئەكەن .

ھۆى جىاوازىي ئەم كۆمە لانە ئەگە پىتەو ھە بۆچۆرە پە و شىكى
 تايبە تى ئەك لە ناخى پىروباو ھە پەو ھە دروست بوو پىت .

يەكەم كۆمە ل لەم كۆمە لانە (قادىرى) يە كە يە كىك لە
 كوردە كان داى مە زران دوو ھە ئەو ىش [عبدالقادىرى گە يلانى] بوو ھە
 (۱۰۷۸-۱۱۶۶) و زۆرى نە پىردوو ھە كە لە ناو كوردە كاندا . پەگى
 داكوتاو ھە تا ئىتاش قادىرى ھەر زۆرن . ھەندى خىزى نى ئەم
 شىخانە خاوەن دەسەلاتو بە ناوبانگ بوون ، ھەكو تال بانى لە
 كەركوك و بىرىفكانى لە ھەمادىە ، سەرۆكى ھەمووشىيان لە

به‌غدايه و به سه‌روه‌ری ناوداران (نقیب‌الاشراف) به‌ناوبانگ
• بووه •

کۆمه‌لی دووه‌میشیان کۆمه‌لی نه‌قشبه‌ندییه و دامه‌زرینه‌ره‌که‌ی
(به‌هادین) له ناوچه‌ی بوخاری له (۱۳۱۷-۱۳۸۹) ، بلاو
بوونه‌وه‌ی له کوردستاندا دورا‌که‌وتوه • بلاو بوونه‌وه‌که‌شی به‌هۆی
مه‌ولانا خالیده‌وه* بووه ، که کوردیکی هه‌ژاره‌و له هۆزی
جافه‌کانه‌و له سالی ۱۷۷۹دا له قه‌ره‌داخ له‌دایک بووه • خه‌ویکی
بینیوه‌و له نه‌نجامی خه‌وه‌که‌یدا چوه‌و بو مه‌که‌که‌ی پیروزو حه‌جی
کردوه ، هه‌ر له‌و خه‌وه‌یدا ده‌روپشیککی بینیوه‌و که سووتاندن
کاری لێ نه‌کردوه ، داوای لێ نه‌کردوه که بچیت بو ده‌له‌ی له
هیندستان • له‌وێ پێگای ناشتی و ناسایشی دۆزیوه‌ته‌وه‌و په‌پوه‌ندی
کردوه به‌ قوتابخانه‌که‌ی شیخ عه‌بدو‌لاوه‌و، زانیارییه‌کانی
کۆمه‌له‌ی نه‌قشبه‌ندی فێرکردوه • دوا‌ی نه‌وه له‌سالی (۱۸۰۸)دا
که‌راوه‌ته‌وه بو ولاته‌که‌ی خۆی بو سلیمانی • شیخه‌کانی تر که لێک
پێگایان لێ گرتوه‌و به‌ر په‌رچیان داوه‌ته‌وه به‌لام نه‌م له‌ته‌واو کردنی
نامۆزگاری و سه‌رزه‌نشته‌کانیدا هه‌ر سه‌رکه‌وتوه‌و توانیویه‌تی که
ژماره‌په‌ک له‌نه‌ندامانی قادری به‌ینیتته سه‌ر پێکا‌که‌ی خۆی •

ئه‌م‌پێرۆ شیخه‌کانی نه‌قشبه‌ندی زۆر ترو ده‌سه‌لاتیان له
شیخه‌کانی قادری زیاتره‌و نه‌توانین بپێین له‌هه‌موویان ده‌سه‌لات
دارتر شیخه‌کانی (شمس‌الدین) و نه‌ه‌ری و به‌رزان و شیخه‌کانی
ته‌وێله‌ن •

(۲۳) نه‌مه‌ولانا خالیدی شاره‌زوریه ، که سۆفیه‌کی کوردی به‌ناوبانگه‌، دیوانتیک
• هه‌په له‌سالی ۱۸۴۸دا له نه‌ستانه به‌زمانی فارسی و کوردی له‌چاپ دراوه •

(۲۴) نه‌مه‌شینی به‌ناوبانگ شیخ عه‌بدو‌لای ده‌له‌وی هندیه •

بەربەرە کاتی ئیوان ئەم دوو کۆمە لە ھەمیشە لە شپۆی
رواڵت و قسەدا نامینتتەوہ - بە لکو ھەندئ جار وا قول ئە پیتتەوہ
کە ئەگاتە شەری گەورە .

کۆمە ئی تیجانیش کۆمە ئیکی تازە یەو لە ساڵە کانی (۱۷۲۷ -
۱۸۱۵) دا لە سەردەستی ئەحمەد تیجانی لە ئەفریقایی باکور
دامەزران . ئەمانە پە پامبەرپان نەبوو ، ژمارە یەکی کەم لە
کوردە کانی ئە نازۆل نە پیت . ئەمیش ھەر وہ کو کۆمە ئە کانی تر لە
تورکیا ، لە بە یە کدا ھاتن دا لە گەل بیروبواوہ پە بئ دینیە کە ی
ئە تاتور کدا گە لئ ناپرە ھە تی چیتتەوہ .

دەسە لاتئ شێخە کان لە ناو کوردە کان دا کەم بۆتە وەو ھێچ
دەسە لاتئیکی داراییان نە ماوہ و بە لآم ھەندئ جار پڕوای مریدە کان
بە شێخە کانیان ئەگاتە سنوری پەرستن . (ئاد مۆندز) ئەو ی پە چا و
کردوہ کە ھەندئ لە ئە نامە کانی کۆمە ئی نە قشبە ندی لە کوردستان دا
حەز لە ھەندئ پە فتاری نە شاز ئە کەن ، ئە مە یان بە ھۆی نە بوونی
دەسە لاتئ بالآوہ لە ناو چە کانی دەور و بەریان دا بوہ یاخود بە ھە لە
فێر کراون و تئ گە یە نراون .

ھەر چۆن پیت ، ئە شبیت ھەندئ لە و شێخانە ی کە نیە تیان
خراپە ، یاری بە سادەیی ئەوانە بکەن کە دوایان کە و توون و بۆ
سوودی تاییبە تی خۆیان بە کاریان بھێنن . ئە گەر جار جار توانیمان
ھەندئ جوولانەوہ ی تمصبی لە ناو کوردە کانددا دەریخە ین ، ئەوہ
بزانی کە شێخە کان خۆیان لە سەر ئەوہ ھانیان ئەدەن ، وە کو بانگت
کردن بۆ شەری پڕۆز [جھاد] لە ناو چە ی تۆرمیە لە کاتی شەری
جیھانیی یە کە مەدا ، ھەر وہا زۆر باش ھەست ئە کرایت کە بە شی
زۆری جوولانەوہ یاخی بووہ کانی ئەم دواییە چ لە تورکیا و چ لە

عیراق ، شیخه‌کان هه‌لیان گیرساندوون ، وه‌کو شیخ سه‌عیدی
پیران و شیخ مه‌حمود له سلیمان و شیخ مه‌حمده‌دی به‌رزانی .
به‌لام لیتره‌دا ته‌نها ئایین له‌ناودا نه‌بووه به‌لکو سوودی سیاسیش
به‌شی گه‌وره‌ی بووه تیاپاندا .

وا ده‌رئه‌که‌وێت بیروباوه‌پری سۆفی‌یه‌تی بینه‌رته‌ و نرخ‌ی نه‌ماوه
له‌ نووسه‌ره سۆفیه کلاسیکیه‌کان : شیخ مه‌حمده‌ ئه‌مین کوردی
نه‌قشبه‌ندیه‌، خه‌لکی هه‌ولێره‌ و سانی ۱۹۰۶ کۆچی دوا‌یی کردووه‌،
له‌ په‌راوه‌که‌یدا «پووناک‌که‌ره‌وه‌ی دلان - تنویر القلوب» چاپی
شه‌شم سانی ۱۹۲۹ ، قاهیره‌ ، به‌ ته‌واوی بپوای به‌ سۆفی‌یه‌تی
نه‌ماوه . نه‌مه‌ش له‌ خوێندنه‌وه‌ی ئه‌و باسه‌دایه‌ ده‌رپاره‌ی ئه‌و
پێگایه‌ی که‌ له‌سه‌ری ئه‌پۆن له‌ به‌جێ هێنانی زکری سه‌ر دندا .

ئا لیتره‌دا ئارباری (Arberry) ده‌قه‌که‌ی کورت‌کردۆته‌وه‌ و
ئه‌لێ :

سۆفی‌یه‌تی ده‌سه‌لاتی نه‌ماوه له‌ دێ و بیرو هۆشدا به‌تایبه‌تی لای
نیمچه‌ خوێنده‌واره‌کان . هۆی ئه‌م نه‌مانه‌ش له‌ ناو پاسای ژیری و
تیوری بپوای پێ‌که‌راودایه‌ ، هه‌روه‌ها له‌ ده‌رچوونی فه‌رمانی
سه‌سووپه‌ینه‌ری ناو پۆشنبیره‌ تازه‌ پیاکه‌وتووه‌کانه‌وه‌ ، که‌ وا
ئه‌زانن په‌یامبه‌ری چاکه‌که‌رانی ئاینی و کۆمه‌لایه‌تین، زۆرچاریش
ده‌وری پۆژانه‌ی نه‌مانه‌ به‌ شیوه‌یه‌کی وا کۆتایی دێت که
به‌زه‌بیان پیا بێته‌وه‌ .

بۆ نمونه‌ش باسی بیروباوه‌پری [حه‌قه‌] ئه‌که‌ین له‌ ناو
شیخه‌کانی (تۆبزاوا و سه‌رگه‌نو) دا له‌ عیراق که‌ به‌ شیوه‌ی هه‌ته‌
تاوانبار کراون به‌ بیروباوه‌پری پووت و قووتی و بۆگه‌ن کردنی
په‌وشت (فساد الآداب) .

٤ - كوردەواری و ههتهاتن له ئیسلام :

هه ندی یاخی بوون و لادان له بیروپرای سۆفی یه تی بوون به بنه پره تی یاخی بوونی هه ندی بیروپرای تر له ئاینی ئیسلام ، هه ر له و تی پروانینه وه ئه توانی دوودلیی تیا بکریت ده رباره ی شیوه ی پاسته قینه و په یوه ندیی راستیان له و بیروپرایانه دا که زۆر تر جیاوازی هه بیته و ئه مهش له بنه پره تدا بیروپرای په زیدیه کانه که پتییان نه ئین (شه یان په رست) و به تایبه تی ئه وانیه که به شی زۆریان کوردن و ئه مپۆ ژماره یان ئه گاته نزیکه ی (٥٠٠٠٠) هه زار که سو له عیراق له دۆلی شیخان و چیاکانی سنجاردا نه ژین و ههروه ها له سوریاش له هه ندی دپهاتی جهزیره و نزیکه ی بیست دپیه کی تر له چپای سه مماندا هه رهه ن . ههروه ها هه ندی له کورده کانی ناوچه ی په ریژان و ته فلیس له په کیه تی سۆفیه ت هه ر له په گه زو تپه ی یه زیدیه کانه . چونکه بیروباوه په که یان نه ئینیه هه موو جهۆره قسه و باسچکیان بۆ هه لبه ستراره ، وه کو : پۆژپه رستی ، دوولانه یی زه رده شتی ، بت په رستی کورده واری ، لقیك له بیروباوه ری گاوره کان میسرانیهش با بوه ستیت به ده ورو به ریدا .

له راستیشدا خۆی یه زیدیه کان له ئیسلامه تی چوونه ته ده ره وه . بۆ سه لماندنی ئه مهش پش ئه وه ی بچینه ناو بیروپرا ئاینیه کانیا نه وه ، ته نها بپرکردنه وه و وردبوونه وه له په وشته و پوا له تی یه زیدیه کان به سه . چونکه ده ورو به رو شیوه ی ئیسلامه تی له باس کردنی ناوه کان و میژوودا ده رئه که وه پت ، له وانیه وینه کیشانی ئاده میزاد و خه ته نه نه کردن . . . هه ت . سه رباری ئه مانه سه ربیرینی گیان له بهر بۆ قوربانی و شیخ و قه شه په رستن له گه ل وینه ی هه ج کردندا بۆ مه ککه ی سپرۆز که لای گۆپه که ی شیخ عوده ی هه ئواسراوه ، به لام کرداری ئیسلامی حاجیه کان و نووسینی

عەرهیی سەرسووپهێنەریش لە ناو کوردەکاندا ھەر ھەبە •
 دەرووبەر ھەمووی ھەر سۆفی یە ، شیخە پیرۆزەکانیان سۆفی
 ناسراوون پلەیی ئاینیان سۆفی یەتیە ، نوێژو پەیرەوہ بنجینەییە
 ئاینییەکانی تریش پەیوہندییەکی بەھێزیان ھەبە لەگەڵ
 ناوەرۆکو بیرو ھۆشە شاراوہەکانی سۆفی یەتیدا •

لە یەكچوونی سۆفیەکان [المنتشین] لە ئیسلامدا لە تێپروانیی
 تێپەریبوندا دەربارەیی بنەپەتی جیھان و ئادەمیزاد و خۆیان
 دەرنەخەن و ھەروەھا گیان پێداھاتنەوہ [تناسخ الارواح] و بپروا
 کردنی تەواو بە شەیتان •

سەرپرای ئەمە لەوہی کە ناوہکەیان وەکو شەیتان پەرست
 نەیتت ، ئەوا دەرهێنانی ئەو بەردی بناغەیی کە لە ئیسلام و
 بیروپراکانیدا ھەبە بەسە بۆ ئەوہی بیروباوہپی یەزیدییەکان بە
 تەواوی بدۆزێتەوہ •

بەلام ئەم یەزیدیانە چۆن گەشتنە ئەم سەر لێشتیان و
 تاریکییە لەوہە کە بە پساویکی پیرۆزو موسولمانیکی
 راستەقینەیی وەکو شیخ عودەیی (۱۰۷۳-۱۱۶۲) دەستیان
 پێ کردیەت •

ئەم گۆرانەش بەرە بەرە پرووی داوہ ، ھەر لەوہە دەستی
 پێ کردووە کە [شمس الدین حسام ۱۹۷۷-۱۲۴۶] لە نایندا
 پێگایەکی لابەلایی لە خوا پەرستندا کردوہ • ئینجا دوای ئەوہ
 پەیا سەرەکانی بوون بە دوو بەشەوہ : بەشی یەكەمیان چوون بۆ
 سوریە و میسر (Qarafa) ، لەوتێ ماوہییەکی دوورودرێژ بە
 باوہپێکی بەھێزەوہ لەژێر ناوی (عدویہ) دا چێگیر بوون • بەلام
 بەشی دووہمیان لەولاتی (تیوان دوو پرووبار) (بین النھرین) لە
 پۆژھەلاتی دیجلەدا مایەوہ • ھەتا رادەییەکی پەیوہندیی ژێر بە
 ژێری لەگەڵ لایەنگرەکانی محمدا (دخ) نەبپی بوو • بەلکو لە پرووی

بیروباوهره که وه خۆی دوورخسبووه وه بۆ ئه وهی به ته واوی بیته
دوژمنی .

قه سابخانه کانی سه دهی هه لده ههم ، که لکیان نه بوو ، به لکو
یه زیدیه کانی سوور نه کرد له سه ر به جی هینانی بیروپراکانیان به
شپوه په ک که زیاتر سه سووپه ئه رو نه ئینی بن ، ته نانه ت نیتر
یه زیدیه کان به ئیسلامه تی نه مانه وه ، به لام ناشیبت که بلپی له
بنه په تدا هه ر ئیسلام نه بوون . نه گه ر ئاینی یه زیدیه کان له
سۆنی یه سونیه کانه وه که ده وریان له خه لینه یه زیدی یه که م (۶۸۰
- ۶۸۳) دا بوو دروست بوو بی ، نه وا نیتر بیروباوهره پیکتی
کوردی تره که لایه نگره کانی ئاینی هه قه ن ، له بیروباوهری
شیمه یدا هاندراون و گه یشتوونه ته نه و په پری پله ی گه شه کردن .

نهم بیروباوهره له ناوه پاستی سه دهی یانزه هه مدا له
کوردستان دامه زراوه و گه یشتۆته ناوچه ی شاره زوورو هه ورامان ،
نه مه ش به هۆی (مبارک شابابا خوشین) وه بووه که ژتیکی
خستۆته پال نه و هه وت که سه ی که په پیره ویان کردووه و نه مه ش
(فاتیمه ی هه یفام) بووه ، فاتیمه ی به ناوبانگت بووه که خوشکی
شاعیری ناسراو [یابا تاهیری هه مه دانی] بووه (۹۳۵-۱۰۱۰)
سولتان ئیسه قاق یاخود (سوهاک) کورپی (شیخ عزی به رزنجی) و
(دایراک خانم) کچی میر محمدی سه رۆکی جاف نهم بیرو باوهره یان
پراست کرده وه . نهم سولتان ئیسه قاقه له سالی ۱۲۲۶دا نیاز
خانه په کی له هه ورامان کرده وه و پتیان نه وت جیگای قوربانی دان و
به شه گشتیه که شی له (پردی وار) دانا بوو . نه مانه سی کۆمه ل
بوون و هه ر یه که یان هه وت که س بوون . هه وت که سی یه که م
نه مره کان بوون ، هه وت که سی دووه مه ش بی گونا هه کان بوون -
نه مانه مناله کانی سولتان ئیسه قاق خۆی بوون . هه وت که سی

سټیهمیشیان چټگیر بوون ، ئەمانەش لە ۷۲ کەسی پیر هەتە بژیران
بۆ ئەوێ بکریڤه پاسەوان یاخود ڕتی نیشاندەر .

شیخەکانی ئیستای [کاکەیی] لە عێراق لە زنجیرە ی ئەم خێزانە
پەرۆزانەن . حەقەکان ڕیژیکی زۆر لە هەلی ئەگرن بە شتوویەکی
بەرز ی ئەکەنەو هە بۆ ڕیژی خواو ، منالەکانیشی بۆ ڕیژی
پیشەواکان . بەلام لەگەڵ ئەمەشدا پەویەندییان لەگەڵ
سونیەکاندا هەر باشەو ئەپاریژن .

هەر وەها ڕیژی گەورەش لە (بابا یادگار ۱۵۹۶) ئەگرن کە
هەتا ئیستاش گۆرەکە ی قبیلە ی حاجیەکانە .

ئەمانە هاواریش ئەبەن بۆ (موسا و عیسا) و بەتایبەتی (داود) .
لە ژمارە (۷) دا پروایان بە ڕوالتی پشتاو پشتی خواپەتی هەییو
هەموو جارێ خواپەتی لە قافلە یەکی چوار پینج فریشتە ییدا
دەرئەگەوت .

هەر وەها هۆزەکانی پشتکۆش لە لورستان هەر ئەم
پروایان بە (گیان پیادا هاتنەو) هەییو . ئەم بیروباوەرە
دیهاتەکانی سەر ڕیگی تیان خانەقین و کرماشانی گرتۆتەو ،
هەر وەها هۆزەکانی پشتکۆش لە لورستان هەر ئەم
تاینەیان هەییو ، بەتایبەتی (دلفان) ، لە کاتی هاتووچۆ لە
زستان و لە جەژنی گەورەداو سەرخۆشی کردن و حال لێ هاتنی
تاینیدا ئەچوون بەسەر ئاگردا و نازاریان ئەگەشت .
ئادمۆندز ئەلێ :

کاکەییەکانی عێراق لە دوانزە دێی ناحیە ی داقوق لە
پاریژگای کەرکوک و لە بیست دێی خانەقین و قەسری شیرین دا
دائەنیشن .

بە شتوویەکی گشتی یەزیدیەکان لە ناوچەکانی عێراق دا

ئەژىن ، بەلام ھەقە كوردەكان لەسەر سنوورى عىراق و ئىراندا
ئەژىن •

سەرسوورەكان كە پىيان ئەلپىن (قزلباش) ناينىسكى تريان
ھەپە بە شىپوھەپە گىشى وان لە ئەنازۆل لە ناوچەكانى سىواس و
ديار بە كرو خەربووت ، ئەمانە بە شىپوھەپە زمانى زازا قسە ئەكەن و
چىپاى دەرسىمىشيان ھەپە كە پۆتە شوراپەكى سەروشتى پۆيان و
سەرۆكە گىيانىيە گەورەكەيانى تيا ئەژى و ژمارەيان بە لای كە مەو
ئەگاتە يەك ملىۆن كەس •

ھەروەھا توركەكان ھەر لە ژىر ئەو ناوھدا ھەندى پىن ئاينىيى
تريان خستە پالىسان وەكو (Nosairia) ياخود يەزىدى كە ھىچ
سوودپىكان نىيە لە گەلىاندا •

ئەم سەرسوورانە خۆيان ناواناوە (عەلەوى) ، ماناى (عەلى
پەرسەت) ، ئەمەش لە بەر ئەو ھەپە چوئە ئەمانە لە شىمە پىدا يە كجار
قوول بوونەتەو •

ھەروەھا ئەمانە ھۆى پەپوھەندىيى خوا و ئادەمىزاد بە پىنج
فەرىشتە و دوانزە وەزىرى خوا و چل پىنھەبەر دانەتەين كە سەلانى
نامراوى ھەقەكانىشى تياپىت •

سەرۆكە ئاينىيەكان پۆشنىر كردن و باج كۆكردنەو ئەگەرنە
دەستى خۆيان و ئەمانەش (داد) ياخود (سەيد)يان پىن ئەلپىن و ھەموو
ساتىك جارى پىن نىشان دەردەكان سەريان لى ئەدەن ، پۆ جى بە جى
كردنى ئاھەنگە ئاينىيەكان و پوون كردنەو ھى پىرورپاكانىيان كە لە
يەكگەرتنى ئاينى ئەكات • مەزگەوتىيان نىيە ، دوانزە پۆژ تەرخان
ئەكەن پۆ پۆژوو گەرتن و پۆ پازى بوونى دوانزە پىشەوا (امام) و
سەپى پۆژىش لە پىش جەژنى ھەزەردا • ئاينەكەيان پۆژى يەك
جار نوپۆژى لەسەر داناون و ھەروەھا لە ھەلھاتن و ئاوابووندا پۆژ
ئەپەرسەتن • ئاگرىيان لا پىرۆزە و قوربانىش ئەكەن پۆ سەرچاوەى

پروباره كان . هيچ پهراوړيكي پروزيان نيه كه تايبه تي بيت به
 خوځيانه وه ، به لام پړيزي گه وره يي ته واو له ته وراتو ئينجيل و
 قورنان نه گرن . گه شته وهره كانيش هيچ زانياريه كي ته واويان
 نيه له م سر سوورانو جاري واش هه يه هر ديارنن ، چونكه
 له وان هه په پام به ري ئاينه چوراو چوره كاني ترش له ناو نه مانه دا
 هه بيت . هه رو هه چا ند كرداريكي ئايني گا وره كانيان له ناو دا
 بينراوه . له لايه كي ترش هوه له گه ل به كتاشيه كاندا له گه لي خالدا
 يه كه نه گرنه وه . نه مهش ته نها شو كومه له ده روپشه يه كه له
 توركي خه ريكي خو ئن دن و ليكو ئينه وه ي ئايني شيعه ين . به
 شپوه يه كي تايبه تي نه مانه له ناو خو ياندا نه چنه سر
 شو ئنه وا ره كاني حه ج .

هه رو هه له پا ن نه م بيرو باوه پانه دا كه گرنگيه كي تايبه تي و
 تا راده يه كه ناو بانگيان هه يه ، هه ند ئي كومه لي لاده ري بچوك
 بچوكي تر له ناو كورده كان دا هه يه كه تا راده يه كه جياوازيان له
 گه ل نه مان دا هه يه و كردار و هه ند ئي شتي تري هاو به شيان هه يه و
 به زوري به لاي شيعه كان دا دا نه تاشن ، وا ئيمهش نه مانه يان لي باس
 نه كه ين .

لده وروپشتي موصل كومه ليك هه ن (شاپاك)* يان پي نه ئين و
 ژماره يان نزيكه ي (۱۰۰۰۰) كه س نه بيت و نه مانه هه ولي يه كه
 گرتن يه زيديه كان و شيعه كان نه دهن .

* نه كوردستاني ميراث به م كومه له نه ئين (هه بك) .

دوای شهوه (سارلی) لهسه رڅخی زاېداو په یوه نډیان به
کاکه یی و بار جورانیه کانه وه هه یه و هه ر له ناوچه ی سنوری نیرانیدا
دانه نیشن ، هه روه ها پیشیان نه وتریت رڅڅ په رست ، چونکه رڅڅ
نه په رستن و له سه ره تای سه ده ی نژزده هه مدا له مار دین ده رکه و توون و
تیتاش وا ده رنه که ویت که به ته وای نه ماوون و به پروالته بوون
به گاوری یه عقوبی -

بہشتی نوہم

نہ فسانہ و اشقی پر پوچھی ناوٹا سہنی
کورده واری

ئەفسانە و سەنئەت پرۆپوزىتسىيە ناوئايىغى كوردەوارى

لە بەشەكانى پىشودا زۆر جار باسى منال بوون و ژنەينان و جەژنەكانمان كرد ، وتمان ئەمانە خوورپە وشتىكن هېچ پەيوەندى يەكيان بە ئايىنەوە نىە ، بەلام لەگەت ئەو شدا جەماوەر زۆر بە وردى پارىزگارىيان ئەكەن ، هەر وەكو ئەوەى كە بەپراستى پىرۆزىن و ئەگەر هاتو ئەو بىروباوەرپو ئايىنانەى كە باسمان كردن نەمان و لە پەپرەوى ئىسلام چوئە دەرەوە ئەوە لە بەر ئەوە پە كە سەربەستى تەواو نەدراوە بە پەيامبەرەكانيان بە تايىبەتى لە بەجئەينانى كوردارە تايىبەتەكانياندا كە جادوگەرى ئەستىرەناسى و نوشتە كوردنيان پىن ئەتەن .

كورد ئايىن دار نىە ، بەلام ژمارە يەكى كەم لە گەرپۆكەكان لە سەر ئەوە رىئەكەوتون كە بلىن گوايا كوردەكان بىروباوەرپى پرۆپوچيان هەپە ، ئەمەش هەر زۆر زوو لە بىروباوەرپى پرۆپوچ و بەكارەينانى گەلێك نوشتە و شتى دروى تردا دەرئەكەوتت ،

ههروهه ها لهجۆره ها جادوگه ری و تاقی کردنه وهی سه پوره پنه ردا
دیارنو هه ندی که سیش پایان وایه که گه لێ له پاشماوه کانی بت
پهرستی له و شتانه دا به دی نه کرین .

۱ - بیروباوه پری پروبوچ : -

شاعیری به سه ر په وشتی کوردا زال بوه و ، هه موو سروشتیکی
جوانی ده وروپشتی خۆی خۆش نه ویت ، چونکه هه مووی ده ست
کرده کانی خه وای گه وریه . فریشته کان به زوری وان له سه ر
کانیه کانی ناو چیاکاندا . ناشوری و کوردو په زیده کانی
پروایان به جنۆکه * هه په ، لای نه مان جنۆکه ی خێرو جنۆکه ی شه ر
هه په و هه ری که یان ئاینی تایبه تی خویان هه په ، جنۆکه ی خێر جار
چار کلۆیکی سور* له سه ر نه کات بو نه وهی نه بیتریت و له دو له
قوله کانی شدا نه گه ریت . به لام جنۆکه ی شه ر له چال و کونه به ردو
بن نه شکه و تدا خۆی نه شاریته وه . هه ندی که سی نازاو به
غیره ت به نیازی شاره زابوون پالیان به خویانه وه ناوه و هه ولیان
داوه و چونه ته ناو نه و جۆره نه شکه و تانه وه ، به لام به شیتی ها تونه ته
ده ره وه ، که له پیش چونه ژوره وه شیاندا نه مه یان له چاوه پروان
کراوه .

جنۆکه هه ز نه کات له ناو ده رگای مالدا بی ت ، له به ره وه
نه بی ناوی گه رم بکه ی به و شوینه دا بو نه وهی نازاریان به دیت و
خۆت بیاریتریت . هه رچه نده جنۆکه خۆی له ناگر دروست کراوه ،
به لام بو نه وهی بژی هه روه کو خه لکانی تر نه بی خواردن بخوات .

* به م کلاره نه ئین (کلاری سه خری جن) و به وایان وایه هه رکه س نه م کلاره
له سه ر کات ئیتر نایتریت .

* کورد وا راهاتوره ، نه گه ر ناوی جنۆکه به ئین نه لێ [خێرو] باخود له ترسانا
هه ر ناوی نایتریت به لکو نه لێ [نه وان] ، هه روه ها له زۆر شویندا هه ر له گه ل
ناویان هێنان ئیتر [بسم الله] نه کن ، چونکه پایان وایه که جنۆکه له
[بسم الله] راهاتکات .

شېخېتكى يەزىدى لەسناجار جنۆكە يەكى پراھىناوہ و بہ ہوہسى خوى
لہ ہموو جىگايەدا لەگە ليا بووہ ، شېخىتكى ناسورىش جنۆكە يەكى
ترى والى كرددوہ بہ جۆرىك كە لەدواپدا لەئىشوكارى ناومالدا
يارمەتى ژنەكەى داوہ .

ہەر لەم جۆرانە شتى سەرسوپرھىنەرى تريان ھەيە ، ھەندىكيان
وا پىريارىان داوہ كە لەفرىشتەو پەريەگان ژن بھىنن و مېشروش
سەلماندىوہ تى كە (ئەمىر محەمەد) سەردارى بۆتان كە لەسالى
(۱۷۵۰) دا كۆچى دوايى كرددوہ ، فرىشتە يەكى ھېناوہ و گەلى
سالى لى بووہ و دواى ئەوہ ھەر ئەم پروداوہ لە ھەژارىكى يەزىدىش
لەسناجار پرووئەدات بەلام لەمەياندا مەسەلەكە پىچەوانە دەرئەچىت
وہ ھەژارەكە شىت ئەپىت . ھەرچۆن پىت ھەندى لەشېخەگان
دەسەلاتى باشيان ھەيە بەسەر جنۆكەداو لەدەسەلاتەكە شياندا
بەناوبانگن و خەلكىش ئەچن بۆ لاي ئەم شېخانە بۆ ئەوہى لەگيانە
پىسەگان دوريان بخەنەوہ و دۆعاو نوشتەيان بۆ بگەن .

باوہ پىشيان بە تارماي و شەوہ لەشەودا شىتكى ساوہ بەشى
زۆرى ئەو كەسانەى لەم پرووہ پايان پەقو و شكە تىك چوون .
ھەر و ھاخەو بىننىش دەسەلاتىكى تەواوى ھەيە لەخەيايانداو
زۆريان پوناكى رىگاي دوا پروژيان لەخەوہگانياندا بەدى ئەكەن .
ھەندىكى ترىش وەكو شىخ گامۆى يەزىدى لەخەودا بەدى ئەكەن
(كوچك يەزىدى) كە ساتىكەن كە لە لىك دانەوہى بىروھوشرو
ماناگانىدا پىسپۆرن و ئاسايشە كە ئەم كارە دەسەلاتىكى گورەيان
ئەداتى بەتايبەتى لەناو كۆمەلە سادەگاندا . ھەر و ھاگياندارى
پىروژيشيان ھەيە و ئىنكارى ناكرىت . ھەندىكيان سەرسوپرھىنەرن
وہ خووشيان ئەو پىن وەكو كە لەشېر كە پروژ ئەكاتەوہ و بەختيارى بۆ
بوكو زاوای تازە ئەھىتت ، ياخود تاووسس كە يەزىدەگان بە
نیشانەى فرىشتەى روناكى دانەتېن ، بە پىچەوانەوہ رىقايان لە

هه ندىكى ترىپانه ، وه كو مار كه له زور سه رگورشته و چيرۆكى كورديدا باسى كراوه . له م پوه شه وه به ختيان باشه كه هه ندى شىخى مارگرىان هه يه و به تايبه تى له ناو يه زىد په كان دا به دى نه كرىن و هه شيانه كه مار نه خوات و شىخه كانى سه ر به خىزانى شىخ مه ند مار نه گرن و به خىوى نه كهن ، هه ندىكى ترىپش له خىزانى هوممه ندان (تۆمه رمه ندان) * له نزيك رپىگاي كه ركوك و ته قته قدا مارانگاز چاك نه كه نه وه .

گياندارىكى تر هه يه كه له به رچاوى كورده كاندا نامۆ سه رسو و پوه تيره ، نه وىش (هر بام) ه كه (مارى ئاسمان) ي پى نه تىن . له پاستيشدا هه مېشه باسى توه نه كهن كه هه رگىز نه م ماره يان نه دىوه به خوات و به خواته وه و به وئى و ئىش بكات و راشيان وايه كه له ئاسماندا له دايك بووه و له رۆژى به ختدا كه و تۆته خواره وه ، چونكه نه م ماره په ننگى خوى نه گو رپت و ته نها له بىرى نه واندا نه يىت نايىنرپت .

هه روه ها له كوردستاندا هه ندى پوه كى سه ير سه ير هه يه كه شپوه يه كى ئاسايان هه يه . له پيش هه مووشيان وه پوه كى (سراج القطرب) ه (Man, dragore) كه زور چاك نامراوه و به ره كه ي (سپوه) جنۆكانه) ي پى نه تىن و له ئىنجىلېشدا باس كراوه كه به هيزكه رو ئالۆزپنه رى شه هوه ته . جوړه پوه كىكى تر هه يه كه له شه ودا برىقه نه داته وه و گه لاكانى زيوييه . نه گه ر لپى نزيك بېيته وه نه چپته وه به ناو زه ويدا و هه ر هه وئىك به دىت و بگه رپىت به دوايدا يه كسه ر خوى نه شارپته وه . نه تىن نه گه ر ژتىك چه ند دتۆپىك مىزى پىباكات نه و ئىتر ناتوانچ بچو و لپته وه . هه ر له به رته وه ي نه په لن بچو و لپته وه و چه سپا و بىت له ده ورى پوه كه كه دا به ماوه يه ك هه ندى شتى پرپو وچى له و جوړه شتانه نه كهن . گه لآي

» وا نه زانم نه م جىگايه (هۆمه ندانه) و وا له به ينى سلېمانى و زاله دا .

نەم پووه که نهختیک له گەلای میو نهچیت و پەگەکانی وه کو لاشە
پیاو یاخود ژن وایه و پەنگەکەشی گۆشتییە .

کوردەکان ئەبگێرنهوه و ئەتین : ئەگەر یهکتیک دەستی بهم
پووه که وه گرت ، ئەوا پەگەکانی دەنگیکیان لێ بەرز ئەیتتوه
که وه کو هازە ی با وایه و هەرکەشیش پەگەکانی هەلبکەتت پان
بیبیت ئەمیت !!

هەر له بهر ئەمه و دوور کهوتنهوه له و ترسه ، کوردەکان به
دهوری ئەم پووه که دا چال هەل ئەکەن و سه‌ری چه‌لیک به
پەگە که وه ئەبه‌ستن و سه‌ره‌که‌ی تری ئەبه‌ستن به ملی سه‌گیکه‌وه پان
چاله‌که‌وه ، دوا ی نه‌وه به‌گوێره‌ی توانا دوور نه‌که‌ونه‌وه و سه‌گه‌که
ئەده‌نه بهر به‌رد ، ئیتر نه‌و داماره‌ش له ترساندا پانه‌کات و
پەگەکان پانه‌کیشیت و نه‌که‌ویت هه‌تا وای لێ دیت که ناتوانی
بجووتیتتوه .

نەم باسە سه‌ره‌وه‌مان له (کاسپانیل) وه وه‌رگرتوه .
هه‌روه‌ها پووداوی تری وalseو جوژه ئەبگێرنه‌وه و
باسی جوړیک گژو گیای جوانی چیا ی نامیدی
ئەکن ، که هه‌رکەس بۆنی بکات کوێر ئەیت . هه‌ر
له‌گەژ ئەمه‌دا چه‌شتیکی تریان دۆزیوه‌توه که به‌ته‌واوی
کاری گه‌ره له دژی زه‌هه‌ره‌که‌ی ئەم و پیتی ئەتین (تریاق السموم) .
هه‌ندئێ له پووداوه سروشتییه‌کان زۆر سه‌یر لیک ئەده‌نه‌وه ، بۆ
نموونه ، له‌کوردستان و له‌ناو کوچه‌ره‌کاندا که‌س نیه که نه‌زاتیت
هۆی مانگ گرتن نه‌هه‌نگیکێ گه‌وره یاخود (تین)ه که هه‌ولێ
خواردنی مانگ ئەدات . بۆ دوور خستنه‌وه‌ی ئەم گیانداره

* زۆر باوه که هه‌ر له‌کوێنه‌وه کوردەکان پۆزگیران و مانگ گیران به‌ده‌سته‌لاتی
خوا لیک‌داوه‌توه . و ته‌بێ و ده‌فیان لێ‌داوه و قورئان و هه‌ندئێ شیمری ئابیان
خوێندوه بۆ نه‌وه‌ی به‌ر بین و وایشان زانیوه ئەگەر به‌سور گیران نیشانه‌ی
شەپۆ خوێن پزایه‌وه ئەگەر به‌په‌شیش گیران نه‌وه نیشانه‌ی گرانبه .

نالەبارە ، بە دەنگی بەرز دەست ئەکەن بە قیپە قیپرو* دەوری و
سینی و فانۆن لێدان بۆ ئەوەی بیترسینن .

بوومەلەرزەش بەوە لێک ئەدەنەووە کە ئەلێن زەوی لەسەر
پشتی گایەکی سوور وەستاوە ، ئەم گایە جارچار گۆپەکانی
یاخود کلاکی ئەجوولێنێتەووە ، یان وەکو هەندێکی تریان ئەلێن
میشیک بە دەوری گاکەدا ئەسوورپێتەووە ، کە لە چاوەکانی نزیك
ئەیتتەووە گاکە چاوی ئەترووکیێتی بۆ ئەوەی مێشەکە دەربکات و
ئێتر زەوی ئەلەرپێتەووە* ، خۆ ئەگەر هات و پۆژیک لە پۆژان ئەم
مێشە لەسەر پشتی گاکە نیشتهووە ئەوا ناچار ئەبێت خۆی
بەلەرپێتەووە ، ئەوکاتە جیهان هەمووی کاول ئەکات !!

خوای خۆی بەهۆی سلیمانی داناوە کە سەرۆکی هەموو گیان
لەبەرەننانه ، باران ئەبارینتی و ئەینتیریت ، ئەو فەرمان ئەدات بە
(هوما) کە باندەبەکی خەیاڵییە وەکو باندەدی (عەنقا) ، ئێتر
هوما دەم و دەست هەموو باندەکان کۆئەکاتەووە پێیان ئەلێت بە
دەنووک ناو لە ئوقیانوس و دەریاکان هەتبگرن و لە ئاسماندا
بەرز ببنەووە بە دەنووکەکانیان ناوچەیی دیاری کراو ئاوبدەن ،
ئەگەر هات و دتۆپی بارانەکە لە قەوارەدا گەورەو بچووکیان
هەبوو ، ئەوە هۆی جیاوازیی قەوارەیی باندەکانە .

بیینی گەردوون ئەوەم بێر ئەخاتەووە کە کوردەکان دەربارەیی
ئاسمان و بینراوە سروشتییەکان بیروپرایەکی سەپریان هەیه ،
ئەمانە مانگ و پۆژ بە خوشک و برا ئەزانن ، وا ئەزانن هەمیشە
وان بە شوین یەکەووە . مانگک برای پۆژە . بۆیە پۆژ ئەگیریت

* لە کوردەواریدا زۆر باوە کە زەوی لەسەر پشتی گایەکی وەستاوە و گایە
پەشیش و لەسەر پشتی ماسیک و ماسیکەش و لەناو دەریایەکیدا ، شاعیری
خوای خۆشبوو مامۆستا قانع هەر کات ئەوەیان باسی ئەکرد ئەی ووت بەخوا
ئەم کەلکە تەبێ هەر سەرنەگرتی و پۆژیک ئەپوخن .

چونکه ئەم خوشكه ناز پێدراوه پووی خۆی له برا خوشه و یسته که ی
 ئەشاریتەوه ، بۆ ئەوەی تامەزرۆیی خۆی بۆ بینینی بەمێنیت .
 کوردهکان پاریان وایه که ههسوو پیاویک له ئاسماندا
 ئەستێرهیهکی درهوشاوهی ههیهو لهگه‌ڵیشیدا ئەمریت . ههروه‌ها
 رۆژگیران و مانگگیران و ئەستێره‌کشان* به‌ نیشانه‌ی داها‌تی
 ناخۆش و ناله‌بار لێک ئەده‌نه‌وه .

مادام شانتر (Mime Chanter) ئەلێ :

به‌ شپۆه‌یه‌کی تایبه‌تی ئافره‌تی کورد باوه‌رپێکی پته‌وی هه‌یه
 به‌ به‌خت خۆپێندنه‌وه‌و فال‌گرتنه‌وه‌و ئەچنه‌ لای ئەو ژنه‌ قه‌ره‌جانه‌ی
 که زۆر به‌ چالاکیه‌وه‌ ئیسقانی شانی مه‌رێک یاخود لم یان
 شپۆه‌کانی تری فال‌گرتنه‌وه‌ به‌ده‌سته‌وه‌ ئەگرن بۆ فال‌گرتنه‌وه‌ .
 به‌لام سه‌رباری ئەم هه‌سوو بیروباوه‌رپه‌ سپو‌پو‌چانه‌ بیرو
 باوه‌رپێکی تر هه‌یه‌ که زۆر بلأوه‌و پڕوایان زۆر پێیه‌تی ، ئەویش
 پڕوایه‌ به‌ چاویسی . له‌راسته‌یدا ئافره‌تی کورد وه‌کو هه‌سوو
 ئافره‌تانی رۆژه‌لاتی خۆیان له‌چاوی پیس ئەپاریزن . ئەمان
 پڕوایان پێچه‌وانه‌ی ئەو پڕوا گه‌شتیه‌یه‌ که له‌رۆژه‌لاتدا بلأو
 بۆته‌وه‌ ده‌رباره‌ی ئەوه‌ی که چاوی شین زیانی هه‌یه‌ ، ئەمه‌ش له‌و
 په‌نده‌باندا در‌ئه‌که‌وێت که ئەلێ .

« هه‌رکەس چاوی زه‌رد بێت ، چاوی پیسه‌ » .

ئەوانه‌ی که چاوی پیس کاریان تێئه‌کات ، بێگومان به‌شی
 زۆریان ئافره‌تی سک پڕو منالان ، که‌واته‌ نابێت له‌نزیک چاو
 پیسه‌وه‌ ئیشو کار بکه‌ن و ته‌شی بپرسن . هه‌روه‌ها ئەبێ هه‌ر

* له‌ بێشه‌وه‌ له‌ لایه‌ره‌ ١٢٢١دا باسی رۆژگیران و مانگگیرانمان کرد ، به‌لام
 هه‌ر له‌زۆر کۆنه‌ره‌و به‌تایبه‌تی له‌سه‌رده‌می هاتنی نایبی ئیسلامه‌وه‌ کورده‌کان
 ئەستێره‌کشانیان به‌ره‌ لێک داوه‌ته‌وه‌ ، که‌ بیاو جاکێک ئەمریت له‌ئیسلامیشتا
 زۆر پوون و ناشکراپه‌ که‌ خوای گه‌وره‌ له‌قورئاندا فه‌رمووویه‌تی [وزین السماء
 الدنيا بمصابیح وجملائها رجوما لئشیاطین] واتا شه‌یانی بێ رجه‌م ئەکریت .

نافره تيك منانى بوو تا چل پوژ نه چيته لاي چاو پيس ، چونكه چاوپيس رقى لنيه تي و به خراپي نه زانتي . سهره پاي نه وه نه گهر هاتو دوو نافره تازو مناليان بووييت و پيش چل پوژ به پريكه وت توشي په كتر هوون نه وا نه بچ دهرزي و مناله كانيان* بگورنه وه و دواي نه وه بگه پينه وه بو ماله وه به نه وه ي هيج كاميان پيش نه وي تريان بكه و پت .

۲ - دؤعاو نوشته گردن : -

به شيوه يه كي تاييه تي بو خو پاراستن له چاوي پيسرو ، بو دور كه وتنه وه له شه ره كانيانو به پيچه وانه شه وه بو به دست هيناني كرداري چاكو به خت باشي ، ثايا پتويست نه كات په نا بهر نه بهر هينه شاراوه كاني سروشت ياخو گيانه كان (الارواح) ، به هوي دؤعاو نوشته وه كه وا نه زانن تواناي هيه و كاري گهره ۱۱۹

هه ندي دؤعا له خشلي پاسته قينه دروست نه كرين ، وه ستا خو مانيه كاني ناو بازار دروستي نه كهن ، وه كو ملوانكه دروست نه كهن و . كاري گه ربي و جوړي پاراستنه كي له په ننگه كه پايه تي . نه بي په ننگه كي شينو شيوه كي (سه ده ف ، يا هيلكه شه يتانو كه و ، ده نغيشي زه نغيي بچوك يان له رينه وه بيت ، له ثاقيقو به ردي پيروز ثاقيق يه ماني دروست نه كرين) .

هه ندي نوشته ي تريان هه يه كه توره كه يه كي بچوك و شيخيكي گه روك دروستي كردوه - ناشكراشه كه به پاره يه - خو نه گهر به پاره نه بين خه لك ي هيج بر واي بين ناكهن .

نه مانه ش پارچه كاغه زي بچوك بچوكن به مره كي بي سور چوار گؤشه ي بچوك بچوكيان تيا په سم كراوه هم

* ليره دا نه نها دهرزيه كانيان نه گورنه وه نه ك منالو دهرزيه كانيان .

جادو و گهره ژماره و وشه‌ی تیا نوسیوه و هروه‌ها له‌سه‌ر بشتی کاغه‌زه‌کش هه‌ندی وینه نه‌بینی وه‌کو وینه‌ی شتیریک یان خالی سور سور . ئەم کاغه‌زه له‌شیوه‌ی سنج‌گۆشه‌دا ئەپێچرێته‌وه ، زۆر جارێش دهرزیه‌ک ئەشکێنن و ئەیکه‌ن به‌دوو پارچه‌وه‌و ئەینه‌نه‌ ناوی ئەمه‌ هه‌مووی ئەخریتسه‌ ناو په‌رۆیه‌کی بچوکه‌وه‌و ئەگه‌ر هاتو نەختیک قژی پیاویکیان خسته‌ ناوی ئەوا ژنی ئەو پیاوه‌ سور ئەبێت له‌سه‌ر ئەوه‌ی که پیاوه‌که‌ی خۆشی ئەوێت .

کاری‌گه‌ری هه‌ندی له‌و دۆعایانه‌ وه‌کو (گولله‌به‌ند) و له‌ خاوه‌نه‌که‌ی ئەکات که له‌ گولله‌ پارێزراو بێت .

هه‌ندی‌ک له‌ شێخه‌کان له‌نوشته‌ کردندا پەسپۆری په‌یدانه‌که‌ن بۆ هه‌رچی شتیک که بیانه‌وێت . ئەتوانن له‌هه‌موو شتیک نوشته‌ دروست بکه‌ن ته‌نها ئەوه‌نده‌ به‌سه‌ که ئەو شته‌ بۆ ئیشوکاری تر به‌کار نه‌هێنرێت وه‌کو : دانی گورمک ، په‌گی به‌لالووک و هه‌ندی پارچه‌ ته‌خته‌ یاخود ، لۆ لوو ، . . . هتد

هه‌ندی له‌م نوشتانه‌ ئەکرین به‌ کلاوی منانه‌ بچوکه‌کاندا یاخود قۆنی کراسدا ، شتیکی ئاسایی په‌ که ئافره‌تیش ئەمانه‌ به‌کار ئەهێنن و هه‌ندی جارێش پیاو به‌کاری ئەهێنن ، به‌تایبه‌تی له‌ لادێکاندا و له‌هه‌موو ناوه‌نده‌کاندا ، به‌لام خه‌لکی شاره‌کان و دیهاته‌ پێشکه‌وتوه‌کان* ئەم کرده‌وه‌ ناشیرینه‌یان لا ناپه‌سهنده‌و نایانه‌وون .

٤ - کرده‌وه‌و دروشمی جادوگه‌ری :-

به‌ ته‌نها نوشته‌ هه‌نگرتن ئامانجی ته‌واو به‌جێ ناهێنیت، به‌لکو ئەبێ هه‌ندی کرداری سه‌یر سه‌یریشی له‌گه‌ژدا بکریت ، به‌تایبه‌تی بۆ به‌ده‌ست هێنانی ئەنجام به‌و رێگایانه‌ی که نه‌هێنی زانه‌کان ئەیان زانن و به‌هۆی توانای زه‌لامه‌ ئاسایی په‌کانه‌وه‌ ده‌ست ناکه‌ون .

* تا ئێستاش هه‌ندی کس له‌شاره‌کاندا به‌روایان به‌م شتانه‌ هه‌یه .

به ته‌واوی ئەم کردارانە بریتین لەجادوکردن و شتی پڕپوچ
بۆ نمونە ئافرهتی وا هەیه ، پڕوای وایه که ئەتوانی مێرده‌که‌ی به
هه‌وه‌سی خۆی لێ‌خوڕپێت و ده‌سه‌لاتی هه‌ییت به‌سه‌ریدا . ئە‌گەر
هاتو بێ‌ئهو‌هی پێ‌ی‌هزاتیت بتواتیت مێشکی که‌ری ده‌رخوارد
بدات !! . ئەم کرده‌وه پڕپوچه له‌ناو کوردا زۆر که‌مه .

له‌ناو کوردا شتی‌کی زۆر سه‌یر تر هه‌یه ، ئه‌ویش به‌کارهێنانی
بازنه‌ی جادو‌گه‌ری‌یه (الدائرة السحرية) . له‌هه‌ستی هه‌ندێ‌ی که‌سدا
وا زانراوه که ئەم بازنه‌یه پیرۆزه‌و شتیه‌یه‌کی جادوو‌ویی هه‌یه ،
له‌چونه ناو جیهاتی‌کی تردا خه‌ئک ئە‌پارێزیت و ئە‌مه‌ش له‌هه‌سوو
کات و شوێنێ‌کدا زانراوه . هه‌روه‌ها له‌کورده‌ستانیش ، کورد بۆ
ئهو‌هی خۆی له‌گیانه پیسه‌کان پیا‌ریزیت ، بازنه‌یه‌ک به‌ده‌وری
خۆی‌دا ئە‌کیشێ و له‌شوێنێ‌کی چۆ‌لوه‌ژدا خۆی ئە‌شاریته‌وه .
ئە‌گەر قه‌ترانیش به‌ده‌ورو پشتی‌دا بلاو بووه‌وه ئه‌وه ئیتر شه‌یتان
زه‌فه‌ری پێ‌ئه‌بات و خۆی له‌گه‌یه‌تتێ . هه‌ندێ‌ی له‌شیخه‌کان له‌کاتی
خه‌لو‌ده‌دا ئەم بازنه‌یه به‌خوێنی مه‌رێک ئە‌کیشن که بۆ قوربانی
پێش‌که‌شیان کراوه ، ئە‌مه‌ش بۆ ئه‌وه‌یه که شه‌یتان و جنۆکه‌کان
نه‌یه‌ن و په‌ستیان نه‌که‌ن .

هه‌ندێ‌ی شیخی جادوو‌گه‌ری تر هه‌ن بۆ ئه‌وه‌ی له‌ئازارو ده‌رد
پیا‌ریزین ئە‌چنه ناو بازنه‌که‌وه . هه‌روه‌ها یه‌زیدیه‌کانیش له
چاره‌نوسی دا‌هاتودا باوه‌ریان به‌ جادوو‌گه‌ری هه‌یه . ئە‌گەر هاتو
یه‌کی‌کیان به‌گاتنه‌وه ده‌رگای بازنه‌که‌ی داخست ئه‌وا ئه‌و یه‌زیدیه
داماو‌هی ناو بازنه‌که له‌ناو ئه‌و بازنه‌ داخراوه‌دا ئە‌مێنیته‌وه هه‌تا
یه‌کی‌کی ده‌روون‌پاک دێت و بازنه‌ ناله‌باره‌که ئە‌کاته‌وه . ئیتر
هه‌ر له‌خۆیه‌وه له‌و بازنه‌یه نایه‌ته ده‌روه‌وه ، ئە‌گەر له‌به‌رده‌میشیا
جنێ‌و به‌ شه‌یتان به‌ده‌ن !!

گۆرانەکانیش لەسەر زەوی بازنەیهک ئەکێشن و سێ بەردو
خەنجەرێک و پارچە تەختەیهکی تێ ئەخەن ، ئەم شتە نیشانەن بۆ
شوێنەواری (دوکانی داودو زولفەقار) یاخود شیرەکهی عەلیو
درەختەکانی باها یادگار .

هەندێ کردەووی جادووگەری تر هەیە کە کوردەکان بۆ
باران بارین یاخود وەستانەووی باران ئەیانکەن . شتێکی ئاساییە
کە لەکاتی باران باریندا نوێژی بۆ ئەکەن ، هەر لەم پووێوە
(توفیق وەهبی) پێمان ئەتێت ئەم (نوێژە بارانانە) لە دەروەووی
شارو دێهاتەکاندا ئەخوێنرێن کە خەلۆهتگاوتەکیە دەرویشو
دیوانەکانی تیایە . دیوانەش هەر دەرویشن بەلام ئەم زۆرێ
ترن ، پرووی خۆیان پەش ئەکەن و ئەچنە سەر گۆری شێخێک کە
لە ناوچەکەیاندا بەناویانگە ، دواي دواکەردن و پارانەووە نیشتر
دەست ئەدەنە زکر کردن ، هەر وەها ژنانیش هاوبەشی باران پەران
ئەکەن . ئەچن بۆ کانێ و بەیەکەووە خۆیان ئەشۆرن یاخود دەست
بە عارەبانەیهکەووە ئەگرن و ئەیبەن بۆ سەر پرووبازێک و ناوی پێ
دەرئەهێنن . یانەو جۆانترین جل لەبەر ئەکەن و بە کۆڵە ئەچن
بۆ دێیهک کە درەختێکی پێرۆزی تیایێت .

دواي نامادە کردنی کاسە و کەوچکی چێشتلێنان ، بە دەوری
قابلهمی چێشتەکەدا دەست ئەکەن بە هەلبەرکێ و چاوەپروانی
کولانی چێشتەکە ئەکەن ، دواي ئەووی لە نانخواردن بوونەووە ،
ئاو پێرۆزی جۆانترین جل و بەرگی یەکتێ لە نامادە بووێکان
ئەکەن و نیشتر چاوەپروانی باران بارین ئەکەن . ئەگەر پێش
پۆیشتنەووە بە سەعاتێک باران ئەباری ئەوا هەموویان ئاو ئەکەن
بەسەر جلهکانیانداو بەتەری ئەگەر پێنەووە بۆ مائەووە . لە کەرکوک
ئافرەتان لەسەر شەقامەکان لەژێر پلوسکدا کۆئەبنەووە و خواردن
دابەش ئەکەن بەسەر هەزارەکانداو چۆرێک ئاویشیان ئەدەن .

- دپهاتیش ، پیاویکی ثابینی خواپه رست نه خه نه ناوچه و زیکه وه .
 له هندی ناوچه ی تر دا نه گه ر باران نه باری نه وا به رد پکی سه ر
 گۆری شیخیک فریئ نه ده نه ناو ناوه وه وازی لی نه هینن .
 ههروه ها منالانیش به ده وری خو یان به خو شیه وه بوو که
 بارانه دروست نه که ن و هاو به شی نه که ن . دوو پارچه ته خته له
 شیوه ی کاچی لاتینیدا دروست نه که ن و جلی له بهر نه که ن و میزه ری
 بو نه به ستن و دوو منال به هه ردوو ده ست هه ل نه گرن و مناله کانی
 تریش له گه لیاندا نه گه رپن به ناو ماله کاند او هه موویان نه م
 گۆرانیه نه لینن* :

هه نارو مره به کان*

خواپه دا کاته باران

بو هه ژارو نه خوشان

خواپه باران بیاری

که چه نه سه ری به هاری

نه ی بوو که بارانه کان

ناو بهینن بو دره وان

وه ک پوژه پا بور دو وه کان

نه م بوو که نه خریته سه وزی هه موو ماتی که وه و خاوه ن
 ماله که ش گۆزه یه ک ناو نه کات به سه ر بوو که که دا و هه ندیک

* له ناو کورده وارینداو له زۆر کۆن دا بار بوه که منالان بوو که بارانه یان کورده و
 له زۆر ناوچه دا منالان نه م گۆرانیه یان به م شیوه یه وتوو :

هه نارانو مهناران

یاخوا دا کاته باران

بو هه قیرو هه ژاران

* نه م هه لبه سته سه ره بی بوون ، هه ر له شیوه ی هه لبه سته کردو مانن به کوردی
 نه گینا خزی له به نه تدا وا نه وتراوه .

شیرینیش به سەر منانه کاندایه به خشیته وه ، به پیچه وانه شه وه یو
 وهستانی باران بارین له کاتی کدا که یو به رو بووم خراپ بیت ،
 منالان بوو کیتی وه کو نه وی تر هه ئه گرن و نه سوور پینه وه و
 گۆرانیی (کۆدۆ ، کۆدۆ) نه ئین ، ههروه ها دیاری و شیرینیان
 به سردا دابهش نه کریت .

گریهک به ناوی که چه ئیکه وه ناو نه تین و حه بله که نه خه نه ناو
 ناگریکه وه نه ئین :

« ناگرمان ناماده کردوه یو که چه نه کان ، ده با پۆزیش به
 ناگری خۆی بمان سووتینی ! » .

جار چاریش چل* ناوه و حه بله که به گۆیره ی ژماره ی ناوه کان
 گری نه ده ن و به پلوسکیکه وه به ره و پووی مه ککه ی پیرۆز
 هه ئی نه واسن . نه و شیوه یه ناسان تر نه بیت نه گهر هات و ناوه کان
 له سەر پارچه کاغه زیک نوو سرایه وه به دره ختی کدا هه ئو سرا .
 ٤ - باشماوه و شوینه واری بت په رسته کان :

ئهم هه موو بیرو باوه ره پڕوپو و خوویره و شته جادو گه رییانه
 ته نها تایبه تی نیه له ناو کورده کاندایه ، به ئکو له ناو هۆزه کانی
 نزیك نه نازۆل و قه فقاسیشدا هه ره هیه . له ناو کورده کاندایه
 هه ندی کورده وه هیه که به باشماوه ی بت په رستی دانه نرین و
 هه تا ئیتشاش سه ره پای تپه ر بوونی چه ند سه ده یه که هه ر ماوون .
 به بیانوی نه وه ی که ئاینی کورد له مه و پیتش زه رده شتی بووه ،
 هه ندی له پۆزه لات ناسه کان و کورده کان خوشیان هه وه سیان
 هه بووه که به پۆزه په رستی و ناگر په رستی بمانه وه ، نه مهش به
 شپوه یه کی گشتی له ناو هه موو کورده کاندایه به تایبه تیش له ناو
 یه زیدییه کاندایه بووه ، ئیتر له مه زیاتر هیچ شتیکی تر نیه نه وه
 به سمانتی که پۆزه په رسته کان و یه زیدییه کان له نوێژکردندا پوو

* له کورده واریدا نه مه به ناوی [چل که چه له] وه به ناوبانگه .

نه که نه پوژ له کاتی هه نه اتنو ناو ابوندا - هه ندی له گا وره کانیش
 که نویژ نه که نه پوو نه که نه پوژ هه لات . به لام له پووی ناگر
 په رستییه وه نه توانریت که هه ندی تیبینی بخریته پوو ، ناشکراو
 چه سپاوه که له کورده واریدا مال پیروزه و ناگریش له ناو ماندا
 نیشانه ی برده و امیی خیزانه که یه تی ، وه کو [موحه مه مد موکری]
 باسی نه کات له کوردستاندا خۆنه میشی هه ندی مانه سوئی یاخود
 هه ندی مانی حقه تواناو هیزیکی جادوو گه ری ثابینی هه یه وه له
 هه ندی ناوه ندا بر وایان پتی هه یه . هه ر نه م سه لماندنه لای (مادام
 سانتر) یش هه ر هه یه و گه لیک دریزتر پوونی کوردتوه وه
 (کورده کان ریزیکی گه وره له مانه باوکانو مانه شتخه کانیان
 نه گرن) ، ماله کانیان لا پیروزه و نه و ناگره شی تیا نه گپیت به
 شتیکی پیروزه و پاکی دانه نین . تف پوکردن گونا هیکه و لپی
 خۆش نابن ، هه روه ها (کورد به ماله که ی سویند نه خوات) ، کوپی
 تازه بوو به دوری ماندا نه گپرن ، هه روه ها کچیکیش که مانه
 باوانی به جتی نه هین و نه چیت بو مانی میرده که ی ، نه بی به دوری
 ماله که دا بسوورپته وه ، دایکیش که کچه که ی شوو نه کات ، له مانی
 باوکیه وه ناگر نه بات بو نه و ماله ی بووک و زاوا تازه که ی تیا یه .
 ناگر خواستن له ماله دراوسی شتیکی نه ویستراوه و به کاریکی
 خراپ دانه نریت . به پوژوشه و له به هارداو هه تا مانگا نه زیت
 پاریزگاریی مال نه که نه . هه روه ها له کاتی شیر گه رم کردندا نابتی
 ناگر له ژیر قاپله مه که ده ربه پرنریت ، هه روه ها نابتی گاگه ل به ره و
 پووی شه و قو گپ لی خورپریت .

ریزگرتنی ناگر له ناو یه زبیده کان و قزلباشه کانیشدا که
 (سه رسور) یان پین نه تین هه ر باوه .

سه ره پای نه م هه موو تا قی کوردنه وه و تیبینیانه ، به واتای
 ته و او هیچ پاشماوه یه کی نه م په رستانه نابینن ، نه نویژو نه

نوشتەى ئاسايى و نە نىشانەى بچوكىش بۆ شو بت پەرىستىانەيان
 نايىنن . لەكاتى شەرى جىهانى يەكەمدا فەرمان بەرىكى قوزاقى
 پرواى وابوہ كە ھەندى پاشماوہى ناگر پەرىستى لە خىتوہ تىكى
 كوردا لەسەر سنورى توركىياو تىران بىنراوہ و لەختوہ تىكدا
 ئەمانەيان دۆزىوہ تەوہ : -

سىپايەك قابىلە مەيەكى لەسەر دانراوہ . ھەر و ھا زنجىرىكى
 زەنگاوى كە سەرىكى لەژىر چەند شاخىكدا ھەلواسراوہ و سەرەكەى
 ترىشى لەژىر سىپايەكدا درىژ بۆتەوہ و بەدەورى ئەم خىتوہ تەدا
 بەردىان پىك خستوہ كە وىنە و نىشانە و نوسىنيان پىتوہ يە و ئەم
 خىتوہ تە كەسى لەژىردا ناژى ، لە ھەمووانىشەوہ پارىزگارى
 ئەكرىت و لەرۆژانى ئاھەنگەكاندا ئەچن بۆ ئەم شوپنە بەتايبەتى
 لەكاتىكدا كە ھۆزە پىشىنەكان قوربانىەكانىان لەسەر ئەم ناگرە
 پىشكەش ئەكەن .

نەكىمىن ئەتى : (Nikitine)

ئايا پىتويست ئەكات رونى كە پىنەوہ كە ئىمە واين لە بەردەم
 مىحراپىكدا ياخود شاخى بەرانى نىوہ سوتاودا كە وان لە بەينى
 بەردى دىوارى خانووەكاندا ؟ ئايا بەراستى ئەمانە پاشماوہى
 قوربانىەكانن ياخود پاشماوہى خواردەمەنى شوانەكانن .

ئەگەر بەردى خانووەكەش نەخشو نىگارى پىتوہ بىت ، ھىشتا
 توخمە مادى يەكسانى ھەر لاوازن . لەم ناوچانەشدا گەلەك
 پاشماوہى كۆن ھەيە ، كە لە ھەموو شتىكدا ھەر بەردىان بەكار
 ھىناوہ ، بەجۆرىك كە من خۆشم دوو دۆم كە ئايا لەسەرچى
 بناغەيەك ئەو بەلگە ئەر مەنە ئەوہ ئەچەسپىتى كە گوايە ئەمە
 نىشانەى مىحراپىكە ؟ - ئەمە ھەر يە نەزانراوى ئەمىنەتەوہ ئەگەر
 ئەو كەسانەى ئەم شتانەيان دروست كردوہ خۆيان خەيا ئەكانىانمان
 لە دروست كردنىاندا بۆ لىك تەدەنەوہ .

پەرستنی هیزه سروشتیه کان زۆر روون تر دهرئه که ون ههروه کو
ئه زانین له هه موو کون و قوژبئیکی جیهاندا پیشینان وایان ئه زانی
که جنۆکه به زۆری دینه سر هه ندی دارودرخت یاخود سر
کانیه کان . ئهم بیروباوه پرانه هیشتا به ته وای له ناو نه چوون و
هه تا ئیستاش له کوردستاندا کانی یاخود درخت به چاویکی پیروژ
سهیر ئه کرین .

به لام (درايفر) و خه لکی تریش هه رچه نده بنوسن که گوايه
پهرستن - ئه گهر په رستن هه بووبی - له وانیه که زۆر تر بو
درهخته که بویت نه وهك بو ئه و جنۆکه یه ی که له سه ریه تی ! !
ئاسایی به که درهختی پیروژ له نزیك گۆری پیاویکی پیروژه وه یه
وه کو شیخیک و ههروه ها ناویشی هه یه . بو نمونه له ناو
یه زیدیه کاندا (خاتو نه فیسه) داره نجیریکه له دئی به عشیقه له
(Kharabek) . درهختی توش هه ر به ریزه . هه رکه سیک به لای
درهختیکی پیروژدا تین په ریت ئه و پارچه قوماشیککی پیاه ئه و اسیت
له جیاتی قوربانی یان بو ته ندروست چاکی .

مادام هانسن ئه وه ی تینینی کردوه که ئه و پارچه قوماشانه ی
به م درهختانه دا هه ئه و اسرین شتیکی جیاوازه له و پارچه قوماشهی
که به سه ری داریکی ریکی دریزه وه یه و له نزیك گۆری پیاو
چاکیکه وه چه قینراوه . یه که میان له پاشماوه کانی بت په رستیه به لام
ئهمی تریان وانیه .

ههروه ها گه لئ کانیواوی پیروژ هه یه ، که له ته نیشت مزگه وت
یاخود ته کیه یان گۆرستانه کانه وه ن . ئه چنه سر ئهم کانیانه بو
چاک بوونه وه له نه خویشی ، بو نمونه له ناو یه زیدیه کانی شیخاندا
کانیهك هه یه ناوی (کانی زهرکئی) یه مانای کانی زهردکه ، هه ر به
ناوه که یدا دیاره که خه لکی له نه خویشی زهردویی چاک ئه کاته وه .

به لآم كانی زه مزه م له لای گۆری شیخ عدهی یه كسه ر له
 مه ككه وه دیتو منائیشی تیا نه شورن . هه ندی له م كانیانه ماسیان
 تیا یه و پیروژنو پراوکردنیشیان نارپه وایه ، ههروه ها كانی تریش
 هه یه وه كو كانیه كه ی نزیك گۆری شیخ بیكووه له (Bahzani)
 له شیخان و كانی شیخ عبدالقادر له (Turunde) له چپای سه معان
 نه شكه وتی قول و به ردی وه كو كورسی و به ردی به رزو كانی جوان
 جوانی پپ له ماسی و دارستانی بچوك و پپ له گۆری كوون و دارو
 نزه ختی پیروژ كه نایه لن لقو پۆپه كانیان بپیتته وه و ته نانه ت
 شكاهه كانیشیان نه م هه موو شویتانه چینگای جنۆكه ی ناو سه وزای و
 ناو ناوون ، نه مانه له هه موو قونوقوژبنیكي كوردستان دا زۆرن و
 له هه موو لایه كدا هه ر پزیزیان لی نه گیریت و له هه موو
 چه رخه دواكه وتوه نه زانینه كانیشدا هه ر وا بوون . شته
 پیروژه كانیشیان په رستوه كه له وانیه له جیاتی په رستنی هیزه
 سروشتیه كان دانراپن و نه مانه ش له دلی كۆمه له ساكاره كاندا هه ر
 ماوون ، سه ره رای نه وه ی كه له ئیسلام دا زۆر به توندی دراونه ته
 دواوه .

بہ نئی دہیہ م
نہ دہ پ

ئەدەب

لەوانەيە ئەم ناوونیشانە ساكارەي ئەم بەشە هەندى
لەو خوينەرانە سەرسام بەسکات کە هەرگیز پەراوێکی
کوردی یان نەدیووە و پرسیار ئەکەن کە ئایا ئەمە بەپراستی هەیه ؟
بەپێ خۆ خەریک کردن پێیان ئەتێین ئەمانە بە هەتەدا چوون .
پراستیشە کە هەندێکیان گەشتونەتە ئەوێ بیسەلمێنن کە تەنانەت
زمانی کوردی هەر نەبووە ، کوردەکان بەجۆرە دیالکتیکیک
قەیان کردووە کە نزیکەي نیوێ وشەکانی تورکی بون و تاکە
تاکەکانی تریشی لەزمانی عەرەبی و فارسیەو یاخود زمانەکانی
ترەووە کە لەناوچەکەیاندا هەبووە وەک ئەرمانی و کلدانی یەو
وەرگیرااون .

لەپراستیدا بەتەواوی زمانی کوردی هەیه و لەپێش زیاتر لە
سەدەیهکەوێ گەلێک زانایان کە دانیان بە پەسەتییی زمانەکەدا
ناوێ لێی کۆنراوێتەو . بۆ ئەمەش باسی تازەترین
لێکۆڵینەوێمان بەسە وەکۆ : -

(ی . ن . ماکاروس) سالی ۱۹۵۸ لە ولاتە یەگمگرتووێکانی

ئەرمانی . E.N. Marros

(د. ن. ۰ مه‌که‌نزی) سالی ۱۹۶۱ و سالی ۱۹۶۲ له تۆكسفۆرد
 (ئای. تسۆكرمان) سالی ۱۹۶۶ له يه‌كیه‌تی سۆفیه‌ت I Tsukerman
 له سالی ۱۹۶۱ دا (كوردۆ) K Kurdo له مۆسكۆ هەر له سالی
 ۱۹۵۷ دا فەرهنه‌نگیتکی (كوردی - پروسی) به ۲۰۰۰، وشه
 له چاپ داوه .

پیش نه‌وه‌ی باسی نه‌ده‌بی سه‌رزاری خه‌لكی و فوللكورو نوسراو
 بکه‌ین با ده‌رباره‌ی زمانی كوردی نه‌ختیک بدوئین .

۱ - زمانی كوردی :-

كورد به‌شپوه زمانی هندۆ - نه‌وروپی قسه‌ نه‌كهن كه له زمانی
 فارسی تازه نه‌چیت . به‌لام ناتوانری له موفره‌دات و فۆنه‌تیک و
 نروست‌کردنی رسته‌دا ژالاعراب والنحو تیکه‌لاو بكریت .

دوو شپوه زمان هه‌یه* : کرمانجی سه‌روو پۆژئاوا كه
 كورنه‌گانی تورکیاو سوریاو ولاته‌گانی سۆفیه‌ت و سه‌رووی عێراق
 قسه‌ی بێ نه‌كهن . شپوه‌ی دووه‌میش کرمانجی خواروو كه
 سۆرانیسی بێ نه‌تین و كورده‌گانی ئێران و پۆژه‌ه‌لاتی عێراق
 قسه‌ی بێ نه‌كهن و نهم ولاته‌ش نه‌كه‌و پته‌ ناوه‌راسته‌وه ، هه‌روه‌ها
 پروباری زبانی گه‌وره‌ نهم دوو شپوه زمانه‌ کرمانجییه‌ جیا
 نه‌كاته‌وه .

هه‌ندئێ له كورده‌كان وه‌كو زازاكان به‌شپوه زمانیتکی تایبه‌تی
 قسه‌ نه‌كهن و (گۆرانی) بێ نه‌تین . هه‌ر یه‌كێ له‌م شپوانه
 جیاوازییه‌کی بێ پایانیان له‌گه‌ل یه‌كتردا هه‌یه ، به‌جۆرێك

* چوار شپوه زمانی كوردی هه‌یه وه‌كو :

۱ - شپوه زمانی کرمانجی سه‌روو .

۲ - شپوه زمانی کرمانجی خواروو .

۳ - شپوه زمانی گۆرانی (بشی هه‌ورایشی هه‌یه) .

۴ - شپوه زمانی لوپی .

نه توانين بڼين هموو هوژيک و هموو ناوچه يه ک خوړه وشتو
شپوه جياوازی تايبه تيبی خویان هيه . نم ديارده يه ش له ناو
هموو چيا نشينه کانداهيه .

هیچ پټویست به سه رسوړمان ناکات ، که عده بی مه غریب
زور به نارحمت له عده بی عیراقی تن نه گن و میسر یه کانیش
همیشه به ته وای له لوپنانه کان تن ناگن ، به پیچه وانه شه وه
له کاتیکدا که شپوه زمانی نه ته وایه تیبیان به کار نه هیئن هر
تن ناگن . موفرده داتی زمانی کوردی له بنه رده تدا ټیرانییه .
به لام زمانی عده بییش هر وه کو زمانی فارسی و تورکی کاری
تن کردوه ، به تايبه تی له ناوه ندی ناینیدا ، چونکه نم نه ته وانه
هموویان نیسلان و ناتوان واز له زمانی قورشان بهیئن . هر
له سه رده تاوه کورده کانیش به ته وای وه کو فارس و تورکه کان
پتی چاپی عده بییان له نووسینه وهی زمانه که یاندا به کار هیناوه
به لام نم پیتانه به گویره ی شپوه زمانه کانی تر که قه له وی و درپزه
پیدانیان تیا به هر که من . به تايبه تی هندی پیت هه ن که به لپو
نه وتریزو نه مانه لای عده به کان هر نه زانراون .

هروه ها ټیرانیه کانیش هندی پیتیان خستوته سر نه لف بای
عده بی بو هندی شپوهی ده نگي پیته کان وه کو (ژ - ل) و (ف -
V) که به هیچ جوړی له زمانی پیغه مبه ردا (د - خ) نه بوون .
لانه بردنی پیته بزوینه کان په کیکه له ته نگتچه له مه کانی
نووسینی عده بی ، کورده کانی عیراق به شپوه یه کی تايبه تی
گه لیک نیشانه یان خستوته سر ، هروه کو تورکه کان له کوندا
خستبوویانه سری ، خوتندنه وهش گپروگرفتی له مه که متر نه بووه
له بهر نه وه هندی له روشنپیره کورده کان به تايبه تی نه میر
به درخان هیچ دودلییان نه کردوه له لاسایی کردنه وهی مسته فا

که مال نه تاتسورک باوکی تورکه کاندای ، که هه و ئه ، ئه وهی داوه
 زمانی نه ته وه که ی بغاته سه ر شیوهی لاتینی .

ئه و کوردانه پسته کانی زمانی کوردییان له سه ر شیوهی زمانی
 لاتینی ده ره میناوه له گه ل نیشانه ی تایبه تیدا بۆده نگه تایبه تیه کان .
 هه روه ها ده نگیکیش ناتوانی لاپریت به هوی نیشانه یه که وه .
 به م شیوه یه ئه لف بایه کی زمانی ساده و باوه رپه ی کراویان بۆ دروست
 بووه . وه هه ر له ماوه ی زیاتر له ٤٠ سال له مه و به ره وه به لگه ی
 سه لما ندیان هه بوه .

ئه ش توانریت بو تریت که تپستا توانایه کی یاسایی له ناو
 کورده کانی سوریا و لوپنان و تورکیادا هه یه .

نووسینی زمانی کوردی بیست و شه ش پیتی به سه . پسته
 بزوینه کان پینچن ، A' E' I' O' U' ئه و پستانه ی نیوه
 بزوینن دوان ، P' W' به لام پسته نه بزوینه کان ئه مانه ن * :-
 B - C - D - F - G - H - J - K - L - M - N - P - Q
 R - S - T - V - X - Z

ئه و پسته بزوینه ی نیشانه یان له سه ر دانراوه بۆ درپژ
 بیه وهی ده نگه ی پسته کان میانن ð - i - ŋ ئه و دوو پسته
 نه بزوینه ی نیشانه یان خراوه ته ژیر ئه مانه ن s - o .

* پسته کانی زمانی کوردی نیشای نپه ئه مانه ی خواره وهن :-
 پسته نه بزوینه کان - ٢٩ - پینو ئه مانه ن :

ك ، ب ، پ ، ت ، ج ، چ ، ح ، خ ، د ، ذ ، ز ، ر ، پ ،
 ژ ، س ، ش ، ع ، غ ، ف ، ق ، ک ، گ ، ل ،
 ل ، م ، ن ، و ، د ، ی .

پسته بزوینه کانی هه شتو ئه مانه ن :-

آ ، و ، وو ، ژ ، ئی ، ئی ، ئی .

بیشکی بزوینی زۆر کورتی ترمان هه یه که له نووسینی کوردی به ره بیردا
 ده رناکه ویت . به نکه ته نها له نووسینی لاتینی دا هه یه وه کو (من - به لاتینی
 نه نووسین - min واته بۆ ئه و پسته بزوینه زۆر کورته پیتی - ا -
 نه نووسینو ژماره پینجی له سه ر دا ئه نپین .

دوانی تر هه یه که یه کی دوو خالیان له سه ر دانراوه نه وانیش
 نه مانه ن U - i .

نهم پیتانه ی تریش هه ر نه و ده ننگانه یان هه یه که له زمانی
 فه ره نسیدا هه ن بێجگه له پیته بزوینه کان .

• درپژ	A = A
• زۆر کورت (کورت کراوه)	A = E
• بێ ده ننگ	E = I
	OU = U

به لام ده رباره ی نهم دوو بزوینه S - G - نه مانه به
 ته واری نه جولاوو بێ ده ننگن وه کوله وشه ی (gâteau) (گاتز) وه
 (Sauce) (سۆسیس) دا ده ر نه که وپت .

هه ر له سه ر نهم پێنج پیتشه له م کتێبه دا وشه کوردیه کان
 نوسراونه ته وه وه کو : -

DJ = C
 TCH = C
 CH = S

• عه ره بی KH = X

• غه یینی عه ره بی (غ) = X

کورده کانی نه رمینیای سۆفیه تی له سه ره تادا نوسینه کانیان
 به پیتی لاتینی له چاپ داوه ، ته نها هه ندی گۆرانیان له پیته کان دا
 کردوه ، نه مهش نه ختیک له پیتش شه ری جیهانی یه که مدا بووه و
 نه لفو بێ ی سلاقی [سیریلیهک] یان تی که ت کردوه به هه ندی
 به رانه ر کردنه وه به لام هه رچۆتیک بێت نهم نوسینه وه یه
 ناساتره و رووتتریشه له و نوسینه عه ره بیه ی که به شه یوه یه کی
 گشتی کورده کانی عێراق به کاری نه هیتن . واش چاوه پروان
 نه کرپت که هه موو کورده کان هه وئ به دن بۆ به کارهێنانی پیتی

لاتینی • چونکه خویندنه وه و نوسینه وه ی به لای منانه بچوکه کانه وه
 ئاسانتره • ههروه ها ئه م گۆرانه هه ر له خۆیا یه کگرتنی زمان و بیر
 ئاسان ئه کات •

۲ - ئه ده بی سه رزارو ناو خه لکی (فۆلکلۆر) : -

ههروه کو له ناو هه مرو ئه و گه لانه دا که هه تا ئیستا خویندنی
 قوتابخانه له سه رده می گه شه کردن دایه ، له ناو کورده کانیشدا
 ئه ده بی سه رزاری زۆره و زۆریش ده وه له مه نده •
 ههروه ها هه ر به م شیوه یه ش باسی پێشکه وتنی فۆلکلۆرییان
 نه کریت •

فیلچیشکی - Viltchevsky ئه لێ :

له راستیدا ئیسه خۆمان له به رده م کۆمه له رایه کدا ئه بینین که
 له سه ره تادا کۆکراونه ته وه و له دواییدا له لایه ن بێگانه وه چاپ
 کراون وه کو (ژابا Jaba) ، (لیرخ Lerch) (پریم و سوتسین
 Prymetsocin) ، (ماکاش Makas) ، (مان Mann) ،
 (هادنگت Hadank) ، (نیکیتین Nikitine) ، (لیسکوت
 Lescot) و (مه که نزی Mackenzie)
 تا راده یه ک هه ندێ له م نووسراوانه کۆن و ئه گه رینه وه بۆ

سه ده ی پانزه هه م و شانزه هه م •

گه لێک له کورده کان هه ر له ۳۰ سال له مه و به ره وه ده ستیان
 کردوه به دانان و چوونه ته لای ئه و پیرانه ی که بیری به هێزو
 توانا و پاکیان هه یه و گه لێک گۆرانی و سه رگورشته ی میلییان
 کۆکردۆته وه ، وه کو :

Hadji Djindi

حاجی جندی

Amin Avdal

ئه مین عه بدال

Djasim Djall

جاسم جه لیل

ئەمانە ھەموویان لەم پوووە گەلنی کردەووەی چاکیان کردوو . دەوتەمەندیی فۆلکلۆر لە ھەر تادا لە پەندو قسەئەستەقی میللی و ھەندئێ مەتەئەو دەرکەوتوو ، ھەر وەھا لە گۆرانی و چیرۆک و ھەندئێ ھەرگورشتەشدا . نەمرونە پەندە کوردییەکان ھەتا بلتیی زۆرن و بە زۆریش مانای شتی تریان ھەیە و لێرەشدا ماوەمان ھەیە کە لەم تێپروانینانەووە بای ھەندیکیان بکەین . لە راستیشدا کورد ھەژنەکات و تەکانی بە رستەئێ رێک خراو و ئاوازدار بپرازیتتەووە ، کە تێبینی لە ھەستی راستەقینەدا ئەکات . دیمەنەکانی سروشت ، چالاکیی پۆژانە ، بەتایبەتی ھەتووتی ئو گیان لە بەرانەئێ کە بەختیان ئەکەن ، یاخود ئو گیان لە بەرە درندانەئێ کە پاریان ئەکەن . ئەمانە ھەمووی وایان لێ ئەکات کە لە یەک چوون وادروست بکەن جیتی ھەرسوو پیمان بێ و ھەر خۆیشی کورتە پەندیکی زانیاری پێک بھێنیت .

- جیای بەرز نیە بێ بەفرو ، دۆنی فوونیش نیە بێ ئاو .
- بەرد لە شوینی خۆیا سەنگینە .
- ئاو گەییە تەنگە بەری ھاوار ئەکات .
- مریشکی برسی خەو بە ئاوووە ئەبینتی .
- مریشک کە ئاو ئەخواتەووە سەیری خوا ئەکات .
- مریشک لاسایی (حەبرەجی)^(۲۵) کردەووە کۆمی دپا* .
- ھاو پیتی قەلە پەشکە ھەمیشە دەنووکێ لە چۆتیدایە .
- گۆزە یەک بە دەستی کە بیانوو بشتیت تەقەئێ نایەت .
- ئەووەئێ لای گوو رەئێ ئاسن گەرەووە دانیشیت پریشکی بەر ئەکەویت .

(۲۵) حەبرەج - چۆرە بانندە بەکە .

* لە کوردەواریدا ھاو ئەلین : - مریشک لاسایی قازی کردەووە کۆمی دپا .

ههروه ها قسهی نهسته قو په ننده کان به وهرزه جوړاو
جوړه کانه وه به ستر اوون ، وه کو :

له هاویندا :

• چوله که کان هاوار نه کن : مهیدان

• پوژانی په مه زمان ته اوو یوو !

له مانگی نازاردا :

• رهزه وانه کان نه ترسنو هیلاکن [دوودتن]

له پایزدا :

• به په له خوټ بشاره وه

• له به هاریشدا به په له وهره دهره وه

• بارانی کتوپر له نیساندا

• گه نجینهی خوړاسانه

ههروه ها کورده کان هه همیشه هه زنه کن مه ته لی کیش و

قافیه دار پیشکه ش بکن :

دلایکی خپری پر مارومپرو چیه ؟

• وه لآمه که ی - هه نجیره

• کاتیک که نه زه پینچ - شیاکه نه دزرت

• وه لآمه که ی - گولله تفه نکه

دوای نه مانه نهی دهر باره ی گورانی وتن چی ؟

نه مه شمان له به شی شه منداس باس کرد ، له راستیدا باسکردنی

هر ته اوو ناییت • له کیتلگه دا ، له مآندا ، له کاتی نیش کردنداو

له هه موو چیگایه کدا هه ده نگی گورانی وتنی کریکارو ماستاو

فرۆشو لای لایه ی دایک به رزه نه بیته وه • گورانییان زوره ، وه کو

گورانیی خو شه ویستی و شه رو هه لپه رکچی که به ده نگی شوان یاخود

که بیانووی ناومال نه وترین • ههروه ها (لیسکوټ Rlescot)

باستیکی جوانی گۆرانى پايىزى كردوو [پىن هيزۆك] • له سه ره تادا
 پىن هيزۆك جىساوازىي نيه له گەل دروست بسوونى هسته
 خه له تينه ره كانى تردا ، به تايبه تى له مه سه لهى گۆرانكارى به كاندا
 (خۆشه ويستى به كى پىن هيو ، لىك جىبا بونوه ، په يمانى شه وانه) و
 نه مانه هه موويان كراون و نمونهن • ههروه ها نه و پىگايه ي كه
 له گفتوگۆي تىوان دوو خۆشه ويستدا به كار نه هينرئيت • شتىكى
 ئاسايى و سروشتى به كه له چوار چىوه به كداو خۆي له خۆيدا رادىت و
 ئاوازىكى تايبه تى نه درئيتى ، هه موو دپره هه لبه ستىك به بانگ
 كردىكى كورت بۆدىمه تىكى پايزانه دهست پىن نه كات ، كه مه لولى و
 پىن هيوايى نه هينئى بۆ شاعيره كه • ته م چىاكانى دا پۆشيوه ،
 دۆله كان پىن له ئاوى تاوه بارانه كان كه به كم چار نه بارىن و
 ئاوه كانيان قه لبه زه نه به ستن •

به فرىش لوتكه به رزه كانى گرتوه و نزيك نه يئته وه و
 كۆچره ره كانىش دهواره كانيان نه پىچنه وه و له وه رىگاناكانى هاوين
 به جىن نه هيلسن و نه چنه په ناى ده شته كان • ده وار نشينه كان له
 چىاكان دینه خواره وه بۆ نه وهى له باوهش دۆله كاندا به وه پىنه وه •
 ئا نه وه تاله زه تى رۆژه جوانه كان كۆتايى هات و پاشماوهى
 شه يدايى و خۆشه ويستىش ده ركوت ، نه مه كاتى مال ئاوايى به
 به داخوه كه نه توانرا دان به هه موو شتىكدا بنرئيت و بو ترئيت •
 نه مه گۆرانى به كى كورته و ماوهى سى سانه له به رم كردوه ،
 ده رباره ي (مريه مۆك) هه ماناى مريه مه بچوكه ياخو مارييت • كه
 پى به تى له زيره كى و لىن هاتويى •

نه م گۆرانى بهش ههروه كو به شى زۆرى گۆرانى به كوردى به كانى
 تر گفتوگۆي تىوان جواتىك و زه رننگه رىكه ، جوانه كه داواى لىن

ئەكات گوتىكى ئالتونى بۆ دروست بكات ، وەكو ئەو گولانەى ژنان
ئەيكەنە كونه لوتى چە پىئانەوہ * .

– ھۆ لالە سەيدە خەننا ، گوتىكى ئالتونم بۆ دروست بەكە .

• بە مەرچى بە مقاش نەيگىرتو نەيخەيتە سەر دەزگا * .
• بە چەكوشىش لىتى نەدەيت .

• پىشت بە خوا پەشىمانىش نابمەوہ .

– گوئە ئالتونەكەتت بۆ دروست ئەكەم .

• بىئەوہى بە مقاش بىگرم .

• بىئەوہى بىخەمە سەر دەزگا .

• بىئەوہى بە چەكوش لىتى دەم .

• پىشت بە خوا پەشىمانىش نايىتەوہ .

• ئەگەر دوو ماچم بەدەيتى .

– باشە ، بەبى بايى ماچم كە ، ئەگەر ئەمانەم بەدەيتى .

• ھەوت گاگەل .

• ھەوت ران بزنى موولول .

• ھەوت پارچە زەوى .

• ھەوت ئاش .

• ھەوت ئاش كە كەر بيان گىرپىت .

• ھەوت يەرداخ شىرى چۆلەكە .

• ئەمە ھىشتا ھەرزانەو بىئەرخە !

فۆلكلورى كوردى لەچىرۆكدا وەكو گۆرانى دەولەمەند نىو

مىلانانىان ھەز لە سەرگورشتە ئەكەن .

* ئەم جۆرە گولە كە ئەكرىتە كونه لوتى چە پەوہ ، ھەر لەكۆنەوہ لەكوردەوارىدا

بار بووہو ھەتا ئىشتاش لەزۆر ناوچەو ناوہندى جافىەتپىدا ھەر بارپەتىو

پىزى ئەلئىن [لوتەوانە]و جىاوازىشى نىو ئالتون بىتت پاخود زىو .

* دەزگا ئەو پارچە ئاسنەپە كە ئالتورچىو ئاسنگەر شتەكانىانى لەسەر پىكرو

پىك ئەكەن ، پاخود چەكوش كارى لەسەر ئەكەن .

ئەو ھۆزانەي كە رۆشنبيريان ناوہنديە ھەتا تېستاش ھەر بە
سادەيي خۆيان ماونەتەوہو ھيچيان لا خۆش نيه بە قەدەر
چيرۆككي خۆش كە خەم و پەژارەي نان پەيدا كوردني رۆزانەيان
لەبەر بباتەوہ . چيرۆككي زۆر خۆشيان ھەيە كە باسي جەواننەكانني
سروشت ياخود دروست بوني شتوازە سەير سەيرەكانمان بۆ
ئەكەن . ئەتوانم باسي چيرۆكي ئەميري پادينانتان بۆ پكەم كە
كچە خۆشەويستەكەي خۆي لەديوار پكدا بەستەوہ ، ئەكاتي دروست
كردني پردي زاخۆدا ، كە ھەتا بە گيان لەبەر قوربانيان بۆ ئەدايە
رژنەئەوہستا .

ھەر وہا بينگولي خاوەن ھەزار دەرياچە ، كە ھەرگيز
سەرچاوەي ژياني ھەتا ھەتاي تيا نادۆزريتەوہ .
لېسكوت لەسالي ۱۹۶۰ادا كۆمەلتيك چيرۆكي پپ لە پوداوي
سەيرو جواني ھەمە چەشنەي بلاو كردهوہ،وہكو چيرۆكي نازايەتي
كەچەل [كەچەلۆك]و چيرۆكي سلېماني زەندي ر ھيرزمي گوئي
درېژو حاجي بېرم .

كوردەكان تەنھا بۆ خۆشي سەرگورشتە ئەگپنەوہو ھەميشەش
چيرۆك و بەسەرھاتي كورت كورتن . كورديش لەگيانني داھيتاندا
لەھيچيان كەم نيهو ئەوانەشي سەريان لەكوردستان داوہ بەسيوان
گەشتەوہرەكانەوہ بەلگەيان لەسەر ئەمە ھەيە .

ئەو كوردانەي كە سوعبەت چين لەشتوہي چيرۆكي ھەجويدا
پەخنە لەلادان و ھەلەي ھاوړئكانيان ئەگرن بە تايبەتي ئەو
ھاوړئيانەي كە پەيوەندي قوليان لەگەلياندا ھەيە .

بۆ نمونە پياواني سەر بە قەشەو شېخ و مەلاكان ھەميشە وان
بەسەر دەمەوہو لەبەر دەستتان . ھەندئي چاريش زۆر بە توندو
تيژي پەخنە ئەگرنو زۆر چاريش ھەيە كە ئەو نوكتەيەي پەخنەي

پښ گيراوه هر نه مينځته ووهو هه مو کات نه يگيږ نه ووهو نيتر هر له
 خڙپانه ووهو وا پراهاتون که بير له سرگورشته پړيک خراوه کاني
 سده کاني ناوه پاست بکه نه ووه . زور به ناساني جنډو به سر وکوهو
 نه نداسي هوزه کاني دراوسځيان نه دن . هه روه کو هه مو ولاته کاني
 جيهان هه مو شارو دڼ په ک ناوو ناوبانگي خوځي هه په ، هه روه هاله
 کوردستاندا هه ندي هوز به نازاپه تي و به غيره تي ناوبانگي
 ده نه که ن . له کاتيکدا که هوزي تر هه په به هوي گالته و سرگورشته
 گيږانه ووهي هوزه کاني تره ووه زياني لي نه که وپت . به ووهي که
 هه ندي جار لومه و گالته يان پښ نه که ن ، به لام نه گه نه وانه ي
 پښ يان پښ نه که ن پياوي باش بوون نه ووه نيتر قه ي ناکات . نه و
 سرگورشته نه ي که کورده کان نه يانزانن سرگورشته ي گيان
 له به رانن ، هه رچي گيان له به ر هه په تيا ياندا پاس نه کړين ، نيتر
 نه مانه که شتيه کي نوحی جياوازي پښ له ژپاني ترن ، مار هه ندي
 نيشي خراپو ناپه سندن نه کات و شيتانينش نازي به هه شتي سر
 زه وي نه داتي . شپرو ورچو گورگ پوه وشتو که م وکووپه کانيان
 بو به هيزي و گه وره يي يا خود ترسنو کي و هه له خه نه تانندن به کار
 نه هپنن ، له مانه هه مو ياندا هه لېژارده ي نه ده بي کو نه پيته ووهو
 پړيوي ده ريان نه هپنيت هه ر وه کو نه ووهي که نه يبينين
 له گه ل گورگ و شپردا تن نه کو شپت . که نه شپرو که رو کونه به يوو
 ژيوک و که و مشک و کيسه ل و هه ژديها ، هه ميشه پړيوي هه ول نه دات
 که بيان خه نه تينن ، به لام نه م گيان داره فيل بازه هه ميشه ش له
 هه وله کاني دا سر ناکه وپت ، يان هيچ نه يي به سره اته کان به
 گوږه ي هه زو فيله کاني نه و پوناده ن .

شا سلیمان دەست ئەخاتە مەسە لە کانیانە وەو لە ئیشو کارو
 هەلس وکە وتیاندا بە دەنگیانە وە دیت . بانئەش وەکو نمونە یەک
 کە لکی هە یەو لێرەدا ئەگەر ویستمان هاوڕێی راستە قینەکان کە
 هەمیشە دلسۆزن بزانی ، نایب بە هیچ جۆرێک بێر لە ریشۆتەو
 حاجی لە قەلەق و پۆرو تەنانەت کە ویش بکەینە وە ، بەلام قەلە
 رەشکە ئەبێ بیری لێ بکریتە وە چونکە ئەم تاییبەتی نیە بە
 وەرزه کانه وەو لە پۆژە ناخۆشە کانیشتا بە چیمان ناھێتیت .

لەم هەموو سەرگورشتانەدا پەندێکمان بۆ دەرنەکە ویت
 لە سەر شێوە چاکە کە ی لافۆنتین (Lefontaine) هەتا ئەستا جۆرە
 بچوو کە کان نەبیت بامی هیچمان نەکردوو . خۆ ئەگەر توانای
 بام کردنم هەبیت ئەوا ئەتێم گۆرانییە کورتەکان لە چەند
 پارچە یەک تی ناپەرپن و هەمووان هەر ئەیانلێن ، هەر وەها
 سەرگورشتە کورتە کانیشت ئەوانە نەبیت کە [لیسکوت] چاپی
 کردوون بێرکردنە وە ی زۆریان ناویت و ئەوانیش هەر وان .

بەلام ئەدەبێ میلی کوردە واری ماوە ی زۆرە و هەر گۆرانی
 ئەتێ و سەرگورشتە بۆ خۆشە ویستی ئەگێرپتە وە ، هەر وەها
 راستیی پوو داوێ کان بە خەیاڵ کردنە وە دینتە پیشە وە ، وەکو
 بەسەرھاتی شەری هۆزەکان بە گۆرانی یاخود پێکخستنی پارچە
 هەتەستی واکە لە گەت سەرگورشتە کانیشتیکە لاو بوون .

سەرگورشتە و هەتەستی کوردییەکان گۆرانی بێژێ میلی
 (شاپەر) ئەیانلێن یاخود ئەیانگێرپنە وە ئەمانە تاییبەتین بەم
 ئیشە وە ژمارەشیان پۆژ لەدوای پۆژ کەم نەبیتە وە وە حیکایەت
 خوان و دەنگ بێژیان بێ ئەنێن .

مانا کانیان بە گێرپنە وە ی سەرگورشتە کە دەست پێ ئەکات کە
 لە شێوە ی پەخشان و شیعر دا یە و هەر کە گەشتە قسە یە کێک لە

پالەوانەکانی سەرگورشته که ئەوا قسەکان لە شتیوهی شیعردا بە
گۆرانیوه نهگێتپهوه .

ئەگەر گۆرانی بیژەکان لەپهکێ زیاتر بون ، ئەوا پهکێکیان
چیرۆکه که نهگێتپهوه و ئەوانی تریش دەوری پالەوانەکانی تری
چیرۆکه که وەرئەگرن و هەرکەسەیان بە گوێرهی شیعی
دەورهکانی خۆیان گۆرانی ئەلێن .

بەشتیوهیهکی گشتی چیرۆک و ئەفسانەکانیان لەشتیوهی
پهخشان و گۆرانیدان یاخود به کێش و سهروا پێک خراون و
ئاوازهکانیشیان هێواشن . کامهران پهدرخان ئەلێ : - له پارچهیهک
له پارچهکانی ئەم شتیوهیهدا گۆرانی بیژ به کێش و سهروایهک دەست
پێئەکات و ئیتر بهردهوام ئەبیئت ههتا تهواوبوونی پارچه شیعره که
ههموو جارێ که ئەوهستیت وهستای شیعره که دێته پێشهوه و
بهردهوام ئەبیئت لهسەری . قوتابخانهی راستهقینهیان ههبووه بۆ
گۆرانی وتن ، ئهویش به هاندانی ئاغاو سهرهک هۆزه ژیرهکان .
بهلام ئیستا ژیانیان زۆر گۆراوه و شایه ره پهسه نهکانیان به ره و
نەمان ئەچن لهگهڵ ئەوهشدا هەر هێشتا ههندی بابەت بلأو
بونهتهوه که به سهرچاوهی دهوله مەند دانه نرین که بۆ خویندن و
گێپانهوهی میژوویی هەرگیز ناتوانرێ وازیان لێ بهێنرێت و ههکو
میژووی کورته چیرۆک ، سهرگورشتهی هۆزهکان ، خووپهوشتی
کۆنی کوردهواری ، شتیوهکانی خواپهستی و ئاین و بیروباوه پ
یاخود شتی پرو پوچ ، شتیوهی سویند خواردن، ناوی تایبهتی چهک و
کهلوپهلی کۆن . ئەمانه ههموویان زۆر بهکهکێک دین ، ههروهها له
بینینی ههلوێسته جۆراو جۆرهکانیشدا نمونه ههه زۆره .

نيکيتينيش ئەم لیکۆئینه وە یە ی کردوو (سەیرکردنی رابو
 شەپەکانیان ، داواو داخوازی خۆشەویستی ، یەك نەگرتنی هەستی
 شاخاوی یەك و دەشت نشینیک ، شتی پەرو پەوچ ، پەن ناسی
 کارەساتەکان وەکو (لافای دەشتەکان و پەشەبا) تە بینی سەیر
 سەیر لە ئاینی خواپەتی پونە وەردا (٢٦) ، (Pantheism) ، (نوێژ
 کردن بۆ چۆلەكە یاخود ئەسپ یاخود بەفر) ئالێرەدا توشی هاندەری
 چۆراو چۆر ئەبین ، کە هەر یەكەیان بە جیا بە لای ئێمە وە شایانی
 گەرنگی پێدانە و کەرەسە ی پیرکردنە وەن .

وە شتیکی ناسایی یە کە گەنجینە یەکی گەورە نامادە کراوە بۆ
 ناسینی چۆنیەتی بیرو هەستی گەلی کورد .

ماوەمان نیە کە باسی هەموو سەرگورشتە چاپکراوەکان
 بکەین ، بەلام با بە ناوبانگک ترینیان دەست نیشان بکەین ،
 زۆرجار لە راستیدا ئەم سەرگورشتانە زۆر جوانن . بێ هیوا یەك لە
 ناخی چەوسانە وە ی پۆژانە یە وە ئە یە و پت خە یالە بە تالەکانی
 جێ بە جێ پکات : - برسێتی تێرکردن گۆرینی جەلە پیسەکانی و
 خێو تە خراپە کە ی کە بە هیچ چۆری بەرگە ی با ناگریت ، ئە یە و ئی لە
 پۆژەکانیدا سەرکە و ئی و ئە و ئافرەتە ی ئە یە و پت ماری کاو منائی
 جوانی بییت .

بەلام هە ی هات : - راستیە کە ی زۆر گرانە و ئە ی پەروا بە
 سەرگورشتە یەك پکات کە پالە و انەکانی بە هۆی سەخاوەتی پەریە
 باشەکانە وە توشی بەختیاری ئە بین . کە واتە ئە مانە چەند ژەمیکی
 یە کجار قەشەنگن لە باخچە ی بە هەشتدا ، جلوبەرگی حەریرو زیرو
 زیوی بە نرخ ، کۆشکی پێ لە ئالتون و دەوڵە مەندی ، خۆشەویستی و
 گۆرانێ و پێکەنین لە گەئ جوانترین کیژۆلەدا . سەرکە و تنی هەتا
 هەتایی بە سەر ئە و تەنگو چە لە مانەدا کە دەستی قەزاو قەدەر یاخود

(٢٦) ئاینی ئەوانە ی کە ئەلێن خوی تەنھا خوی هەموو بوونە وەرە .

پیاو خراب له پریځای به ختیاریدا دایان ناون . نا بهم شیوه په له وشو پرته ی هه مو سرگورشته خوښه کاند ا رازاونه ته وه . هر بهم شیوه په خه یالی وا جوړاوجوړ نه کړیته وه که نه وپه پری نه بیټ . وه له م روه وه چیروکی میلی م م وزین و سرگورشته ی فولکلوری م م م * نالانیا ن هه په که له وانه په بگه پښه وه بو سرده م م سده ی چوارده و پانزه .

دوای نه وه نه و سرگورشته ن یه ن که به ته ووی شیوازیکی شوانیه تی یان هه په و هه روه ها نه و کورده ی که گرنگی ئه دات به چیروکی په ریه کان و به و سامانان ه ی که به شیوه ی سر سو پر ه ینر به دست ه اتون و هه روه ها به ختیار ی بی خواهن که له زه رید ا نه در ایټ و هر لیره شدا گرنگی ئه دن به و چیروکانه ی که پرو د او ه کانیا ن خوښیا ن نه ختیک له مانه که مترن ، به لام هه س تی مرؤ فایه تی بو خوښه و یستیه کی د لئ سو زانه دهر نه پږیت و کار ناکاته سر شه رف و نازایه تی له هه مو ناخوښیه کانیدا .

په کوردی زور حز له گورانیه شوانیه دلداریه کان نه که ن که نه م ی ش له کیش و سه روا دا له وانی تر که متر نیه . هه روه ها زور به تاسه وه گوئ له سه رگورشته ی دلدار ی و خوښه و یستی زلیخوا و فاتول و شیرین و خه سره و شیرین و فه رها دو له یلی و مه جنون و خه ج و سیامه ندو خو رشید و خاوه . . . هتد نه گرن . هه روه ها نه م چیروکانه له نه ده بی فولکلوری ئیرانی و تورکی و نر مه نی شدا هر هن .

دوای نه مانه باسی چیروکه میژو و ییه کان نه که ی ن کورده کان له ژیا نیان دا به سو زن و له پاستی شدا جه نگاوه رن و میشکیان پړه له

* م م وزین هر م م م نالانو ، نه مده ی خانی زور دیمه نی نه فسانه ی له چیروکه فولکلوریه که دا گزریوه و به لوتکه ی نه ده بیاتی کلاسیکی کوردی دانه نریت که به شیره ی کرمانجی سر و نو سراوه ته وه .

شەرو شۆرى پائەوانە نەمرەکانى مېژووى ئېرانى كە گېتپامانەو، بە گېتپانەوئى جەنگەكانى تۆتە سەندن زۆر دلخۆش ئەبن و هەموو هېرشىتكىش هەلبەستىكى تايبەتى خۆى هەبەو هەموو جەنگىكى تىوان ھۆزەكانىش بە گۆرانىەكى تايبەتى بەناوبانگە ، وەكر ئىشە چاكەكانى شىخ مەحمود كە لە هەلبەستى شاعىرە راست بېژەكاندا هەبەو لەگە ئىشىدا روداوەكانى باس ئەكەين : شەرى ئازادى (Şerê Azadî) كە سالى ٩٤٦ لە بەىروت چاپ كراو . هەمىشە ھۆ ھەبوە كە كوردهكان حەز لە سەرگورشتەى كۆن بكن . بۆ نمونە سەرگورشتەى قەلاى دم دم (DimDim) كە يەكئىكە لەچىرۆكە بەناوبانگەكانى كوردو باسى ئەو ئەكات كە كوردهكان لەسالى ١٦٠٨ دادو لەدزى شا عەبباسى يەكەم گەمارۆى ئەو قەلا قائىمەيان داو .

ھەروەھا كوراوغلو – Koraglu – يەكئىكە لەپائەوانە ئەفسانەبىيەكانىيان كە بە دۆستى ھەژارو داماويان داناو . بەلام جولندى – Julindi – ئەو پاشا مېتالىيە يە كە لەگەت شەپتاندا يەكى گرت بۆ بەرھەتستى موسولمانە لى ھاتوەكان .
رۆستەمىش گەلچ شەرو شۆرى ھەبە لەگەت زوروو * Zoraw زەرە ھەنگدا (Zerdeheng) * ھەروەھا عبدالرحمن بابان و عىزەالدین بەدرخان ئىشە باشەكانى [نادر و توپال] و دوانزە سوارەى مەرىوانىيان ياس كردو .

لىستەى تۆمارى ئەم چىرۆكانە درېژە، لەگەت سەرگورشتەو چىرۆكە فۆلكلورىەكان كە شەخسىياتى مېژووىبى دروستىيان ئەكات وەكو خەلىفەو سولتان و پاشاكان . بەلام ئەو شەرو شۆرى كە تىباياندا

- * بەنگە لىسەدا نووسەر مەبەستى لە زۆراب بىت چونكە لە كورده وارىسدا بە رۆستەم و زۆراب بەناوبانگە .
- * بەنگە زەرە ھەنگىش دىوى مازندەران بىت كە گرايە رۆستەم لەگەلدا جەنگارە .

باس نه کړين به ته وای نه فسانه یین و شخصي په کمه چټکایه کی
فراوانی تیا وهر نه گړیت .

هروه ما ئیستاش (مهکه نزی D.N. Mackenzie)
زانیا ریبه کی باشمان نه داتج که شټوازیکی میلی راسته قینه ی تیا په
زور به له زه ته و باسی نه و شتانه نه کات که زانیا ریبه کومه لایه تیان
تیدا په و کورده کانی سؤلیت به پټی لیکولینه و په کی بنه په تی نه م
که نجینه زانیا ریبه به کار نه هینن بو داستانه کونه کان و پیا نه چنه و
بو نه و ی له شټوه په کی په کسان و په کگرتودا بیان پارټرن .

لیکولینه و په کی ناوا هیچ په یوه نندیه کی کومه لایه تی و
سیامی نیه له گه ل ده و له ته کانی ترداو له وانه شه به س نه یتت بو
تازه درنده و و زیاد کورنی نه ده بی کوردی . بو پیشخستنی
خویندن و نووسین گه لیک پټویسته که نه ده بی سر زاره کی پشت
گوتی بخریت یا خود چاوی پیا بغشټنرټه و و راست بکریته و ،
نه و کاتش به قده ر نه و نه ده ی که شټوه ی باشی تیا په له زوری
راستی و کمی جوولاندا له ته پری و بنه په ته که ی ون نه کات .
به هوی په یدا بوننی ترانسټوره و له بچو و کترین لادیدا و به
گویره ی پټویستی و به که لکی - تا راده یه ک شایه ره کان نه ما وون -
نه مش په کیکه له دیارده کانی پیشکه و تن و به به سستی لی ناکریت و
په شیمانیش که لکی نیه .

۳ - نه ده بی توهار کرا و یا خود کون :

له سهره تا وه تا شهر ی په که می جیهانی :

با لیشاوی نه ده بی فولکلوری نه و مان له بیر نه باته و که
که له سه د سانه و نه بی پیمان نه زانیوه و زانینه که ش به هوی
لایه کیش له سامانی نه ده بی نو سرا و بکه ینه و ، که ته نها نزیکه ی
ئیشوکاره باشه کانی روزه هلات ناسی پو لونی ز ژا با - A.jaba
بووه که مومی سهری رووسیا بووه له نه رزروم . هر له و کاتوه

لینکۆلینهوه بهرهوام بووه و زانیاریی ئیمهش فراوانتر و قووتر بووه .

دهنگوباسێك وای ئهگه یاند که باسێکی گرنگت دهبارهی ئهم باپهته له مۆسکۆدا ههیه و ئیمهش ههرا چاوه پوانی دهههه و تنی ئه و باسهین . بهلام ئه و باسهی که ههتا ئیستا تهواو بووه باسهکهی عهلاهه دین سجادییه به ناوی (مێژووی ئهدهبی کوردی) و سالی ۱۹۵۳ له بهغدا به زمانی کوردی چاپ کراوه . ئه مه پهراویکی که وهری ۶۳۴ لاپه ره یسه و دانهر دواي نووسینی پێشه کییه که دهبارهی کوردو کوردستان باسی قوناخ و شپوه کانی ئهدهبی کوردی نهکات . دواي ئه وه چه ند تییینییه کی قوولمان ئه داتی دهبارهی ۲۴ شاعیر و ۲۱۲ دانهر و نووسهر له شاعیره کانی عیراق و ئیران .

دانهر باسی ئه و نووسه رانه ناکات که په خشانیان نووسیوه و ئهم باسهی هه لگرتووه یۆ به ره مه میکی تر و لیره دا گومانی تیا ئه بیته له و دی که من نیازم هه بیته ئهم باسه به در یژی تو مار بکه م ، به لام سه ری که سیش سوور نا هینم به وهی که بلێم له و کۆمه له پیاوه ئه ده بیانه دا پیاوه نایینییه کان جیگایه کی فراوانیان داگیر کردووه . ئه مه ش شتیکی ناسایی و پروونه و هه ر له سه رده می نه وه کۆنه کانه وه و له هه مو و لا ته کاندایین و زانیاری و شیمر لای نووسه ره کان تیکه لا و بوون . به م شپوه یه و له گه ل ئه وه شدا په وشته نایینییه کان یان له و لیسته در یژانه دا باس نه کرا و ون ته نها هه ر ناوی (۵۰) مه لا و (۳۱) شێخ و (۳) سه یید و (۴) فه قتی یاخود مچه وه ری مزگه وتی تیا به له گه ل ناوی (۹) خان و (۳) سه ردار و (۱۱) به گه و (۵) ژندا .

چۆنیه تی دروست بوونی ئه ده بی کوردی هه ر به نه زانراوی و نه سه لماوی ئه مپێتیسه وه . له راستی شدا مێژوو نووسه کان هه میسه

پێك ناکهون له سه ر ئه و مێژووانه ی که بۆ هه ندێ شاعیر دانراون .
 به شپۆه یه کی گه شتی نووسه ره کورده کان هه ز ئه که ن بچنه
 ناخی رابوردووه وه ، که هه میشه سه ملاو نیه . هه روه ها له دانانی
 سآلو خاوه نی هه ندێ شیعرو نووسیندا وه کو (سوتسین) که
 سه رگورشته ی دمدم به نووسینی مه لا ئه حمه دی باتی* (۱۴۱۷ -
 ۱۴۹۵) دانه تیت ، ئه مه ش شتیکی نه گونجاوه چونکه له سآلی
 ۱۶۰۸ دا روه ی داوه . هه روه ها چۆن نه ییت (فه قی ته یران
 (Fegiyê Teyran)) که له سآلی (۱۳۰۷-۱۳۷۵) دا ژیاوه
 لاواننه وه دا بنیته بۆ مردنی مه لای جه زیری (Melay Gaziri)
 که له سآلی ۱۴۸۱ دا کۆچی دوا یی کردوه .

له لایه کی ته ره وه چۆن پروا بکریته به وه ی که عه لی ته رمۆکی
 (Eli Termuk:) (رۆنساری کورد) (۲۷) له سه ده ی یانزه هه مدا ژیاوه ،
 سه ره رای ئه مه ش ژماره یه ک له مێژوو نووسه کان هه ر نه یانزانیه وه
 چونکه ئه وانیه ی لێیان دواون دووباره کردنه وه نه ییت هه یچی ته ریان
 نه کردوه . به ته نها لیکۆلینه وه یه کی کارامانه له موفره دات و
 شپۆه کانیدا ماوه ی ئه وه ئه دات که سه سه له که بپه یته وه . ئه م
 نووسراوه په سه نانه له کاتی تۆپبارانی به رلین دا له ناوچوون .
 به لآ دوا ی ئه وه هه ندێ نووسه ری کورد له تازه کردنه وه ی
 بابه تی دانه ره کۆنه کاندای هه یچ دوودلێیان نه کردوه بۆ پروون
 کردنه وه ی ئه و شتانه لای خوێنه ره تازه کان و هه ر به و کاره شیان
 رینگای هه مو لیکۆلینه وه یه کی په خته گرانه له تێمه نه گرن .

له گه ل ئه وه شدا که چوارینه سو فی یه کانی بابا تاهیری هه مه دانی
 (۹۳۵-۱۰۱۰) به زمانی تیکه لآوو شپۆازیکی کۆن نووسراونه ته وه

* سه رگورشته ی دمدم ، هه ره بی شه مۆ نووسیه یی که پهرترین نووسه ری کورده
 له سو فیه تداو ژماره یه کی زۆر داستان و چیرۆکی له باره ی ژبانی کورده وه
 داناوه .

(۲۷) رۆنسار : شاعیریکی هه ره نسی به .

خوردەکان ھەر بە ئەدەبی خۆیانی دائەتین* ، وەکو گۆرانپەکانی تۆلەسەندن کە بەشیتکن لە ئەدەبی فەرەنسی . بەلام پێشەکی ئەبی بە راستەقینەووە خۆ ئامادە بکریت بۆ ئەوەی ئەم چوارینانە بخوێنرێنەووە کە لکیان لێووە بگریت . ئەشەلمێنری کە ھەندێتی لە شاعیرەکانی گۆرانی وەکو شیخ ئەحمەدی تەختی و (۱۶۴۰) و مەلا مستەفای بیساران (۱۶۴۱-۱۷۰۲) و گەلێکی تریش لەسەر ریگیای ئەم پۆیشتون .

ھەرچۆن بێت تەمەنی ئەدەبی کلاسیکی کوردی لە سەدەدی پانزەھەمەو دەستی پێ کردوووە لە گەل پۆلێک شاعیری ھەرەچا کەداو بە چەند فرسەلێک لە پێش ھەمووشیانەووە (شیخ ئەحمەدی نیشانی) یە کە بە مەلای جەزیری بە ناوبانگە (۱۴۰۷-۱۴۸۱) و دیواتێکی سۆفیانەیی ھەبەو یە کێکی نایبی نەبیت کەس لێی تی ناگات و بامی سۆفی گەری ئێرانی تیا ئەگێرێتەووە ، دواي ئەووە (مەلا ئەحمەدی باتی) کە لە پێشەووە باسمان کردو بە پەراوی (مەلوودنامە] بە ناوبانگە دواي قوتابخانەکەیی ئەم کەوتوووە . ھەروەھا (عەلی حەریری ۱۴۲۶-۱۴۹۵) ، (میر محەمەد) یاخود (فەقێ تەیران) کە بە چیرۆکی [شێخی سەنعان] بە ناوبانگە ، ھەروەھا (ئەسپە رەش) .

دواي بێکەسییەک کە زیاتر لە سەدەییەکی خایاندوو ، لە ناسمانی ئەدەبی کوردی ئەستێرەییەکی تازە ھەتھاتوووە کە

* زۆر ناشرایە کە نووسین و شیمەرەکانی بابا تاپەری ھەمەدانی بەشیتکن لە ئەدەبی کورد ، چونکە بابا تاپەر خۆی کوردە - بابا تاپەر یە کێکە لە (اهل الحق) و ئەمەش تەبەا لە ناو کوردە ھەبەو ھەتا ئێستاش مەھوورەکانی مەرقەدی بابە تاپەر کوردن و ئەلێن ئێمە ئەم مەھووربێمان بە پشتاو بێت بۆ ماوە تەووە و وشەیی باباش تەبەا لە ناو کوردە ھەبە . جگە لە مانەش لوری پەکان خۆیان بە کورد ئەزانن و فارسەکان قاموسییان بە کار ھێناووە بۆ مانای وشەیی لوری - نا بەم بەلگانەو گەلێکی تریش بۆمان روون ئەبێتەووە کە بابا تاپەر کوردە .

(نهمدهی خانی ۱۶۵۰-۱۷۰۶) بووهو له په گه زدا خه لکی هه کاریه و دانهری چیرۆکی (مهموزین) ه که نه توانین به ته وای به چیرۆکی نه ته وهی کوردی دابنیتین . که باسی (مهمی نالان) ی تیا نه گپێته وهو به گوێره ی پێزمانی نه ده بی کلاسیکی دایناوه .

[نیسماعیل پایه زید ۱۶۵۴ - ۱۷۰۹] که دوای نه و که وتوووه بیجگه له غه زهل (Ghazel) فرهه نگێکی کوردی - هه ره بی - فارسی به ناوی (گوئزار Gulzar) به شیمر پێک خستوووه . ههروه ها (سیاپوش Siyapouah) نازناوی شاعیرێکی تره که له سه رده می نه ودا بووه .

هه رچه نه ده ی هه لده هه م گه شه دار نه بووه ، به لام له گه ل نه وهدا هه ر ناوی (شه ریف خانی جولامه رگ ۱۶۸۸-۱۷۴۸) له هه کاری دینین . ههروه ها (مه راد پایزید ۱۷۳۶-۱۷۷۸) و (مه لا Erwas) که سالی ۱۷۹۰ چه ند به شیکی له له پزیشکایه تی دا داناوه به جوړیک که له زمانی کوردیدا وپنه ی نه .

هه ر له و سه رده هدا ، پارچه شیمیرێکی ئاینی به زمانی گۆرانی بلو بوته وه و دراوه ته پال (خانای قوبادی Khana Qubadi ۱۷۰۰ - ۱۷۵۰) به ناوی سه ته وات نامه Selewatnam) ، ههروه ها شاعیرێ گۆرانی مه جزونی Mehzun له ۱۷۸۳ دا . له گه ل سه ده ی توژده هه مدا و هه تا شه پی په که می جیهانی شاعیره کان زۆر بوون و دوو ته وژمیان لێ ده رکه وت : په که میان ته وژمی ئاینی و سۆفی بوو که له سه ره تادا به لاسی کردنه وه ی ژماره یه ک شیخ و مه لاکان ته و او بوو ، نه وانه ی که هه زیان نه کرد زانیاره سۆفیه تیه کان له ناو شیمیری دیوانه کانیاندا بنووسنه و ، بێ نه وه ی له دوو باره کردنه وه و

لاسایی کردنه وهی خه لکی تر بترسن . لیره شدا کارتتی کردنی
 شاعیره کلاسیکیه ئیرانیه کان دهر کهوت . نه وه تا هر له وانه
 (مهولانا خالید ۱۷۷۷-۱۸۲۱) که پښگای نه قشبه نندی هینایه
 کوردستانه وه ، ههروه ها (شیخ مه عروفی نوژیی ۱۷۵۵-۱۸۳۷)
 له گه ن بیست چاپکراوی ئاینیدا . دوا ی نه وه (مهلا خه لیلی سمه رتی
 ۱۸۳۰) و (مهلا یه حیای مزوری) که پرس پتکه ری (میری په واندزی)
 بووه و ۱۸۲۶-۱۸۳۹ و نورالدین بریفکانی که سالی ۱۸۴۶
 کۆچی دوا یی کردوه ، وه عه بدولره حسان نه ختیری ۱۸۸۴ که
 پښگای خانی گرتوه وه له شیمره کانیدا ستایشی پتفه مبهرو
 کوردستانی کردوه .

کۆمه لیک له شیخه کانی سلیمانی :

(سالم ۱۸۴۵-۱۹۰۹) (۲۸) که هاواری بوو له دهنت ناخویشی
 ژیان له مجیهان و سه رزه و یه دا . ههروه ها (مهحوی ۱۸۳۰-۱۹۰۴)
 که سو فییه کی نه قشبه نندی بووه و تیوره کانی سو فییه تی ده رختوه ،
 هه ر یقیش Heria یاخود مهلا صالح ۱۸۵۱-۱۹۰۴ له وه دا
 هه ر لاسایی کردۆته وه .

له ئیرانیش تا بنی شاعیری چاک هه یه وه کو :
 (سه ی یا قو ۱۸۰۸-۱۸۸۱) که (۲۰ ر ۰۰۰) هه زار دۆپه
 هه لبه ستی هه یه وه نو سه رانه یه که به زمانیک زیاتر
 نووسیویتی . (مهلا فه تاحی جه باری ۱۸۰۶-۱۸۷۶) هه لبه ستی
 به چوار زمان داناهه : کوردی ، هه ره بی ، تورکی ، فارسی . له
 داهینه ره کانیش ، (مهوله وی) ، که (مهلا عبدا لر حیمی تاو گۆزیه و
 ۱۸۰۶-۱۸۸۲ بیری تازه ی هینا وه ته کایه وه و شیمره کانی به
 کیشی بره پ داناهه ، له کۆتاییدا له سو فی ناو هه که کان یاسی

(۲۸) پرتیه کی (۱۸۰۵-۱۸۶۹) به نه که نه وه سه روه .

(تیمور قولی) نه کهین که له سانی (۱۸۵۲) دا کۆچی دوابی کردوو و دوابی ئه ویش (تیمور) و (دهرویش نه وروز) اه ده ورو بهری ۱۸۷۵ دا .

(مهلا ولدخان) چپرۆکی (لهیل و مهجنوون) ی* کوردیی داناوه له ۱۸۷۶-۱۸۸۵ ، (نهمهده بهگی کۆماسیش ۱۷۹۵-۱۸۷۶) به پۆنه ی مردنی ژنه که په وه لاواننه وه په کی کاریگه ری داناوه* .

ئینجا ته وژی دووم که له سه ده ی تۆزده هه مه دا ده رکه وت :
شیمیری گۆرانی پلار بووه وه و نیشتمان په روه ری و چاکه کردن په ره ی سه ندو تپمهش به کورتی باسی ئه و که سانه نه کهین که هاو بهشیان کردوو :

شا پرتوی هه کاری ۱۸۱۰ ، محمد ناغای جانی ، که هه ره له سه ده مه دا بووه به لاواننه وه ی خوشه ویستی و دۆستایه تی ناسراوه .

مسته فا بهگی ساحتیبه قه ران که به (کوردی) ناسراوه ۱۸۰۹-۱۸۶۹ (۲۹) ، (سالم) که عه بدولر ه حمانی ساحتیبه قه رانه ۱۸۰۰-۱۸۶۶ (۳۰) ، (موفتی زه هاوی ۱۷۹۲-۱۸۹۰) که له هه موو شتیگدا زانا بووه . (وه فایی) که میرزا عبدالرحیمه (۱۸۳۶-۱۸۹۲) ، (عبدالله بهگی مصباح ۱۸۵۹-۱۹۱۲)* به شیمیری گۆرانی و مؤفیه تی و نیشتمان په روه ری به ناوبانگه .

* په کهمین شاعیر که له پلار مهجنوونی له پۆزه لاتدا نوو سیوه ته وه (نظامی گهنجوی) په به فارسی (فضولی به غنادی) په به تورکی و گه لن شامیری فارسی تورکی تریش لاساییان کردوو نه ته وه . (احمد شوقی)ش به عه ره ی نوو سیویتی .

* په نگه مه بهت له لاواننه وه په [گلکزی تازه ی لهیل] بیت .
(۲۹) راستیبه کی ۱۸۱۲-۱۸۵۰ په
(۳۰) راستیبه کی ۱۸۰۵-۱۸۶۹ په

* نه مه عبادت بهگی ساحتیرانه و به (مصباح الدیوان) به ناوبانگه .

(نالی) ئەمیش مەلا خەدری شارە زوورییە ۱۷۹۷-۱۸۵۵ (۳۱) نیشتمانی کوردستانی گەلیک گەورە کردوو .
 (حاجی قادر کۆبی) ۱۸۱۵ - ۱۸۹۲ (۳۲) کە پشتیوانی ئایینی (الارادی) کردوو و ئایینە کەشی پیری بوو لە هاندانی پێشخستنی ئەو زانیاریانەی کە دژی بێ تاگایی و نەهاتنە کایەیی ژیانی تازەیی مەلاو شێخەکانەو بوو ئەم بەخۆ پەرسو و تەمەلی ژیری دانەنان چونکە ئەم شتانە بوو بوون بە گێروگرفت لە پێگای پرزگاری بێرە هۆشدا .

هەتا ئێستاش شیمەرە نیشتمانیەکانی هەر گەنجە دێ گەر مەکان نەورۆژین و بە هۆی لە لاسە لە مادی بە کە پەو بە کەری کردۆتە سەر بەشی زۆری شامیرەکانی ئەمێرۆش .

بێ گومان ئەمێر بە تەنھا بەسی شێخ پەزای تالەبانی بگەین ۱۸۲۵ - ۱۹۱۰ (۳۳) ، ئەمیش شەخسیەتێکی سەیری هەپەو هەز لە ئایینی (لا ارادی) ئەکات بە لām زۆر دێ گەرم بوو . هەر وەها هونەری (وتاردانی لە بەری) زۆر چاک زانیو ، ئەک تەنھا لە زمانی کوردیدا بە لکو لە زمانی فارسییدا ، شیمەرە جێتویە کورتهکانی زۆر بە تاسن و زۆر جار قوڵی کردۆتەو و ویستویەتی پەوشت چاک بکات بە لām هەندێ جار توندی و خرابیی بە کار هێناو . لە گەل ئەو شدا هەتا ئەمێرۆش بە کێکە لەو شاعیرانەی کە لە عێراقدا جەماوەریکی زۆری هەپە .

سەر دەمی تازە : - لە سانی ۱۹۲۰ و هەتا ئەمێرۆ .

کۆتایی هاتنی شەری بە کەمی جیهانی بوو هۆی گۆرانیکی زۆر لە پۆژەلاتی نزم و پۆژەلاتی ناو پراستدا ، چونکە بوو هۆی

- (۳۱) راستی بە کەمی (۱۸۵۶-۱۸۰۰) .
 (۳۲) راستی بە کەمی ۱۸۹۷-۱۸۱۵ ، کورتهی نو و ناپەش نو و پە کە ئەلن زیری [مەقل] هەرو شت نازانن .
 (۳۳) راستی بە کەمی ۱۸۸۲-۱۹۱۰ پە .

دامه ز راندنی چه ندده وله تیککی تازه و جیا بونه وه یان له ئیمپراتۆریه تی
 عوسمانی هه له وه شاو ئه مه کارێکی که می نه کردۆته سه ر نه ده بی
 کوردی . له و کاته دا قوسه نتینی به بنکه ی پۆشنبیری کورد ه کان
 بووه ، که له ی پۆشنبیری تیا کۆبوۆته وه و ویستویانه که نوسراوه کانیان
 له و ئی چاپ بکه ن . له دواییدا عیراق و به تایبه تی له پایته خستدا که
 به هه داد بوه بوه ته جێگای گه رتگی ئه وان ه ، به لآم نه ک ته نها بو
 ئه ده بی کوردی .

ئه گه ر چکۆشانی دلسۆزانه ی ئه و که سانه نه بوایه که گۆلاره
 کوردیه کانیان ده ر نه کسه ئه ده بی کوردی به ره ز نه ته بوه وه وه ده ر
 نه ئه نکفوت .

چونکه نوسخی شامیره کۆنه کان به لآو کرانه وه و که نه جیه کانیش
 توانیان ئاره زومه کانیان ده ر به خه ن . له کۆتایی دوژمنایه تیدا ،
 پۆژنانه گه ری و گۆلاره کوردیه کان زۆر به ئاسانی له عێراق دا
 توانیان که ده ستیک به خۆیاندا به پهنن ، بنکه کانیشیان به هه داد
 سلیمانی بوه به تایبه تی که سلیمانی بنکه ی نه ته وایه تیان بووه ،
 هه روه ها په واندزو هه ولتیریش . داخه که م که به ته وای ناته وانی
 لیسته ی ئه م پۆژنامه و گۆلارانه بنوسریت چونکه به به رده وای
 نه بوون . به لآم به هۆی نه رخه ی ئه ده بو کۆمه لایه تیان وه ناته وانی
 هه روا به سه ریان دا ته ی په رین .

(ژین) * پۆژنامه یه کی هه فتانه یه وه هه ر له سالی ۱۹۲۴ وه
 به رده وای له سلیمانی ده ر نه چیت .

(گه لاولیژ) له سالی ۱۹۳۹ وه هه تا سالی ۱۹۴۹ له به هه داد
 ده رچوه . (هه تاو) له سالی ۱۹۵۴ وه له هه ولتیر ده رچوه .

* پۆژنامه ی [ژین] به رده وای بو هه تا سالی ۱۹۷۲ ، به لآم له وه به دواره له به ر
 چه نه هۆیه کی تایبه تی وه ستا . لیره شدا ئه لیم نازانم نوسه ر بۆچی یاس
 په که م پۆژنامه ی کوردی (کوردستان) ی نه کردوه که له ۲۲ ئیسانی سالی
 ۱۸۹۸ له قاهره ده رچوه .

له پەریغان له ئەرمنیای سۆڤیەتی پۆژنامە (ریاتازە) له
سالی ۱۹۲۹ وە دەرچووە .

(کوردستان) له سالی ۱۹۵۹ وە هەتا سالی ۱۹۶۳ له تیران
دەرچووە .

برایانی بەدرخان لەدیمەشق لە سالی ۱۹۳۲ وە وە هەتا سالی
۱۹۳۵ (هاوار) و لە سالی ۱۹۴۱ وە هەتا سالی ۱۹۴۳ روناھیان
دەرکردووە .

(پۆژی نوێ) لە سالی ۱۹۴۳ وە هەتا سالی ۱۹۴۶ لە بەیروت
دەرچووە .

پارتی دیموکراتی کوردی (٢٤) له عێراق هەر لە سالی ۱۹۵۸ وە
ناو بە ناو پۆژنامە (خەبات) ی پلاو کردۆتەووە لەم کاتەدا
ئەدەبی کوردی سەر بەست نیتە تەنها له عێراق و یەکیەتی سۆڤیەت
نەبێت ، بە بزانیین لەو دوو وڵاتەدا لەچیدا یە *

(٢٤) مەبەستی له [پارتی دیموکراتی کوردستان] .

* ئێستا نە عێراق نەم گۆڤارو پۆژنامە کوردییانە دەرئەچن :

- ١ - پۆژنامە ی هاوکاری - هەفتانە یە .
- ٢ - گۆڤاری بەیان - مانگانە یە .
- ٣ - گۆڤاری پۆشپیری نوێ - مانگانە یە .
- ٤ - باشکۆی پۆژنامە ی عێراق - مانگانە یە .
- ٥ - گۆڤاری ئۆتۆزۆمی - ناو بە ناو .
- ٦ - گۆڤاری هۆشیاری کرێکار - چوار تا شەش لایەپەری یە کوردییە -
هەفتانە یە .
- ٧ - پۆژنامە ی دەنگی چۆتیار - یەك تا دوو لایەپەری کوردییە - هەفتانە یە .
- ٨ - باشکۆی پیری نوێ - هەفتانە یە .
- ٩ - گۆڤاری ئاسۆی زانکۆیی - کوردی و عەرەبی یە - مانگانە یە .
- ١٠ - گۆڤاری پۆژی کوردستان - ناو بە ناو .
- ١١ - گۆڤاری شۆرش کشتوکال - ناو بە ناو .
- ١٢ - گۆڤاری کۆلیجی ئاداب بەشی کوردی له بەغدا - سالا یە .
- ١٣ - گۆڤاری کۆپی زانیاری کورد - ناو بە ناو .
- ١٤ - گۆڤاری پەنجی کرێکار - ناو بە ناو .

ماوەیەکی زۆر پەخشان بە دەستی هەزارییەوه ئەینالان و هەتا
 دواى شەپى یەكەمى جیهانیىش هەر چاك نەبوو . ئەمەش بەهۆى
 تێكەڵاوبوونییەوه بوو لەگەڵ ئەدەبى بیگانەدا . بەلام ئێرەوه
 گەلێك وەرگێران بە زمانى كوردى دەستى پێنكردو بووه هۆى
 بووژانەوه و تازە بوونەوه و دەولەمەند بوونی موفرداتى زمانى
 كوردى .

نوسین و بەسەرھاتى پۆژھەلات ناسەكان دەربارەى
 كوردستان كەوتە دەستى خوێنەوارى كوردو لەم نووسەرانیى :

Lord Gurnon لۆرد گۆرن

Hobbar ھۆببارد

Millignen میلینجەن

Rich رېچ

Freya Stark فرییا ستارك

• ئەمانە و گەلێكى تریش .

ھەرۆھا و تارى زانیارى و كۆمەلایەتى بە شێوەیەكى
 تاییەتى زانیارىی پزیشكایەتى و ھەرۆھا گەلێ لایەنى لاپەرە
 گرنگت و دەرکەوتووكانى ئەدەبى جیهانى .

لەناو سۆلیەتیەكاندا تەنھا وەرگێرانى پوووسی و ئەرمنى
 ماوەتەوه بەتاییەتى لە ھەندى بابەتى گرنگدا كە پەییەندى
 ھەبیت بەكارل ماركس و لینن و ستالینەوه، لەگەڵ ھەندى لاپەرەى
 تردا كە ھى پۆشكین و لیرمنتۆف و تۆلستۆى و غۆركى ، یاخود
 توامانیان ، ھەرۆھا ئەبۆ لیان و گەلێ نووسەرى پوووسی یاخود

سؤلفیه تیی تر که له جۆره ها نه ته وه ی تر یون .

له لوبنانیشدا هه ندی له نووسراوه کانی فیکتۆر هۆگۆو
دودیه و لامینه هه نو له عیراقیش گه لێ بابته تی عه ره بی و ئینگلیزی
وه رگپێراون ، به لام وه رگپێره کان نازایه تی و لیها تووی ته و او یان
نه بو وه هه میسه له کورتی بریویانه ته وه . له راستیشدا نه مانه بۆ
وه رگپێرانی ته و او هیچ دوودلیسان نه کرد وه ، بۆ نمونه
(په شه با) ی شه کسپرو (راستگۆ) ی فۆلتیرو (پانتزی) ی گۆگۆلو
(ژپانی سه لاحه دین) ی جۆرجی زهدان که ناسایه شه ، نه مه یان
خۆشی و گرنگی له وانی تر زۆرت ره . کورده کان هه میسه له به پته تی
مێژو و دا خۆشی و ناسانی به دی نه گه نو له مێژوو نو وه
په شینه کانیان (ابن اثیر الجزیری ۱۱۶۰-۱۲۳۴) و (ابن خلکان
۱۲۰۹-۱۲۸۲) له هه ولترو (ابو الفدا ۱۲۷۳-۱۲۳۱) له مهنزانی
سه لاحه دین بو وه . نه مانه هه مو یان به ره مه کانیان ده رپاره ی
مێژووی گشتی و به زمانی عه ره بی نووسیویانه . له سالی ۱۹۵۶ دا و
به زمانی فارسی (شه ره فخان ی به تلوسی) شه ره فنا مه ی دا نا وه که
مێژووی کورده . نه م به ره مه په مه نه وه ر نه گپێرا بۆ زمانی
عه ره بی له م دوایه دا نه بی [مه لا جه میل به ندی پۆز به یانی] له
به خدا کردو وه به عه ره بی و سالی ۱۹۵۳ چاپکرا وه .

ههروه ها له سالی ۱۰۵۸-۱۹۶۲ دا* له قا هیره (محمد علی

عه ونی ۱۸۹۲-۱۹۵۱)* وه ریگپێرا وه بۆ زمانی عه ره بی .

هه ر محمد علی عه ونی چه ند به ره مه میکی مێژووی کورده ی
تری کردو وه به عه ره بی و ههروه ها به شه وه یه کی گشتی کورده کان

* سالی ۱۹۱۲ له گوندی (لورقان) له کهرکوک ها تۆته دنیا وه .
* نه م مێژو وه وا نیه به لکو (۱۹۵۸-۱۹۶۲) ه چونکه به گوێزه ی رای ما مۆستا
هه زار له شه ره فنا مه دا نه لێ سالی ۱۹۵۸ وه زاره تی به ره وه ده ی میسر جایی
کردو وه .

* راستی به کی ۱۸۹۷ - تا ۱۱/توموزی/۱۹۵۲ له قا هیره مردو وه .

ئەم پاشماوە زانیارییە مێژووییە خۆپانیان پشتگوێ
نەخستوو* .

سێ نووسەری ڕ. ڕ. ڕ. نەکەین ، کە ئێشە گەرنەکانیان
مێژووی کوردو کوردستانیان ڕووناک کردۆتەو* :

۱ - حسین حوزنی موکریانی ۱۸۸۶-۱۹۴۷ .

۲ - ئەمین زەکی ۱۸۸۰-۱۹۴۸ .

۳ - رەلیق جیلمی (۱۹۶۱)، شۆرشەکانی شێخ مەحمودی

گۆڕاوتەو* .

لە سالی ۱۹۵۲دا دکتۆر نوری دەرسیمی و گۆتۆتیل
عبدالەزیز یاملکی بە زمانی تورکی مێژووی دەرسیمیان
نووسیوە ، هەرۆهە سالی ۱۹۵۷ یش باسی شۆرشەکانی کوردەیان
کردوو* .

بەلام مەمەد بریفکەنی لە سالی ۱۹۵۳دا مەرووف
چیاووک لە سالی ۱۵۹۴دا ئیحسان مستەفا لە سالی ۱۹۶۳دا
دەربارەى جوولانەوێهەکانی بەرزانیان نووسیوە* .

لە تێرانیش مێژوونووسانی کورد (پەشید یاسەمی ۱۹۴۰) و
(ئیحسان نوری ۱۹۵۵) و (مەمەد مەردۆخ کوردستانی) ئێشە
مێژووییەکانی خۆپانیان بە زمانی فارسی نووسیوەتەو* ، ئەم
بەرەمانەش وەرئەگیراون هەتا لەم دواییەدا نەبێت کە دکتۆر
موفتی زاده بەرەمەکانی پەشید یاسەمی و ئیحسان نوریی کردوو

* مامۆستا مەژار موکریانی لە سالی ۱۹۷۰دا شەرەفنامەى کردوو بە کوردی
سالی ۱۹۷۲ کۆپی زانیاری کورد چایی کردوو* .

(۳) ۱۸۹۸-۱۹۶۰ پراستییهکەپەتی* .

به كوردی و* له ساڵی ۱۹۵۸دا محمەد فیدا بەرھەمەکانی
 محمەد مەردۆخ کوردستانی کردوو بە عەرەبی .
 له ساڵی ۱۹۵۹دا له یەرێشان [ن . محمود دوف] بە زمانی
 ئەرمانی پەراویکی دەربارەیی گەلی کورد چاپ کردوو .
 ھەروەھا ئەبێت ھامی لیکۆلینەو ھە ئاپنی و کۆمەلایەتیەکانی
 محمەد موکری بکەین کە بە زمانی فەرەنسی دەربارەیی ھەقەکانی
 نووسیو .

ھەندێک لە کوردەکان لە ناوجەرگەیی کوردستاندا گەشتو
 گەڕانیان کردوو و لە گەڕانەو ھە پاندا لیکۆلینەو ھە کانیان بە دەست
 ھێناو و سەرگورشتە کانیان بلۆ کردۆتەو ، و ھەکو (ھەلی سیدو
 لگۆرانی) له ساڵی ۱۹۳۹دا بە زمانی عەرەبی و (ھەلادین سەجادی)
 له ساڵی ۱۹۵۶ بە زمانی کوردی سەرگورشتە کانیان بلۆ
 کردۆتەو .

بەلام گۆران سەرگورشتەکی خۆی دەربارەیی گەشتەکی بە
 ھەورامانداو له ساڵی (۱۹۳۳)دا بە شیعەر بلۆ کردۆتەو (م) .
 له ئەرمانی سۆفیەتیش ، تەنھا دوو نووسەر بە نیازی
 بێدەنگییەو ھەر بۆ پڕوپاگەندە ژبانی خۆیان نووسیو ، کە
 گەلێ پێک و پێک و جوان بوون . له ساڵی ۱۹۳۵دا (عەرەبی شەمۆ)
 شوانی کوردی داناو و له (بەربانگدا Berbang) کە مانای
 (الفجر) ھ* بایەختیکی زۆری داو و بە بیرو پڕوای شیوعیەت . له

* شاعیری کوردی بە ناو بانگ مامۆستا قانع و مامۆستا کەریم زەند لەم دواییەدا
 [نەژادو پەپووستەگی کورد]یان له فارسییەو کردوو بە کوردی و ساڵی ۱۹۶۹
 له چاپخانەیی کاندراوی لە سلێمانی چاپکراو و نەبێت لە نووسینەکانی
 پەشید یاسی پە .

(۳۶) ئەمەش بارچە شیعریکی درێژە .
 * بەربانگ مانای (الفجر) نیە ، بەلکو پەو کاتە نەوتریت کە لە پەمەزاندای
 پۆژو نەشکێتن ، پەلۆد لە کوردەواریدا وا پەھاتوو کە بە کاتی نان
 خواردنی تێوارانی پەمەزان بوتریت بەربانگ .

سالی ۱۹۵۹دا ژبانی کامهرانی (الحياء السعيدة) ی نووسیوه که له ژبیر دهسهلاتی سۆفیه تیدا دهستی پئێ کردووه .

[وه زیر نادر] که له سالی ۱۹۴۷دا کۆچی دوایی کردووه (المثقف النمسی) ی داناوه . به لآم (ئهمین هه بدال) له سالی ۱۹۵۷دا به زمانی ئهرمه نیی بآسی خوو په وشتی کورده کانی قهفقاسی کردووه .

په خه نی ئه ده بی هه ر له نزیکه وه میژووی ئه ده بیی گرتۆته وه . زۆر جار پش هه یه که نووسین و راپۆرتی ساده مان به رچاو ئه که وئو و که چی هه ر نرخی ئه ده بی خوشیان هه یه ، له وه ی که (چه لادته په درخان ۱۸۹۳-۱۹۵۱)، یونس ره وف دلدار ۱۹۱۷-۱۹۴۳ (جه میل پۆزبه یانی) لێیان نووسیوه . نه وه ی شایانی بآسه (جه میل به ندی پۆزبه یانی) به شیوه یه کی تایبه تی گرتگی داوه به شاعرو نووسه ره کانی (زه نگه نه و که للور) و هۆزه کانی تری ئه و ده ورو به ره . (مه سرووف خه زنه دارپش) پشسه کیی بۆ گه لێک نووسراوی شیمری نووسیوه وه دربارهی شیمری کوردیش لیکۆلینه وه یه کی باشی بلاو کردۆته وه .

له ئهرمینیا ی سۆفیه تی دوو په خه گری گه نچ ده رکه وتن که (عمریک سه ردار) و (ئوردوخان جه لیل) و له م پروه وه له سه ر نه وه رێک که وتوون که لایه نی سه رکه وتووی بدن به نووسه ری کوردی عیراقی عه لانه لدین سه جادی که له پشسه وه له گه ل کتێبه به نرخی که یدا (میژووی ئه ده بی کوردی) سالی ۱۹۵۲ باسمان کرد، که ئه مه پاشماوه یه کی راسته قینه ی زانیاریی پۆشنبریه . راستیشه که په راوه که بی له که و که م و کووپی نیه ، به لآم هه ر رینگه پووناک که ره وه یه و به گوپره ی خۆی کۆمه لێک زانیاریی به

(۳۷) راستیه که ی ۱۹۱۸ - ۱۹۴۹ په نک نه وه ی سه ره وه .

نرخى تىايە • ئەمەش شىۋەى نووسىنى دانەرەكەيەتى :

لە سەرەتادا ستايشى ئەو شاعىرە ئەكات كە ئەيەۋى باسى
بكات ، دواى ئەو كورته يەكى ژيانى كە مېژوو سالاھ كانى تيا
ديارى ئەكات بە جۆرئى كە كاتو شوپنباىن پوون ئەكاتەو بە
شىۋە يەكى سادەيى بە بەرھەمە كانىيان پالپشتى نووسىنە كانى ئەكات،
بە تايبەتى ئەوانەى كە ھەتا تىستا چاپ نەكراون • ھەرۋەھا
ھەرپەكەيان بە جيا لىك ئەداتەو ، ئىتىر زۆر چار ھەر ئەمانە
خۇيان ۋە رگىپرايتكى راستەقىنەن ئەگەر شىۋە
زمانى شىمەرەكان لە عىراقدا زۆر زانراۋ نەبىت ،
ۋەكو شىۋە زمانى گۆرانى ، دواى ئەو قۇناغە جۆراۋجۆرەكان
لە بەرھەمى ئەدىبە باسكراۋەكاندا باس ئەكات • تىستا دئى نىە لە
سەر باسى بەرھەمە ئەدەبىيە راستەقىنەكان لە پەخشان ۋە سەرگورشتەو
چىرۆك ۋە گىپراۋە كورتهكاندا نەبىت • ئەمانەش ھەتا بلئى
زۆرن ۋە بەشى زۆرىشان لە گۆفارى جۆراۋجۆردا بلاۋ كراۋ نەتەو
لپىردا گەنجەكان تراناي ھونەرى خۇيان دەرختو • كوردەكان
بە تەۋاۋى دەستى بالايان لەداستانى كورت ۋە سەرگورشتەدا ھەيە •
ئىتىر پىۋىستىش ناكات كە لىستەى ناۋەكانىيان بنوسىن چونكە
زۆريان ناناسم • بەلام لەوانەش ۋەكو : لەكوردەكانى عىراق : -
(م • م • ئەمىن) ۋ (م • ت • ۋەردى) ۋ (ك • آ • بابان) ۋ (ج نەبەز)
كە ۋە رگىپرىكى زۆر باشىشە ، ھەرۋەھا كەمىكىش لەوانە ئەناسم
كە لە كۆنەو لە ۋ گۆفاره كوردىانەدا ھاۋبەشىان كوردە كە لە
پۆژھەلاتدا دەرگەوتوون • ۋەكو (م • ئەى • بوئى) كە دەر بارەى
گىيان لەبەر سەرگورشتەى جوان جوانى ھەيە ۋ ھەموشىيان پەندىيان

لئ وەرئە گێڕیت • ھەروەھا (قەدری جان*) کە ھەستی خوێنەرە کانی
 ئەجوئینی و وایان لئ ئەکات کە بیروپای تازە باپەت لەبەسە کانی
 ئەمەو وەر بگرن • (دکتور نورالدین یوسف زازا) ش لە لۆزان
 باسکی دکتورای دەربارە ی شەخسیەتی مۆینیە Mounier پۆش
 کەش کردو ھەمیشەش سەرگورشتە کانی بۆنی نیشتمان پەرورە
 لئ ھاتوہ •

ھەروەھا بە تاییبەتی باسی (عوسمان سەبری) ش ئەکەین کە ھەندئ
 نوسی نی یۆروپی دەربارە ی ناپلیۆن و سەلاحەدین نوسیوہ • بەلام
 ئەمیش لە چیرۆکی شەپو شۆردا زۆر چابوک بوہ ، بە تاییبەتی لە
 کاتی کدا کە خو و پەوشتی ھاوالاتی یە کانی خۆی باس ئەکات •
 چیرۆکە کانی دەربارە ی راوکردن زۆر خووشن ، چونکە شپۆہ ی
 گێپرا ئەوہ کە ی سادە یە و راستە و خۆ بیسەرە کانی دەرئەخات و وا
 ئەزانن کە بە سەرھاتەکان لە بەردەمانا پوئەدەن و من بە باشترین
 نوبەری تییستای دانئەتیم •

(جگەر خوین) ی* شاعیریش لە سانی ۱۹۶۶ دا سەرگورشتە یەکی
 درێژی بلاو کردۆتەوہ کە بە سەرھاتی ھیچو پوچی تیان ژنو
 مێردیکی گەنجی تیا گێپراوہ تەوہ کە (ژین و گول پەری) بوون
 (Jin — GulPeri) ، لەوہ دا کە ئەوہ ی بە سەرگورشتە داناوہ
 بە ھەلدا چوہ •

بەلام بە داخەوہ لە ئەر مینیای سوؤفیەتی بە ھیچ جۆرێک
 حەزیان لە پەخشان نە کردوہ* لە گەل ئەوہ شدا تییە ھەر باسی حاجی

* قەدری جان سالی ۱۹۱۶ لە دیک لە کوردستانی تورکیا لە دایک بوو و لە ناہی
 ۱۹۷۶ دا کۆچی دوایی کردوہ •

* نە گوندی (حەسار) لە سوریا ئە دایک بوو و لەم سالانہ ی دواییدا کۆچی دوایی
 کردوہ •

* بۆیە حەزیان لە پەخشان نە کردوہ چونکە خوێندەواری زۆر کەم تیا بوہ •

جندی نه کهین که له سانی ۱۹۴۷دا (چرای تازه) و له سالی ۱۹۵۹دا
(چیرۆک دهرباره ی گهلی کورد) ی نویسه .

به لām علی عه بدول پرهمان له سالی ۱۹۵۹دا (خاتو خاتی) ی
نویسه وه له وان هه سالی ۹۶۰ بوبتی که (پاپه پینی) نویسی .
ههروه کو شتیکی جوان و به نرخی که هه تا تیتستا وینه ی نیه
باسی (پرشته ی مرواری) نه کهین که له به ره مه کانی نوسه ری
به ناوبانگ عه لادین سه جادی که له (۳)* به شدا (۱۹۵۷-۱۹۵۸)
بابه تی داستانی نه ده بی و سه رگورشته و چیرۆکی کورت کورتمان
نه داتی که فله سه وه و بیرو باوه پرو میژووی تیا تیکه ت کردون .

له مانه هه موویان دا که باس مان کردن ، به وه پری سه لماند نه وه
بۆمان ده رنه که ویت که : رۆمانی راسته قینه له نه ده بی کوردیدا
نیه ، هه رچه نه ده هه ندی به ره مه ی جوان و گرنگیشیان هه په ،
ههروه ها نه بینین که هه تا تیتستا شانوشیان نیه ، هه رچه نه ده له م
پوه شه وه هه ندی هه وتیان له شیوه ی پاراستن و به خپو کردن دا
داوه ، به لām نه وه هه ر قوناغتیکی باشی نه پپویه له گه ت نه وه شدا
که بابه تی چیرۆک و شانۆگه ریبه کانش که م نه بوون و نه توانی که
له میژووی کوردا په چاو بکرین . به تایبه تی هه ر له
داستان و سه رگورشته و په خه له خویره و شته کانیان وه کو پژیته
ده ره به گایه تیه کان و ماره یی و حاله تی و یژدانی و خۆشه ویستی تر
که نه توانی هه تویستی دهروونی تازه یاخود هه تویستی
کو مه لایه تی دروست بکات . به لām نه م گوپانه له کرده وه
راسته قینه کانیان دا یاخود له نه فسانه کانیان دا و له پراهاتی عه قلی
له ماوه ی دا هینانی هونه ری وینه پیدا هه وتیکی زۆر تری پتویسته و
نه بی دانه ر زیاتر خۆی بۆ هیلاک بکات و شاره زایی هه بیته له

* تاکو تیتستا ماوستا عه لادین سه جادی (۷) به شی له پرشته ی مرواری بلاو کردۆته وه

زانباری دهر و نو هونهری تهکنیکدا وه که له وهی که چوارینه یه که
شیمر دابنیتو ههر نه مه شه که له کاته دا که م کوپری دروست
نه کات و دهر یاره ی شانۆی عه ره بیهش نه توانۆی ههر نه م تی بینیا نه
تۆمار بکرین .

۲ - شیمر :-

نه و بیرو رایه ی که وا نه زانۆی شیمر به ره و نه مان نه چیت ،
چونکه په خشان نوسه کان مهیدانی نه ده بی کوردیان داگیر کردو
هه نه یه . چونکه شیخه کان به رده وام بوون له دانانی شیمره
سۆفیا نه کانیا ن داو زاناکانی تریش ههر بیرو پای تریان پتسکهش
کردو . له تیوان سانه کانی ۱۹۲۰ وه هه تا ۱۹۳۹ به تایبه تی له
عیراق دا به ره می شاعیره کانی سه ده ی نۆزده هه م چاپ کران ، که
به شی زۆریان ده ست خه ت بوون . هه ره ها نووسینه کانی (مه حوی)
۱۹۲۲ ، (نالی ۱۹۳۱) ، (کوردی) ، (۲۸۱) ، (حاجی قادری کۆبی ۱۹۳۱) ، (۳۹)
(سال) ، ۱۹۳۳ ، (تاله بانی) ، ۱۹۳۵ ، نه دیب ۱۹۳۶ ، (حهریق) و
(مه وه لوی) ۱۹۳۸ ههر لێ یان بلاو کرایه وه : وا دهر نه که ویت که
شاعیره کورده کان حه زیان له ناز ناوی مانادار کردو .

ههر له وه سه رده مه دا کۆمه لیک شیمری شاعیره پتسینه کان
به هۆی (نه مین فه یزی) ۱۹۲۰ و (عه لی که مال باپیر) ۱۹۳۸ و
(مه لا عه بدول که ریم هه کزی) ۱۹۳۸ و (ره فیه قیلمی) ۱۹۴۱ -
۱۹۵۶ وه بلاو کرا و نه ته وه . به لام هه ره وه کو (مه عرف خه زنده دار)
له سانی ۱۹۶۳ دا لیکۆئینه وه یه کی فراوانی خسته نه به رده ست ،
گۆران له شیمری کوردیدا ههر سوره له سه ر کیشو قافیه . وه
شپوه ی شیمری کۆن که له سه ر یاسا گرتی یا وه یه کانی شیمری عه ره بی و
فارسی کۆنن به رانه بر نه کات له گه ل شیمری تازه دا که له روی

(۳۸) کوردی ۱۹۳۱ .

(۳۹) حاجی قادری کۆبی ۱۹۲۵ .

کیشی شیمری و نیوه شیمر و قافیوه سه ره بهستی زیاتری تیا به و
که نجه کانیش نه م شیوه تازه بیان لا باشته .

هه چۆن بیته ، نه گهر هاتو نوسینه هیمایه کان سه را پا زۆر
که م دهست بکهون ، له گه له شه و هه شدا هه شتا هه ر ون نابو
ناشارینه وه ، هه تا تیتاش کاکه همه ی ناری (۱۸۷۴ - ۱۹۴۴)
هه ر به خۆشه ویستی و ته نهایی خوادا هه له نه دات، سه ره پای شه وه ش
شاعیره کان چی له عیراق و سوریا و ولاتی سوئیته هه موویان له
سه ر یه ک پۆر په و نین . نه مانه له شیمره کانیا ن دا جاری وا هه به
گۆرانی نه تین و جاری واش هه به نیشتمان په روه ری تیا ده ره نه بپن،
که واته جیا کردنه وه و به ش کردنیا ن ئاسان نیه .

پیش توژیك باسی مامۆستا کانم کرد ، که به شی زۆریان
هه میشه به ره می فیر کردن له شیوه ی چیرۆکی گیان له به ردا نه نوسن
نه مه ش له سوریا عوسمان سه بری کردویه تی (که خۆشی مامۆستا
نه بووه) به تایه تیش له ناو دهسته ی شاعیره که نجه تازه کانی
سوئیته دا ئوردخان جه لیل و سازادو کارلین چاپانی بۆ قوتایان
نه نوسن و له ناو درۆکی نوسینه کانیا ن دا باسی خووپه وشته نه که ن .
شاعیره راسته قینه کان به ره می شیمری گۆرانیان هه به و
گۆرانی بۆ خۆشه ویستی و خیزان و جوانی سروشت و ئیشوکاری
پۆزانه نه تین .

له سه ره وه ی لیسته ی شاعیره کانی عیراق دا (پیره میژد) دیت که
که (حاجی توفیق) ه (۱۸۶۸ - ۱۹۵۰) که له ده رونی که نه چ و
لاوه کان دا جینگای خۆی کردۆته وه و خۆشه ویستی خۆی بۆ جوانی
نیشتمان و میژووی کورد ته رخان کردوه .

هروهه (زیره) که [عبدالله محمد]و (۱۸۷۵-۱۹۴۸) همیشه یه کیتی تره که گرنگی به لاوان داوه ، شیمه کانی شی له کاتیکدا که ستایشی جوانیی سروشت و خاکی نیشتمان نه که ن زور کاریگرن .

به لام [قانع]* که (محمد شیخ عبدالقادر)هو له سانی ۱۹۰۰دا له دایک بووه نه همیشه به هه زاره ها شیوه له په راوی بچوک بچوکدا دیعه نه جوانه کانی نیشتمان باس نه کات ، به چۆر تیک که هر له ناوونیشانی به ره مه کانی پاکیی دل و دهر وونی دهر نه که ویت وه کو : (گولآتهی ماریوان ۱۹۵۱) ، (باخچهی کوردستان ۱۹۵۲) ، (چوارباخی پینجویین ۱۹۵۳) ، (شاخی هورامان ۱۹۵۴) ، (دهشتی گهرمیان ۱۹۵۵) .

شخصیه تیکی تریش که به ته وایی جیاوازه و ناوی بیکه سه و (فائق عبدالله)یه و له سانی (۱۹۵۰-۱۹۴۸) پیاویکی نازاراوی و کلۆل بووه هروه کو (فولین) ، تنها بو شیمه زیاهه ، سه ره پای کلۆلیه که له پرووی سامان و زیانه وه ، هر وازی نه هیناوه له هوشیار کردنه وه و هاندانی لاوه کان بو تیکۆشان له پیناوی دادپهروه ری و چاکه و نیشتماندا ، زور له شاعیره که نه که کان به دل گهرمییه وه له سه ر پئی و شوینی نه پیشینانه نه پۆن .

* له راستیدا قانع له سالی ۱۸۹۸داو له دینی [پیشین] له بناری شاره زور له دایک بووه له ۷-۵-۱۹۶۵دا له دینی [له نگه دئی] شلیری ناوچهی پینجویین کۆچی دوابی کردوه .

کۆچی دوابی کردوه ، له م سالانی دووایشدا کۆپه کانی (باشه رگه ی قانع نامه ی قانع و دیوانی قانع)پان له به ره مه کانی چاپ و بلا کردوه . (۶۰) نه شاعیریکی فه ره نسی به ناو هانگه و عاده تا له گه ل (رابۆی شاعیردا باسی نه کریت .

ههروهها (شاكر فهتاح)* ، «نهريمان» كه (مصطفى سميد حمد)هه له سالى ۱۹۲۶ له كفرى لهدايك بووه ، (په سوڤ بيزار گهردى) (۱۱) كه سالى ۱۹۲۶ لهدايك بووه، ههروهها (كامهران) پيش* هه نووسهرو شاعيرن .

له نهريمنياى سوڤيه تى كۆمه لتيكى باش هه ن كه پيش نه وهى بچنه ناو دانان و نووسينى به رهه مى چا كه وه هه رچى داستانى كۆن هه يه نووسيو يانه ته وه بۆ قوتابيان وه كو : (حاجى جندى) كه سالى ۱۹۰۶ لهدايك بووه ، (ئه مين عه بدان) كه سالى ۱۹۱۰ لهدايك بووه و ههردوو كيان مامۆستا بوون و هه ميشه شيمه ره كانيان با به تى قوتابخانه يان تيا بووه . به لآم لام واپه كه (ميكانيل ره شيد) كه نه چ تره و شيمه ره كانيشى : (دلم) له سالى ۱۹۶۰ دا زۆر ناسكن . له راستيشدا شيمه ره كانى گه لى ئاوازى جۆراو جۆرى تيا به و پارچه شيمه ره جوانه شش خشته كيه كانى پيرن له تام و ناسكى . به لآم به شيوه يه كى گشتى شيمه ره رۆژه لاتيه كانى تا پاده يه ك پيرن له په ندى شويميه ت .

(جاسم جهليل) كه سالى ۱۹۰۸ لهدايك بووه و نووسه رى رۆژنامه ي (Almanachs) بووه و مانا ي (كۆمه له شيمه رى نووسه ره كورده كانى سوڤيه ته) ، به ره مه تاييه تيه كانى هه ميشه جيگاي خويان كردۆ ته وه ، له ديواتيكي شيمه رى زياترى هه يه وه كو (ئاله گه ز Alagöz) سالى ۱۹۵۶ ، (ئه يامى) سالى ۱۹۶۰ ، ئه مانه له پوو ي به راورد كردنى چاپه جياوازه كانه وه زۆر

* شاكر فهتاح له سالى ۱۹۱۷ داو له شارى سلتيانى لهدايك بووه و نيتاش هه ر له زيانداپه و سالى ۱۹۷۷ له دووه م دهه رى نه نجه ميه نى ياسادانانى ناوچه ي تۆنۆنميدا بوو به ئه ندام بوو به جيگرى سه رۆكى ئه و نه نجه ميه ته و نيتاش له هه ولتير دانه نيشن .

(۴۱) په سوڤول بيزار گهردى ئه ديب نيه به لكو گۆزاني به تيزيكي ميللى به ناويانگه .
* كامهران له شارى سلتيانى و له سالى ۱۹۲۹ دا لهدايك بووه و نيتاش مامۆستا به له كۆلتيجى نادا به ي زانكۆي سلتيانى - به نى كوردى .

قورسن ، ئەمەش بەھۆی ئەو پیاچوونانەوہیہ کہ ھەموو جارێ
 دووبارەیان ئەکاتەوہ ، جاری واھەییہ بیستجار ئەیان نووسیتەوہ ،
 ئەمەش نیشانەئەوہیہ کہ ھەستیککی چاککی بە لێپرسینەوہ
 کردوہ ، لەگەڵ ئەوہشدا کہ ھەمیشە ئاوازو کێشکی شیمەری لەو
 دووبەشەئەوہیدا تەواو نین ئەو ھەر لە پێناوی ھەستی شاعیریدا
 کہ بە شێوہیەکی ئاسان دەریبھینتی شتی وای دەرھیناوە کہ تا
 رادەیک باش نین ھەر وەك ئەم وتەییہ کہ لەدەستگیرانەکیەوہیہ:

من گۆتیککی کتویم ، ھیتشتا غونچەئە کرانم

پۆژو شەونم پاکیی خۆیانم لێئەدەن

ئەگەر تۆ دەستم لێئەدەئە

ئەوا من ھەرگیز ناکریمەوہ

ئەگەر دەستم لێئەدەئە

ئەوا نیتەر من گوللو نارپژم

من گۆتیککی کتویم ، من گۆتیککی شاخاویم

دووڕ لە تۆ !

خۆشەوێستی بە لێک نزیکی بوونەوہ ئەکریتەوہ

خاککی پەگت و پێشەم بە خۆشەوێستی نەرم بکە

ئەگەر دەستم لێئەدەئە

ئەوا نیتەر ناکریمەوہ

ئەگەر دەستم لێئەدەئە

ئەوا نیتەر من گوللو نارپژم

من گۆتیککی کتویم ، من گۆتیککی شاخاویم

دووڕ لە تۆ !

ئەئە باخەوانی چالاک ، ئەئە گۆن خۆشەوێست

وہرە بەمکەرەوہو بمبە بۆ سەر شاخ

نه گهر نازايت ديتو نه مبهيت

نهوا ئيتړ من وه كو ژنيكي تازه بوت پي نه كه نم .

هروه ها نه مير كامه ران به درخان ، سهره پراي به ره مه كاني
له زمانه واني و ئيشوكاري سياسيدا ، له شيعریشدا هر ده ستي
هه بوه و گه ليك ديواني له چاپ داوه وه كو :

(قلب الاطفال) ۱۹۳۳ که يو نه وه ي داناوه قوتابياني قوتابخانه کان
که لکي لچ وه ربگرن . (جلید النور) ۱۹۳۵ نه ميشس کراوه به
فهره نسي و نه لماني . (رباعيات خيام) ۱۹۳۸ که پتکه نيني زوري
تيايه . هروه ها نه و شيعره ناوازي يانه ي که باسي خو شه ويستي
نه کن . زور به ناسکي له هه ستاو ، په نايه تي له تي پروانين و
به ختياريش له ليك دانه وه دا داي ناوون . به لام له پال نه م
هو نراوانه يشدا که به شيوه ي هه تبه ستي گوراني دانه نرين و
ياسايه کي تايه تي خو ي هه يه ، پتويست ناکات سه رمان سوپ بميني
نه گهر به ره مه ي ترمان بيني به لايه ني کو مه لايه تيه وه به ستراييت .
هه موو کاتيک هر شاعير په ياسه بری راسته قينه بووه بو
مژده دان به تازه بونه وه وه هر نه و په مخنه ي له چه وسانه وه ي کوون
گرتوه وه وني به ختياري پاشه پروزي داوه .

نه و ليکو آينه وه داهاتوانه ي ناو سو فیه تيه کان به زوري
نه وه يان په چاو کرده که له پيش هه موو شتيکدا نه يي نافرته
پزگار بکريت و راده يک بو ده سلاتي دهره به گايه تي دابنريت و
هه وئ بدريت که بيرو بپرواو کسرداره نايينه کان له ناو بپرين ،
نه مانه هيچ ديوانيکي شيعريان نيه ، که نيشانه ييت بو سوري
نوسره کان له سر نه م بابه ته جوړاو جوړانه .

له چوار خشته کيه کاني (ع تار شرق) دا (Etar charo) چاره سه ري
هه لويسته کو نه کاني کورده کان کراوه . وه کو نه زاني ، نارپه ته تي
زورداري و گه ليک جاريش گه پانه وه بو ماره يي ، نيشانه کاني

به ندایه تی که ئه بێ نه هیلریت ، ههروه ها ئه مهش پیا هه لدا ئه تیکی
تره که لای هه ندی له شاعیره کانی تر دا هه یه و ماوهش ئه دن به وهی
وا دا بئریت که لا بردنی و نه هیشتنی خووپه وشت شتیکی قورسو
گرانه .

ههروه ها (یوسف به کۆی Usiv Beko) شاعیریش له
شیمیره کهیدا به ناوی (بهختیاری) شپوهی نزم بونه وه و ناله باری
هه لوتستی کۆمه لایه تی که قوربانی هه تا هه تایبی هه ژاری پون
کردۆ ته وه . بێ نه وهی به ره و روو له بهرده م زۆرداریی ده و له مه ندو
بازرگانیدا هیچ بهرگریه ک بکات .

(حاجی جندی - سسه سه ..) شاعیری بیرو رای دژایه تی
چینایه تی له دژی زۆرداری و ده ره به گایه تی که سنوری نیه پێشنیار
ئه کات ، که ئالۆزانی بهرگری کردن له لایه ن زۆر لی کرا وه وه
کۆتایی دیت . بابه تی هه ئه سه ته درێژه که شی به ناوی (گۆلی زه
Gulizer) هه ر نه وه یه .

به لام خو شه و یسته که ی به بهرگه گرتنی داگیر که ران و
ده ره به گایه تی و تۆ له سه ندنی هۆزه کان و داخوا زیه کانی ماره یی و
ستایش کردنی جهنگه نه ته وه یی و ئازادی خوازه کان کۆتایی دیت .
ههروه کو (وه زیر نادر) له شه رو شوپه کاری گه ره که ی (نادو گۆلی
زه) دا به گۆرانی ئه ی لیت .

له عێراقدا (گۆران) عبدالله سلیمان ۱۹۰۴ - ۱۹۶۲ شپوهی
شیمیری گۆری و دا هین ره و بلا و که ره وه ی شیمیری (حور) بو وه ،
ههروه ها له پال پشته کانی سه ره به ستی بیرو ژیان بو وه * ، هه ر ئه م

* گۆران ههروه کو شیمیری (حری) و توه وه شیمیری کلاسیکی سه ر و توه وه
پا بهری دوو قوتابه خانه ی شیمیری بو وه ، پۆمانتیککی و په لیزی .

بووه که گهلی گۆرینی کۆمه لایه تی به لای چاکه دا داهیناوه و هر ئەمهش به سه بۆ ئەوهی گهلی کورد و الی بکات که سه ربه ستانه پیر بکه نه وه و ههنگاو به ره و پتسه وه هه ل بنین . نرخی ئەم باسه شی له به ندیخانه کانی به غدادا داوه ته وه و هر له ویش شیمریکی به ناوی ۱۴ ای گه لاویژ داناوه و شیمره کەشی له سه ر خۆپیشان دانه میلیه کان داناوه که به هۆی ئەو پۆژه میژوو بیه وه ئەیان کردو ئەو پۆژهش بوه که چه رختیکی تازه ی بۆ کورده کان هیناوه ته کایه وه .

(جگه ر خوین*) که (شیخ موسا حسن) ده له ساتی ۱۹۰۳ دا له دایک بووه سه ر ژکایه تی کاروانی شاعیرانی کرمانجی ژوو روی کردو وه و هر بیرو پاکانی گۆرانی هه بووه ، به لام ئەو په ری گرتوه ، وه که له دیوانه کهیدا له ساتی ۱۹۵۴ به ناوی (شۆرشی سه ربه ستی) به باوه رده وه هاوار ئەکات و ئەتی : - پزگار نابین هه تا له باکو ره وه و به ناگاداریی سوڤیه ت ده ست پین نه که یین ، ههروه ها ئەمیش نازاری به ندیخانه کانی سوریا ی چیشته وه .

ئایا ئەبێ باسی شیمره نیشتمانیه کان بکه یین ، ئەمانه زۆرن و له ژماره نایین ، به لام تیکه ل و پتیکه لێن ، چونکه لاسایی شیمره کانی (میریلتون Mirilton) و (دیرۆلید Derouled) ئەکه نه وه . هه میشه ش له هه لبه سه ته گپراویه کانی (لیکتۆر هوگۆ V. Hugo) ناساترن .

شیمری خۆشه ویستی و نیشتمان په روه ری ، شیمری کوردستان په رستن هر له کۆنه وه په وشتی خانه دانیبیان تیا بووه ، ته نانه ت هر له سه رده می (ئه حمه دی خانی) خۆیه وه ، شیوه کەشی له شیمره دل

* جگه ر خوین له سورپاوه قدری جان له تورکیا و قانع له عیراق به شاعیری ناو گه لو میلی و چه وساووه کان ئەناسرین و هه رستیکیان به رانه ر یک ئەهه ستنه وه

گرمیه‌کانی و نالی و حاجی قادری کۆیی، دا چه سپینراوه له عێراقدا
پاریزگاری جیهانی نه و جۆره شیمره کلاسیکیانه کراوه به پارمه‌تی
(مه‌لا همدیی صاحب‌قهران ۱۸۷۶-۱۹۳۶) و (نه‌حمه‌د موختار
۱۸۹۷-۱۹۳۵) که هه‌نگاوو پێپه‌وی هه‌موو گه‌نجه‌کانی له‌سه‌ر
پۆشته‌وه .

دوواوشی وەرگیربو عەرەبی

دوا وشه‌ی وەرگیر بو هه‌ره‌بی

ناشکراپه که هه‌موو به‌ره‌هه‌تیکی ئاکادیمی هه‌رچه‌نده بگاته
ئه‌وپه‌ری ته‌واوی و پێک‌و‌پێکی هه‌ر ناته‌واوی تیاپه . ئه‌م
باسه‌ش سه‌ره‌پای ئه‌و هه‌موو هه‌وله‌ی که دانه‌ری به‌پێز بو
کو‌کردنه‌وه‌و پێک‌خه‌ستی با‌به‌ته‌کان دا‌وپه‌تی و هه‌روه‌ها هه‌ول‌ی
دلسۆزانه‌ی بو به‌ده‌سه‌ته‌سانی ئه‌و زانیاریانه‌ی که پێگای
خوێنه‌ری به‌پێز روون ته‌کاته‌وه‌ بو ئه‌وه‌ی به‌ باشترین
زانیارییه‌وه‌ ئه‌م په‌راوه‌یان پێشکه‌ش بکات که هه‌موو لایه‌نه‌کانی
ژیا‌نی ئه‌و گه‌له‌ی تیاپیت که له‌ دوا‌پۆژدا ها‌وپه‌شه‌ له‌گه‌لیدا‌و
له‌وانه‌شه‌ که هه‌ر نه‌زانرا‌وییت یا‌خود له‌ شت‌په‌ راستیه‌که‌یدا
نه‌ناسرا‌وییت ، به‌لام هێشتا هه‌ر ناته‌واوه‌و زانیاری به‌نرخ‌ی
که‌مه ، با ئیتر هه‌له‌ی نووسه‌ر خوێشی له‌ولاوه‌ بوه‌ستی ، ئه‌مه‌ش
له‌ گرتگی‌و هه‌ول‌ی پۆژه‌ه‌لات ناسه‌کان که له‌م مه‌یدانه‌دا نه‌یده‌ن
که‌م ناکاته‌وه ، هه‌ر ئه‌مه‌ش پێگای ئه‌وه‌مان لێ ناگه‌ریت که
په‌خنه‌یان لێ بگه‌رین و هه‌له‌کان راست بکه‌ینه‌وه‌و په‌روا به
نا‌پاسته‌کان نه‌که‌ین .

له‌ راستیدا ئه‌م په‌راوه‌ له‌خویدا کارێکی گالته‌ پێ نه‌کراوه ،
چونکه‌ به‌ره‌می به‌که‌لکی نووسه‌ر پێکی تیاپه‌ که هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه‌و

به شیوه یه کی تایبه تی گرنگی به گه لی کورد داوه و گه لی یاسی
دهرباره ی زمان و ئه ده بو میژوو و نایین و په وشتی تایبه تیان له
گۆفاره کانی پۆژه له لاتدا بلاو کردۆته وه و هر له سالی ۱۹۲۷هـ و
که تیرراوه بۆ پۆژه لات ئیتر دهستی پێ کردوه .

ئو ههولەش که بۆ وه رگێپانی ئه م په راوه داوه له پێش
هه موشتێکدا ئه رکی سه رشان ی خۆم بووه به رانه ر به پۆله کانی
نیشتمانه که م ، له کاتێکدا که زانیومه په ریه تی له زانیاریی به که لک
به لام شانازیشم ئه وه په که ئیشتیکه شایانی هه وئو خۆهیلاک
کردنه .

لێره شدا ئه وه م له پیر ناچیت که سوپاسی ئه و به ریزانه بکه م
که له م هه وئه مدا یارمه تییان داوم و به تایبه تی به ریز به ریه به ری
گشتیی پۆشنبری کوردی .

ئاواز

ناوهرۆك

۱۰۱

بمشى پينجهم

۱۰۳

۱ - خۆشه ويستى له كوردستاندا گالتهى پين ناكريت

۱۰۷

۲ - ناماده برون بۆ زنهينان و دهسگرانى

۱۱۱

۳ - زنهينان و بووكيتى

۱۱۹

۴ - كه پيانوى كورده وارى

۱۲۴

۵ - ده ربهارى پيشكه

۱۲۳

۶ - رۆشنپيرى منالان

۱۳۷

بمشى ششم

۱۳۹

۱ - ناوازو گۆرانى

۱۴۸

۲ - شاه ربه كان

۱۵۲

۳ - چه زو و مرزه كان

۱۵۹

۴ - يارى و خۆشيه كانى كورده وارى

۱۶۳

۵ - نه سرو دو تارتارين

۱۶۹

بمشى ههوتهم

۱۷۲

۱ - نه خۆشى و بريندارى

۱۷۵

۲ - چاره سهركردن (داوو ده ربهان)

۱۸۱

۳ - مردن پيگاي هه موو كه

۱۸۹

بمشى ههشتم

۱۹۲

۱ - له بت بهرستيبه وه بۆ نيسلام

۱۹۵

۲ - كورده وارى ر پينچ بايه كانى نيسلام

۲۰۱

۳ - سۆفويه تى له كوردستاندا

۲۰۶

۴ - كورده وارى و هه لهاتن له نيسلام

۲۱۵

بمشى نۆهههه

۲۱۸

۱ - پيروپاي پيروپوچ

۲۲۴

۲ - دووعار نوشته كردن

۲۲۵

۳ - گرده وه و دروشمى جادوگه رى

۲۲۹

۴ - پاشا وه و شوينه وارى بت بهرسته كان

۲۳۵

پهشی دهیم

۲۳۸

۱ - زماني كوردی

۲۴۲

۲ - شههیی سهزارو نارعه لکی

۲۵۴

۳ - شههیی تۆمارکراو یاخود کۆن

۲۶۱

سهردمی تازه

۲۶۴

۱ - پهخشان

۲۷۲

۲ - شپهر

۲۸۱

- دوا وشهیی و مدگتیر یز شهههیی

۲۸۵

ناوه رۆك

۲۹۰

- سوپاس

